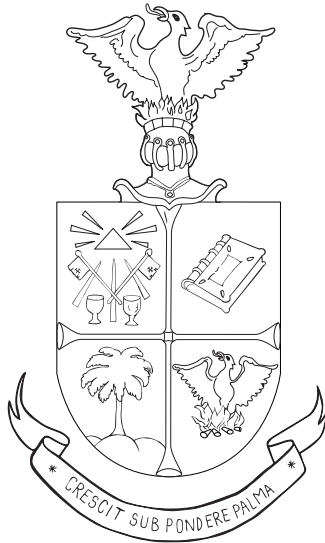

A TERMÉSZET, KÖRNYEZET BÜNTETŐJOGI VÉDELME

A TERMÉSZET, KÖRNYEZET BÜNTETŐJOGI VÉDELME

Budapest, 2022

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

© Szerzők, 2022

Szerkesztette:

Domokos Andrea

Olvasószerkesztő:

Nagy Lenke

ISBN 978-615-5961-80-9

ISSN 2063-4757

Kiadja a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara

Felelős kiadó: Prof. Dr. Miskolczi-Bodnár Péter dékán

A kiadvány nyomdai munkálatait előkészítette:

Patrocinium Kiadó

www.patrocinium.hu

TARTALOMJEGYZÉK

DOMOKOS ANDREA

Előszó7

CZINE ÁGNES

A természet és a környezet védelme az Alaptörvényben11

BIRHER NÁNDOR

A természet, teremtésvédelem etikája, és a szankciók21

DOMOKOS ANDREA

Az állatok védelme, erkölcsi és jogi kérdések59

ALPÁR VERA NOÉMI

Felelős gazdálkodás83

DOBROCSI SZILVIA

Jogi személyek büntetőjogi szankcionálása a környezet- és természetkárosítást eredményező cselekményekkel összefüggésben143

PAPP PETRA

Az ózonréteg nemzetközi és hazai jogi védelme157

GARAI RENÁTA

A hulladékproblematika jelene és jövője – merre tovább?183

HAVASI SÁRA

Az ügyészség közérdekvédelmi feladatai, különös tekintettel a környezetvédelemmel kapcsolatos ügyészi feladatokra203

ELŐSZÓ

A kötet címében szereplő büntetőjogi védelemhez két fontos további megközelítés társult, így interdiszciplinárissá téve konferenciánkat. A konferencia valamennyi előadója egyetértett abban, hogy a természet és környezetünk büntetőjogi védelme csak, mint ultima ratio szerepelhet a társadalmi reagálás, a jogi szabályozás során.

Czine Ágnes alkotmánybíró az Alaptörvény felől közelíti a témát, hiszen a természet és a környezet védelmének közös kiindulópontja maga az Alaptörvény. A védelem, a fenntartás és a megőrzés „mindenki” kötelezettsége. Intézményes védelem is született erre vonatkozóan, amikor az alapvető jogok biztosa egyik helyettesének feladata a jövő nemzedékek érdekeit képviselni. Előadásában Czine Ágnes áttekintette az Alkotmánybírósági határozatok természet- és környezetvédelemmel kapcsolatos legfontosabb megállapításait. Az Alkotmánybíróság kiemelt jelentőséget tulajdonít annak, hogy a természeti károk jelentős részének visszafordíthatatlansága véges javak elpusztulását okozza, s ezzel az emberi élet minőségét is rombolja. A természeti környezet megóvásakor az állam az intézményvédelmi kötelezettségéből következő feladatainak végrehajtása során köteles mindent megtenni annak érdekében, hogy a „romlás kockázatát” csökkentse.

Birher Nándor etikai alapvetésében felhívja a figyelmet arra, hogy a büntetőjog hiába szankcionálja a környezetkárosítást, akár szabadságvesztés büntetéssel is, az igazi bűnök – különösen is ezen a területen – ritkán derülnek ki, hiszen azok mélyen összetettek, és erős érdekszövetségek igyekeznek elfedni azokat. A konferencia egyik megfontolandó gondolata Birher Nándor javaslata volt arra vonatkozóan, hogy a természetvédelmet érintő jogalkalmazás során a természetjogi gondolkodást – mint komplex szabályozási rendszert – kellene részlegesen alkalmazni. Birher látatja előadásában a 4.0 Ipar szabályozási formalizálása és a természetjogi megközelítés konfliktus kezelő szerepének kibékíthetetlennek tűnő ellentétét. A szabályozási formalizálás

globális rendszerek létrejöttét teszik lehetővé, ezáltal soha nem látott mértékű hatalomkoncentrációt megteremtve a globális piacon.

Domokos Andrea hangsúlyozta, hogy az állatok jóléte/jólléte az emberi életminőséget is javítja. Szót ejtett a 2021-es kiotói nyilatkozatról és arról, hogy a környezeti bűnözés különös figyelmet érdemel. A magyar viszonyokat bemutatva utalt a 2021-ben létrejött Nemzeti Állatvédelmi Tanácsra és a szintén 2021-ben megfogalmazott Állatvédelmi Kódexre. Előadása második részében kitért egy sajátos jelenségre: a családon belüli erőszak és az állatkínzás együttes megjelenésére. E témában nemzetközi kutatásokat és hazai jogeseteket idézett. Utalt arra, hogy a szakirodalom LINK-nek, azaz kapcsolatnak nevezte el az együttes előfordulást, amikor a családon belüli erőszak megnyilvánulási formája a bántalmazott partner, vagy más családtag kedvenc háziállatának a bántalmazása. Záró gondolatában a már évtizedek óta hangoztatott álláspontját ismételte meg, miszerint a jövő és a fejlődés kulcsa az oktatásban, felvilágosításban rejlik.

Alpár Vera Noémi a hulladékgazdálkodás problematikájával foglalkozott előadásában. Fontos gondolata, hogy Földünket mindinkább egy teljes rendszerként kellene kezelni, hiszen a víz és a levegő körforgása nincs tekintettel nemzetgazdaságokra, országhatárookra. A jóléti államok ipari fejlettségükkel és pazarló fogyasztói szokásaikkal megtermelik a világ hulladékának jelentős részét. A hulladékot pedig a szegény országokba „exportálják”, ahol teljes települések lesznek szemétdombokká, melyeken a nincstelen lakosság kénytelen élni. Alpár előadásában ismertette az Európai Unió hulladékkal kapcsolatos szabályozását. A nemzetközi szerződések, akcióprogramok azt jelzik, hogy a cél elsősorban a prevenció, a harmonikus, egyszerre környezet- és antropocentrikus hasznosítás. Végső megállapítása hasonló a konferencia összes előadójának véleményéhez: az emberi viselkedés kell megváltoztatni, hiszen, ha nem vagyunk képesek hatékonyan kooperálni, alapjában befolyásolni, megváltoztatni e folyamatokat, feláldozzuk környezetünket és jövőnket egyaránt.

Dobroczi Szilvia azt kutatta, milyen mértékben alkalmaznak büntetőjogi intézkedést a bíróságok a jogi személyekkel szemben a környezet és a természet elleni bűncselekményekkel összefüggésben. Nem talált

ilyen határozatot a magyar jogalkalmazásban, ezért áttekintette a jogi személyek büntetőjogi szankcionálásának hazai fejlődését. A környezeti büntetőjog szabályozásának hazai és európai alakulását értékelte előadásában. Felhívta a figyelmet arra, hogy a 2000-es években vált egyértelművé, hogy a közigazgatási és polgári jogi védelem mellett büntetőjogi szabályozásra is nagy szükség van. A levegő, a vizek, a talaj szennyezése, a hulladékgyűjtés szabályainak megszegése, védett fajok kereskedelme mind súlyos jogsértések. A környezeti bűncselekmények jellemzője, hogy egy részük határokon átnyúló hatással jár, így nem csak a területi állam érdeke a jogellenes cselekmények visszaszorítása.

Papp Petra fogalmi meghatározásokkal kezdte előadását, a környezet és a környezetvédelem definícióját egyaránt megadta. Az ózonréteget lebontó anyaggal visszaélés büntetőjogi szabályozásának bemutatása előtt részletesen ismertette a bűncselekmény védett jogi tárgyát, valamint az elkövetési tárgyakat. A büntetőjogászok és általában a jogászok számára kevésbé ismert terület fizikai, kémiai és meteorológiai hátterét vázolta fel, érzékeltetve, hogy az ózonréteg védelme nélkül veszélyben van Földünk. Az ózonréteg kimerülését emberi tevékenységek okozzák, ezek ellen fel kell lépünk. Papp Petra áttekintette a nemzetközi és nemzeti levegővédelmi szabályozást. Előadásában szót ejtett az Európai Parlament a környezeti levegő minőségéről szóló irányelvek végrehajtásáról is.

Garai Renáta az illegális hulladéklerakást Magyarország egyik leg-súlyosabb környezeti problémájának látja. Ismertette a hulladéktörvény nagy terjedelmű módosítását és azzal összefüggésben a Btk.-beli jelentős változásokat. Felhívta a figyelmet arra, hogy a nyilvántartásba vétel, a bejelentés vagy az engedély nélküli, illetve az engedély kereteit túllépő hulladékgyűjtési tevékenység önmagában büntetendő immár. A minősített esetek köre szélesedett: a különösen jelentős mennyiségű hulladékra való elkövetés és a különös visszaesőkénti elkövetés is bekerült a törvénybe. Garai Renáta előadása végén megjegyezte, hogy a hulladékproblematika jelene és jövője nem feltétlenül jogi, sokkal inkább erkölcsi kötelesség.

Havasi Sára előadásában az ügyészség közérdekvédelmi feladatait, és a környezetvédelemmel kapcsolatos ügyészi feladatokat vette számba.

Összeűjtötte azon jogszabályokat, amelyek alapján az ügyészség környezetvédelmi tevékenységét gyakorolja. Az Alaptörvény az alap, ezt követi az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény. A környezetvédelmi feladatokra kijelölt ügyész napi feladatellátásához az ügyészség közérdekvédelmi feladatairól szóló LÜ utasítás, valamint a környezetvédelmi tevékenységéről szóló LÜ körlevél ad további iránymutatást. Ezekhez kapcsolódnak maguk a környezetvédelemmel és természetvédelemmel kapcsolatos ágazati és szakterületi törvények és jogszabályok. Előadása egyik legfontosabb kérdése a párhuzamos felelősség volt, amelyhez kapcsolódóan a 8/2017. (IV. 18.) AB határozatot idézte.

Budapest, 2021. november 26.

Prof. Dr. Domokos Andrea
szerkesztő

A TERMÉSZET ÉS A KÖRNYEZET VÉDELME AZ ALAPTÖRVÉNYBEN

A természet és a környezet nemzeti védelmi rendszerét számos jogterület szakjogi szabályai töltik meg tartalommal, amelyek közös kiindulópontja az Alaptörvény. Így amennyiben a védelem hazai rendszerét kívánjuk feltérképezni, az Alaptörvény rendelkezéseiből szükséges kiindulnunk. Ezen szabályok alkotmányos tartalmának a meghatározásához, ezzel együtt a védelem kereteinek a kijelöléséhez pedig az Alkotmánybíróság irányadó gyakorlatát hívhatjuk segítségül.

Magyarország Alaptörvénye a felelősség közös vállalását hangsúlyozva már a Nemzeti Hitvallásban kimondja, hogy: *„Felelősséget viselünk utódainkért, ezért alanyi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit.”*

A fenntartható fejlődés megjelenik az Alapvetés fejezetben, egészen pontosan a Q cikkben is: *„Magyarország a béke és a biztonság megteremtése és megőrzése, valamint az emberiség fenntartható fejlődése érdekében együttműködésre törekszik a világ valamennyi népével és országával.”*²

Szintén az Alapvetés fejezetben, a P) cikkben rögzíti az Alaptörvény a természeti erőforrások és a termőföld védelmét. Témánk szempontjából a P) cikk (1) bekezdése érdemel kitüntetett figyelmet, ahol a kulturális örökség és a természet védelme jelenik meg alkotmányosan védett értékként: *„A természeti erőforrások, különösen a termőföld, az erdők és a vízkészlet, a biológiai sokféleség, különösen a honos növény- és állatfajok, valamint a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége.”*

1 Alkotmánybíró; egyetemi tanár, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete

2 Alaptörvény Q) cikk (1) bekezdés

Az Alaptörvény értelmében tehát a védelem, a fenntartás és a megőrzés nemcsak az állam és az állampolgárok, hanem „mindenki” kötelezettsége. Ezt a védelmet az Alaptörvény a 30. cikkében³ az alapvető jogok biztosának a jövő nemzedékek érdekvédelmére létrehozott helyettese által intézményesen is elősegíti.

Az Alaptörvény a Szabadság és felelősség cím alatt elhelyezett XXI. cikk (1) bekezdésében *expressis verbis* elismeri az egészséges környezethez való jogot.

A rendelkezés értelmében: „(1) Magyarország elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez.”

Az egészséges környezethez való jog szabályozása nem az Alaptörvény újdonsága. Azt már a korábbi Alkotmány is szabályozta, méghozzá az I. fejezetében, az Általános rendelkezések között. Az Alkotmány 18. §-a az Alaptörvény idézett XXI. cikkének (1) bekezdésével egyezően mondta ki, hogy a Magyar Köztársaság elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez. Emellett az Alkotmány 70/D. §-a rendelkezett arról, hogy a testi és lelki egészséghez való jogot a Magyar Köztársaság – egyebek mellett – a természetes környezet védelmével valósítja meg.

Az Alkotmány alapján kidolgozott követelményeket az egészséges környezethez való jog vizsgálatában és érvényesítésében az Alkotmánybíróság az Alaptörvény hatályba lépése óta is irányadónak tekinti. Teszi ezt már csak azért is, mert – ahogyan arra utaltam – az Alaptörvény XXI. cikkének (1) bekezdése az Alkotmány 18. §-ával szinte szó szerint megegyezik.

Az Alkotmány szabályozásához képest ugyanakkor többletként jelenik meg az Alaptörvény XXI. cikkében a károkozó felelősségére való utalás a környezetben okozott kár esetén, valamint a szennyező hulladék országba való behozatalának tilalma.

3 Alaptörvény 30. cikk (3) Az alapvető jogok biztosát és helyetteseit az Országgyűlés az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával hat évre választja. A helyettesek a jövő nemzedékek érdekeinek, valamint a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét látják el. Az alapvető jogok biztosá és helyettesei nem lehetnek tagjai pártnak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet.

Így az Alaptörvény XXI. cikk (2) bekezdése értelmében: „(2) *Aki a környezetben kárt okoz, köteles azt – törvényben meghatározottak szerint – helyreállítani vagy a helyreállítás költségét viselni.*

Az Alaptörvény ezzel a rendelkezéssel alkotmányos szintre emeli a szennyező-fizet elvét, amely szerint a környezeti károkozás esetén a károkozót helyreállítási kötelezettség terheli. Ez előrelépést jelent a korábbi Alkotmányhoz képest, mivel a szabály a környezet megóvásának mindenki számára kötelező, konkrét kötelezettségei deklarálja.

Az Alaptörvény XXI. cikk (3) bekezdése értelmében pedig: (3) *Elhelyezés céljából tilos Magyarország területére szennyező hulladékot behozni.*”

A hulladék elhelyezés céljából történő behozatalát érintő tilalom szintén többletkövetelmény az Alkotmány szabályozásához képest, valamint túlmutat a környezet megóvásának pusztá deklarációján.

Az Alaptörvény által biztosított szélesebb körű védelem ugyanakkor nem jelenti egyúttal azt is, hogy az egészséges környezethez való jog alkotmányos tartalma az új szabályozás hatályba lépésével alapvetően megváltozott volna. Az Alkotmánybíróság ezzel összefüggésben kifejezetten állást foglalt, méghozzá első alkalommal a 3114/2016. (VI. 10.) AB határozatban. Megállapította,⁴ hogy mivel az érintett alaptörvényi rendelkezés célja nem változott az Alkotmányban megállapított célhoz képest, a Nemzeti hitvallás pedig nem tartalmaz olyan iránymutatást, amit az Alkotmánybíróság a vizsgálat során az alaptörvényi rendelkezés értelmezésénél figyelembe vehetne, az Alkotmánybíróság felhasználhatja az egészséges környezethez való jog alkotmányos tartalma kapcsán a korábbi vonatkozó határozataiban kidolgozott érveket. Nézzük, hogy ezen gyakorlatára alapján mit is ért a testület egészséges környezethez való jog alatt.

Az Alkotmánybíróság első alkalommal 1993 novemberében, a 996/G/1990. AB határozatban állapította meg, hogy az Alkotmány rendelkezései értelmében az állam köteles az egészséges környezethez való jog megvalósítását szolgáló sajátos intézmények kialakítására és működtetésére. Megállapította továbbá, hogy ezen állami kötelességnek magában kell foglalnia az élet természeti alapjainak a védelmét, és ki kell

4 Indokolás [43]

terjednie a véges javakkal való gazdálkodás intézményeinek a kiépítésére.⁵

Az egészséges környezethez való jog alkotmányos tartalmát a testület röviddel ezt követően, a 28/1994. (V. 20.) AB határozatában értelmezte és határozta meg máig irányadóan.⁶ A döntés rendelkező része rámutatott az egészséges környezethez való jogból fakadó azon követelményre, hogy „*az állam a természetvédelem jogszabályokkal biztosított szintjét nem csökkentheti, kivéve, ha ez más alapjog vagy alkotmányos érték érvényesítéséhez elkerülhetetlen. A védelmi szint csökkentésének mértéke az elérni kívánt célhoz képest ekkor sem lehet aránytalan.*”⁷ A rendelkezés értelmében tehát főszabály, hogy a természet védelmének egyszer már elért szintjét az állam nem csökkentheti, arra csak kivételes esetben kerülhet sor.

A határozat indokolása kiemelte, hogy az egészséges környezethez való jog nem sorolható a klasszikus, védelmi jellegű alapjogok közé. Az alanyi jogokhoz való sajátos viszonya, valamint sajátos tárgya különbözteti meg mind a többi alapjogtól, mind az alkotmányban kitűzött feladatoktól. A környezethez való jog tehát nem alanyi alapjog, de nem is pusztán alkotmányos feladat vagy államcél, amelynek megvalósítási eszközeit az állam szabadon választhatja meg.⁸

A környezetvédelemhez való jog ezzel szemben elsősorban önállósult és önmagában vett intézményvédelem, azaz olyan sajátos alapjog, amelynek az objektív, intézményvédelmi oldala túlnyomó és meghatározó. A környezethez való jog az állam környezetvédelemre vonatkozó kötelességei teljesítésének garanciáit emeli az alapjogok szintjére, beleértve a környezet elért védelme korlátozhatóságának feltételeit is. E jog

5 ABH 1993, 533, 535.

6 Az AB határozat elemzését lásd például: Fodor László: A környezethez való jog dogmatikája napjaink kihívásai tükrében. Miskolci Jogi Szemle 2007/1. 5-19. o.; Bándi Gyula: A környezethez való jog értelmezése a fenntartható fejlődési stratégia és az Alaptörvény fényében. Acta Humana, 2013/1. 67-92. o., ebből különösen: 81-82. o.; Hermann Veronika: Az egészséges környezethez való jog átfogó védelme az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában. Doktori értekezés, PTE ÁJK Doktori Iskola, Nemzetközi- és Európai jogi alprogram, Pécs 2016. 95-97. o.

7 ABH 1994, 134.

8 ABH 1994, 134, 137.

sajátosságai folytán mindazokat a feladatokat, amelyeket másutt alanyi jogok védelmével teljesít az állam, itt törvényi és szervezeti garanciák nyújtásával kell ellátnia.⁹

A környezethez való jog érvényesítéséhez természetesen alanyi jogokat is kell alapítania a törvényhozónak, de ezekre az jellemző, hogy többnyire csupán közvetetten függnék össze a környezetvédelemmel. A környezeti károk megtérítésére szóló polgári jogi igény közvetlenül például a tulajdonjog sérelmét orvosolhatja. Vannak kifejezetten környezetvédelmi vonatkozású alanyi jogok is, ezek viszont elsősorban eljárási jellegűek, mint amilyen az engedélyezési eljárásban való részvétel joga. A környezetvédelemben használatos alanyi jogok többsége nem sajátosan környezetvédelmi célt szolgál, hanem többek között erre a célra is használható, mint például a kárral fenyegető magatartástól való eltiltásra irányuló polgári jogi igény, vagy a közérdekű adatok megismeréséhez való alkotmányos jog. A legszorosabb kapcsolat az élethez való joggal áll fenn: a környezethez való jog valójában az élethez való jog objektív, intézményvédelmi oldalának egyik része: az emberi élet természeti alapjainak fenntartására vonatkozó állami köteleiséget nevesíti külön alkotmányos „jogként”.¹⁰

9 ABH 1994, 134, 138.

10 Ahogyan azt az Alkotmánybíróság utóbb, a 28/2017. (X. 25.) AB határozatban kifejtette: „A biológiai sokféleség és a vele összefüggő ökoszisztémák csökkenése közvetlenül kihat magára az emberi életre. Az ökoszisztéma a növények, állatok, mikroorganizmusok és a természetes környezet együtt létező, összetett és dinamikus egysége, amelynek részei egymásra utaltak. A biológiai sokféleség ezeknek a partnerségeknek a számtalan élő eleméből áll. A Föld ökoszisztémái az emberiségnek számtalan előnyt nyújtanak javak és szolgáltatások formájában. Az ökoszisztémák által termelt javak közé tartoznak az élelmiszerek, a víz, vagy éppen a tüzelőanyagok, míg a szolgáltatások négy különböző csoportba sorolhatóak. Az ellátó szolgáltatások magukat a javakat szolgáltatják. A szabályozó szolgáltatások irányítják az éghajlatot és csapadékmennyiséget, a hulladékképződést és a betegségek terjedését. A kulturális szolgáltatások közé tartozik egyebek között a rekreációs célok biztosítása, míg a támogató szolgáltatások magukban foglalják a talajképződést, a fotoszintézist és a tápanyagok körforgását is (részletesen: Ecosystem and Human Well-Being: Scenarios.

A környezethez való jog sajátossága továbbá abban áll, hogy alanya valójában az „emberiség” és a „természet” lehetne. Ezt a problémát szemléletesen jelzik mindazok a törekvések, amelyek a „természetnek”, vagy képviselőiben az állatoknak, növényeknek stb. „jogokat” kívánnak adni, vagy „a meg nem született generációk jogairól” beszélnek. A határozat értelmében azonban az ilyen jogi konstrukciók nem szükségesek ahhoz, hogy a „természettel” vagy a „a jelen és jövő emberiséggel” szembeni jogi köteleességek megállapíthatók legyenek.

Minderre tekintettel a környezethez való jog a környezet védelmére és az élet természeti alapjának fenntartására vonatkozó állami köteleességet jelenti. Éppen ezért a környezethez való jog intézményes védelmének mértéke nem tetszőleges. A védelem szintjét a környezethez való jog dogmatikai sajátosságain kívül döntően befolyásolja a környezetvédelem tárgya is: az élet természeti alapjainak véges volta és a természeti károk jelentős részének visszafordíthatatlansága, s végül az a tény, hogy mindezek az emberi élet fennmaradásának feltételei. A környezethez való jog az emberi élethez való jog érvényesülésének fizikai feltételeit biztosítja. Mindez a környezethez való jog jogalkotással való védelmének különös, más jogokéhoz képest fokozottan szigorú voltát követeli meg.¹¹

A 28/1994. (V. 20.) AB határozatában lefektetett ezen gyakorlatát az Alkotmánybíróság legutóbb a 25/2021. (VIII. 11.) AB határozatban erősítette meg. A döntés indokolásában a testület rámutatott, hogy „*az Alaptörvény nem csupán megőrizte az egészséges környezethez való alapjog*

Millennium Ecosystem Assessment, 2005, különösen 4.1. Biodiversity and Its Assessment). Ahogy az MTA Ökológiai Kutatóközpontja is rögzítette az Alkotmánybíróság megkeresésére, az ökoszisztémák szerepet játszanak egyebek között a víz tisztításában, a levegő minőségének javításában (szálló por megkötése, páratartalom növelése), az élelmezésbiztonság javításában, a beporzásban, illetőleg a növényi alapanyagú gyógyszerek és gyógyhatású készítmények előállításában. Ebből következően, amennyiben a biodiverzitás és a természet által nyújtott szolgáltatások elérhetősége csökken, az emberi élet létfeltételei szűnhetnek meg, ugyanis mind az alapvető anyagi szükségletek kielégítése (tisztá víz, táplálék, tiszta levegő), mind pedig az egészségvédő funkció (mentális és fizikai) sérül.” (Indokolás, [20])

11 28/1994 (V.20.) AB határozat III.3. b-c) pont

*védelmi szintjét, hanem lényegesen bővebb rendelkezéseket is tartalmaz. Az Alaptörvény ezáltal a környezetvédelmi értékrendet és szemléletet továbbfejlesztette.*¹² Ezzel összefüggésben, az Alaptörvény P) cikk (1) bekezdése és a XXI. cikk (1) bekezdése által kialakított védelmi rendszer sajátosságait vizsgálva az indokolásban az Alkotmánybíróság felhívta a néhány évvel korábban, a 13/2018. (IX. 4.) AB határozatban kifejtett, majd a 14/2020. (VII. 6.) AB határozatban megerősített megállapításait is az alábbiak szerint. A P) cikk (1) bekezdése „*a public trust környezeti és természeti értékekre vonatkozó koncepciójának alkotmányjogi megfogalmazásán alapul, amelynek lényege, hogy az állam a jövő nemzedékek mint kedvezményezettek számára egyfajta bizalmi vagyongazdálkodóként kezeli a rá bízott természeti és kulturális kincseket, és a jelen generációk számára csak addig a mértékig teszi lehetővé e kincsek használatát és hasznosítását, ameddig az a természeti és kulturális értékeket mint önmagukért is védelemben részesítendő vagyontárgyak hosszú távú fennmaradását nem veszélyezteti. Az államnak e kincsek kezelése és az arra vonatkozó szabályozás megalkotása során egyaránt tekintetbe kell vennie a jelen és a jövő generációk érdekeit. A természeti és kulturális erőforrások jövő nemzedékek számára történő megőrzésének magyar Alaptörvényben található szabálya ily módon [...] kifejezi az alkotmányozó elköteleződését a környezeti, természeti és kulturális értékek fontossága és megőrzése iránt.*”¹³

Az Alkotmánybíróság tehát gyakorlatában az egészséges környezethez való jog kapcsán kiemelt jelentőséget tulajdonít annak, hogy a természeti károk jelentős részének visszafordíthatatlansága véges javak elpusztulását okozza, s ezzel az emberi élet minőségét is rombolja. Ezért a természeti környezet megóvásának alapvető jelentősége van, és az állam az intézményvédelmi kötelezettségéből következő feladatainak végrehajtása során köteles mindent megtenni annak érdekében, hogy a „romlás kockázatát” csökkentse.¹⁴

12 25/2021. (VIII. 11.) AB határozat, Indokolás [50]

13 13/2018. (IX. 4.) AB határozat, Indokolás [14]; 14/2020. (VII. 6.) AB határozat, Indokolás [22], [34]

14 689/B/2003. AB határozat, ABH 1994, 134, 140.

Ezen állami feladatok meghatározása szempontjából a 28/2017. (X. 25.) AB határozatban az Alkotmánybíróság kiemelte az alábbiakat. „Az Alaptörvény P) cikk (1) bekezdése alapján a jelen generációt három fő kötelezettség terheli: a választás lehetőségének megőrzése, a minőség megőrzése és a hozzáférés lehetőségének biztosítása. A választás lehetőségének biztosítása azon a megfontoláson alapul, hogy a jövő nemzedékek életfeltételei akkor biztosíthatóak leginkább, ha az átörökített természeti örökség képes a jövő generációk számára megadni a választás szabadságát problémáik megoldásában ahelyett, hogy a jelenkor döntései kényszerpályára állítanák a későbbi generációkat. A minőség megőrzésének követelménye szerint törekedni kell arra, hogy a természeti környezetet legalább olyan állapotban adjuk át a jövő nemzedékek számára, mint ahogy azt az elmúlt nemzedékektől kaptuk. A természeti erőforrásokhoz való hozzáférés követelménye szerint pedig a jelen nemzedékei mindaddig szabadon hozzáférhetnek a rendelkezésre álló erőforrásokhoz, amíg tiszteletben tartják a jövő generációk méltányos érdekeit. Ezen alapelvi szintű elvárásoknak a jogalkotó csak akkor tud eleget tenni, ha döntéseinek meghozatala során távolatosan, kormányzati ciklusokon átívelően mérlegel.”¹⁵

Az állami intézményvédelmi kötelezettség teljesítésének tartalmát és módját emellett meghatározzák hazánk nemzetközi jogi kötelezettségvállalásai is, különösen a biológiai sokféleség védelmét érintően. Az Alkotmánybíróság a 28/2017. (X. 25.) AB határozatában rámutatott, hogy a biológiai sokféleség megőrzésére vonatkozó nemzetközi jogi kötelezettséget az 1995. évi LXXXI. törvénnyel kihirdetett, az ENSZ 1992. évi Rio de Janeiro-i Környezet és Fejlődés Konferenciája keretében elfogadott Biológiai Sokféleség Egyezmény alapozza meg. Az Egyezmény végrehajtásáért felelős Részes Felek Konferenciája (COP) számos kiemelkedő jelentőségű és Magyarországot mint részes államot kötelező határozatot fogadott el, mely határozatok az Egyezmény autentikus értelmezésének minősíthetőek, és ekként az Alkotmánybíróság felhasználhatja őket az egyes nemzetközi jogi kötelezettségek pontos tartalma megállapításához. A 2002-ben megrendezett COP egyik alapvető megállapítása szerint a biológiai sokféleség az az alap, amelyre az emberi civilizáció maga is felépült, és a biológiai sokféleség csökkenése

15 28/2017. (X. 25.) AB határozat, Indokolás [33]-[34]

nem csupán az emberiség előtt álló legnagyobb kihívások egyike, de a fenntartható fejlődés koncepcióját és a jövő generációk érdekeit is veszélyezteti. Az AB határozat szerint az Egyezményvel egybehangzó kötelezettségeket rögzít a biológiai sokféleség megőrzése tekintetében az ENSZ Közgyűlése 2015. szeptember 25-én egyhangúan elfogadott, A/70/L.1. számú, „*Világunk átalakítása: a fenntartható fejlődés 2030-ig megvalósítandó programja*” című határozata is.¹⁶

Minderre figyelemmel az Alkotmánybíróság fontosnak tartotta rögzíteni: „*Magyarország, miközben szuverén módon rendelkezhet a saját természeti erőforrásai felett, ezen rendelkezési joga nem korlátlan: tekintettel kell lennie a biológiai erőforrások fenntartható módon történő használatára és a biológiai sokféleség megőrzésének kötelezettségére, az Alaptörvény P) cikk (1) bekezdéséből következő módon, a Magyarország nemzetközi kötelezettségeivel összhangban. Mind az Alaptörvény P) cikk (1) bekezdésén alapuló, a környezet és azon belül is a biológiai sokféleség védelmére vonatkozó kötelezettségből, mind pedig a Magyarország által a környezet és a biológiai sokféleség megóvása érdekében vállalt nemzetközi kötelezettségből az következik, hogy a magyar államot a biológiai sokféleség megőrzése érdekében aktív cselekvési (jogalkotási) kötelezettség is terheli.*”¹⁷

Ahogy ugyanakkor az Alkotmánybíróság szintén rámutatott: „*az MTA Ökológiai Kutatóközpontja arra is felhívta a figyelmet, hogy a biodiverzitás pusztulása annak ellenére folytatódik, hogy annak megakadályozására az államok számos nemzetközi egyezményben vállaltak kötelezettséget.*”¹⁸ Magyarországon a természetközeli élőhelyek csökkenése eléri a 0,44 százalékot évente, mely pusztulási rátával számolva Magyarország biológiai sokfélesége száz év alatt több mint egyharmadával fog csökkenni a környezet- és természetvédelem jelenlegi szintjének megőrzése mellett is.¹⁹ Ezért is különösen fontos, hogy a jogalkotó a természet és a környezet védelme terén folyamatosan figyelemmel kísérje a biológiai sokféleség megőrzése érdekében felmerülő igényeket, és azokra megfelelő jogalkotással reagáljon.

16 28/2017. (X. 25.) AB határozat, Indokolás [38], [41]-[42]

17 28/2017. (X. 25.) AB határozat, Indokolás [43]-[44]

18 28/2017. (X. 25.) AB határozat, Indokolás [17]

19 28/2017. (X. 25.) AB határozat, Indokolás [18]

Irodalomjegyzék:

BÁNDI Gyula: A környezethez való jog értelmezése a fenntartható fejlődési stratégia és az Alaptörvény fényében. *Acta Humana*, 2013/1. 67-92. o.

BODNÁR László: Az „ekocídium” kérdéséről. *Jogtudományi Közlöny* 1974/5. 230-239. o.

FODOR László: A környezethez való jog dogmatikája napjaink kihívásai tükrében. *Miskolci Jogi Szemle* 2007/1. 5-19. o.

HERMANN Veronika: Az egészséges környezethez való jog átfogó védelme az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában. Doktori értekezés, PTE ÁJK Doktori Iskola, Nemzetközi- és Európajogi alprogram, Pécs 2016.

KOVÁCS Péter: A környezetvédelem a Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútumában. In: TÁHYNÉ Kovács Ágnes (szerk.): *Vox generationum futurorum – Ünnepi kötet Bándi Gyula 65. születésnapja alkalmából*. Pázmány Press, Budapest, 2021. 281-291. o.

Birher Nándor¹

A TERMÉSZET, TEREMTÉSVÉDELEM ETIKÁJA, ÉS A SZANKCIÓK

Munkánkban bemutatjuk, hogy a természetvédelem egyik nagyon fontos, azonban koránt sem kizárólagos eszköze a jogi, büntetőjogi védelem, ehhez kapcsolódóan pedig a büntetőjogi szankciókkal való fenyegetés.

Mivel a jog szankciórendszere csak korlátok között képes gátat vetni egyes emberi tevékenységeknek, ezért szükség van más szabályzókra is. Ezek közül kiemelkedik az erkölcsi, vagy akár a vallási szabályokba kódolt természet- ill. teremtésvédelem.

Tudjuk, hogy a természet „szankciói” (azaz a tapasztalat – empiria – útján érzékelhető ok-okozati kapcsolatok), jóval erősebbek, mint akár a legerősebb államok jogi szankciói. Az ember feladata – szemben a jog utólagos szabályozásával –, hogy a fenyegető veszélyt idejekorán felismerje, komolyan vegye, és legyen elég akarata is ahhoz, hogy tegyen a veszély ellen. Ebben segítheti az etika tudománya és a vallás hite.

Kérdésként vetődik fel, hogy a felelős büntetőjognak képesnek kell-e lennie arra, hogy ezeket az emberi magatartást meghatározó motívumokat, – úgymint az erkölcsi és vallási meggyőződés – is figyelembe vegye, azokra is tekintettel alakítsa ki saját szankciórendszerét, illetve a jogalkalmazási gyakorlatát? Azaz, a büntetőjogot tekinthetjük-e komplex adaptív rendszernek?

Képes-e a jogalkalmazás, ezen belül a büntetőjogi jogalkalmazás arra, hogy ne csak értékeljen tényeket, azokat szabályokhoz viszonyítva, hanem elő is írja, mit tekinthetünk tényeknek, ill. milyenek legyenek a szabályok? Röviden említjük az iszlám természetvédelemre irányuló

¹ Tanszékvezető egyetemi docens, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Jogelméleti, jogtörténeti és Egyházjogi Tanszék

jogalkalmazást, amelynek kifejezett célja, hogy etikai szabályokat is létrehozzon a jog alkalmazása során.

Javaslatként fogalmazzuk meg a természetjogi gondolkodásnak, – mint komplex szabályozási rendszernek – részleges alkalmazását a természetvédelemre vonatkozó jogalkalmazás során.

1. Etikai alapvetés

1.1. *Az emberek többsége rossz*

Biasz, a hét bölcs egyike, Diogenész Laertiosz és a kapcsolódó legenda szerint, legfontosabb gondolataként azt írta a delphoi jósda falára, hogy „az emberek többsége rossz”. Megtapasztalta a sok gonoszságot, amit az emberek, az emberek közösségei okoztak.

Biaszsal szemben akár állíthatnánk azt is: nem az emberek többsége rossz, hanem minden ember rossz. A látszólag radikálisan pesszimista megközelítésnek azonban van feloldása a zsidó és a keresztyén hagyományban. Először is, ebben az értelmezésben a rossz jelző nem azt jelenti, hogy az ember menthetetlenül, önmagában véve lenne rossz. Egyszerűen azt jelenti, hogy minden embernek „rosszra hajló természete” van, minden ember pusztít (fogyaszt, felhasznál, életet olt ki, etc.) ahhoz, hogy élhessen. Másodjára megállapíthatjuk, még azzal együtt is, hogy minden ember rosszra hajló természetű, világunkban mégiscsak a legnagyobb jó az ember léte: jobb lenni, mint nem lenni.² Ezen az elven alapulnak az emberi jogok nyilatkozatai is.

Nagyon fontos tudatosítanunk – állítják a keresztyén gondolkodók – hogy az ember önmaga erejéből képtelen „megtisztulni”, kizárólag

2 „Én Leibniz, segítek abban, hogy az Egészről, amiről oly keveset tudunk, a legjobbakat gondold. Mert legyünk őszinték: Te is inkább a megszületést választod, mint a meg nem születést. És azoknak, akik azért panaszkodnak, mert ebbe a világba és ebbe az időbe születtek egy másik helyett, azt mondom: csak magukat okolhatják keserőségük miatt, mert nem tudták saját kontextusukban, saját természetük szerint a lehető legjobb világot választani.» in.: Heller Ágnes, Leibniz egzisztenciális metafizikája, Kossuth Kiadó, Budapest, 1995.

saját magára támaszkodva „megtérni”, elhagyni a bűnt. A keresztyének – szemben a liberális gondolkodókkal – állítják: az ember csak külső segítséggel, a Teremtő segítségével menekülhet meg a bűntől. Önmagát nem tudja megváltani, a halál elkerülésének³ ára túl magas. A rosszra hajló embernek azonban Isten segítségével, különösen is azáltal, hogy az „Isten törvényt adott” lehetősége van tisztán a józan eszének használatával eljutni oda, hogy felismerje azokat az értékeket, amelyek mentén fenntartható módon élhet. Mindez természetesen manapság nem kellően világos. Ahogy Domokos Andrea fogalmaz:

Napjainkban már nem olyan egyértelmű az erkölcsi törvények és a jogi szabályozás, büntetőjogi megítélés közötti kapcsolat, mint azokban az időkben, amikor még nem állt az emberiség rendelkezésére olyan nagyszámú tudományos-technikai eszköz, mint manapság. Sőt, ma már a „rossz” fogalma sem egyértelmű, mást és mást értünk erkölcstelenen, „rosszon”, bizonytalanra vált annak fogalma is.⁴

A keresztyén gondolkodás ennek fényében pontosítja azt a mondatot, amely szerint az emberi élet lenne az értékek netovábbja. Hozzátesz a kijelentéshez egy jelzőt: a jó emberi élet az, ami örökkévaló érték. Bevezet egy új, nagyon fontos fogalmat az emberi élet tapasztalati valósága mellé: ez pedig a jóság fogalma.

Ezzel szemben a felvilágosodás, vagy később a marxizmus úgy vélte a paradicsomkert, a végtelen jólét az ember önjerejéből elhozható a földre. Ezek az illúziók súlyos csalódásokhoz vezettek. A mértéktelen fogyasztás a jövőnk felemésztését hozta el. Ahogy Nietzsche mondja:

3 49 (48) Zsoltár: Hiszen önmagát senki meg nem válthatja, senki sem fizethet az Úrnak váltságdíjat. Az élet ára túl magas volna, meg nem fizetheti senki soha, hogy örökké éljen, s a sírt ne lássa. Hiszen látja, hogy meghalnak a bölcsék, esztelenek és balgák együtt eltávoznak. Kincseiket idegenek kapják, és a sír lesz házuk mindörökre, lakásuk nemzedékről nemzedékre, még ha országaik voltak, akkor is. Az ember, ha nincs benne belátás, akármilyen gazdag, olyan, mint az állat, amelyre pusztulás vár.

4 DOMOKOS Andrea, Bűncselekmények, büntetőjogi felelősség, az erkölcs és a büntetőjog közös gyökerűsége, in, Birher Nándor, Homicskó Árpád, Az egyházi intézmények működtetésének etikai alapjai, Patrocinium, 2019, 202.

a világ a saját ürülékével táplálkozik.⁵ Kiderült, önmagában az ember a „jó” megfelelő definíciója nélkül, vagy éppen a „jó” fogalmának tagadásával nem képes még fenntartható életformát sem megvalósítani. Ezt jelzi nagyon élesen a globális ipari társadalmak önpusztítása. Úgy tűnik objektív viszonyítási pont nélkül, a „jó” meghatározásának hiányában nem beszélhetünk fenntarthatóságról, természetvédelemről.

„...hogyan lerombolják Isten teremtett világának biológiai sokszínűségét; hogy az emberek az erdők kiirtásával vagy a vizes élőhelyek tönkretételével a föld épségét megbontják és hozzájárulnak az éghajlatváltozáshoz; hogy az emberek beszennyezik a vizeket, a talajt, a levegőt: ezek mind bűnök”. Mert „a természet ellen elkövetett büntett bűncselekmény önmagunkkal szemben és bűn Isten ellen.”⁶

1.2. Jó emberrel nem történhetik rossz sem életében, sem halálában

Annak a kijelentésnek, hogy az ember természete rosszra hajló, van egy másik aspektusa is, amit Szókratész fogalmazott meg a „Védőbeszédben”: „Jó emberrel nem történhetik rossz sem életében, sem halálában.”⁷

5 1066 Az új világfelfogás. – 1. A világ van; a világ semmi olyasmi, ami lesz, és semmi, ami elmúlik. Vagy inkább: lesz és elmúlik, ám sohasem kezdett lenni és sohasem szűnt meg elmúlni – mindkét állapotban benne foglaltatik... Önmagából él: ürüléke a tápláléka. 2. Egy teremtett, megalkotott világ hipotézise egyetlen pillanatra se aggasszon minket. Az „alkotás” fogalma manapság teljesen meghatározhatatlan, végrehajthatatlan; már csak egy szó, töredék a babona korszakából; egyetlen szóval nem magyarázunk meg semmit. Egy kezdődő világ elgondolásának utolsó kísérletét nemrég többszörös logikai folyamat, gondolatmenet útján hajtották végre – amint sejthető, többé-kevésbé teológiai hátsó szándékkal. Nietzsche Friedrich, A hatalom akarása, <https://adoc.pub/friedrich-nietzsche-a-hatalom-akarasa-minden-ertek-atertekel.html>, letöltve: 2021. 11. 09.

6 Laudato si?, 8. pont, https://regi.katolikus.hu/konyvtar/ferenc_papa_laudato_si_enciklika.pdf, letöltve: 2021. 11. 24.

7 PLATÓN, Szókratész védőbeszéde, <http://mek.niif.hu/00400/00460/00460.htm> letöltve: 2021. 11. 13.

Az embernek, mint állandóan harcban álló, folyamatosan elbotló, önző létezőnek lehetősége van arra, hogy saját erkölcsi döntései alapján „jó ember” legyen. És mint ilyen, az ember, bármi is történjék körülötte, az örökkévalóság részese. A jó ember tudja, hogy körülötte minden múlandó, egyedül az értékek maradandók, ezért is törekszik ezeknek az értékeknek a megvalósítására. Szókratész az életével fizetett ezért a nézetért. De erre a nézetre volt és van szüksége a világnak egészen a mai napig.

Ehhez az etikához kell visszatalálni akkor, ha valóban tenni akarunk a természetért. Csak a saját teremtettségét értéknek találó ember lesz hajlandó arra, hogy mint értéket védje a környezetét. Csak az ilyen ember lesz képes arra, hogy az életét (és az emberi élet lehetőségét) tovább adja a következő generációk számára is. És ne feledjük azt sem, hogy az etikus magatartás megvalósításához egyszerre van szükség tudásra és akaratra is.

„Ha saját törekvéseink elérésén és közvetlen szükségleteink kielégítésén túl nincsenek objektív igazságok, sem szilárd alapelvek, akkor milyen határokat lehet szabni az emberkereskedelemnek, a szervezett bűnözésnek, a kábítószerkereskedelemnek, a véres gyémántok és a veszélyeztetett állatok szőrméi kereskedelmének? Vajon nem ugyanaz a relativista logika igazolja a szegény emberek szerveinek megvásárlását, hogy eladják vagy kísérletezésre használják őket, és a gyerekek eldobását, akik nem felelnek meg szüleik várározásainak? Ez ugyanaz a „használd és dobd el” logika, amely hatalmas mennyiségű hulladékot termel, pusztán azért, mert az a féktelen vágy hajt bennünket, hogy többet fogyasszunk, mint amennyire valójában szükségünk van. Tehát nem gondolhatjuk, hogy a politikai tervek vagy a törvény ereje elegendő lesz a környezetet károsító viselkedésformák elkerülésére, mert amikor a kultúra megromlik, és az emberek már semmilyen objektív igazságot és egyetemesen érvényes alapelvet nem ismernek el, a törvényeket csak önkényes kényszerintézkedéseknek és megkekulendő akadályoknak tartják.”⁸

8 Laudato sí, 123., https://regi.katolikus.hu/konyvtar/ferenc_papa_laudo-to_si_enciklika.pdf, letöltve: 2021. 11. 24.

A büntetőjog hiába szankcionálja a környezetkárosítást, akár szabadságvesztés büntetéssel is. Az igazi bűnök – különösen is ezen a területen – ritkán derülnek ki, hiszen azok mélyen összetettek, és erős érdekszövetségek igyekeznek elfedni azokat.

Nem az az igazi bűn a környezet ellen, ha kidobunk két zsák építési törmeléket a mezőre (bár kétségkívül bűn az is), sokkal inkább az, ha a nagyobb profit érdekében másokat becsapva és kizsákmányolva szerzünk forrásokat ahhoz, hogy autókat lőjünk ki a világűrbe – csak úgy. Vagy ha 100 magángéppel repülnek a politikusaink a klímakatasztrófáról „egyzetetni”. Persze ugyanúgy bűn az is, ha a megtermelt étel mintegy harmadát a szemétkébe dobjuk, miközben még mindig éheznek a világban. De az itt felvetett kérdések pillanatnyilag legfeljebb etikai kérdések. Ezeket a rendszerszintű, folyamatában formálódó, tényállássá nehezen formálható kérdéseket a büntetőjog közvetlenül nem tudja szabályozni (és nem is feladata, hogy közvetlenül szabályozza). Kellene azonban egy olyan normarendszer, amelyik alkalmas arra, hogy előre szabályozzon annak érdekében, hogy a katasztrófa elkerülhető legyen. Ilyen normarend az erkölcs, vagy tágabb értelemben a vallás is. Ezekhez a normarendekhez viszont valamilyen módon kapcsolódnia kellene a büntetőjognak is.

Franz Brentano az 1889. január 23-án a Bécsi Jogi Társaság előtt tartott előadásában hangsúlyozta, a jogászok sajátos felelőssége, hogy a jogot úgy is megértsék, mint egy nagyobb történelmi és szabályozási kontextusba illeszkedő részterületet. Leibizet idézve következőképp fogalmazott: „Mennyire szívből kívánom, hogy a joghallgatók felhagyjanak a filozófia megvetésével és belássák, hogy filozófia nélkül a jog kijárat nélküli labirintus!”⁹ Megállapította, ha elmetsszük a jogtudomány filozófiai és történelmi gyökereit, akkor azzal az egész tudományt pusztítjuk el. A jó fogalmának, az etikának az értelmezése nélkül a jogtudomány sem lehet hatékony.

Az etika esetében a szankciók alapvetően különböznek a jogi, ill. büntetőjogi szankcióktól. Az etika célja, hogy a közösség a jövőre

9 BRENTANO, Franz, Az erkölcsi ismeret eredete, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1994, 44.

nézve is fenn tudjon maradni. Éppen ezért a szankciói arra irányulnak, hogy a valószínűsíthetően helytelen cselekedetekből előre látható negatív következmények bekövetkeztét megakadályozza. (Szemben a büntetőjoggal, amely a már bekövetkezett és bizonyított jogellenes cselekedetek miatt büntet).

A jognak, ezen belül a büntetőjognak is elemi „érdeke”, hogy az erkölcs normarendje lássa el az igazi preventív funkciót. Tegye képessé az egyéneket és a közösséget arra, hogy a fenntartható, a jó életet akarja megvalósítani, történelmi távlatokban is.

Természetesen a jog és az erkölcs alapvető logikája, nyelve, működési mechanizmusa különbözik. Éppen ezért lényeges, hogy ezek a különálló normarendek képesek legyenek az egymással való kommunikációra,¹⁰ a tudományos és szakmai tisztaság megőrzése mellett.

1.3. *Többet adni, mint elvenni*

A „fogyasztói igények kielégítése” mint a minőség szabványokban rögzített elve helyett a „többet adni mint elvenni”, elv válhatna a fenntarthatóság alapjává. A fogyasztói igényeket ugyanis addig lehet kielégíteni, amíg az igények mögött van fizetőerő. (Azaz az igények korlátja egyedül a fizetőképesség, amelyik fizetőképesség viszont szélsőséges esetben akár az egyszerű „pénznyomtatással” is fenntartható.) A fizetőképesség növelésével a mértéktelen fogyasztás fokozódik, a minőség illúziójából táplálkozva. A minőség kritériuma a gyakorlatban mégsem függhet a fogyasztástól, hiszen minden élőlény (az embert is beleértve) a sok jóból jó sokat akar. A minőség tehát nem egyszerű igénykielégítés, hanem korlátok vagy célok között értelmezett igénykielégítés.

A minőség alapja, hogy az ember az anyagi világban többletértéket tud előállítani. A többletérték előállításának alapfeltétele az, hogy a szellem, az emberi gondolkodás és szabad akarat megjelent (megjelenik) az anyagban.

10 BIRHER Nándor – HOMICSKÓ Árpád, (ed) Szabályozáskomplexitás, Patrocinium Kiadó, Budapest, 2021.

Az ember, mint a többi ragadozó, ahhoz, hogy életben maradjon, pusztít és versenyez. Ez a pusztítás és versenyzés (a fogyasztói igények kielégítése) nem az igazi minőség. A minőség, ha a pusztításból és versenyből a végén összességében többlet jön létre. Az előállított többlet pedig a szép (alkotás) a jó (szolidaritás) az igaz (társadalmi igazságosság) elvei mentén értelmezhető.

Ha egy termék nem vezet az emberi értékek növekedéséhez (nem ad többet, mint amit elvesz, mint amennyit az előállítása során, a környezetet terhelve fel kellett használni), az nem jó termék.

A termelés során jól azonosítható lehetne, mit vesz el a termelés a környezettől, munkásoktól, és az is, hogy mit ad a termék, vagy maga a termelési folyamat. Ha a mérleg pozitív, akkor minőség keletkezett. Ha nem, akkor nem. Amennyiben többlet veszünk el, mint amennyit adunk, számolnunk kell a szankciókkal. Egyelőre leginkább a természet szankcionál. De képes lehet az emberi ész is arra, hogy akár a jog szankciórendszerével, a mainál hatékonyabban, védje magát.

1.4. *Bűn és bűnhődés*

A környezet és a természet ellen elkövetett bűnök büntetése soha nem marad el. Nem (csak) azért, mert a jogszabályban vagy hatósági határozatban megállapított kibocsátási határértékek környezetszennyező meghaladását a törvény¹¹ büntetni rendeli, hanem azért, mert a környezetünkkel, a természettel együtt alkotunk egy, az életre képes rendszert. Ha ez a rendszer sérül, az életképességünk sérül. Ráadásul, mivel az életre képes rendszerben jól azonosítható ok-okozati összefüggések vannak, nem tehetünk semmit anélkül, hogy annak ne lenne valamilyen hatása. Ha bünt követünk el a természet (környezet ellen), annak biztosan lesz büntetése is. Ez a következőket jelenti:

- „az emberek többsége rossz” alapelv fényében:
- a környezetkárosításért (múltbeli és jövőbeli) bűnhődni kell
- minél több a károsítás (bűn), annál nagyobb a büntetés
- az ember nem tud környezetterhelés (károsítás) nélkül élni

11 Btk. 241. § (4).

- azonban a „jó emberrel nem történhet rossz” alapelv szerint:
- mindig van lehetőség a megtérésre,
- mindig van lehetőség az áldozathozatalra,
- mindig van lehetőség a jó életre,
- ami akár a technológiák segítségével is megvalósítható, ha hajlandók vagyunk a megelőző szabályozásra, az etikára, és akár a vallásokra is figyelemmel lenni.

2. A hatalom szerepe

Valóban képesek vagyunk-e többet adni, mint amennyit elveszünk. Azáltal, hogy gyorsabb a közlekedés, lett-e több időnk? Azáltal, hogy javult az egészségügy békés lett-e az öregkorunk? Azáltal, hogy online kapcsoltságban vagyunk, lett-e több olyan barátunk, aki segít, ha kell? A technikai fejlődés hozott-e biztonságot az emberiség életébe?

A kérdésekre adott válaszok sematikusak lehetnek csak, az viszont biztos, hogy az ember világában legalább annyira fontos saját maga és a kapcsolatai, mint az anyagi körülményei. Az előbbieken területén van komoly lemaradásban a dehumanizált ember. Alapvető probléma, hogy az „elidegenedett” ember nem csak a természetet, de az embertársát, sőt önmagát sem hajlandó igazán szeretni és szolgálni. A legnagyobb veszteség, amit az ember átélhet, a saját lelkének az elvesztése. Lehet, hogy az ember hatalma nő a saját anyagi valóságán, az élet elejét, végét jól szabályozhatja, képes testi, szellemi változásokat előidézni önmagán és másokon, azonban lélek nélkül mindez semmit sem ér.

Szokatlan megközelítés, amelyet egy teológus vet fel és amelyik arra épít, hogy az állami hatalomnak feladata az ember teljességével, így az ember lelkével is foglalkoznia. Ez a gondolat erősödött meg a II. Világháború után, vezetett az Európai Unió alapjainak a lefektetéséhez, és ezt az elvet feleltük el napjainkra. Négy veszély fenyegeti Guardini szerint a hatalom letéteményeseit:

- az első, hogy a hatalom további koncentrációját háborúval akarják megoldani. A háború soha nem lehet a politika legitim folytatása „más eszközökkel”.

- a második, hogy a hatalom nem fordulhat el attól, hogy az egyént lelki fejlődésében segítse. Az egyén gyenge, a hatalom feladata a jog és igazság tényleges biztosítása. Különösen is itt lehet nagy szerepe az igazgatásnak.
- a harmadik, hogy a hatalomnak meg kell hagynia ott a személyeséget és egyéniséget, ahol a személyes szabadság az elsődleges érték. Például a nevelés, kultúra területén hagyni kell az egyéni közösségek fejlődését. Az erőszak alkalmazásának kísértéséről le kell mondania.
- a negyedik, hogy a hatalom birtokosának magának is tisztában kell lennie azzal, hogy csak az erkölcsön és igazságon alapuló hatalom lehet számára és a közösség számára értékes. A hatalom birtokosának valóban rendelkeznie kell az alázat erényével. Ezt az erényt pedig nem lehet az erkölcs és a vallás megtartó ereje nélkül gyakorolni.

Az elemzésből kitűnik, hogy az egyéni és a kollektív felelősség összekapcsoltan, hálózatosan működik. Az egyén és a közössége állandó hatásban van egymással, így mindkét szempontot szem előtt kell tartani a változás tervezéséhez. Emiatt a komplexitás miatt van egyre nagyobb szükség kormányzásra képes személyekre. A hatalom gyakorlása „olyan emberi és szellemi-erkölcsi magatartást jelent, amely tudatában van annak, hogyan alakul az eljövendő világ, és hogyan rendelkezhet vele az ember saját viszonyai között. Azt is világosan látja, milyen óriási hatalom áll rendelkezésére, tudja tehát, hogy a hatalomnak felelősséggel kell párosulnia. ... A kormányzás tehát megfontoltságot kíván ... s újra meg újra meg kell találni azt a kényes egyensúlyt, amely nemcsak a jóléthez, hanem mindennek fennmaradásához szükséges.”¹² Figyelemmel ezen igazság súlyára tűnik kimondottan szomorúnak Baudrillard megjegyzése, az amerikai elnökök tekintélyes része a „hatalom majma.”¹³

12 GUARDINI, A hatalom ... 150.

13 „A Kennedyk azért haltak meg, mert megtestesítettek valamit: a politikát, a politikai szubsztanciát. Ezzel szemben az új elnökök csak a politika karikatúrái, báb-maszkjai. Érdekes módon valamennyiüknek majomarca volt. Johnsonnak is, Nixonnak is, Fordnak is.” A hatalom majmai. Baudrillard, A szimulákrum elsőbbsége.

A felelős ember megküzd az eddig elért tudás összes vívmányáért, megszerzi a kellő hatalmat, mindezt azonban minden kétséget kizáróan nem a saját, hanem a közösség érdekében használja fel. Azért, hogy a teremtés történetében Isten munkatársa, szolgálja lehessen.¹⁴

A rabbinikus hagyomány mindezt a következő lényeglátó két mondattal foglalja össze: „Az Örökkévaló oly módon teremtette a világmindenséget, hogy abban saját létezésünket alapvető realitásként fogjuk fel, az istenességet pedig valamifajta újszerű és szerzett tulajdonságnak. Szerepünk, hogy a felfogás egy egészen új szintjére érjünk, ahol az istenesség az abszolút realitás, és mi vagyunk az új teremtmények, az isteni kifejeződés formái.”¹⁵

A hatalomnak – a jogalkotónak – különleges felelőssége tehát, hogy az embert mint lelki, felelősséggel rendelkező létezőt vegye figyelembe.

2.1. *Az élet szeretete*

A szeretet nem elsődlegesen érzelem.¹⁶ A szeretet inkább belátás, annak a belátása, hogy oda kell állnunk amellé, aminek/akinek szüksége van ránk. Úgy tűnik, mintha manapság az (emberi) élet megóvásának lenne szüksége ránk. Felelősséget kell vállalnunk, annak érdekében, hogy az egyéni életemen túlmenően is lehessen érték. Le kell mondanunk a pillanatnyi előnyökért annak érdekében, hogy maradjon (emberi) jövő másoknak is.

Alapkérdés, hogy még maradt-e az emberben, emberiségben képesség a lemondásra mások, mások jövője érdekében?

Ezzel a koncepcióval élesen szemben áll az a versenyorientált koncepció, amelyik a gazdaságot mind a mai napig meghatározza, és amelyet Nietzsche tömören a következőképp jellemez „A hatalom akarása” című munkájában a következők szerint:

14 Birher Nándor, *Értékalapú (köz)igazgatás*, L'Harmattan, Budapest 2021.

15 Simon Jacobson: *Tartalmas élet*, <https://zsidó.com/könyvek/tudastar/filozofia/tartalmas-elet/>, letöltve: 2021. 11. 13.

16 FAGENBLAT, Michael, *The concept of neighbor in jewish and christian ethics*, in: Amy-Jill Levine, Marc Zvi Brettler (ed.) *The jewish annotated new testament*, Oxford University Press, Oxford, 2001, 540-543.

„Bármilyen furcsán hangzik is: mindig az erősebbeket kell felfegyvereznünk a gyöngék ellen; a szerencséseket a szerencsétlenek ellen; az egészségeseket a félresikerültek és a rossz átörökléstől terheltek ellen. Ha a valóságot morállá akarnánk fogalmazni, akkor e morál így hangzik: a közepszerűek értékesebbek a kivételeknél, a silányak értékesebbek a közepszerűeknél, a semmi akarása hatalmasabb az élet akarásánál – a legfőbb cél pedig, keresztyén, buddhista, schopenhaueri nyelven szólva: „inkább nem lenni, mint lenni”. A realitás morállá fogalmazása ellen fölháborodom: azért iszonyodom a keresztyénségtől halálos gyűlölettel, mert fennkölt szavakat és viselkedési formákat alkotott, hogy egy ocsmány valóságra a jog, az erény és az isteniség palástját borítsa.”¹⁷

Úgy tűnik azonban, hogy a felsőbbrendű ember útja, a tökéletes ember létrehozása, a liberalizmus szabad versenye nem vezetett eredményre. Jól jelzi mindezt az az ökológiai lábnyom, amit magunk után hagyunk, vagy az a tehetetlenség, ami meghatározza a környezetvédelemmel, természetvédelemmel, teremtésvédelemmel kapcsolatos tevékenységünket. A felsőbbrendű ember útja helyett az alázat útját kell járni, visszatérve a jog, erény és isteniség fogalmi körébe. Mindez nem homályos teológia, hanem evolúciós szükségszerűség. Erre mutat rá a kiváló vegyész Papp Sándor is a „Természet könyve”¹⁸ című munkájában.

Életmódváltásra van szükség, ami nem lehet más, mint visszatérés az élet szeretetéhez, magunk szeretetéhez, a másik ember szeretetéhez, az igazságosságához, a hithez, hogy az áldozatoknak értelme van. Erre a váltásra van szüksége a jogalkotónak, a jogalkalmazónak, az egész emberi közösségnek egyaránt. A gyakorlati megvalósítás pedig csak a normarendek tudatos összehangolásával történhet.

Szintén a rabbinikus hagyomány szavaival foglalhatjuk mindezt össze: *„A Rebbe aznap, amikor hivatalosan is elvállalta a lubavicsi mozgalom vezetői tisztjét, egy bibliai vers idézésével kezdte beszédét: „Eljöttem az én kertembe.” Elmagyarázta, hogy az Örökkévaló a teremtés kezdetén a*

17 <https://adoc.pub/friedrich-nietzsche-a-hatalom-akarasa-minden-ertek-aterkel.html>, letöltve: 2021. 11. 11.

18 PAPP Sándor, A természet könyve, Pannon Egyetem Kiadó, Veszprém, 2013.

világmindenséget kertjének nevezte, annak a helynek, ahol lénye először tárukozott fel. A Rebbe kijelentette, hogy oly sok ezredév után, melyek alatt az isteni jelenlét rejtve volt, s annyi fáradozás után, amelynek célja az volt, hogy az Örökkévalót ismét az emberek életének részesévé tegyék, elérkezett az ideje, hogy bevégezzük a folyamatot, s az Örökkévaló ismét kijelenthesse: „Eljöttem az én kertembe.” – ezúttal mindörökre. Vezetése alatt mindvégig ez maradt a Rebbe legfontosabb témája: a mai nemzedék szerepe abban, hogy az Örökkévalót életünk realitásává tegyük, és hogy e világot olyan helyé alakítsuk, amelyben az Örökkévaló szívesen lakozik.”¹⁹

2.2. Gyakorlati megközelítések – komplex adaptív rendszerek – szabályozáskomplexitás

A természet és környezetvédelem szempontjait emelik ki részben a politikusaink, részben pedig a vallási vezetőink. A következőkben röviden rámutatunk, hogy a két megközelítésmód között jelentős eltérések vannak. Abonyi János²⁰ szövegelemzéssel vizsgálta az ENSZ környezetvédelemre vonatkozó dokumentumainak,²¹ ill. Ferenc pápa Laudato si’ enciklikájának szókészletét. A kulcsszavakat elemezve megállapította, hogy lényeges eltérés van a két halmaz között. Az ENSZ dokumentum kulcsszavai a fenntartható – ország – globális – gazdaság szavak, míg a Laudato si’ kulcsszavai: emberi – világ – társadalmi – élet.

A két dokumentum közös szavai a természet és a fejlődés. Jól látható, hogy a természet és a fejlődés kérdésében az erkölcs/vallás szintjein a reakció az emberre és az emberi közösségre fókuszál, a nemzetközi politika inkább a globális gazdaságra irányítja a figyelmet. Világos, hogy a szempontok mindegyikét szem előtt kell tartani. Nem lehet csak az egyik, vagy csak a másik érvelési módot előtérbe helyezni. A szabályo-

19 Simon JACOBSON: Tartalmas élet, <https://zsido.com/konyvek/tudastar/filozofia/tartalmas-elet/>, letöltve: 2021. 11. 13.

20 ABONYI JÁNOS, Automated Analysis of the Interactions Between Sustainable Development Goals Extracted from Models and Texts of Sustainability Science, DOI: 10.3303/CET1870131, letöltve: 2021. 11. 13.

21 Sustainable Development Goals of the United Nations (UN_SDG) (UN General Assembly, 2015).

zások összetett rendszerében kell a helyes utat megtalálni, amelyhez mindegyik normarend szokészetére, érvelésmódjára szükség van.

A képet tovább színesíti az iszlám joggyakorlat, amelyik a qiyas (analógia), maslahah (közjó), maqasid (a jog céljai) és ijihad (a személyes észérvek gyakorlása) segítségével igyekszik az újabb és újabb kihívásokhoz „adaptálódni”. Az iszlám megközelítés szerint a jogalkalmazás az a rendszer, amelyik folyamatos változásokra képes, sőt magának az erkölcsnek is az alapja.²²

Egyre világosabbá válik, hogy a normák által szervezett társadalmi jelenségek nagy részét – így a környezet és természetvédelmet is – nagy komplexitású, adaptív rendszerként kell kezelnünk (CAS). A komplexitás (C) nagyszámú kapcsolatot jelent az elemek széles halmaza között. Az alkalmazkodóképesség (A) a változás vagy változtatás képességére utal, arra, hogy a tapasztalatokból tudunk tanulni. A rendszer (S) összekapcsolt, de önállóan hatni tudó és egyúttal egymástól függő elemek (ágens) összessége. Az ágens – a rendszer elemeként – lehet egy személy (alkalmazott), szervezet, szervezeti egység stb. Az ágensek a helyi feltételek és tudás alapján cselekszenek. Cselekvésüket nem, vagy nem csak egy központi szabályozó irányítja. A komplex adaptív rendszerben, az ágensek sűrűn összekapcsolt hálózatát találjuk, amelyek kölcsönhatásba lépnek egymással. Az egész rendszer a kölcsönhatások sűrű mintázatából jön létre. A sokféleség elengedhetetlen a CAS fenntarthatóságához. Ebben a sokféleségben keletkeznek a rendszer kimeneti eredményei, amelyek pontos előállítási körülményeit nem ismerjük, és nem is tudjuk sohasem pontosan megismerni. Az egyetlen lehetőség a rendszer működésével kapcsolatban az alkalmazkodási képességek javítása. Maguk a komplex adaptív rendszerek sokfélesége is a növekvő alkalmazkodás eredménye. A sokféleség csökkentése csökkenti a jövőbeli alkalmazkodási lehetőségeket. A sokféleséget a szervezetek hosszú távú fenntarthatóságának és innovációjának kulcsának tekintik.²³ Az ágensek szerveződésének a

22 Willis JENKINS, Islamic law and environmental ethics: how jurisprudence (usul al-fiqh) mobilizes practical reform, <https://www.jstor.org/stable/43809311>, letöltve: 2021. 11. 24.

23 Dragoljub ŠAROVIĆ – Ivan TŠANOV, WHY AND HOW TO DEAL WITH

motorja nem egy egyszerű külső (hierarchikus) szabályzó elv, hanem valamilyen, a kooperációból fakadó közös érdek (cél).

A környezetvédelem területén elsődleges lenne ennek a közös érdeknek a gyakorlati azonosítása és megvalósítása. Jelenleg ilyen eszközzel nem rendelkezünk, a jogi szabályozás – beleértve a büntető jogot is – sorra csődöt mond, vagy mindössze látszateredményeket ér el.

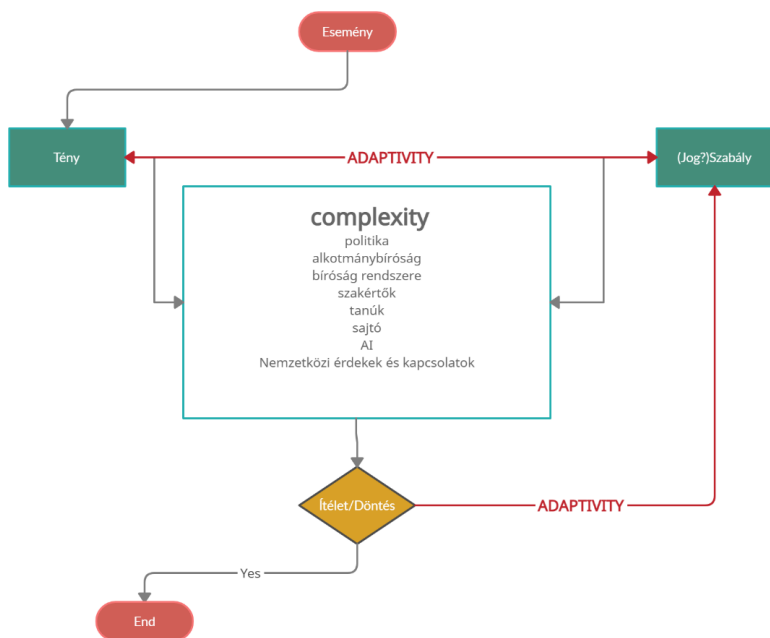
Olyan szabályozási módot kell kialakítani, amelyik alkalmas a sokféleség kezelésére, eltűrésére, és maga is képes a minél gyorsabb adaptációra az ágensek által megvalósított közös érdekérvényesítés elősegítése céljából.

Meg kell állapítanunk, hogy a büntetőjog a jognak az a területe, amelyik a tényállásszerűség évezredes kritériuma miatt a legkevesbé képes arra, hogy a sokféleséget kezelje (nullum crimen) és maga is adaptív (nulla poena) legyen. Hiszen nincs bűncselekmény törvény nélkül, és nincs büntetés sem törvény nélkül. A bűncselekmények pedig egyre színesebb köntösben bújnak elő a komplex rendszereinkből, a büntetéseknek pedig a legkülönbözőbb eseményekhez kellene alkalmazkodniuk²⁴ például a virtuális (meta) térben, vagy a mesterséges intelligencia világában.

Mi segíthet hát? Komplex rendszerekre a szabályozáskomplexitás lehet a válasz. Állást kell foglalni abban a kérdésben, hogy a jog, azon belül a büntetőjog egyszerűen csak egy visszacsatolás nélküli végrehajtó eleme a jog alkotási és alkalmazási folyamatnak, vagy maga is önálló, adaptációra képes rendszer. Úgy véljük az egyre hatékonyabb alkalmazkodás miatt a büntetőjognak magának is egyre inkább képessé kell válnia az adaptációra az alábbi ábra szerint:

COMPLEXITY? https://www.researchgate.net/publication/356266969_WHY_AND_HOW_TO_DEAL_WITH_COMPLEXITY [accessed Nov 19 2021]. DOI: 10.13140/RG.2.2.31927.44961

- 24 KNOLL-CSETE Edit – DR. VARGA Norbert: OLVADÓ JÉGMEZŐK, TERJESZKEDŐ SIVATAGOK – Gazdasági jellegű bűncselekmények változásai magyar, németországi és Európai Unió példák alapján, <https://www.researchgate.net/publication/355344481>, letöltve: 2021. 11. 24.

1. ábra, a jogalkalmazás mint nagy komplexitású adaptív rendszer a tény-megállapítás és a jogalkotás rendszerkörnyezetében

Az 1. ábra bemutatja, hogy az „események” tényekké való átalakítása és a jogalkotás rendszereire alakító hatással kell lennie a jogalkalmazásnak is. A jogalkalmazás nem kezelhető egy teljes egészében kiszámítható, mechanikusan alkalmazható döntési mechanizmusként. A „complexity” megnevezés alatt leírtak olyan paramétereknek tekinthetők, amelyek súlyozása a complex rendszer saját feladata. (Pl. milyen súlyt ad a bíró a szakértői véleménynek, vagy milyen módon hat rá a „perlési politizálás”).

3. Normák harmonizációja

Életünket normák határolják le. A jog, erkölcs, vallás szabályiról már többször szóltunk. De ezeken kívül még vannak illemszabályok, kulturális szabályok, játékszabályok, fizikai szabályok (törvények), és

még folytathatnánk a sort. Mindegyik szabályösszességnek és szabályrendszernek saját nyelve van, mindegyik más-más szempontból értelmezi és irányítja a valóságot.

Az illem és az erkölcs kiszűri azt, ami „gusztustalan”, egészségügyi szempontból veszélyes, ill. nehezíti az együttélést. Az erkölcs az evolúció elvei mentén, a jövő társadalmának jólétét biztosíthatja. A jog kiszűri azt, ami teljes mértékben tarthatatlan, a jelen területén szabályoz. A vallás pedig kiszűri azt, ami embertelen, ez az örökkévalóság a horizontján történik.

Egy konkrét példával: a helyben lakó azért nem zajong a kertjében, mert tudja, hogy a közösség, a szomszédai, akikre bizonyos mértékben rá van utalva, nem fogadják be. A „gyüttmentet”, az egynapos bérlőket mindez már nem érdekli, itt inkább csak a jog szabályi lehetnek irányadók, hacsak nincs meg ezekben az idegenekben is az a természetes érzék, hogy illeszkedjenek a befogadó kultúrához. Ha azonban élne az emberekben az emberszeretet általános parancsa, függetlenül a jogi előírásoktól, szokásoktól, illemtől, odafigyelnének arra, hogy mi az, ami a másoknak jó. A vallásokban megfogalmazott szeretetnek erre az ideális szintjére még kevés társadalom, kevés egyén tudott eljutni. Önerőből talán nem is lehet.

A szabályok lényege, hogy a legárnyaltabb cselekedeteket az egyszerűsített szabályokhoz mérik, majd a legegyszerűbb döntésekkel eredményeket alkotnak. Ezekben a döntési sorokban más-más szerepe van az egyéneknek, akikre a döntés vonatkozik. A jog esetében például teljesen az egyéntől függetlenül zajlik a folyamat (a jog előtti egyenlőség jegyében), az erkölcs esetében már megjelennek a szubjektív vonatkozások, például a belső morális meggyőződés miatt (lelkiismeret), a vallásnál pedig az egyén a maga teljes valójában áll a Teremtő előtt.

A következőkben a szabályok egy sajátos együttállását (praxishálóját, topográfáját) vizsgáljuk meg, amelyben a jog, az erkölcs és a vallás egymás hatásait szem előtt tartva szabályoznak. A természetjog mint szabályozási komplexitás lehetőségeit elemezzük a mai gazdasági kontextusunkban.

3.1. Természetjog

A természet (Isten teremtő akaratából származó) örök rendjén alapuló jogok és kötelezettségek összessége. Gyakran – tévesen – a jog megkettőzéseként értelmezik és szembeállítják az emberi eredetű pozitív joggal. Valójában azonban a természetjog olyan, az emberi megismeréstől függetlenül adott (örökérvényű) összefüggéseket ismer fel, amelyek érvényessége nem az emberi vagy állami elismerésen alapul, viszont amelyek ettől az elismeréstől függetlenül köteleznek.

Álláspontunk szerint a természetjog a jog, az erkölcs és a vallás normarendjeinek kapcsolati mintázata, olyan összefüggés rendszer, amely képes a tételes pozitív normákat összekapcsolni a normák változatlan céljával. A normák mindegyike, mint változatlan célt határoz meg az örök rendnek megfelelő cselekvést, amelynek rendeltetése minden esetben a fenntartható élet²⁵ és értelem.²⁶

A természetjog abból a tapasztalatból (hipotézisből) indul ki, hogy a kozmosz a rendetlenségéből (káosz) a rendezettség felé tart (önfelülmúlás²⁷), továbbá, hogy az emberi értelem alkalmas a dolgok emberi megismeréstől független lényegének felismerésére. Ebben a felismerésben nyújt segítséget a jog, az erkölcs ill. a vallás normarendje.²⁸

3.2. Napjaink: 4.0 Ipar ideje

Mivel korunkat sem a „modern” sem a „posztmodern” kifejezések nem képesek megfelelő kategóriába (ontológiába²⁹) sorolni, jelenleg egy defi-

25 A fenntartható élet jelentése: önkibontakoztatás, öntökéletesítés a „többet adni, mint elvenni” elv mentén.

26 Az értelem jelentése: a valóság nem a káosz egy pillanatra véletlenszerűen rendezettnék tűnő állapota, hanem az embertől független, de az ember által felismerhető rendje van.

27 WEISSMAHR B., *Ontológia*, Budapest 1992.

28 KANT, I., *A gyakorlati ész kritikája*, Budapest 1996, 174-176.

29 Az informatikában használt ontológia fogalom egy vagy több felhasználó (ágens) vonatkozásában meghatározott konzisztens, de nem teljes fogalmi (osztályok, viszonyok, függvények, objektumok) rendszert jelöl.

niált ideából, a 4.0 Ipar fogalmából indulunk ki, amelyik objektívnek tűnően jellemezheti napjainkat. A kifejezés a negyedik ipari forradalomra utalva az információs technológia és az automatizálás egyre szorosabb összefonódását, illetve ezen keresztül a gyártási módszerek alapvető megváltozását elhozó időszak összefoglaló neve. A korszak jellemzője, hogy egyes feladatokat a humán erőforrástól (ember) egyre növekvő mértékben gépek veszik át, az emberek és a gépek kommunikációja globálissá és jelenidejűvé válik. Az idea egy 10-15 év alatt megvalósítandó ipari modellt, amelyben a termelés az értékelőállítási láncok és az üzleti modellek mindegyikét informatikai rendszerek vezérlik. A rendszer kiépítésének feltétele a kibernetikai és a fizikai valóság összekapcsolása, cyber physical systems (CPS) továbbá a dolgok internetje az Internet of Things and Services (IoTS). A rendszer olyan hatékonysággal működik, amely alkalmas a gazdasági növekedés további fokozására.³⁰ A rendszer működése új, hatékony, globális társadalmi struktúrákat hoz létre.

A 4.0 Ipar ideájával szemben viszont olyan valóság áll, amelyik megkerülhetetlen kérdéseket vet fel számunkra:

- új, komplex, nemzetek feletti szabályozási rendszerek kialakulása, amelyek az emberi életet is érintik (CPS, CAS, IoTS),
- új, nemzetek feletti szabályozási szintek kialakulása,³¹ hibrid jogrendszerek megjelenése,
- a jog pozitíválódása és technikaivá válása; az ember, mint a jog céljának háttérbe szorulása,
- a természetjog jelentőségének látszólagos csökkenése, az alapvető értékek ún. „emberi jogokká” való torzulása,³²
- rendszerszintű és globális visszaélés a természet erőforrásaival.

Ezen változásokat figyelembe véve az alábbiak miatt van szükség a természetjogi megközelítésre:

30 https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/dem/monitor/sites/default/files/DTM_Industrie%204.0.pdf

31 Charlotte KU, Forging a Multilayered System of Global Governance, 631 (2005). <https://scholarship.law.tamu.edu/facscholar/845>

32 KUMINETZ, Egy tomista jog- és állambölcelet vázlat, Budapest 2018, 41-47.

- a természetjog alkalmas arra, hogy az embert, mint célt, és nem, mint eszközt értse meg: „Nincs semmi a teremtésben, amit, ha akarjuk és tudjuk, ne lehetne pusztán eszköznek is felhasználni; egyedül az ember, s vele minden eszes teremtmény önmagának való cél.”³³
- világossá kell tenni, hogy az ember nem a gazdaság alrendszerének az eszköze, hanem a célja³⁴
- biztosítani kell az ember közösségi szintű életképességét – a populáció kiegyensúlyozott szaporodását
- biztosítani kell a föld ökoszisztémájának a fenntarthatóságát
- biztosítani kell egy olyan közös, a normákra vonatkozó nyelvet, amelyet a világ vallásos lakossága is ért (figyelemmel arra a tényre, hogy jelenleg – a jövőben pedig fokozottan – a föld lakosságának a túlnyomó része a keresztyén vagy a muszlim valláshoz tartozik, a vallástalanok száma csökken, továbbá a vallásos közösségek életképesebbek³⁵).

3.3. *A természetjogban rejlő lehetőség: a normarendek kapcsolati mintázata*

A természetjogi gondolkodás háttérbe szorulásához többek között az a téves felfogás vezetett, hogy a jog, az erkölcs és a vallás normarendjeit úgy kell elválasztani egymástól, hogy azok között nem állhat fenn kapcsolat³⁶. A jogpozitivizmusnak ez a kisarkított álláspontja azonban

33 KANT, A gyakorlati ész kritikája, Budapest 1996, 117, TURGONYI Z., A természetjog érvényesülése a demokratikus társadalmakban, in Bioetikai Szemle, 20. (2014), 23.

34 Kuminetz G., Egy tomista jog- és állambölcselet vázlatja II., Budapest 2018.

35 <https://www.pewforum.org/2019/01/31/religions-relationship-to-happiness-civic-engagement-and-health-around-the-world/>, http://www.globalreligiousfutures.org/explorer#/?subtopic=15&chartType=bar&year=2020&data_type=number&religious_affiliation=all&destination=to&countries=Worldwide&age_group=all&gender=all&pdfMode=false, 2019. május 22.

36 „De azt nem tagadhatja senki, hogy a jog mint norma szellemi, és nem természeti valóság. Ezzel egyúttal az elé a feladat elé kerülünk, hogy a jogot – ahogyan a természettől, úgy más szellemi jelenségektől is, de kiváltképp – más jellegű normáktól megkülönböztessük. Itt mindenekeelőtt ki kell

legalább olyan veszélyes, mint azt állítani, hogy a jog az erkölcs és vallás átfedésben vannak egymással, bizony területeken azonos módon szabályoznak, vagy kellene szabályozniuk. Ezáltal elvárt lenne, hogy a jog közvetlenül – jogi transzformáció nélkül – tartalmazzon erkölcsi vagy vallási elemeket. Mindez nagyon könnyen vezet például olyan szubjektív jogértelmezéshez, ami egyes vallási jogrendek esetében vallási fanatizmusként tapasztalható.

Félreértéshez vezethetett tehát a természetjoggal kapcsolatban az, hogy nem különítették el egyértelműen az egyes normarendeket³⁷. Ezt a megközelítést a jogi pozitivizmus irányzata élesen kritizálta is szélsőségesen kiállva a jogalkotás és jogalkalmazás teljesen objektív, zárt, formálisan definiált szerkezete mellett. A másik oldalról viszont az is egyre világosabbá vált – különösen is súlyosan konfliktusos helyzetekben – hogy a jogi normarend önmagában nem alkalmas a közösségi magatartás megnyugtató szabályozására.

Pontosan a korábbi félreértések miatt van arra szükség, hogy az egyes normarendeket önmagukban, saját önszabályzó rendszerükben írjuk le, majd ezt követően a viszonyaik, kapcsolatrendszeik alapján határozzuk meg azt a mintázatot, ami a társadalmi normakövetés fundamentuma.

A normarendek egyértelmű elkülönítésére azért van szükség, hogy lehetővé váljon az egyes normarendek kapcsolati mintáinak világos feltárása. Egyetértünk Kelsen és Luhmann elméleteivel annyiban, amennyiben azok a jog határait pontosan meg kívánják jelölni. Wittgenstein Tractatusának logikáját követve³⁸ elfogadhatjuk, hogy amit

szabadítanunk a jogot abból a kapcsolatból, amellyel kezdetől fogva az erkölcshez kötődött.” KELSEN, H., Tiszta jogtan, https://www.academia.edu/6130822/HANS_KELSEN_TISZTA_JOGTAN_szerk._Varga_Csaba_Hans_Kelsen_Reine_Rechtslehre_Wien_Deuticke_1934_ed._Csaba_Varga_, 2019. május 18.

37 Johannes MESSNER kiváló munkájának a „Das Naturrecht”-nek az alcíme például: „Handbuch der Gesellschaftsethik Staatsethik und Wirtschaftsethik” – összesen kissé a természetjog és az etikát.

38 2.0124Ha az összes tárgy adva van, akkor ezzel adva van valamennyi lehetségeskörülmeny is.2.013Az egyes dolgok, úgyszólván, a lehetséges

el lehet mondani, azt el lehet mondani világosan – persze csak a saját rendszerünkön belül. Hiba viszont azt gondolni, hogy ez a rendszeren belüli világos beszéd a teljes valóság objektív leírása lenne. Itt teljes valóság alatt az ember által megélt személyes és társadalmi valóság egészét értjük. Szükség van tehát a teljes valóság leírásához egy a tiszta formális logikán túlmutató igazságfogalomra is. Ezt az igazságfogalmat Horváth Sándor a következők szerint fogalmazza meg: „*A logikai igazság végülis megmaradhat a mesterség színvonalán. A tartalmi igazság ezen túlmegy. Nem a formákat keresi, nem is ezek meggyőző erejével, hanem a valóság birtoklásának tudatával nyugtat meg. A valóság pedig nem az értelemé, hanem az emberé. Ezért kívánja meg Szent Tamás az igazság tökéletes birtoklásához az egész ember megtisztulását...*”³⁹

Az ember létében foglalt kötelessége a tökéletesedés, mint folyamat, amelynek nem csak egy része, hanem irányító eleme az igazság megismerése. Az igazság megismerésének fényében válhat értelmezhetővé a normarendek viszonya⁴⁰. Hogyan segíti hozzá az embert és az emberi közösséget a három normarend az igazság megismeréséhez? Ezt írja le a normarendek kapcsolati rendszere, amelynek eddig legteljesebb – ha

körülmények terében léteznek. 2A tárgyak konfiguráci ója alkotja a körülményt.2.03A körülményben a tárgyak úgy kapcsolódnak egymáshoz, mint a láncszemek aláncban.2.031A körülményben a tárgyak meghatározott módon viszonyulnak egymáshoz.2.032Az a mód, ahogy a tárgyak összefüggnek a körülményben, alkotja a körülményszerkezetét.2.033A forma a szerkezet lehetősége.2.034A tény szerkezete a körülmények szerkezeteiből tevődik össze.2.04A fennáll ó körülmények összessége a világ. 2.06A körülmények fennállása és fenn nem állása a valóság. (A körülmények fennállását pozitív, fenn nem állását pedig negatív ténynek is nevezzük.)2.061A körülmények függetlenek egymástól.2.062Egy körülmény fennállásából vagy fenn nem állásából nem lehet következtetni egy másik körülmény fennállására vagy fenn nem állására.2.063A valóság összessége a világ. Logikai-filozófiai értekezés, http://sbin.hu/samples/fulltext/wittgenstein_tractatus.pdf, 2019. május 18.

39 HORVÁTH S., Aquinói Szent Tamás világnézete, Budapest 1924, 93-94.

40 Az igazságosság kérdése egyébként a természetjogi megközelítések alapkérdése is, ahogy azt Messner a jogpozitivisták ellenében kifejti. Messner, J., *Das Naturrecht*, Innsbruck 1960, 373-377. Ennek a kérdésnek a továbbgondolása Rawls „méltányosságként felfogott igazságosság” fogalma.

nem is teljesen kimunkált – leírását a természetjogi megközelítés adta.

Sajátos, – amit egyébként Kelsen is felvetett⁴¹ –, hogy mindig a nagy konfliktusok után erősödik meg a természetjogi gondolkodás. Mind az első mind a második világháború után az ember szükségét érezte annak, hogy a tiszta jog rendszerén túl valamiféle hatékonyabban szabályozó bizonyosságot találjon az élete értelmeként⁴². Azaz visszatérjen az igazsághoz. Jó lenne ezúttal a nagy konfliktus előtt visszatérni a természetjogi gondolkodás szükségességéhez.

Az első nehézség ezen az úton, hogy a jog normarendje – a pozitív jog értelmében teljesen függetlennek definiálva önmagát – nem tudja a másik két normarend szabályozó jelentőségét értelmezni, nem alakított ki olyan formálisan is rögzíthető protokollt, amely keretében kapcsolódik a társadalom erkölcs vagy vallási rendjéhez. Itt meg kell ugyan jegyeznünk, hogy a joggyakorlatban ill. az alkotmánybíróági gyakorlatban megjelenik az erkölcsre való hivatkozás, anélkül azonban, hogy annak közvetlen jelentését meghatároznák. Ez ismét egy olyan terület, ahol a természetjog csiszolt terminológiája átvételének nagy jelentősége lehetne. Ez a kérdés vetődött fel a *The American Legion v. American Humanist Association*⁴³ ügyben is, ahol egy, az I. Világháborúban elesettek számára közterületen felállított kereszt alakú műemlék elbontását kezdeményezte a Humanista Egyesület, mondván, az sérti az un. Lemon teszt⁴⁴ alapján az alkotmányosság elveit. Az ügy a Legfelsőbb Bíróságig jutott, ahol az alsóbb bíróságok gyakorlatával szemben már nem csak a jogrend normáit tartották szem előtt, hanem megjelentek erkölcsi szempontok is, mint például a történelmi gyökerek jelentésének vizsgálata. Ebben az ügyben jól látszik, hogy az alsóbb fórumok mereven ragaszkodnak a jog normarendjéhez, azonban a társadalom igénye (igazságérzete) ezen messze túlmutat. A felsőbb bíróságok, alkotmánybíróóságok részben alkalmasak lehetnek az etikai-politikai szempontok érvényesítésére is,

41 „A hagyományos jogelmélet a világháború okozta társadalmi megrázkódtatás óta azon az úton van, hogy az egész vonalon újra visszatérjen a természetjoghoz.” Kelsen, *Tiszta jogtan*...

42 BIRHER N., *Hálózatokban*, Veszprém 2014, 8-35.

43 <https://www.oyez.org/cases/2018/17-1717>, 2019. május 29.

44 *Lemon v. Kurtzman*, 403 U.S. 602 (1971).

azonban ez még mindig nem jelenti azt, hogy sikerült volna kitörni a jog normarendjének a fogságából. A liberális demokráciáknak pontosan ez az elsődleges nehézsége. Miközben úgy gondolják, hogy a jog segítségével a társadalom egészét képesek szabályozni, szem elől tévesztik a szabályozás szempontjából legalább ennyire lényeges vallás és erkölcsöt. Pillanatnyilag nem is léteznek olyan intézmények, amelyek kellő felhatalmazással rendelkeznének arra, hogy a jog normarendjével kommunikálva az erkölcs vagy a vallás normarendjeit megjelenítsék. A Habermas által megfogalmazott kommunikatív cselekvés elméletéből kimaradt a vallás és az erkölcs. A történelmi tapasztalatok alapján a természetjog lehet az egyik alkalmas közeg arra, hogy ezeket a fogalmak közti kapcsolatokat megteremtse, úgy, hogy közben egyiknek sem sérti az önállóságát. Visszakanyarodva a példánkra, a „kereszt alakú műemlék” kérdésében nem tudunk a jog normarendjén belül megfelelő (igazságos, méltányos, széles körben elfogadott...) döntést hozni, szükséges az erkölcsi diskurzus lefolytatása, és fontos lenne a vallási szempontok figyelembevétele is. Mindennek a fóruma jelenleg a politikai alapú Legfelsőbb Bíróság az Amerikai Egyesült Államokban, vagy az Alkotmánybíróság hazánkban. Mindez azonban esetenként még így is túl kevés, szélesebb és intézményesített társadalmi párbeszédre lenne szükség, amelynek a kereteit a liberális társadalom még nem tudta kidolgozni.⁴⁵

Ennek részben oka az is, hogy a természetjogi gondolkodásban sem született meg a normarendek világos elválasztása, nem került befogadásra a gyakorlatban ténylegesen működő, Luhmann által leírt rendszerelmélet.⁴⁶ Nem lehet kérdéses, hogy az egyes normarendek a saját nyelvezetük szerint írják le a jelenségeket, ill. a saját kódjaik mentén szabályoznak. Nem gondolhatjuk azt, hogy a természetjog valamiféle „szuperjog” „szupererkölcs” „szupervallás” amelyik a normarendeket ötvözve minden probléma megoldására önmagában használható.

45 Hazánkban érdekes kérdésként vetődik fel, hogy a közigazgatási felsőbbbíróságok ezen a területen milyen feladatot fognak majd ellátni.

46 Seidl D., Luhmann's theory of autopoietic social systems, https://www.researchgate.net/publication/277293382_Luhmann%27s_theory_of_autopoietic_social_systems, 2019. május 18.

3.4. A normarendek elválasztásának alapja

A normarendek elválasztása szükségszerűségére példaként említhetjük, hogy a látszattal ellentétben a „Ne ölj” szabály nem pontosan ugyanazt jelenti a jog, az erkölcs és a vallás normarendjében. A jogban az, „aki mászt megöl” az büntetendő, feltéve, hogy cselekménye veszélyes a társadalomra. Egy magzat megölése vagy az eutanázia ugyan emberölés, de egyes jogrendek normarendjében mégsem válik emberöléssé, büntetőjogi tényállássá, mert a jogalkotó ennek nem tulajdonít társadalomra való veszélyességet, vagy azt egyszerűen nem szabályozza. (Például azért, mert nem tekinti büntetőjogi szempontból embernek a magzatot, vagy a kivételek között meghatározza, mikor lehet mégiscsak embert ölni.) Az erkölcs normarendje teljesen másképp közelít ehhez a kérdéshez, itt a ne ölj parancsának az értelmezésénél megjelenik a közösség szokása és a személyes lelkiismeret. Hiába teszi lehetővé a jogszabály az abortuszt, attól az anyának még lesznek lelkiismereti nehézségei.⁴⁷ A vallás normarendje pedig az egész kérdéskört egy magasabb szintre emeli, és a Teremtő-teremtény viszonyban értékeli a Ne ölj parancsát, beleértve akár a környezetkárosítást, a káros szenvedélyeket vagy az állatok elpusztítását is.⁴⁸

Világos tehát, hogy saját logikai rendben működő normarendekről van szó, amelyek mindegyike a saját szabályai szerint, normatívan zártan transzformálja át a külvilágot önmaga jelrendszerévé.

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a normarendek között ne lenne kapcsolat, azok ne „kognitív nyitottsággal” közelítenének egymás felé. A természetjognak pontosan az lenne a feladata, hogy a kognitív nyitottság mentén kialakult kapcsolati mintázatot leírja és az önkibontakoztatás ill. a fenntarthatóság elve mentén az egyéni

47 „Akkor szabadít meg a parancsolat a döntés félelmétől és bizonytalanságától, amikor az a maga tényleges tartalmával meggyőző és bizonyosságra vezet, nem pedig akkor, amikor csak mint határsértőt fenyeget.” Bonhoeffer, *Etika*, 238.

48 „A fent és a lent helyes rendje a fentre vonatkozó megbízás hitéből, az urak Urába vetett hitéből él. Egyedül ez a hit képes kiűzni azokat a démoni hatalmasságokat, amelyek alulról támadnak. Ha összeomlik a hit, összeomlik az egész szerkezet...” (*Etika*, 247)

és közösségi emberi életre alkalmazza.⁴⁹ Értelmezésünk szerint a természetjog nem jog, nem erkölcs és nem is vallás, hanem a három normarend együttműködésének egy élő mintázata.

A természetjog működése során, figyelembe veszi a jogrend emberközpontú célját és egyúttal megoldásokat is nyújt gyakorlati kérdésekben az igazság koncepcióját szem előtt tartva. Mindezt úgy kell tennie, hogy az egész embert tartja szem előtt figyelemmel az emberi létezés értelmességére, az ember azon képességére, hogy cselekedetei mögött felismeri a „kell⁵⁰” jelentőségét és arra, hogy az ember csak a hit segítségével képes kielégíteni a teljesskörű önrételemzésre irányuló igényét⁵¹. A következőkben táblázatban mutatjuk be a normarendek azon sajátosságait, amelyek kapcsolatát a természetjog együtt képes leírni és alkalmazni.

	Vallás	Erkölcs	Jog
Egzisztenciális kérdés	<i>Miért lehet/kell tennem? (Miért cselekedjek?)</i>	<i>Mit kell tennem? (Saját tökéletességem és a másik boldogsága) (Hogyan cselekedjek?)</i>	<i>Mit lehet tennem? (Mindent szabad, ami nem tilos) (Hogyan cselekedjek?)</i>
A kötelezés módja	<i>a Feltétlen erejével szabályoz, de hogyan kerülhetem el a fanatizmust?</i>	<i>a tisztesség erejével szabályoz, de „Méért legyek én tisztességes?”</i>	<i>az állami hatalom erejével szabályoz, de mi a jó és a rossz fogalmának lényege?</i>
Normakövetés célja	<i>Örökkévalóság része lenni</i>	<i>Közösség tagjaként maradni</i>	<i>Személyes boldogulás</i>
Szankció jellege	<i>Az Örökkévalóval való kapcsolat elvesztése</i>	<i>Közösségi tagság elvesztése, lelkiismeretfurdalás</i>	<i>Személyes korlátozás felderítés esetén</i>

1. ábra a normarendek sajátosságainak összefoglaló táblája

49 Clarence THOMAS: “I think if you start the day on your knees, you approach your job differently from when you start thinking that someone anointed you to impose your will on others.”

50 Az etika nem szól bele folyton az életbe, de felhívja a figyelmet a zavarokra és szakadásokra... segíti az együttélés tanulását. (Etika 230)

51 PIZZORNI, R., Il diritto naturale dalle origini a s.Tommaso d’Aquino, Roma 1985, 607.

3.5. A természetjog és a 4.0 Ipar kapcsolata

A természetjog kívánt funkciójának meghatározása után a 2. ábrán bemutatjuk azt a jól látható tendenciát, amely igazolja korábbi kijelentésünket, miszerint a jelentősebb konfliktusokat követően megnő a természetjog szó használati gyakorisága az irodalomban. A 2. ábrán egyértelmű, hogy az I. Világháborút követően a 30-as évek közepéig nő a szóhasználati gyakoriság, majd a nemzetszocializmus térnyerésével csökken, ismét fontossá válik a III. Birodalom gyengülését és összeomlását követően egészen a 60-as évek végéig a 68-as marxista forradalmi időszakig.

2. ábra a „Naturrecht” szó használati gyakorisága, Google Ngram Viewer

A környezetünkben egyre erősödő konfliktusos helyzetek megoldásában a természetjogi megközelítés konfliktus kezelő szerepére kifejezett szükség lenne. Ezzel szemben azonban a 4.0 Ipar fogalomkészlete pontosan a természetjogi megközelítéssel, a normarendek kapcsolati mintázata kiépítésének szükségességével szemben, a szabályozás maximális formalizálását valósítja meg. Azt tapasztaljuk, hogy mindennapjaink szabályozása még a pozitív jognál is sarkítottabb módon a formális logika eszköztárával írja le és irányítja az együttműködést.⁵²

52 LUHMANN, N., Legitimation durch Verfahren, Frankfurt. 1983.

Ennek eredményeként a gép-gép ill. ember-gép kommunikációban a szabályozás tisztán formalizált szabályozásként valósulhat meg. Egyik oldalról létrejön egy teljes biztonsággal működő döntési rendszer, a másik oldalon viszont pontosan emiatt a summum ius summa iniuria (a jog teljessége a jogtalanság teljessége) veszélye fenyeget. A szabályozás olyan területére érkezünk, ahol – az ember érdekében, az igazságosság elve mentén – ismét vissza kell térni a természetjog normarendeket összekötő alkalmazásához.

A gép képes arra, hogy döntsön. Az ember viszont képes az igazságosságra. Ez az igazi választóvonal a mesterséges intelligencia formalizált, és az ember belátásra épülő döntési sémája között. Ez lesz majd az alapvető kérdés is a következő évtizedek jogalkotási és jogalkalmazási gyakorlata során.

Mindez különösen is érvényes a 4.0 Ipar gondolkodásmódját meghatározó globalizált, nemzeteken átívelő szabályozási feladatok megoldására is. Egységes szabályozás szükséges olyan gyakorlati kérdésekben, mint például, hogy az autonóm járművek milyen döntéseket hozzanak, hogy a drónok fegyveres konfliktusokban hogyan avatkozhatnak be, vagy hogy a közösségi fórumokon milyen tartalmak jelenhessenek meg. De legalább ekkora jelentősége lesz a tőzsdei kereskedelem automatizálásának vagy a monetáris politika gépi alakításának. Hétköznapiabb gyakorlati példaként hozhatjuk fel, hogy egy algoritmus – figyelemmel a munkavállaló mért tevékenységére – milyen esetekben mondhatja fel a munkaviszonyt, vagy egy másik program hogyan dönthet a feltételes szabadságra bocsátásról.⁵³ Ugyan még nem jelent meg ennek az igénye, de szintén a mesterséges intelligencia segítségével, összetett termelési és fogyasztói láncok elemzésén keresztül lesz szabályozható, hogy mi az, ami „többet ad, mint amennyit elvesz”.

Fokozottan is veszélyessé teszi a helyzetet, hogy az egyre inkább formalizálódó jogi szabályozáshoz kapcsolódva, vagy éppen a jogi szabályozás helyét átvéve, új „szakértői” szabályozási módszerek jelennek meg, úgymint a szabványok és protokollok. Ezek lesznek a 4.0 Ipar legjelentősebb szabá-

53 SUPREME COURT OF WISCONSIN, 2015AP157-CR, State of Wisconsin v. Eric L. Loomis.

lyozási eszközei. A szabványosítás teszi lehetővé a Human- Cyber-Physical Systems (H-CPS) globális kialakítását. A nemzeti és nemzetközi jogot átalakítják a szabványok az un. „standard”-ok, amelyek pontos definíciója mind a mai napig hiányzik a szakirodalomból, azonban jelentőségük egyre nagyobb, mivel ezek olyan normák, amelyek jelentős „kötőerővel” rendelkeznek, azonban „normatív meghatározásuk” hiányos.

Ezen a ponton említhetjük az ISO 14000-es szabványcsaládot, azon belül az ISO 14001:2015 szabványt, a Környezetközpontú Irányítási Rendszert. (KIR) Ennek a szabványnak a célkitűzése, hogy a szabványt alkalmazó vállalat tevékenysége, folyamatai végrehajtása során a lehetőségei szerint a legkisebbre csökkentse a környezetre gyakorolt negatív hatásokat, az előírások és jogszabályok szerint működjön, továbbá ezeket a tevékenységeit folyamatosan tökéletesítse. Ehhez kapcsolódóan (vagy akár külön is) alkalmazható lehet az ISO 50001 szabvány, amelyik az energiahatékonyság növelését célozza. A példaként hozott szabványok egyszerre tehetik hatékonyabbá a vállalat működését (pl. selejt csökkenése), és jelezhetik a vállalat (erkölcsi) elkötelezettségét a környezet védelme felé.

Az imént említett szabványok, protokollok és egységesített információs csatornák globális rendszerek létrejöttét teszik lehetővé, amelyektől az egyes nemzeti szabályozások gyakorlatilag képtelenek eltérni, ezáltal soha nem látott mértékű hatalomkoncentrációt megteremtve a globális piacon.⁵⁴ Ezt a folyamatot írja le a „G7 ICT AND INDUSTRY MINISTERS’ DECLARATION MAKING THE NEXT PRODUCTION REVOLUTION INCLUSIVE, OPEN AND SECURE Torino, 25-26 September, 2017 című dokumentum, amelynek 40. és 41. pontjai egyértelműen állást foglalnak a globális, szabványokkal összekapcsolat világ mellett.

„Úgy véljük, hogy az ipar által létrehozott önkéntes nemzetközi műszaki szabványok, nyílt, átlátható és konszenzuson alapuló módon történő alkalmazása kritikus fontosságúak a digitálisan összekapcsolódott világ felé haladva. Ezek a gazdasági növekedés, az innováció, a termelékenység előmozdításának

54 VERESS Gábor – BIRHER Nándor Szabályozáskomplexitás: a normarendek értelmezése a minőségügyben, in Birher Nándor, Homicskó Árpád (ed) Szabályozáskomplexitás, Patrocinium Kiadó, Budapest, 2021, 129-170.

eszközei, amelyek megalapozzák a versenyképességet és az interoperabilitást. ... A globális kapcsolódás, a gazdasági interakció fenntartása és kiterjesztése érdekében a nemzetközi szabványokat kell előnyben részesíteni a nemzeti vagy regionális szabványokkal szemben. A nemzetközi szabványok implementálása során a regionális vagy nemzeti szabványoknak nem szabad ellentmondaniuk az eredeti nemzetközi szabványnak.”

Nem kapunk azonban választ arra, hogy ki és milyen legitimációval alkothatja meg ezeket a szabályokat.

A probléma, már a 30-as években is felmerült, ugyan akkor még csak elvi éllel. Hans Kelsen ezt így fogalmazta meg: *„Az egész itt jelölt jogtechnikai változásnak végül is az a tendenciája, hogy a nemzetközi jog s az egyes államok jogrendje közötti határvonalat elmesse, úgy, hogy a valóságos növekvő centralizációra irányuló jogfejlődés végső céljaként egy egyetlen világközösség szervezeti egysége, azaz egy világállam kialakítása tűnik fel. ... Csupán minden jog megismerési egysége adott; vagyis lehetséges a nemzetközi jogot az egyes államok jogrendjével együtt normák egységes rendszereként felfogni – teljességgel úgy, mint ahogy szokásosan az egyes állam jogrendjét is egységnek tekintjük”.*⁵⁵

Egyértelműen azonosítható a szándék egy egységes, nemzetek feletti szabályozási nyelv kialakítására, amelynek alapja a tiszta jogtan lehet. Napjainkban azt látjuk, hogy ez a fajta tiszta jogtan nem nyújt elegendő alapot a nemzetközi együttműködésben. Technikailag ugyan hatékony lehet a gépi kommunikáció megalapozására, azonban alkalmatlan arra, hogy az erkölcsös és vallásos ember közösségi életét szabályozza. Éppen ezért új közös kommunikációs platformot kell kialakítani, melyben a természetjognak – a normarendeket összekapcsoló jellege miatt – jelentős szerepe lehet.

Az egységes normatív nyelvezet kérdése természetesen foglalkoztatja a nemzetek feletti szervezeteket, így például az Európai Uniót is. Pontosan emiatt az EU Bizottság létrehozott egy nemzetközi szakértői csoportot a megbízható mesterséges intelligenciával kapcsolatos alapelvek kidolgozására. Érdekes, hogy már a bevezetőben megjegyzik, a szabályozáshoz elengedhetetlen a jog, az erkölcs és a „robotus-

55 KELSEN, Tiszta jogtan...

ság” kívánalmainak való megfelelés. Ráadásul ez a megfelelés olyan együttműködésben kell, hogy történjen, amelyet a korábbiakban a természetjoggal kapcsolatban megállapítottunk. *„Az iránymutatások célja a megbízható AI támogatása. A megbízható AI-nek három összetevője van, amelyeket a rendszer teljes életciklusa során teljesíteni kell: (1) jogszerűnek kell lennie, az alkalmazandó törvényeknek és rendeleteknek megfelelően (2) etikainak kell lennie, biztosítva az etikai elvek és értékek betartását, és (3) robusztusnak kell lennie, mind technikai, mind társadalmi szempontból, hiszen még jó szándékkal is véletlen kárt okozhatnak az AI rendszerek. Mindegyik komponens önmagában szükséges, de nem elegendő a megbízható AI eléréséhez. Ideális esetben mindhárom komponens harmonikusan működik együtt és a tevékenységeik átfedik egymást. Ha a gyakorlatban feszültségek keletkeznek e komponensek között, a társadalomnak törekednie kell arra, hogy összehangolja őket.”⁵⁶*

A dokumentum terminológiája és a normatív rendekhez való kapcsolata az eddig megszokott un. emberi jogi terminológiát használja, azonban erősen hiányos, nem tér ki például az ember-gép viszony alapvető lényegére, ill. nem definiálja az embert, mint transzcendentális létezőt.

Itt kell megjegyezni, hogy az emberi jogok narratívája volt hivatott a liberális demokráciákban arra, hogy a normarendek összehangolásának feladatát ellássa. Mindezt azonban sohasem tudta teljes egészében megvalósítani, mivel az ember szabadságát csak a valamitől való szabadság és nem a valamire való szabadság értelmében tudta megragadni. Azaz a „mindent szabad, ami nem tilos” elv figyelmen kívül hagyta a „mit tegyek, hogy ember legyek” kérdést. Ahogy azt korábban bemutattuk az elv két oldalát a természetjog képes összefogni egységes szerkezetben.

További példák a normarendek kapcsolati mintázataira

A normarendek kapcsolódásának szükségszerűségét természetesen a természetjogtól eltérő megközelítésekben is leírhatjuk. Ezekben a leírásokban is megjelenik elsősorban a jog és erkölcs kapcsolódási

56 Ethics Guidelines for Trustworthy AI, <https://ec.europa.eu/futurium/en/ai-alliance-consultation/guidelines/1#Human%20agency>, 2019. május 18.

mintázata, és alkalmanként előkerül a vallás kérdése is. Ilyen mintázatok például az etikai kódexek, Magyarország alaptörvényének hitvallása, vagy ezeknél átfogóbb módon a compliance rendszerek. Ez jellemzően a nemzetközi vállalatok szabályozási rendszerét jelenti, amely magában foglalja azt a fajta értékmenedzsmentet, amelyik kiemelt figyelmet fordít a jogi és erkölcsi, elsősorban az integritásra vonatkozó szabályozókra is⁵⁷. A vállalatok felismerték, a nemzetközi versenyben szükség van a piac által elismert erkölcsi megnyilvánulásokra. A cégeknek az erkölcsbe is be kell fektetniük – túl az egyszerű jogkövető magatartáson. Mégis úgy tűnik a három normarend összehangolására a compliance is alkalmatlan, hiszen, egyrészt nem foglalkozik érdemben a vallási normák jelenségével, másrészt pedig jellemzően megmarad a vállalaton belüli visszaélések felderítésénél, ahelyett, hogy az értékek felmutatása lenne az elsődleges célja.

Az eddigi kutatások alátámasztották, hogy a jogi szabályozás nem elégséges az innovatív technológiákkal kapcsolatban. Ennek oka részben a technológiákban rejlő veszélyek, részben pedig a szabályozás lassúsága. A de lege lata szerinti szabályozás mindig a technológiák fejlődése mögött kullog, a de lege ferenda szabályozás pedig inkább csak tudományos fantasztikus próbálkozás lehet a modern technológiák korában. Éppen ezért szükséges az új preventív jellegű megközelítés, a normativitás szintjeinek a nemzetközi kommunikációban is értelmezhető összekapcsolása.

Tovább bonyolítja a helyzetet és az imént elmondottakkal részben szemben áll az emberekben egyre erősödő transzcendencia igény. Úgy tűnik a vallásból fakadó evolúciós előny miatt (regulatív, integratív, interpretatív funkció⁵⁸) jóval életképesebbek azok a közösségek, amelyek vallási norma-

57 GRAF, O. – FASSBENDER, P., Zukunftsperspektiven im Compliance Management Eine Studie der PROTEUS SECUR Consulting & Solutions GmbH, München, 2015, <http://www.premium-cola.de/downloads/wissenschaft/Pantaleon%20Fassbender%20%2B%20Oliver%20Graf%20-%20Zukunftsperspektiven%20im%20Compliance%20Management.pdf>, 2019. május 22.

58 IDLER, E. – McLAUGHLIN, J. – KASL, S., Religion and the Quality of Life in the Last Year of Life, doi: 10.1093/geronb/gbp028, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2697501/>, 2019. május 18.

rendet is alkalmaznak a túléléshez⁵⁹. Ezek az emberek lesznek a H-CPS rendszerek humán tényezői. Nyitott kérdés ennek a két teljesen különböző szabályozási szintnek, a vallásnak és a szabványoknak az összekapcsolása. Mindez természetesen nem csak azt jelenti, hogy lesz-e a munkavállalónak előre biztosított ideje például az imádkozásra, hanem azt is, hajlandó lesz-e egyáltalán bekapcsolódni a munkavállaló a szabályoknak a merev világába? Európa legújabb koritörténelme erről a kérdésről is szól.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy napjainkban, a konfliktusok korában egyre nagyobb szükség mutatkozik egy olyan, a jog az erkölcs és a vallás normarendjeit és azok kapcsolatait világosan értelmező normatanra, amelyik egyszerre segít az egyéni és közösségi cselekvéseket az ember céljai szerint megvalósítani, és egyúttal biztosítja annak a technikai fejlődésnek is a lehetőségét, amelyet a 4.0 Ipar szabványosító törekvései hoznak el.

Amíg a 4.0 Ipar az emberi közösségre, mint a social factory-ra tekint, ami a definíció szerint egy olyan élő hálózat, amelyben erős és közvetlen kapcsolat (szabályozás és információközlés) van a social operator(ember), social machines(robot), social software systems (ai) között, hogy így kialakuljon az „okos” termelési környezet, amely képes lesz tanuló termelési környezetté fejlődni, addig a természetjog egyértelmű feladata, hogy elszakadva attól a negatív képtől, amely szerint a természetjog valamiféle vallási jelenség, úgy definiálja önmagát, mint a normarendeket összekötő, egyetemesen érvényes kommunikációs felület. Mindezt jó lenne megelőző jelleggel, még a konfliktusok kirobbanását megelőzően megtenni.

Bonhoeffer még úgy gondolta a modern kor végén, a második világháború alatt, hogy „Az Isten-hit eltűnésével csupán egy racionalizált, mechanikusan működő világ maradt hátra.”⁶⁰ A kijelentés csak részben igaz, mert az Isten-hit és a racionalizált mechanikus világ

59 SZOČIK K., RELIGION AND RELIGIOUS BELIEFS AS EVOLUTIONARY ADAPTATIONS, https://www.researchgate.net/publication/305469222_Religion_and_religious_beliefs_as_evolutionary_adaptations, 2019. május 18, MYSTERUD I., Darwin's Cathedral: Evolution, Religion, and the Nature of Society, by David Sloan WILSON, https://msu.edu/~pennock5/courses/492Fa06/Mysterud_Rev_WDC.pdf, 2019. május 18.

60 BONHOEFFER, D., Etika, Kolozsvár 2015, 78.

egyszerre fejlődik, és gyakran feszül egymásnak. Ennek a feszültségnek a feloldása a közeljövő elsődleges feladata. Ebben segítség a természetjog normakapcsolati mintázata.

A probléma megjelenése a modern gondolkodás megjelenéséhez köthető. A szociális kérdésekkel foglalkozó Kolping jól látja mindezt: „A romlottság ugyanis nemcsak a nagy városok iparos osztályában volt otthonos – más osztályok is letértek a régi rend és jog útjairól. Egy bizonyos, úgynevezett művelt osztály nemcsak a határtalan erkölcstelenségben haladt előre, hanem a hamis tudományosság fegyvereivel is felvértezte magát, hogy istentelen cselekvésmódjának a jog látszatát kölcsönözze. Ez osztály embereinek útjában volt a külső állami rend, hogy ezt szétrombolhassák, előbb a keresztyén vallást kellett megtámadniok.”⁶¹

Az elemzések világosak, azonban a lényegi változtatások ezideig elmaradtak, sőt éppen ellenkezőleg egyre kézzelfoghatóbban érezhető az, amit Bonhoeffer az Etikájában megfogalmazott:

A szabadságra való vágyakozás az embert a legmélyebb szolgásgába dönti. A gép ura annak szolgájává válik... Az új egység, melyet a francia forradalomnak köszönhet Európa, és amelynek ma a válságát éljük, a nyugati istentelenség.⁶² Az egyház megvallja, hogy a biztonság, nyugalom, béke, vagyon dicsőség után vágyakozott, amihez nem lett volna joga ... a Nyugat megigazulása és megújulása tehát csak úgy lehetséges, ha valamilyen módon helyreáll a jog, a rend és a béke...⁶³

Véleményünk szerint a jog, a rend és a béke csak a normarendek megfelelő kapcsolati mintázatában állhat elő.

4. Felelősség

A mai biztonságra törekvő ember kénytelen szembenézni azzal, hogy a létét egyre nagyobb veszély fenyegeti. Itt nem is annyira a világot fenyegető apokalipszisre, mint inkább az ember-volt teljes elvesztésére,

61 SCHAEFFER Sebestyén, Kolping, Adolf életrajza, Hasonmás kiadás, Vác 2006, 223.

62 BONHOEFFER, Etika 81.

63 BONHOEFFER, Etika 92-94.

ebből fakadóan pedig a környezet lépésenkénti tönkretételére gondolkunk. Miközben az élet minden szegmense szervezett lesz, nem tud mit kezdeni az egyén önmagával, a lelki igényeivel, a teljesség igényével, az önmaga feletti uralom igényével, ebből következően pedig nem tud mit kezdeni a másik ember és a természet szükségleteivel sem. Nem tud mit kezdeni azzal, hogy a szabadság az önmagunk feletti uralom megszerzésénél kezdődik. Hogy az igazi hatalom a felelősség tényleges vállalása.

A mai ember egyáltalán nem készült fel a hatalom helyes használatára. Nem készült fel arra, hogy mi a valódi felelőssége. Nem rendelkezik a hatalom etikájával. Sőt, nem is ildomos erről beszélni napjainkban. Mindenki teszi a dolgát, a gazdaság, állam, katonaság működik, vagy látszólag működik, és ezt a látszatot mindenki dehumanizált humánnumként elfogadja. Mert csak így lehet holnap. A hazugságok egyre nyilvánvalóbbak, a káosz veszélye egyre jobban fenyeget, de igazából senki nem érzi magát felelősnek. Sem a kis, sem a nagy hatalommal rendelkező egyének vagy közösségek.

Feltétlenül újra szembesíteni kell az embert:

- önmagával
- hatalmával
- felelősségével
- természettel

Ehhez a jelenlegi tudományos módszerek teljes egészében alkalmatlanok, a teológia és etika, mint tudomány pedig még nem nőhetett fel a feladathoz.

Guardini szerint a fordulathoz három alaperényre lesz szükség:

- az igazság keresésére. Ezen a területen különös feladata van a jogászoknak, akik a technikai jogot meghagyva a saját területén alaposan elmélyülnek a jog mint jelenség társadalmi szerepének értelmezésében, az ehhez kapcsolódó, az etika és vallás szavait is értelmezni tudó „jogászi jog” kidolgozásában.
- a bátorságra. A bátorság szembeszáll a nyilvánosság torzító tényeivel, a szokásokkal és automatizmusokkal. A bátorság erénye a felelős személy meggyőződését jelenti. A bátorság képessé tesz arra, hogy reménytelen helyzetekben is az igazságot képviseljük

- az aszkézisre. A megújulás nem történhet lemondás nélkül. Az embernek képesnek kell lennie a saját érdekei fölé emelkedni – a saját örök és a közösség földi érdekei miatt.

Guardini által leírt három alaperény megvalósításához hosszú út vezet. Ezeket az erényeket el lehet sajátítani külső kényszer hatása alatt is. A háború, a káosz gyakran szül hősokeket, aszkétákat, igazságra vágyókat. Jobb lenne azonban, ha az emberi tudás és belátás fényénél békés úton tudnák a következő generációk ezeket az erényeket megtanulni.

A természetjogászok hasonló kiindulópontból próbálták a jogrendet ill. a hatalom kérdését magyarázni. Mára a kérdés egy teljesen új aspektussal egészült ki: az ember felelőssége az általa létrehozott társadalmi alakulatok fenntarthatatlan magatartása miatt megkérdőjelezhetetlenné vált. Kétségtelen, hogy a jelenlegi gazdasági-társadalmi szerkezetek hosszabb távon (néhány évtized) fenntarthatatlanok.

Komolyan szembe kell tehát nézni a kihívással, és a meglévő technikai adottságok segítségével át kell alakítani a modern társadalmi struktúrákat. Újra kell értelmezni az állam fogalmát, nem pedig visszamenekülni a „békeidőkbe”. Hozzá kell segíteni az egyént, hogy megtalálja önmagát és a jövőjét. Mindebben a centralizálódó hatalomnak van a legfontosabb szerepe. A hatalomnak rá kell mutatnia arra, ami fölötte van. Az állami hatalom sem tudja megkerülni azt a kérdést, hogy az embert, mint lelki létezőt értelmezze.

5. Összegzés

Láthatjuk, a büntetőjog, és annak szankciórendszere szinte tehetetlen az ember környezetet pusztító magatartásával szemben. Azonban a büntetőjogot is keretek között tartó hatalom szemléletmódjának megváltozása, egy újfajta értéklátás elvezethet a megoldáshoz. Lépésről lépésre, együttműködve, mások szempontjait is megértve. Közös etikát, szabályozás-komplexitást kialakítva sikerülhet kilábalni korunk nehéz helyzetéből. A büntetőjog complex adaptív rendszerként való felfogása segíthet bennünket ahhoz, hogy rugalmasabban tudjunk reagálni az egyre jelentősebb kihívásokra.

A hatalom működésének nem lehet más értelme, mint az élet szeretete a maga egyéni és kollektív formájában egyaránt. Ennek kell tükröződnie még a legnagyobb tragédiákból is. Amíg ezt nem tanulja meg az emberiség nem tud fenntartható jövőt teremteni.

Hamvas Béla, a frontszolgálatot megélt katona írja, hogy a háborúban nem a győzelem a lényeges, hanem a béke. Ugyanígy a környezet védelmében nem a győzelem a fontos, hanem a környezetünkkel való békés együttélés. Győzni nem tudunk. Nem győzhetjük le saját magunkat. De együtt élhetünk a természettel. Mást nem is tehetünk.

„A frontkatona a felszabadító és igazságos megoldást nem a győzelemben látja, hanem a békében. Győzelem, hogy valamely nép a másikat letiporja. Mire a legyőzött erőt gyűjt és újra támad. ... Bármelyik nép győz, csak újabb háború következhetik. A béke szelleme a kiegyenlítődség, sőt ennél sokkal több: az, hogy az emberek egymást komolyan veszik. A győzelem jelentősége katonai és politikai. A béke jelentősége morális és szellemi. A győzelem gyökere az anyagi világban van. A béke gyökere a vallásban van. S ezzel a frontkatona legmélyebb lényé bontakozik ki. Közmondás, hogy a háborúban mindenki megtanul imádkozni. A tapasztalat azt mutatja, hogy ez alól nincs kivétel. A katona közvetlen érintkezésbe jut az emberföldről. Mialatt az anyaországbeli kitart az anyag mellett, a katona elkezd sejteni a metafizikai világ valóságát. S ezért kívánja nem a győzelmet, amely csak rövid időre szól, ha nagyszerű is, hanem a békét, amelyben a rezesbanda sokkal kevesebb, de örök.⁶⁴”

Tárgyszavak:

jogalkalmazás, szabályozáskomplexitás, természetjog, CAS, természetvédelem, büntetőjog

64 HAMVAS Béla, A háború nagysága és az ember kicsinysége – oroszországi feljegyzések, <http://www.tradicio.org/trad99hamvashaboru.htm>, letöltve: 2021. 11. 13.

Domokos Andrea¹

AZ ÁLLATOK VÉDELME, ERKÖLCSI ÉS JOGI KÉRDÉSEK

Bevezetés

Egy társadalom kulturális szintjéről sokat elárul az, hogy hogyan bánik az állataival, milyen az állatok védelme és jóléte az adott társadalomban.

Az állatok kímélete uniós érték, amelyet az Európai Unió működéséről szóló szerződés² is tartalmaz. Az Unió tagállamai tiszteletben tartják az állatok, mint érző lények kíméletére vonatkozó követelményeket.

Magyarországon 2021 tavaszán a Kormány létrehozta a Nemzeti Állatvédelmi Tanácsot. E Tanács javaslattevő, véleményező, tanácsadói testületként működik és célja az állatvédelem és állatjólét ügyében a társadalmi, tudományos és szakmai munka összehangolása.³ A Tanácstól azt is várja a Kormány, hogy hozzájáruljon a mindinkább élhető környezet kialakításában.

-
- 1 Intézetvezető egyetemi tanár, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete
 - 2 Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ.) II. cím 13. cikk
Az Unió mezőgazdasági, halászati, közlekedési, belső piaci, kutatási, technológiafejlesztési és űrkutatási politikáinak kialakításánál és végrehajtásánál az Unió és a tagállamok teljes mértékben figyelembe veszik az állatok mint érző lények kíméletére vonatkozó követelményeket, miközben tiszteletben tartják a tagállamok – különösen a vallási szertartásokra, kulturális hagyományokra és regionális örökségre vonatkozó – jogszabályi vagy közigazgatási rendelkezéseit és szokásait.
 - 3 A Kormány 1124/2021. (III. 12.) Korm. határozata a Nemzeti Állatvédelmi Tanácstról

Az állatok jóléte és jogai

Az USA-ban csaknem másfél évszázada igyekeznek garantálni az állatok jólétét. Az Amerikai Állatorvosi Szövetség meghatározza e fogalmat: „az ember felelőssége, amely magában foglalja az állatok jólétét minden területen, ide tartozik a megfelelő tartás, táplálkozás, felelősségteljes gondozás, az emberséges bánásmód és amennyiben szükséges, a humánus eutanázia is.”⁴

Az Európai Unió a haszonállatok jólétét is igyekszik javítani. Az Állategészségügyi Világszervezet 2008-ban így fogalmazott: „Az állat akkor van jó állapotban, ha egészséges, jól táplált, jól érzi magát, biztonságban van, lehetősége van természetes módon viselkedni, és nem szenved kellemetlen érzésektől (például fájdalomtól, félelemtől vagy feszültségtől).”⁵ Az Európai Parlament két állásfoglalást is elfogadott (2010-ben és 2015-ben) az uniós állatjóléti politikáról.

A 2021-es kiotói nyilatkozat⁶

A környezeti bűnözés különös figyelmet érdemel, hiszen az Unión belül és a harmadik országokban káros hatással van a biológiai sokféleségre és a környezetre, az egészségre és a társadalmi kohézióra. A vadon élő állatok

4 Jill MONTGOMERY Animal Welfare and Animal Rights: A War of Words with Casualties Mounting.

On behalf of the Animal Welfare Council https://www.animalwelfare-council.org/?page_id=473

5 Európai Számvevőszék különjelentés Állatjólét az Európai Unióban (31/2018) <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/animal-welfare-31-2018/hu/>

6 A TANÁCS (EU) 2021/430 HATÁROZATA (2021. március 5.) a bűnmegelőzéssel és a büntető igazságszolgáltatással foglalkozó, Kiotóban (Japán) 2021. március 7–12-én megrendezésre kerülő 14. ENSZ-kongresszuson „A bűnmegelőzés, a büntető igazságszolgáltatás, valamint a jogállamiság előmozdítása: útban a 2030-ig tartó időszakra vonatkozó fenntartható fejlődési menetrend végrehajtása felé” című kiotói nyilatkozattal kapcsolatban az Európai Unió nevében képviselendő álláspontról

és növények minden fajtája és az azokból származó termékek, valamint a kedvtelésből tartott állatok továbbra is – gyakran nagyszabású – illegális kereskedelem tárgyát képezik, ami akár pusztító következményekkel is járhat. Az illegális hulladékgazdálkodás és -szállítás tönkreteszi a jogszerűen működő hulladékkezelő és újrafeldolgozó iparágakat. Az EU jogszabályokat fogadott el a vadon élő állatok és növények és a hulladék jogszerű kereskedelmének szabályozása érdekében, a tagállamok számára pedig előírta, hogy a környezeti bűncselekmények széles körét tegyék büntetendővé és azokra szabjanak ki szankciókat.

Ezen erőfeszítések ellenére az ellenőrző, büntődöző és igazságügyi hatóságok gyakran nem rendelkeznek a környezeti bűncselekmények hatékony felderítéséhez, kivizsgálásához és büntetőeljárás alá vonásához szükséges kapacitással és erőforrásokkal. Ez különösen igaz azokban a tagállamokban, ahol nincsenek erre szakosodott büntődöző vagy ügyészségi szervek, valamint nincs kialakult stratégiai megközelítés a környezeti bűnözés elleni küzdelem vonatkozásában. Nemzeti és uniós szinten egyaránt meg kell erősíteni a jogérvényesítési kapacitást. A kiszabott szankciók nem kellően visszatartó erejűek, továbbá elégtelen a tagállamokon belüli és a tagállamok közötti, különösen a közigazgatási hatóságok és a büntődöző szervek közötti koordináció és információcsere.

A környezeti bűncselekmények körének tisztázása, a szankciók kiszabásával kapcsolatos pontosítások, a hatékony nyomozati eszközök használatának megkönnyítése, valamint a határokon átnyúló együttműködés és információmegosztás előmozdítása érdekében az Európai Bizottság javaslatot tett a környezeti bűnözésről szóló irányelv módosítására.⁷ Új környezetkárosító bűncselekményeket határoz meg: ilyenek az illegális fakeskedelem, a vízi járművek illegális újrahasznosítása vagy az illegális vízkivétel.

A környezeti bűncselekmények szankcióira vonatkozóan a tagállamok számára közös minimum megállapítása a cél. Ha a bűncselekmény

7 Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on the protection of the environment through criminal law and replacing Directive 2008/99/EC {SEC(2021) 428 final} – {SWD(2021) 465 final} – {SWD(2021) 466 final}

bármely személy halált vagy súlyos testi sértést okoz vagy okozhat, a tagállamoknak legalább tíz évig terjedő szabadságvesztést kell kiszabniuk. További szankciókat is javasolnak, többek között az elkövetők kizárását a közfinanszírozásból és közbeszerzési eljárásokból, vagy a közigazgatási engedélyek visszavonását.

Állatvédelmi Kódex Magyarországon

2021-ben az Állatorvostudományi Egyetem kezdeményezésére szándéknnyilatkozat született az állatok védelme érdekében.⁸

„Alulírott szervezetek (továbbiakban: Aláírók) annak tudatában, hogy

- az állatok védelméről és kíméletéről szóló törvény szellemében az állatok érezni, szenvedni és örülni képes élőlények,
- minden állategyed egyszeri és megismételhetetlen,
- a biológiai sokféleség védelme és a természet fenntarthatósága korunk egyik legfontosabb kérdése, és ennek szerves része lehet az állategyedekek védelme,
- az etikus fogyasztói magatartás, tudatos vásárlási szokások jelentősége folyamatosan növekszik világszerte,
- valamint az állatokkal szembeni kegyetlenség és az emberek elleni erőszak szoros összefüggése immár tudományosan igazolt,

Az Aláírók elkötelezettek a szakmai alapokon és összefogáson nyugvó állatvédelem mellett.

Az Aláírók aláírásukkal igazolják, hogy mindent megtesznek annak érdekében, hogy az élő állatokkal bármilyen módon kapcsolatba kerülő

8 Az Állatvédelmi Kódexet az Állatorvostudományi Egyetem kezdeményezésére az Agrárminisztérium részéről a Nemzeti Állatvédelmi Program megújításáért és végrehajtásáért felelős miniszteri biztos, továbbá az Országos Rendőr-főkapitányság, a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal, a Magyar Állatorvosi Kamara, a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara, a Fővárosi Állat- és Növénykert, az Országos Magyar Vadászati Védegyelet, a Cirkuszművészeti Központ Nonprofit Kft., a NOÉ Állatotthon Alapítvány, az Állatmentő Szolgálat Alapítvány, a Hangya Közösség, az Ebugatta.hu, a KutyaBarat.hu, valamint a Hunland Trans Kft. írta alá.

munkatársaik, tagjaik, illetve önkénteseik a hatályos állatvédelmi joganyagot megismerjék és az abban foglaltakat betartsák, különös tekintettel az általános állatvédelmi szabályozásra és azokra a részletszabályokra, amelyek az Aláíró szervezet tevékenységéhez kötődő fajokat érintik.

Az Aláírók vállalják, hogy joghézag vagy nem egyértelmű jogi szabályozás esetén törekednek az olyan jogértelmezésre, amely az élő állatok szenvedésmentességének célját szolgálja.

Az Aláírók vállalják, hogy lehetőségeikhez mérten követik a legújabb állatjóléti, állatvédelmi, az állatok fájdalomérzetét és viselkedését érintő kutatásokat, és törekednek arra, hogy ezeknek megfelelően fejlesszék az élő állatokkal kapcsolatos szemléletüket, bánásmódjukat, technológiájukat.

Az Aláírók vállalják, hogy a felelős állattartást és az állatbántalmazás elleni fellépés szükségességét képviselik tevékenységük és megnyilatkozásaik során.

Az Aláírók vállalják, hogy élő állatok sorsát érintő eljárásaik során szem előtt tartják az állatok érdekeit. Ha egy eljárás vagy módszer helyettesíthető egy olyan eljárással vagy módszerrel, amely az élő állat érdekét jobban szolgálja, az Aláírók erőforrásaikhoz mérten törekednek utóbbi alkalmazására, illetve erre ösztönzik munkatársaikat, tagjaikat, önkénteseiket is.

Az Aláírók vállalják, hogy amennyiben állattartók, igyekeznek a tőlük telhető legteljesebb mértékben biztosítani a gondozásukban lévő állatoknak az „öt állati szabadságot” (éhség és szomjúság nélküli élet, szükségtelen kényelmetlenség, fájdalom, megelőzhető sérülés és betegség nélküli élet, lehetőség a fajnak, illetve fajtának megfelelő viselkedés kifejezéséhez, félelem és gyötrellem nélküli élet). Ha erőforrásaik megengedik, keresik a minimumkövetelményeket megfogalmazó állatvédelmi jogszabályoktól való pozitív irányú eltérés lehetőségét.

Az Aláírók vállalják, hogy kommunikációjuk során igyekeznek a felelős állattartással és állatvédelemmel kapcsolatos gondolatokat is megosztani. Amennyiben rendelkeznek honlappal vagy közösségi média felülettel, vállalják, hogy ezeken – tevékenységükhöz kapcsolódóan – felelős állattartásra, a helyes állattartási kultúra megismertetésére, állatvédelemre ösztönző bejegyzéseket is közölnek.

Az Aláírók vállalják, hogy amennyiben társadalmi felelősségvállalással (CSR) kapcsolatos akció szervezésére, vagy ebben való részvételre van lehetőségük, fontolóra veszik az általuk választott állatvédelmi szervezetekkel való együttműködést is.

Az Aláírók vállalják, hogy az állatok védelmén túl törekednek a fenntarthatóság szem előtt tartására, illetve környezetkímélő megoldások alkalmazására is.”

A kódex fontos etikai alap és egyúttal gyakorlati kiindulópont is a szakmai közösségek együttes munkája során. A jogszabályi háttér megteremtésekor erősebb szakmai alap biztosított a törvényhozóknak. Fontos a gyakorlatok megosztása, a közös elköteleződés a társadalom felvilágosítása területén is.

A legújabb magyar törvényi szabályozás

Az állatkínzás olyan társadalmilag elítélt magatartás, amely az állatnak szándékosan fájdalmat, szenvedést, lelki kint okoz és/vagy akár az állat halálát is eredményezi. Satori egy 2004-es kutatást idéz az állatkínzás fajtáinak meghatározásánál. „Állatoknál is beszélhetünk fizikai, lelki és szexuális bántalmazásról, illetve elhanyagolásról. Ezek közül a szemléletváltást főleg az jelzi, hogy egyre többen ismerik el, hogy az állatoknak sem csak fizikai, hanem lelki szükségletei is vannak. A bántalmazás egy típusának foghatjuk fel azt is, ha az állat mentálisan érzi kellemetlenül magát, fél, elhanyagolják, unatkozik.”⁹ Az FBI négy osztályba sorolja az állatkínzás eseteit, hivatkozva Kajó: „elhanyagolás – szándékos bántalmazás és kínzás – szervezett bántalmazás pl. kutyaviadal, kakasviadal – szexuális bántalmazás.”¹⁰ *Az Állatvédelmi törvény preambuluma szerint az állatok érezni, szenvedni és örülni képes*

9 SÁTORI Ágnes: Az állatokhoz való viszony a társas-társadalmi kapcsolatok rendszerében. http://pszichologia.phd.elte.hu/vedesek/2007/satori_agnes_PHD.pdf (letöltés: 2021. aug. 10.)

10 DR. KAJÓ Cecília: Aki állatot kínoz, az emberre készül? – Az állatkínzás bűncselekmény összefüggései más erőszakos cselekményekkel az ítélkezési gyakorlat alapján. 7. o. https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/kajo_cecilia_allatkinzas%5Bjogi_forum%5D.pdf (2021. aug. 10.)

*élőlények, tiszteletben tartásuk, jó közérzetük biztosítása minden ember erkölcsi kötelessége.*¹¹

A 2021. évi CXXVIII. törvény az állatok védelme érdekében szükséges egyes büntetőjogi tárgyú jogszabályok módosításáról

A Btk. XXIII. fejezetében szabályozza a környezet és a természet elleni bűncselekményeket. Itt szerepelnek az Állatkínzás, az Orvvadászat, az Orvhalászat és a Tiltott állatviadal szervezése tényállások is.

A törvénymódosítás indoklása szerint indokolt súlyosabban büntetni az állatok kínzását az utóbbi időszakban egyre gyakoribbá vált jelenségek miatt. Illetve azért is, mert az állatoknak okozott lényeges szenvedésen túl a társadalom tagjaiban széles körben váltanak ki megbotránkozást ezek az állatkínzó cselekmények. Az állatok védelme érdekében szükséges egyes büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról szóló törvény célja – az állatvédelmi konzultáció eredményére figyelemmel – az állatvédelemhez kapcsolódó jogszabályi környezet szigorítása és a felelős állattartás biztosítása.

A természetkárosítás új szabályozása.¹² Az indoklás szerint a mérgező esetek komoly természetvédelmi károkat okoznak. Egyre több esetben van szükség hatósági fellépésre akkor, amikor akár több száz védett állatfaj (pl.: barna rétihéja, barna kánya, hamvas rétihéja) és több védett állatfajnak nem tekinthető állat (pl.: kutya, macska, róka) szenvedését és pusztulását előidéző mérgezést követnek el. A tömeges mérgezést legtöbbször egy olyan idegölő méreggel végzik, amely az állati szervezeten kívül sokszor az emberi szervezetre is halálosnak minősül. A mérgező,

11 Az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvényt (Ávt.)

12 Btk. 242. §. (2a) A (2) bekezdés szerint büntetendő, aki a természetkárosítást mérgező alkalmazásával vagy az állat elpusztítására alkalmas csaletek kihelyezésével, több állat életét veszélyeztetve követi el.

(3) Aki a (2) bekezdésben meghatározott bűncselekményt gondatlanságból követi el, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(3a) Aki a (2) vagy a (2a) bekezdésben meghatározott bűncselekményre irányuló előkészületet követ el, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

illetve az élet kioltására alkalmas csalétek kihelyezésével összefüggő esetek elszaporodott mivoltára figyelemmel, és ezáltal a természetkárosító cselekmények visszaszorítása és megelőzése céljából szükségessé vált az ilyen módon elkövetett, állatok életét veszélyeztető cselekmény büntetőjogi szankcionálása. A büntetőjogi felelősség alapját a méreg vagy csalétek állatok életét veszélyeztető módon történő kihelyezése adja.

A komoly veszély miatt a törvényalkotó a büntetőjogi védelmet előbbre hozza és az előkészületet is bünteti.

Változás történt az Állatkínzás szabályozásában.¹³ A már korábban

13 Állatkínzás

244. § (1) Aki

a) gerinces állatot indokolatlanul oly módon bántalmaz, vagy gerinces állattal szemben indokolatlanul olyan bánásmódot alkalmaz, amely alkalmas arra, hogy annak maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza,
b) gerinces állatát vagy veszélyes állatát elűzi, elhagyja vagy kiteszi, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha az állatkínzást

a) az állat különös szenvedését okozva,

b) több állat maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozva,

c) nagy nyilvánosság előtt,

d) az állatok védelméről és kíméletéről szóló törvényben meghatározott, az állat kedvtelésből való tartásától, illetve az érintett állatfaj tartásától eltiltással érintett állattal szemben az eltiltás tartama alatt, vagy

e) állatkínzás vagy tiltott állatviadal szervezése bűncselekmény miatti elítélést követő két éven belül

követik el.

(3) A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha az állatkínzást

a) méreg alkalmazásával vagy az állat elpusztítására alkalmas csalétek kihelyezésével több állat pusztulását okozva, vagy

b) különös visszaesőként

követik el.

(4) A (3) bekezdés szerint büntetendő, aki az (1) bekezdés *a)* pontjában foglalt bűncselekményt szaporítással összefüggő haszonszerzési cél érdekében, tíznél nagyobb számú kedvtelésből tartott állatra, a jó gazda gondosságának elmulasztásával követi el.

(5) Aki a (3) bekezdés *a)* pontjában meghatározott bűncselekményre irányuló

szereplő minősített esetek (az állat különös szenvedése, illetve több állat maradandó egészségkárosodásának vagy pusztulásának okozása) mellé újakat határoz meg a törvényalkotó. Ezek a nagy nyilvánosság előtti elkövetés, az állatok védelméről és kíméletéről szóló törvényben meghatározott, az állat kedvtelésből való tartásától, illetve az érintett állatfaj tartásától eltiltással érintett állattal szemben az eltiltás tartama alatti elkövetés és az az eset, amikor az állatkínzás vagy tiltott állatviadal szervezése bűncselekmény miatti elítélést követő két éven belül követik el a bűncselekményt. Még súlyosabban büntetendő, ha az állatkínzást mérge alkalmazásával vagy az állat elpusztítására alkalmas csaletek kihelyezésével több állat pusztulását okozva, vagy különös visszaesőként követik el.

A törvénymódosítás a Büntetőeljárás törvényt is érintette: az elkobzott állatok védelme érdekében egyértelmű, hogy az állatra vonatkozó különös szabályok végrehajtása során az elkobzás végrehajtásának általános lépéseit – különösen a megsemmisítést – nem kell elvégezni.¹⁴ A módosítás célja, hogy a büntetőeljárás során a lefoglalt állatok

előkészületet követ el, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(6) A (3) bekezdés *b*) pontja alkalmazásában a különös visszaesés szempontjából hasonló jellegű bűncselekmény az állat pusztulását okozva elkövetett természetkárosítás, az állatkínzás, a tiltott állatviadal szervezése.

14 Büntetőeljárás törvény 319. § (8) Ha az élőlény lefoglalása az érintett őrizetében hagyásával nem hajtható végre, akkor

a) a legrövidebb időn belül intézkedni kell, hogy az élőlényre a bizonyítás érdekében ne legyen szükség, és

b) a (2) bekezdésben meghatározott feltételek fennállása esetén

ba) a bíróság – a vádemelés előtt az ügyészség indítványára – az élőlény értékesítését rendeli el, vagy

bb) ha a lefoglalt élőlényvel kapcsolatban megalapozott igényt jelentettek be és a megalapozott igényt bejelentő személy az értékesítéshez hozzájárult, a vádemelés előtt az ügyészség vagy a nyomozó hatóság az élőlény értékesítését rendeli el.

(9) A (2) bekezdésben meghatározott feltételek fennállása esetén a bíróság, valamint a vádemelés előtt az ügyészség vagy a nyomozó hatóság az élőlény értékesítése helyett elrendelheti a tulajdonának ingyenes átruházását, ha ahhoz az élőlény tulajdonosa, valamint – ha a lefoglalt élőlényvel

kedvezőtlen elhelyezési körülmények között csak a legszükségesebb ideig legyenek tarthatók.

A társállatok bántalmazása – a kapcsolati erőszak egyik megnyilvánulási formája

A kriminológusok számára ismert tény, hogy a családon belüli erőszak számos megvalósulási formáinak egyike a bántalmazott partner, vagy más családtag kedvenc háziállatának (a társállatnak) bántalmazása, elpusztítása. Több kutatás vont párhuzamot az állatkínzás és a személy elleni erőszak között. A nyugati szakirodalom LINK-nek, azaz kapcsolatnak nevezte el az együttes előfordulás eseteit.¹⁵

A családon belüli erőszak „minden olyan fizikai, szexuális, pszichológiai vagy gazdasági erőszak, amely a családon vagy a családon belüli egységen belül történik, függetlenül a biológiai vagy jogi családi köteleltől, illetve a volt vagy jelenlegi házastársak vagy élettársak között, függetlenül attól, hogy az elkövetőnek közös lakóhelye van, vagy volt az áldozattal.”¹⁶ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Ajánlása Mellékletében így határozza meg a családon belüli erőszakot: „E körbe tartozik többek között a fizikai és mentális agresszió, érzelmi és pszichológiai abúzus, a nemi erőszak és szexuális abúzus, a vérfertőzés, a házastársak, rendszeres vagy alkalmi partnerek, illetve élettársak közötti nemi erőszak, a becsület nevében elkövetett bűncselekmények, a nőkön végzett genitális és szexuális mutiláció (csonkítás) és a nőkre sérelmes egyéb tradicionális szokások, mint például a kényszerházasság.”¹⁷

kapcsolatban megalapozott igényt jelentettek be – a megalapozott igényt bejelentő személy hozzájárult.

15 Jegatheesan, Brinda – Enders-Slegers, Marie-Jose – Ormerod, Elizabeth – Boyden, Paula: Understanding the Link between Animal Cruelty and Family Violence: The Bioecological Systems Model. *Int J Environ Res Public Health*, 2020 May; 17(9): 3116. Published online 2020 Apr 30. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7246522/> (2021. aug. 13.)

16 Az Európa Tanács egyezménye nők elleni erőszak megelőzéséről és felszámolásáról – Isztambuli egyezmény 3. cikk b) bekezdés.

17 Miniszteri Bizottság R (2002) 5. számú ajánlásának Melléklete, 1./a

Az USA-ban először az állatvédelem figyelte fel arra, hogy a családon belüli erőszak károsan érintheti a család háziállatait is. A későbbiekben a pszichiáterek, illetve a bűnüldöző hatóságok is felfedezték az állatok bántalmazása és személy elleni erőszakos bűncselekmények közti összefüggést. Ezt követően vették fel a magatartászavarok sorába az állatkínzást is.¹⁸

Az „American Humane” elnevezésű USA-beli szervezet¹⁹ következetesen igyekszik a kiszolgáltatott, elnyomott csoportokat védelmezni. 1877-ben, Clevelandben alapították és első célja az volt, hogy emberséges bánásmódot biztosítson a dolgozó állatok számára, és a szállításuk körülményei is megfelelőek legyenek. Egy évvel később a szervezet már felvette céljai közé a gyermekek védelmezését is. 1879-ben kezdeményezte, hogy az USA-beli iskolákban legyen tananyag az állatvédelem. 1883-ban pedig kiállt az első Gyermekvédelmi törvény mellett, amely az elhagyott és bántalmazott gyermekek érdekében született.

A társállatok világszerte sajátos helyet foglalnak el a családokban, szinte családtagnak számítanak. Az USA-ban 67%-ra becsülik azon háztartások arányát, ahol háziállatot tartanak.²⁰ Az állatkínzás és a családon belüli erőszak közötti összefüggéseket kutatja a Becker és French szerzőpáros. A Links Group módszert javasolják, amelynek lényege, hogyha bármely érintett szervezet, hatóság tudomást szerez visszaélésről, rögtön jelez a társszervezetnek. A gyermekvédelem az állatvédelmi hatóságnak, az állatvédelmi hatóság pedig a gyermekvédelmi szerveknek és szükséges esetben mindegyik szervezet egyúttal a rendőrségnek is.²¹

Ausztráliában a partnerbántalmazás és a háziállatok bántalmazása közötti összefüggést keresték egy telefonos felmérés során. A kutatás szomorú eredménye az volt, hogy miközben sok nő jelezte, hogy

18 American Psychiatric Association: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. Washington, DC, USA: 1994

19 „American Humane” www.americanhumane.org

20 American Pet Products Association 2019–2020. https://www.american-petproducts.org/pubs_survey.asp (2021. aug. 13.)

21 BECKER, Fiona – FRENCH, Lesley: Making the links: child abuse, animal cruelty and domestic violence Child Abuse Review 2004 Dec. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/car.878> (2021. aug. 10.)

kedvenc háziállatukat (többnyire kutyáról volt szó) bántalmazta férfi partnerük, a kutya érdekében nem fordultak állatorvoshoz vagy állatvédelmi hatósághoz. Ennek oka elsősorban az volt, hogy féltek az állat elvesztésétől, attól, hogy menhelyre kerülnek a bántalmazott kutyák és így elveszítik kedvencüket.²²

Olasz kutatók²³ egyértelmű összefüggést találtak a gyújtogatás, a zaklatás, a szexuális erőszak és az állatkínzás között. 9-12 éves olasz gyermekek esetében azok voltak legnagyobb valószínűséggel állatbántalmazók, akik maguk az iskolában zaklatás áldozatai voltak. 12-16 éves ausztrál gyermekek esetében akár a zaklatás áldozatai, akár annak elszenvedői nagyobb arányban voltak állatkínzás elkövetői. A két jelenség közti hasonlóság egyértelmű, mind a zaklatás, mind az állatkínzás áldozatai a gyengék, kiszolgáltatottak. A szexuális erőszak és a zoofília között is kimutatható a kapcsolat. Pszichiátriai kezelés alatt álló, illetve gyermekkorukban szexuális erőszakot elszenvedett fiatalok esetében gyakrabban fordul elő az állatok szexuális bántalmazása. Kutatásukban keresik a megfelelő tudományos módszereket, amelyekkel korrekt képet lehet kapni az állatbántalmazás és a személy elleni erőszakos cselekedetek közötti kapcsolatáról és amely módszerek révén hatékony lehet a megelőzés és a beavatkozás egyaránt. Az elsődleges megelőzés az oktatással valósul meg, az általános és középiskolákban a tananyag része kell, hogy legyen az állatokkal való helyes viselkedés. Az egyetemeken pedig Ember-Állat Tudományokat²⁴ javasolnak tanítani, amely multidiszciplináris megközelítéssel segít különböző kiszolgáltatott helyzetben levőknek a diszkrimináció megszüntetésében. A másodlagos megelőzés a veszélyeztetett csoportok kiszűrését jelenti,

22 TIPLADY, Catherine – WALSH, Deborah – PHILLIPS, Clive J.C.: Intimate partner violence and companion animal welfare *Australian Veterinary Journal* 2012 Jan. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1751-0813.2011.00843.x> (2021. aug. 10.)

23 ASCIONE, Frank R. – SHAPIRO, Kenneth: People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications *Journal of Social Issues*, Vol. 65, No. 3, 2009, 573.o. https://www.researchgate.net/publication/255643623_People_and_Animals_Kindness_and_Cruelty_Research_Directions_and_Policy_Implications (2021. aug. 10.)

24 Human-Animal Studies (HAS).

fel kell ismerni, hogy kik válhatnak állatkínzóvá. Számukra kell olyan programokat biztosítani, ami megakadályozza, hogy akár az állatkínzást folytassák, akár más területen váljanak erőszakossá. Ascione és Shapiro szerint a harmadlagos megelőzés már maga a beavatkozás és a kezelés. Javaslataink szerint az állatbántalmazók számára hasonló jellegű tanácsadást és kezeléseket kell biztosítani, amilyeneket a családon belüli erőszakot elkövetők számára dolgoztak ki.

Egy angol-ausztrál közös kutatás összegyűjtötte a főbb publikációkat, amelyek az állatkínzás az személyek elleni erőszak kapcsolódásait, hasonlóságait keresték.²⁵ Sok kutatás jutott arra az eredményre, hogy a partnerbántalmazók kezében egy újabb eszköz a bántalmazott megfenyegetésére, fékentartására, és kínzására kedvenc állatának bántalmazása. A családon belüli erőszak áldozatai eleve elszigeteltségben élnek, hiszen ez is része a bántalmazó kapcsolatnak, és szoros kapcsolatot alakítanak ki kedvenc állatukkal. A nők kifejezetten érzékenyek az állatok bántalmazására, a bántalmazott először megkönnyebbülést érez, hogy adott esetben nem ő kapta a verést, hanem kedvence, utóbb azonban büntudat alakul ki benne emiatt- ismertetik az egyik kutatás konklúzióját. Satori is idéz olyan kutatást, amely szerint a családokon belüli állatbántalmazás nem ritkán zsarolási eszköz a bántalmazó fél kezében, mellyel „sakkban” tarthatja családját.²⁶ Az állatkínzó sokszor azért bántalmazza a család háziállatát, hogy nyilvánvalóvá tegye, hogy ugyanerre a sorsra juthat a partner vagy a bántalmazó gyermeke is. Az állat elhagyása is szorongást válthat ki, bevésődik a partnerben vagy a gyermekben, hogy őtöle is ilyen könnyen megszabadulhat az elkövető.²⁷

-
- 25 RIGGS, Damien W. – TAYLOR, Nik – FRASER, Heather – DONOVAN, Catherine – SIGNAL, Tania: The Link Between Domestic Violence and Abuse and Animal Cruelty in the Intimate Relationships of People of Diverse Genders and/or Sexualities: A Binational Study. *Journal of Interpersonal Violence* 2021, Vol. 36(5-6). <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0886260518771681> (2021. aug. 10.)
- 26 SÁTORI Ágnes: *Az állatokhoz való viszony a társas-társadalmi kapcsolatok rendszerében. Doktori disszertáció, 2007*, 147. o. http://pszichologia.phd.elte.hu/vedesek/2007/satori_agnes_PHD.pdf (2021. aug. 09.)
- 27 Johnson, Scott A.: *Animal cruelty, pet abuse & violence: the missed*

Bronfenbrenner bioökológiai rendszereinek modelljével a LINK fontosságára igyekszik felhívni a figyelmet egy kutatás.²⁸ A modell az ember környezetével való kapcsolatát térképezi fel a szülők, a testvérek, a háziállatok, az iskolai környezet, a szomszédság, vallási közösségek, egészségügyi intézmények, és állatvédelmi szervezetek vonatkozásában. A modell szerint valamennyi rendszer, a legszorosabb személyközi kapcsolattól egészen a makrorendszerekig hat egymásra. A különböző szinteken különböző szakemberek tudnak segítséget nyújtani vagy beavatkozni. A családorvos nemcsak a gyermek egészségét, hanem a társállatok jólétét, az állatorvosok a gyermek helyzetét, állapotát, esetleges áldozati szerepét is meg tudják figyelni egy-egy alkalommal, amikor kimennek a házhoz. Szükség esetén pedig eljárást kezdeményezhetnek, beavatkozhatnak. A makrorendszer szintjén információt lehet gyűjteni arról, hogy az adott közegben hogyan viszonyulnak a gyermekek, partnerek, társállatok bántalmazásához. A modell segítséget ad a szakembereknek az azonosításban, nyomon követésben. A 2020-ban publikált kutatás négy egymástól különböző, Hollandiában, az Egyesült Államokban és az Egyesült Királyságban végzett esettanulmányon keresztül mutatja be a modell alkalmazhatóságát, hatékonyságát.

Az Egyesült Királyságban tragikus eset történt, ami a jelzőrendszer működési fogyatékosságai miatt következhetett be. A szomszédok kihívták az állatvédelmet, amikor egy fiatal apa a kiskutyájukat bántalmazta. Ekkor nyilvánvalóvá vált a férfi erőszakos természete, azonban a rendőrségnek nem jeleztek. Három hónappal később ugyanez a férfi csecsemőjét dobta le a lépcsőn, aki belehalt sérüléseibe. Ha a korai beavatkozás nem marad el, a gyermek még életben lehetne.

Amikor a családon belüli erőszak és az állatkínzás elkövetőivel

dangerous connection, Forensic Research and Criminology International Journal. Volume 6 Issue 5 – 2018. 403-415. o. <https://medcraveonline.com/FRCIJ/FRCIJ-06-00236.pdf> (2021. aug. 02.)

- 28 JEGATHEESAN, Brinda – ENDERS-SLEGERS, Marie-Jose – ORMEROD, Elizabeth – BOYDEN, Paula: Understanding the Link between Animal Cruelty and Family Violence: The Bioecological Systems Model. *Int J Environ Res Public Health*. 2020 May; 17(9): 3116. Published online 2020 Apr 30. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7246522/> (2021. aug. 13.)

szemben igyekszik fellépni az állam és a társadalom, igazán komplex tudást kell kialakítani a partnerbántalmazó pszichológiai jellemzőiről is. A közigazgatás és a büntetőjog eszközei ehhez a típusához nem elégségesek. A jelenség megelőzését és csökkentését kell célul kitűzni, ehhez viszont komoly pszichológiai, sőt pszichiátriai ismeretek is szükségesek. A partnerbántalmazók egyik típusa a közösség irányában a „minta-férj”, „minta-apa”. Ők a külvilágban jól kontrolláltak, a szomszédságban, munkahelyen, baráti körben kellemes embereknek ismerik őket. A külvilágban képesek fékezni indulataikat, otthon az „alávetett” feleséggel szemben azonban mindent megengednek maguknak. Róluk kell a szakembereknek több információt kell szerezniük. Hare írja, hogy „Tragikus módon az áldozatok gyakran nem tudják másokkal megérinteni, hogy mi mindenben mennek keresztül...Egy asszony (...) nemrég ezt mondta nekem: Öt éven keresztül megcsalt, félelemben tartott, és csekket hamisított a bankszámlám terhére. De mindenki, beleértve az orvosomat, az ügyvédemet és a barátaimat, engem okolt a problémáért.”²⁹ Darák Péter, a Kúria korábbi elnöke egy konferencia megnyitójában hangsúlyozta, hogy a partnerbántalmazók időnként saját magukat állítják be áldozatként. „Ezért fordulhat elő, hogy a bántalmazottakkal a mindennapi életben személyesen is találkozó szakemberek – orvosok, rendőrök, pedagógusok, egyházi személyek, bírák – egyáltalán nem, vagy csak nagyon nehezen ismerik fel a bántalmazás jeleit.”³⁰

Multidiszciplináris megközelítés

Az állatkínzási ügyek és más bűncselekmények közötti összefüggést kutató amerikai szervezet, a National Link Coalition (NLC) képviselőit idézi Kajót: szerintük, „ha egy gyermek végignézi azt, ahogy egy másik

29 HARE, Robert D.: Kímélet nélkül. A köztünk élő pszichopaták sokkoló világa. Háttér Kiadó, Budapest, 2004. 150. o.

30 DR. SCHEIBER Dóra – DR. GALAJDA Ágnes – DR. KOVÁCS Zsuzsanna: Támponatok a bántalmazás felismeréséhez. Hírvivő 2016/3. szám 25. o. https://www.epa.hu/04100/04108/00057/pdf/EPA04108_hirvivo_2016_03.pdf (2021. aug. 13.)

személy éppen egy állatot bántalmaz vagy egyszerűen elhanyagolja, a tapasztalatai kihatnak személyiségének további alakulására, pszichológiai fejlődésére. Emiatt érzéketlenné válhat a látottakkal szemben és ez meggátolja az empátikus képességének kialakulását.”³¹ Az NLC egy multidiszciplináris, együttműködésen alapuló kezdeményezés, amelynek célja a tudatosság növelése, illetve a közvélemény megszólítása. Végző céljuk megállítani az erőszak ciklusát, amely a család több tagját is érintheti.³² A kezdeményezés az USA-ban és azon kívül is megismerteti a közvéleményt a Link létezésével, multidiszciplináris megközelítéssel képezi a szakembereket és igyekszik segíteni a közösségeket a családon belüli erőszak és az állatkínzás mérséklésében. A tudományos kutatások összefoglalóit folyamatosan igyekeznek eljuttatni a médiához, hogy a közösségek tisztában legyenek azzal a ténnyel, hogy az állatok bántalmazása, a családon belüli erőszak, a gyermekek vagy éppen az idősök bántalmazása gyakran egymással összefüggő jelenségek.

Kapcsolati erőszak és állatbántalmazás Magyarországon

A magyar jogalkotás 1997-től kezdett el foglalkozni a családon belüli erőszakkal. Ekkor született meg a Gyermekvédelmi törvény,³³ *módosították a Büntető törvénykönyvet*,³⁴ amelynek következtében az erőszakos közösisülés büntethetővé vált egymással házastársi életközösségben álló áldozat és elkövető esetén is, a Kormány pedig a 2174/1997. számú határozatában³⁵ jogalkotási kötelezettséget vállalt a családon belüli erőszak törvényi szintű szabályozására. A 34/2002-es BM. utasítás³⁶ a családon belüli erőszak áldozatainak védelmében alkalmazott intézkedések ha-

31 DR. KAJÓ C.: i. m. 7.o.

32 National Link Coalition <https://nationallinkcoalition.org/> (2021. aug. 13.)

33 A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény.

34 A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény.

35 2174/1997. (VI. 26.) Kormányhatározat a Nők IV. Világkonferenciáján elfogadott Nyilatkozatban megfogalmazott feladatok magyarországi megvalósítását szolgáló cselekvési programról

36 34/2002. (BK.24.) BM utasítás.

tékonyágát igyekezett javítani. A 13/2003. számú ORFK intézkedés a családon belüli erőszak kezelésével és a kiskorúak védelmével összefüggő rendőri feladatok végrehajtásáról szolt. Innentől nem lehetett a „CSB” kapcsán legyinteni, a rendőr köteles volt a helyszínen megjelenni, a bizonyítékokat rögzíteni és pártatlanul intézkedni, még akkor is, ha az magánlakásban zajlott. A rendőrségnek soron kívül kell kezelni a családon belüli erőszakot, méghozzá áldozatközpontú módon.³⁷ Ez a változás lehetővé tette, hogy megváltozzon a rendőrség azon hozzáállása, hogy „amíg vér nem folyik, addig nem tesznek semmit”.³⁸

Kajó Cecília két tipikus hazai jogesetet ismertet a közelmúltból, ahol nyilvánvaló a családon belüli erőszak és az állatkínzás összefüggése.³⁹

„A nagykőrösi férfi 2018. április 08-án délelőtt megharagudott volt barátnőjére, ezért elhatározta, hogy bosszút áll rajta, és elpusztítja volt barátnője kutyáját, egy fehér szőrű máltai selyemkutyát, amely szakításukat követően a férfinál maradt. A férfi a házának udvarán egy fejszenyéllel nagy erővel fejbe vágta a kutyát. A kutya az ütéstől azonnal összerogyott, miközben nagyot vonyított, majd a férfi a fejszenyéllel még egyet ráütött a kutya testére. Ezután az állat már nem mozgott, a férfi beletette egy zsákba, bekötötte a zsák száját, majd kerékpárral elvitte a Kőrös-ér partjára, ahol talált egy illegális személtlerakóhelyet, és oda letette a zsákot. Miután a férfi hazament, felhívta volt barátnőjét, és közölte vele, hogy elajándékozta a kutyát. A kutya az ütekektől nem pusztult el, azonban egyik oldalára lebénult, a zsákból nem tudott kiszabadulni. Az állatot még ezen a napon 17 óra körüli időben megtalálták, életét csak az állatorvosi beavatkozás mentette meg. Az elkövetővel szemben a Nagykőrösi Járási Ügyészség vádat emelt állatkínzás büntette miatt. Bűnösségről a Nagykőrösi Járásbíróság fog dönteni.”⁴⁰

37 DOMOKOS Andrea: A „távoltartás” bevezetése a magyar jogba. In: IMRE M. – LAMM V. – MÁTHÉ G. (szerk.): Közjogi tanulmányok Lőrincz Lajos 70. születésnapja tiszteletére. Aula, Budapest, 2006, 90. o.

38 BALOGH Lídia – MATOLCSI Andrea: Vélemények a családon belüli erőszak elleni állami fellépés lehetőségeiről. Rendészeti szemle, 2009/12. szám, 85. o.

39 DR. KAJÓ C.: i. m. 56-57. o.

40 <http://ugyeszseg.hu/a-baratnoje-kutyajan-allt-bosszut-a-szakitarsert-egy-nagykorosi-ferfi> (2021. aug. 12.)

„A vádlott a volt feleségével és két közös kiskorú gyermekükkel élt együtt Hajdúnánáson, egy társasházi lakásban, ahol a család kutyát tartott. 2018. április 2-án 16 óra körül a férfi ittasan, az erkélyről kiabálva szidalmazta a volt feleségét, kidobott egy pár papucsot, egy akkumulátortöltőt és végül egy vasreszelőt. ...

A férfi ezt követően bement a lakásba, ahol meglátta a kutyát, ami rendszeresen morog rájuk, ezért feldühödött, elővett egy pillangókést és azzal a kutyát a hátán megszurta, majd a vérző állatot a 3 méter magas erkélyről kidobta. A kutya a térkövel burkolt udvarra esett, melynek következtében a tüdeje is megsérült. A férfi 6 cm mély sebet ejtett az állaton, de az nem hatolt a mellüregbe és így nem vezetett az állat pusztulásához.

A vádlott dühöngése miatt volt felesége kihívta a rendőrséget. A férffal szemben két járőr intézkedett, akiket a vádlott folyamatosan sértegetett és szidalmazott.

A bűncselekmények elkövetését beismerő vádlott ellen a Hajdúböszörményi Járási Ügyészség állatkínzás vétsége, kisebb kárt okozó rongálás vétsége és becsületsértés vétsége miatt emelt vádat a Hajdúböszörményi Járásbíróságon. A tárgyalás mellőzésére irányuló vádiratban felfüggesztett fogházbüntetés kiszabását indítványozta, továbbá indítványt tett arra, hogy a bűncselekmény elkövetéséhez használt kést kobozza el a járásbíróság.⁴¹

A bátortalan joggyakorlatnak köszönhetően áttörésnek érezzük azt az esetet, amikor az ügyészség már nemcsak az állatkínzásra fókuszál, hanem a kapcsolati erőszakot is nevesíti, felismerve, hogy az állatkínzás egyedüli motívuma a kapcsolati erőszak kivitelezése:

„Az Esztergomi Járási Ügyészség a kapcsolati erőszak büntette, állatkínzás vétsége és garázdaság vétsége miatt indult ügyben vádiratot nyújtott be egy férffal szemben, aki rendszeresen bántalmazta élettársát és annak kiskutyáját azért, hogy az élettársa fájdalmát fokozza.

A vádirat szerint a férfi vádlott és a sértett nő Esztergomban voltak élettársak, a férfi 2019 elejétől a sértettel napi rendszerességgel gorom-

41 <http://ugyeszseg.hu/az-ittas-ferfi-duheben-megszurta-majd-az-erkelyrol-kidobta-a-csalad-kutyajat/> (2019. 09. 01.)

bán bánt, ordítózott vele, őt becsmélte, haszontalannak titulálta, megöléssel fenyegette, valamint rendszeresen és durván bántalmazta (megrúgta, megütötte, fojtogatta és a falhoz vágta) a sértett kiskutyáját abból a célból, hogy ezzel a sértettnek fájdalmat okozzon.

A vádlott nem engedte meg a sértettnek, hogy bárkivel kapcsolatba lépjen, beszélgessen, telefonon kapcsolatot tartson, barátokat szerezzen, nem járhatott senkihez, és nem fogadhatott vendégeket. A sértettnek be kellett számolnia arról, hogy mikor hová megy, és ha a vádlott tudta nélkül ment el otthonról, a vádlott telefonon felhívta, és sértegetve követelte a hazatérését. A vádlott szándékosan zavarta sértettet telefonálás közben, számonkérte, hogy kivel beszél, egyedül alig engedte el otthonról. A vádlott a sértettet rendszeresen annak arcán és a karján tenyérrel megütötte, úgy, hogy ne maradjon nyoma.

A férfi 2019. július 19-én 18 óra körül ittasan érkezett haza közös lakásukba, ahol a sértettet különösebb ok nélkül szidta, becsmélte, amely miatt a sértett felszólította a vádlottat, hogy költözzön el a lakásból. A vádlott ezután abból a célból, hogy az állatnak fizikai szenvedést okozzon, és ezzel élettársát is bántsa, az ebet elvette a sértett kezéből, eközben a nőt is megütötte, a kutyát pedig a lakásból a nyitott folyosóra vitte, és onnan – 4 méter 30 cm magasságból – kihajította az utcára. A sértett leszaladt a kutyához, megfogta és a lakásba visszavitte. Ekkor a vádlott ismét kikapta a sértett kezéből az ebet, és nyakánál megragadva újra ledobta a folyosóról az utcára. ... Ezután a vádlott a lakásból az előtte lévő térre lement, az élettársa kezéből az állatot ismét kivette, a feje fölé emelte, és azt a térkövel borított földhöz vágta. A vádlott két járókelőre is rátámadt, az egyiket két kézzel a földre rántotta, megpróbálta megütni, majd eközben a másik járókelőt is a földre rántotta, miközben a megtámadott nő a babakocsiban csecsemőjét tolt. Három járókelő férfi sietett a babakocsis nő segítségére, amely után az elkövető a helyszínről elmenekült.

Az ügyészség a vádiratban arra tett indítványt, hogy az Esztergomi Járásbíróság a vádlottat végrehajtandó szabadságvesztésre és közügyektől eltiltásra ítélje.⁴²

42 Magyarország Ügyészsége: *Újabb vádemelés kapcsolati erőszak bűntette miatt.*

Sátori foglalkozik a fiatal-középkorú felnőttek az állatbántalmazásos eseteivel. Meglátása szerint a gyermekek számára az apa viselkedése fontos, példaértékű, így a bántalmazások ténye, látványa több generációt is érint. Nyugati vizsgálatokra hivatkozik, amelyek szerint igazolható, hogy ahol a családban állatot bántalmaznak, ott komolyan felmerül a feleség, vagy gyermekek bántalmazásának kérdése is. Szerinte az állatbántalmazások felderítése nem „csak” állatvédelmi szempontból fontos. Külföldön speciális állatvédő szolgálat szakosodott arra, hogy az ilyen helyzetbe került állatokat kimenekítse, új gazdához juttassa, s így egyúttal a bántalmazott családtagoknak is lehetősége nyílik a kapcsolatból való kilépésre.⁴³

A különböző intézmények közötti jelzési kötelezettség a bántalmazottak védelmének alapját képezi. Az egészségügyi szolgáltatást nyújtók, a személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatók, a köznevelési intézmények, a szakképző intézmények, a nevelési tanácsadó, a gyámhatóság, a rendőrség, az ügyészség, a bíróság, a pártfogó felügyelői szolgálat, az áldozatsegítés és a kárenyhítés feladatait ellátó szervezetek, a menekülteket befogadó állomás, a menekültek átmeneti szállása, az egyesületek, alapítványok egyaránt kötelesek jelezni a családvédelmi koordinációért felelős szervnek, ha hozzátartozók közötti erőszak veszélyét észlelik. Ezek az intézmények és a családvédelmi koordinációért felelős szerv kötelesek egymással együttműködni és egymást kölcsönösen tájékoztatni. Amennyiben eljárás indul, a családvédelmi koordinációért felelős szerv a feltárt tényekről haladéktalanul tájékoztatja a rendőrséget.⁴⁴ Magyarországon a Házi Gyermekorvosok számára állítottak össze ismertetőt, amely segít felismerni a bántalmazás rejtettebb jeleit is az orvos számára. „Azon családokban, ahol a gyermekek rossz bánásmódja miatt eljárás folyik, akár 60% is lehet azon családok aránya, ahol legalább egy családtag ismerten bántalmazta a családdal együtt élő állatot. A gyermekek fizikai bántalmazása miatt gondozásba vett családok 88%-ában fordult elő egyidejű-

<http://ugyeszseg.hu/ujabb-vademeles-kapcsolati-croszak-buntette-miatt/>
(2021. aug. 12.)

43 SÁTORI Á.: i. m. 157. o.

44 2009. évi LXXII. törvény a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról.

leg az állatok bántalmazása, más bántalmazási formák – elhanyagolás, szexuális bántalmazás – esetén ez az arány 34% volt. Más vizsgálatok szerint átlagosan 22% körüli ez az arány.”⁴⁵ Azokban a háztartásokban, ahol az állatok rossz bánásmódban részesülnek, ott a gyermekeket is nagyobb eséllyel bántalmazzák vagy hanyagolják el. Mindezek alapján a gyermekek bántalmazására gyanakodnunk kell ott, ahol bármelyik családtag, vagy a házi kedvencek bántalmazása előfordul.

Vetter⁴⁶ kidolgozott egy eddig nem létező mutatót, az Állatkínzás-ellenes Büntetőjogi Indexet (Anti–Cruelty Criminal Index, ACCI), amely az állatkínzás büntetőjogi szabályozottsági szintjének mérésére alkalmas, lehetővé téve az országok közötti összehasonlító elemzést. Tizenöt ország (Magyarország, Ausztria, Csehország, Dánia, Franciaország, Hollandia, Lengyelország, Németország, Norvégia, Olaszország, Spanyolország, Svájc, Svédország, Szlovákia és Szlovénia) állatkínzást szankcionáló büntetőjogi szabályozását vizsgálta. Sajnálatos módon abban a rangsorban, ahol a gyakorlatot is figyelembe vette a vizsgálat, Magyarország a sereghajtók között szerepelt. Végső megállapítása szerint az állatkínzás büntetőjogi szabályozottságának szintje a gazdasági jóléttel áll összefüggésben. Amikor a gazdasági jóléti mutatók magasabb szintet jeleznek, akkor az állatvédelmi büntetőjogi szabályozás differenciáltabb és kedvezőbb az állatvédelem ügyét tekintve.

Összegzés

Az oktatás az élet minden területén fontos, így az állatvédelem terén is. Sokkal többet tudunk elérni, ha a társadalom erkölcsi szintjét igyekszünk fejleszteni és tudatosítjuk az állampolgároknak, hogy az állatok érző, szenvedni képes lények, akiknek jólléte az emberi életminőséget is javítja. Remélhetőleg az Állatvédelmi Tanács állatvédelmi, állatjóléti oktatás és képzés is segíti ebben a magyar társadalmat.

45 DR. SCHEIBER D. – DR. GALAJDA Á. – DR. KOVÁCS Zs.: i. m. 25.o.

46 VETTER Szilvia: Az állatkínzás szabályozása gazdasági és társadalmi mutatók tükrében. PhD-*értekezés*. Gödöllő, 2020. https://archive.szie.hu/sites/default/files/vetter_szilvia_ertekezes.pdf (2021. aug. 12.)

A LINK módszer akár az állatvédelem, akár a családok védelme területén hazánkban is hasznos lenne. Nemcsak jelszavak szintjén kell megfogalmazni, hanem szigorú ellenőrzés mellett kellene megkövetelni, hogy az illetékes szervek jogszabályi kötelezettségüknek eleget téve rögtön jelezzenek a többi intézmény felé, így komoly tragédiákat tudnának megelőzni.

Irodalomjegyzék:

Állatvédelmi Kódex <https://univet.hu/hu/egyetem/szervezeti-egysegek/allatvedelmi-jogi-elemzo-es-modszertani-kozpont/allatvedelmi-kodex/allatvedelmi-kodex-szovege/>

Európai Unió működéséről szóló szerződés

A Kormány 1124/2021. (III. 12.) Korm. határozata a Nemzeti Állatvédelmi Tanácsról

Európai Számvevőszék különjelentés Állatjólét az Európai Unióban (31/2018) <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/animal-welfare-31-2018/hu/>

A TANÁCS (EU) 2021/430 HATÁROZATA (2021. március 5.)

Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on the protection of the environment through criminal law and replacing Directive 2008/99/EC {SEC(2021) 428 final} – {SWD(2021) 465 final} – {SWD(2021) 466 final}

American Humane www.americanhumane.org

American Pet Products Association 2019–2020. https://www.americanpetproducts.org/pubs_survey.asp

ASCIONE, Frank R. – SHAPIRO, Kenneth: People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications *Journal of Social Issues*, Vol. 65, No. 3, 2009. https://www.researchgate.net/publication/255643623_People_and_Animals_Kindness_and_Cruelty_Research_Directions_and_Policy_Implications

BALOGH Lídia – MATOLCSI Andrea: Vélemények a családon belüli erőszak elleni állami fellépés lehetőségeiről, *Rendészeti szemle*, 2009/12. szám

- BECKER, Fiona – FRENCH, LESLEY : Making the links: child abuse, animal cruelty and domestic violence *Child Abuse Review* 2004 Dec. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/car.878>
- Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. American Psychiatric Association. Washington, DC, USA: 1994
- DOMOKOS Andrea: A „távoltartás” bevezetése a magyar jogba. In: IMRE M. – LAMM V. – MÁTHÉ G. (szerk.): *Közjogi tanulmányok Lőrincz Lajos 70. születésnapja tiszteletére*, Budapest, Aula, 2006.
- DOMOKOS Andrea: Erőszakos bűnözés a 90es évek Magyarországn. *Rendvédelmi füzetek* 1999/23. szám
- DOUGLAS, Harriet: *Assessing Violent Couples*. November 1, 1991. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/104438949107200902>
- DR. KAJÓ Cecília: Aki állatot kínoz, az emberre készül? – Az állatkínzás bűncselekmény összefüggései más erőszakos cselekményekkel az ítélkezési gyakorlat alapján. https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/kajo_cecilia__allatkinzas%5Bjogi_forum%5D.pdf
- DR. SCHEIBER Dóra – DR. GALAJDA Ágnes – DR. KOVÁCS Zsuzsanna: Támpontok a bántalmazás felismeréséhez. *Hírvivő* 2016/3. szám https://www.epa.hu/04100/04108/00057/pdf/EPA04108_hirvivo_2016_03.pdf
- HARE, Robert D.: *Kímélet nélkül. A köztünk élő pszichopaták sokkoló világa*. Háttér Kiadó, Budapest, 2004.
- JEGATHEESAN, Brinda – ENDERS-SLEGGERS, Marie-Jose – ORMEROD, Elizabeth – BOYDEN, Paula: Understanding the Link between Animal Cruelty and Family Violence: The Bioecological Systems Model *Int J Environ Res Public Health*. 2020 May; 17(9): 3116. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7246522/>
- JOHNSON, Scott A.: Animal cruelty, pet abuse & violence: the missed dangerous connection, *Forensic Research and Criminology International Journal*. Volume 6 Issue 5 – 2018. <https://medcraveonline.com/FRCIJ/FRCIJ-06-00236.pdf>
- KALLMUSS, Debra – SELTZER, Judith. A.: Continuity of marital behavior in remarriage: The case of spouse abuse. *Journal of Marriage and the Family*, Vol. 48. No. 1. 1986. Feb.

- Montgomery, Jill: *Animal Welfare and Animal Rights: A War of Words with Casualties Mounting*.
On behalf of the Animal Welfare Council https://www.animalwelfarecouncil.org/?page_id=473
Published online 2020 Apr 30. doi: 10.3390/ijerph17093116
- RIGGS, Damien W. – TAYLOR, Nik – FRASER, Heather – DONOVAN, Catherine – SIGNAL, Tania: *The Link Between Domestic Violence and Abuse and Animal Cruelty in the Intimate Relationships of People of Diverse Genders and/or Sexualities: A Binational Study*. *Journal of Interpersonal Violence* 2021, Vol. 36(5-6) NP3169–NP3195 © The Author(s) 2018 Reprints and permissions: sagepub.com/journalsPermissions.nav
- SÁTORI Ágnes: *Az állatokhoz való viszony a társas-társadalmi kapcsolatok rendszerében*. Doktori disszertáció. 2007. http://pszichologia.phd.elte.hu/vedesek/2007/satori_agnes_PHD.pdf
- TILKI Katalin: *Az állatkínzás miatt indult büntetőeljárások tapasztalatai I.*, *Ügyészségi Szemle*, 2018/1. szám
- TIPLADY, Catherine – WALSH, Deborah B., – PHILLIPS, Clive J. C.: *Intimate partner violence and companion animal welfare* *Australian Veterinary Journal* 2012 Jan. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1751-0813.2011.00843.x>
- VETTER Szilvia: *Az állatkínzás szabályozása gazdasági és társadalmi mutatók tükrében*. PhD értekezés. Gödöllő, 2020. https://archive.szie.hu/sites/default/files/vetter_szilvia_ertekezes.pdf
- WALKER, Lenore: *The Battered Woman Syndrome*. Springer Pub Co, 1984.

Alpár Vera Noémi¹

FELELŐS GAZDÁLKODÁS

A környezet elleni bűnözés szabályozása és szankcionálása

Bevezető

Mint ismeretes, a közlegelők tragédiájának komplex hasonlatrendszerében² a potyázás³ egyetlen rossz példája elindítja az emberi mohóság környezetkizsákmányoló „lavináját”, amely egy sok évszázada jól, igazságosan, puritán módon, de a közösség minden tagja számára biztonságosan és hasznosan működő gyakorlat és a közös erőforrás megszűnését eredményezi. Ugyanígy történnék sorozatosan és sok esetben irreverzibilis módon tragédiák a világ minden táján közjavainkkal: vizeinkkel, talajunkkal és levegőnkkel. Számtalan helyi környezetvédelmi akció, kezdeményezés, országos szabályozás, nemzetek feletti megállapodás született az elmúlt évek alatt. Alapvető kérdése az emberiségnek: intézkedésekkel, szabályozással, tiltással, szankciókkal, környezettudatosabb viselkedésre felhívó kampányokkal meg lehet-e állítani, vagy akár csak csökkenteni a számát és súlyosságát a környezet elleni bűnögyek mennyiségét és súlyosságát valaha?

A XX. század végén új, multidiszciplináris tudományág alakult ki a föld- és környezettudomány, amelynek fejlődése, kutatásainak, eredményeinek mind magasabb szintű, folyamatos gyakorlati, techno-

1 Adjunktus, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Gazdaság- és Vezetéstudományi Intézet

2 HARDIN, Garrett (1968. december 13.). „The Tragedy of the Commons” (angol nyelven). *Science* 162 (3859), 1243-1248. o. DOI:10.1126/science.162.3859.1243

3 „Potyázás” = környezetünk alapvető szükségleteink által nem indokolható mértékű kizsákmányolása.

lógiai alkalmazása kulcsfontosságú és életbevágó az emberiség jövője szempontjából.

A hulladékgazdálkodás problematikájának megoldása az újrafeldolgozás profitábilissá alakításában, fenntarthatóvá tételében rejlik. Jelenleg azonban még nem tisztázott, hogyan lehet gazdaságilag megfizethető, környezetvédelmi szempontból hatékony és társadalmilag elfogadható települési szilárdhulladék-gazdálkodási rendszert kialakítani. Az európai környezetpolitika az Európai Tanács 1972-ben Párizsban tartott ülésén indult, ahol az állam- vagy kormányfők (a környezettel kapcsolatos első ENSZ-konferenciát követően) megfogalmazták, hogy szükség van a gazdasági növekedést kísérő közösségi környezetpolitikára, és cselekvési program kidolgozását kérték. 1973-ban a Bizottság kiadta az Első Környezetpolitikai Akció Programját, amely egyaránt vonatkozik az Európai Közösség fejlődő államainak érdekeire és a tagállamok regionális és nemzetközi együttműködéseire, a tagállamok környezetvédelmi szabályzásának és politikájának összehangolására, harmonizálására.

Mit hozott a XXI. század?

A kétezres évek legelejétől mind nagyobb hangsúlyt kap a kérdés és jelentős kutatásokat végeztek, végeznek a települési hulladékgazdálkodás gyakorlati vonatkozásairól (így kiemelten a szállításról, a kezeléstről és az ártalmatlanításról), valamint arról, hogy a polgárok hogyan vélekednek a forráselválasztásról, az újrahasznosításról, az égetésről és a hulladéklerakókról. Tudnunk kell azonban, hogy a hulladékkezelő hosszú távú tervezéssel kapcsolatos perspektíváját gyakran figyelmen kívül hagyják. Az egyik első és igen sokat citált, nagyívű, átfogó a tanulmányban⁴ kilenc különböző ország 11 vezető európai települési szilárdhulladék-program hulladékkezelőit kérdezték meg, konkrét programjaik gazdasági, társadalmi, politikai, környezetvédelmi, jogi

4 McDougall F.R – Wilson E.J – Willmore J (2000/2001): Euro-trash: searching Europe for a more sustainable approach to waste management, Publication: Resources, Conservation and Recycling, Elsevier, Resources, Conservation and Recycling. Volume 31, Issue 4, April 2001, Pp 327-346

és technikai tényezőit vizsgálták és elemezték. Megfigyelték a települési szilárd hulladék kezelésének a városi erőforrás-gazdálkodásra való áttérését, és meghatározták a fenntarthatóbb hulladékgazdálkodási gyakorlatok fő „rendszerhajtóit.”⁵ Hasonló joggyakorlat a walesi Newportban működő Wastesavers (szeméttmentők) közösségi szervezet, és néhány távolkeleti, főként japán kezdeményezés, amelyek a 'zero waste' jegyében⁶ hatásosan küzdenek a probléma ellen, ezért példaértékűek.

A helyi kezdeményezések rendkívül fontosak és értékesek, azonban Földünket mindinkább egy teljes rendszernek kell/kéne kezelni, hiszen a víz és a levegő körforgása nincs tekintettel nemzetgazdaságokra, országhatárookra. Példaként említhetjük a műanyagok irreverzibilis természetszennyező hatásait (PET palackok, leváló mikro-részecskék stb.), amelyek köztudottak. Talán legismertebbek a – főként műanyagból álló – úszó „szemét-szigetek”, melyek felszíne elérheti Magyarország területének 27-szeresét is.

5 A meglátogatott programok a következők voltak: Brescia (I), Koppenhága (DK), Hampshire (Egyesült Királyság), Helsinki (FI), Lahn-Dill-Kreis (D), Malmö (SE), Pamplona (E), Prato (I), Saarbrücken (D), Bécs (A) és Zürich (CH).

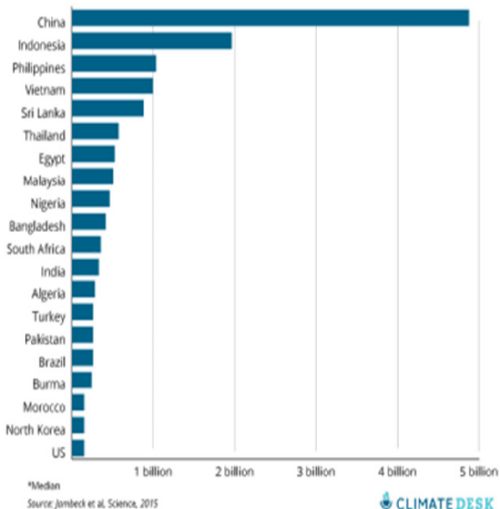
„Az elővigyázatosság az 1970-es években az NSZK-ban jelent meg... Gyökerénél az a felfogás áll, hogy a szabályozó hatóságok és kormányok abba az irányba kell lépjenek, hogy minimalizálják a környezeti kockázatot, előre látva a lehetséges kárt, és ha lehet, megelőzve azt. A nyolcvanas években, az NSZK kormánya alkalmazta a Vorsorgeprinzip-et (előrelátás vagy elővigyázatosság elve), annak érdekében, hogy igazolja a savas esők, globális felmelegedés és az Északi-tenger szennyezése miatt szigorú politikát. Ezen problémákkal összefüggésben, a Vorsorge magában foglalta a legjobb elérhető technológia (BAT) alkalmazását, a szennyezés forrásnál való minimalizálására.” (JORDAN, Andrew and O'RIORDAN, Timothy: The precautionary principle: a legal and policy history, 2004); idézi: Bándi Gyula (2020): Környezetjogi elvek I., PPKE-JÁK. pp.17.

6 Erről bővebben itt: <https://zerowastecities.eu/bestpractice/the-story-of-newport/> (2021. december 19.)

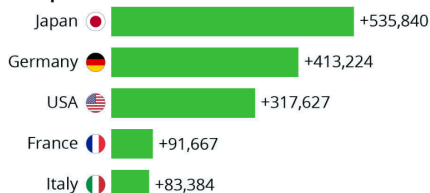

Worst Plastic Offenders

Plastic debris contributed to ocean in 2010, pounds*

Net exporters

Net importers

(Forrás: <https://www.statista.com/chart/18229/biggest-exporters-of-plastic-waste-and-scrap/>)

Míg a jóléti államok ipari fejlettségükkel és pazarló fogyasztói szokásaikkal egyaránt megtermelik a világ hulladékának nagy részét, addig a szegény országokba „exportálják”, ahol teljes települések lesznek szemétdombokká, melyeken a nincstelen lakosság kénytelen élni. A világ legszennyezettebb vizei az Amur folyó, Kína és Oroszország határán; a Haihe folyó (Kína), amely mindössze 70 km hosszú és a kínai Tiencsin városán halad keresztül; a Jangce (Kína); a Sárga-folyó

(Kína); a Gyöngy-folyó (Kína), amit neveznek még Kanton folyónak is Kína déli oldalán; Mekong (Thaiföld, Vietnám) Gangesz (India és Banglades) Indus (India és Pakisztán határán), Afrikában a Nílus (Kenya, Kongó, Tanzánia, Szudán, Egyiptom), a Niger (Guinea, Mali, Niger és Nigéria). Ez a 10 folyó mind a Távols-Keleten és Afrikában található. Emberi kötelességünk és a józan ész diktálta szükségesség ennek a folyamatnak a megállítása, a további szennyezések megelőzése, a meglévő problémák megoldásának a lehető leggyorsabb kidolgozása és megvalósítása. Ebben az innovációs technikák, a tudomány és az összehangolt cselekvés segíthet, amelyet csakis transznacionális szabályozással, egységesített akciótervekkel tudunk megvalósítani.

A környezetgazdaságtan gyakorlati oldalának és a környezeti jog közös alapelve a prevenció, amely három fő elvre bontható: a forrásnál való fellépés, a körültekintő elővigyázatosság,⁷ valamint a helyreállítás elvére. A felsorolt trilaterális funkció a környezetpolitikánál és adott esetben, – ha elmaradt, vagy kudarcot vallott a megelőzés, – az intervenció területein is meg kell, vagy legalább is meg kéne, hogy jelenjen:

7 „Az elővigyázatosság az 1970-es években az NSZK-ban jelent meg... Gyökerénél az a felfogás áll, hogy a szabályozó hatóságok és kormányok abba az irányba kell lépjenek, hogy minimalizálják a környezeti kockázatot, előre látva a lehetséges kárt, és ha lehet, megelőzve azt. A nyolcvanas években, az NSZK kormánya alkalmazta a Vorsorgeprinzip-et (előrelátás vagy elővigyázatosság elve), annak érdekében, hogy igazolja a savas esők, globális felmelegedés és az Északi-tenger szennyezése miatt szigorú politikát. Ezen problémákkal összefüggésben, a Vorsorge magában foglalta a legjobb elérhető technológia (BAT) alkalmazását, a szennyezés forrásnál való minimalizálására.” (JORDAN, Andrew and O’RIORDAN, Timothy: The precautionary principle: a legal and policy history, 2004); idézi: Bándi Gyula (2020): Környezetjogi elvek I., PPKE-JÁK. pp.17.

Miként közelítsünk az emberi magatartáshoz, tevékenységhez általában	
Az elővigyázatosság szakasza	<ul style="list-style-type: none"> • A környezetre potenciális hatást gyakorló emberi tevékenységek előkészülete • A tevékenység megvalósulási folyamata
A megelőzés szakasza / forrásnál való fellépés szakasza	<p>A megelőzés és a helyreállítás szakasza együttesen érvényesül</p> <p style="text-align: right;">A negatív környezeti hatás bekövetkezett</p>

A forrásnál való fellépés elve, valamint a prevencionalás elve egyaránt a veszélyhelyzet, illetve a károk elkerülését célozza meg, továbbá az ismert és várható hatások elleni előzetes fellépést igényli.⁸

„A forrásnál való fellépés elve szerint a környezet károsodását nem lehet megelőzni a csövégi módszerekkel. Az elv egyebek között magában foglalja a kibocsátási határértékek alkalmazásának elsőbbségét a környezetminőségi értékek alkalmazása helyett, különösen, ami a víz- és levegőszennyezést illeti.”⁹

A környezetgazdaságtan szempontjából vizsgálva a negatív hatások esetében két piaci kudarc kiemelt jelentőségű: az externália és a közjóság vagy közlegelő probléma. Externália esetén a gond abból származik, hogy a piaci kereslet és kínálat nem tartalmazza egy adott csere, tevékenység, emberi döntés összes következményét – a költségek és a hasznok egy része a cserében nem érintettekre jut. Az externália a piacon nem jelzett, piacon kívüli hatás. A negatív externália tankönyvi példája általában épp a környezetszennyezés. Coase externália definíciója pedig arra hívta fel a figyelmet, hogy még az olyan nyilvánvalónak látszó helyzetekben is, mint a környezetszennyezés, az externália mindig kétoldalú: a szennyezést is megtilthatjuk, de az „áldozat” is tehet lépéseket a kárai enyhítése érdekében.

A jogi vagy intézményi iskola szerint az extern hatások létezésének oka a gazdálkodásba bevont javak egy részénél (például: víz, levegő) a tulajdonjogok tisztázatlansága. Szerintük a probléma megoldásához nem az állam, illetve a bürokratikus szabályozás, hanem a tulajdonjogok tiszt-

8 BÁNDI Gyula (2014): Környezetjog, Szent István Társulat, Budapest

9 Jan H. JANS – Hans H. B. VEDDER: *European Environmental Law*, Third Edition, Europa Law Publishing, Groningen, 2008, 42. old.

tázása, illetve a felek megegyezése vezet el. A jogi iskola alapját Ronald Coase elmélete adja, aki szerint tisztázott és költségmentesen érvényesíthető tulajdonjogok esetén az érintett felek közötti alku az extern hatás gazdaságilag hatékony szintjéhez vezet (nulla tranzakciós költség mellett). („A Coase-tétel kapcsán megállapíthatjuk, hogy Coase gondolatait sokan még ma is teljesen félreértik. A társadalmi költségek problémája című tanulmányával Coase éppen arra kívánta felhívni a közgazdászok figyelmét, hogy a kutatásoknak a valóságot kell elemezniük, tehát egy olyan világot, ahol a tranzakciós költségek nagysága pozitív.” Szakadát, 1995)

„A fentiekre reflektálva először is szögezzük le, hogy formálisan a közgazdaságtan főáramlatának igaza van, hiszen, ha az extern hatások teljes mértékben internalizálhatók, akkor a probléma ezzel a módszerrel megoldható. A kérdés persze az, hogy az internalizálás lehet-e teljes mértékű. (Például ki és hogyan internalizálja az alaptevékenységénél sokkal jelentősebb externáliát.

Véleményem szerint, a teljes és tökéletes internalizálás egyúttal azt is jelentené, hogy a társadalmi alrendszerek sokasága és gazdagsága egyetlen alrendszerre, a piacra egyszerűsödne le, ez pedig elvileg lehetetlen.) Ha nem, akkor az internalizálás hangsúlyozása félrevezető is, hiszen egyéb megoldási formákról tereli el a figyelmet. Mindenesetre, ahogy azt számos közgazdász is hangsúlyozza, a jogi (intézményi) iskola piacorientált módszerei általában nem alkalmazhatók. Sok résztvevő esetén a „coase-i” kimenetelt biztosító alku lehetetlenné válik a koordináció óriási költségei és a potyautas-jelenség felbukkanása miatt.”¹⁰

A közösségi jog és a nemzeti önrendelkezés

Az Európai Unió¹¹ hulladékkal kapcsolatos szabályozásának jogforrásai

-
- 10 Tóth I. János (2008): Az externália új dimenziói, Magyar Tudomány, 08/05 593. o.
 - 11 Az Európai Uniót az Európai Közösségek 12 Tagállama az 1992. február 7-én Maastrichtban aláírt és 1993. november 1-jén hatályba lépett Szerződéssel hozta létre. A Maastrichti Szerződés az európai integrációt egységes intézményi keretekbe foglalja úgy, hogy ráépül az európai integráció kezdetén létrehozott három Európai Közösségre (Európai Szén- és Acélközösség,

csakúgy, mint általában a közösségi jog forrásai, alapvetően két nagy csoportra oszthatók fel annak alapján, hogy valamely, erre hatáskörrel felruházott hatalom által alkotott („törvénybe iktatott”, írott) jog-e, vagy más módon keletkezett (szokásjogi, íratlan) norma, amely a jogi kötőerejét általában a bírói elismerés által nyeri, azaz „bíró alkotta” jog.¹² Az első csoportba a Tagállamok által és a Közösség intézményei által alkotott normák tartoznak, míg a másodikba az Európai Bíróság¹³ által – az elé kerülő ügyek kapcsán hozott ítéletekben – megfogalmazott alapelvek, amelyek kötelező normaként a közösségi jog részévé válnak.

A Tagállamok által alkotott jog legfontosabb elemei a Közösségeket létrehozó Szerződések, beleértve azok módosításait és kiegészítéseit is, valamint a Szerződésekhez kapcsolódó jegyzőkönyvek és nyilatkozatok. A Tagállamok által alkotott jog csoportjába sorolandók a közösségi jognak azok a speciális forrásai, amelyeket a Tagállamok kormányainak képviselői a Tanácsban ülészeve alkotnak, azonban döntéshozataluk során nem a Közösség Tanácsának tagjai minőségben járnak el. (Következésképpen az általuk elfogadott aktusok nem minősülnek a Tanács által alkotott jogforrásoknak.) E sajátos jogforrások kiemelkedő jelentőséggel bírnak a közösségi környezeti politika szempontjából, hiszen a Közösség Környezeti Akcióprogramjait a Tagállamok ebben a formában fogadták el.

Európai Gazdasági Közösség, Európai Atomenergia Közösség), amelyek az Európai Unió első pillérét alkotják. Az Európai Uniónak ebből adódóan nincs külön környezeti (ezen belül hulladékgyűjtési) politikája, e terminológia alatt az Európai (Gazdasági) Közösség keretében létrehozott környezeti politika értendő.

12 Ezen része az írásműnek Hornyák Margit jogelemző tanulmányára alapozott

13 Az Európai Közösség Bírósága kizárólagos hatáskörrel rendelkezik a közösségi joggal kapcsolatban felmerült bármely vitás kérdés eldöntésében. Ítélezési és jogértelmezési funkcióján keresztül kiemelkedő szerepet tölt be a közösségi jog fejlesztésében, sőt ítéleteivel jelentős hatást gyakorol a Közösség politikáinak formálására is.

Tizenöt bíróját és a Bíróság munkáját segítő kilenc főtanácsost a Tagállamok kormányai közös megegyezéssel nevezik ki hatévi időtartamra, amely megújítható. Az Elnököt az Európai Bíróság a tagjai közül választja, háromévi időtartamra, amely megújítható.

Mivel a közösségi jog alapvető forrásainak a Közösségeket létrehozó Szerződések tekinthetők, hagyományosan ezeket primer (elsődleges) jogforrásoknak, míg a Közösség intézményei által alkotott jogot, amelyek a Szerződések végrehajtására irányulnak, bizonyos esetekben azokat kiegészítik, szekunder (másodlagos) jogforrásoknak tekintik.

A Közösség intézményei által alkotott jogszabályok formájáról, jogi jellegéről az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó Római Szerződés 189. cikke rendelkezik, melynek alapján az Európai Parlament¹⁴ a Tanáccsal¹⁵ együtt döntve, a Tanács vagy a Bizottság¹⁶ által alkotott aktusok – egyebek mellett – a következők lehetnek: Rendelet [angolul: Regulation], Irányelv [Directive], Határozat [Decision], Ajánlás [Recommendation] és Vélemény [Opinion].

-
- 14 Az Európai Közösség Parlamentje a Római Szerződés megfogalmazása szerint „a Közösséget alkotó Államok népeinek képviselőiből” áll. Székhelye Strasbourg. A Parlament tagjait kezdetben a nemzeti parlamentek tagjai közül jelölték ki. 1979. óta tagjai, akik már nem szükségszerűen tagjai a nemzeti parlamenteknek, közvetlen választás útján nyerik el öt évre szóló megbízatásukat. Az egyes Tagállamok a Római Szerződésben meghatározott számú képviselőt választanak, amely megközelítően arányos a népesség számával.
- 15 Az Európai Közösségek Tanácsa [angolul: Council of the European Communities] a Tagállamok érdekeit kifejezésre juttató legfőbb politikai intézmény. A Tanács a Tagállamok miniszteri tisztséget betöltő képviselőiből áll, akik jogosultak államuk kormánya nevében kötelezettséget vállalni. Összetétele azonban nem állandó, mindig a tárgy szerint illetékes miniszterek tanácskoznak. A Tanács Elnökségét, a Római Szerződésben meghatározott sorrendben, a Tagállamok egymást követően 6 hónapi időtartamra töltik be. Elsősorban jogalkotási munkájának folyamatosságát biztosítandó jött létre szervezeti rendszerén belül az ún. Állandó Képviselők Bizottsága (COREPER).
- 16 Az Európai Közösségek Bizottságának [angolul: Commission of the European Communities] feladata a közös piac megfelelő működésének és fejlesztésének biztosítása, ennek érdekében jogszabálykezdeményezési joggal, a Tanács által átruházott jogalkotói hatáskörrel, önálló végrehajtói hatalommal stb. rendelkezik. Örökdik a közösségi jog betartása felett, diszkrecionális joga a Tagállamokkal szembeni keresetindítás az Európai Bíróság előtt. A Bizottságnak 20 tagja van, minden Tagállamból legalább 1, legfeljebb azonban 2 tag nevezhető ki. Döntéseit egyszerű többségi szavazással hozza, a leszavazott bizottsági tag a Bizottságon kívül a közösen elfogadott álláspontot képviseli.

Az irányelvek gyakran egy-egy környezetvédelmi célt szolgáló keretszabályozást tartalmaznak, mint például a hulladékokról szóló 2006/12/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv (amely a korábbi 75/442/EGK tanácsi irányelvet váltotta fel), és ezeket további, közösségi szinten alkotott, egyes hulladékkezelési tevékenységre (pl. hulladékégetés, lerakás) vagy a hulladékok egyes csoportjaira (pl. hulladék olajok, akkumulátorok) vonatkozóan különös szabályokat megállapító irányelvek követnek. A jogharmonizáció során mind a keretirányelvet, mind az egyes további irányelveket figyelembe kell venni, eltérés csak a szigorúbb szabályozás irányában megengedett. Egyes javaslatok a hulladékgazdálkodási célértékek felülvizsgálatára irányuló jogi kötelezettségek miatt születtek meg. A hulladékokról szóló keretirányelv előírta, hogy a Bizottság 2014 végéig a következő intézkedéseket hajtsa végre: a háztartási hulladék újrahasználatára és újrafeldolgozására, valamint az építési és bontási hulladékra vonatkozó 2020-as célértékek felülvizsgálata, a hulladékkeletkezés megelőzésére vonatkozó 2020-as célértékek meghatározása, és számos, többek között a kiterjesztett gyártói felelősségi rendszerekkel kapcsolatos intézkedés értékelése. A hulladéklerakókról szóló irányelv előírta a Bizottság számára, hogy 2014. júliusig, a csomagolási hulladékról szóló irányelv pedig azt, hogy 2012. július végéig vizsgálja felül a célértékeket.

A négy irányelv az EU-ban 2018 májusában került elfogadásra, és a következő kulcsfontosságú elemeket foglalják magukban:¹⁷

- a települési hulladék tekintetében 2035-re 65%-os közös uniós újrafeldolgozási célérték (2025-re 55% és 2030-ra 60%);
- a csomagolási hulladék tekintetében 2030-ra 70%-os közös uniós újrafeldolgozási célérték;
- a hulladéklerakók igénybevételének csökkentésére vonatkozóan kötelezően meghatározott célérték (2035-ra legfeljebb 10%) a települési hulladék tekintetében;
- az elkülönítetten gyűjtött hulladék hulladéklerakókban való elhelyezésének tilalma, amelyhez szükséges 2023-ra a biohulladék,

17 ((EU) 2018/849, (EU) 2018/850, (EU) 2018/851 és (EU) 2018/852) a Parlament és a Tanács közötti intézményközi tárgyalásokat követően.

2025-re pedig a háztartásokban keletkező textil- és veszélyes hulladék elkülönített gyűjtése;

- a hulladéklerakás visszaszorítását ösztönző gazdasági eszközök;
- egyszerűsített és továbbfejlesztett meghatározások és harmonizált számítási módszerek bevezetése az Unió egészében az újrahasznosítási arány kiszámítására;
- konkrét intézkedések, amelyek előmozdítják az újrafelhasználást, és ösztönzik az ipari szimbiózist, vagyis azt, amikor az egyik ágazat melléktermékét egy másik ágazat nyersanyagként felhasználja;
- kötelező kiterjesztett gyártói felelősségi rendszerek a gyártók számára, hogy környezetbarátabb termékeket helyezzenek forgalomba, és támogassák a hasznosítási és újrafeldolgozási rendszereket (pl. a csomagolás, az elemek/akkumulátorok, az elektromos és elektronikus berendezések és az elhasználadott járművek esetében)

„Az erőforrások felhasználásának múltbeli és jelenlegi tendenciái a szennyezés magas szintjéhez, a környezet állapotromlásához és a természeti erőforrások kimerüléséhez vezettek. Az európai hulladékpolitika hosszú múltra tekint vissza és hagyományosan a környezeti szempontból fenntartható hulladékgazdálkodásra összpontosít. Az erőforrás-hatékony Európa megvalósítása ütemtervének és a körforgásos gazdaságról szóló csomagnak – amelyek az európai gazdaságot 2050-re fenntarthatóvá alakítják át – meg kellene fordítania e tendenciát. A körforgásos gazdaságról szóló nemrég kidolgozott csomagban szereplő, hulladékról szóló négy új irányelv:

- a megelőzés,
- az újrahasználat,
- az újrafeldolgozás és
- a hulladéklerakás

tekintetében új hulladékgazdálkodási célértékeket vezet be. Az európai zöld megállapodás keretében a körforgásos gazdaságra vonatkozó új cselekvési terv jövőorientált menetrendet biztosít a tisztább és versenyképesebb EU eléréséhez, és a klímasemlegességhez

való teljes körű hozzájáruláshoz.”¹⁸ Az EU új programja¹⁹ támogatja az európai zöld megállapodás környezetvédelmi és éghajlat-politikai célkitűzéseit, épít azokra, továbbá támogató keretet biztosít hat kiemelt célkitűzés eléréséhez:

- az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentésére vonatkozó, 2030-ra kitűzött cél, illetve a klímasemlegesség 2050-ig történő elérése,
- az alkalmazkodóképesség fokozása, az ellenálló képesség erősítése és az éghajlatváltozással szembeni kiszolgáltatottság csökkentése,
- a regeneratív növekedési modell felé való elmozdulás, annak megvalósítása, hogy a gazdasági növekedés ne legyen erőforrásfüggő és ne okozzon környezetkárosodást, valamint a körforgásos gazdaságra való áttérés felgyorsítása,
- a szennyezőanyag-mentességi célkitűzés megvalósítása, többek között a levegő, a víz és a talaj tekintetében, valamint az európaiak egészségének és jólétének védelme,
- a biológiai sokféleség védelme, megőrzése és helyreállítása, valamint a természeti tőke – különösen a levegő, a víz, a talaj és az erdők, az édesvíz, a vizes élőhelyek és a tengeri ökoszisztémák – növelése,
- a termeléssel és a fogyasztással kapcsolatos környezeti és éghajlati terhelések csökkentése (különösen az energia, az ipari fejlesztés, az épületek és az infrastruktúra, a mobilitás és az élelmiszerrendszer területén).

Fenti irányelvek és szabályozások betartása a tagállamok jövőbeli vállalásán és adaptációján fog múlni, amely ellen a gazdasági érdekek komoly érveket jelenthetnek. Vajon megértik-e az egyes országok vezetői, gazdasági erőt képviselő politikusai és a lakosság, hogy a jólét biztosítása mindenki számára, bolygónk tűrőképességének határain belül maradván biztosítható csak.

18 Amanatidis, Georgios (2021): Gazdaság – Környezetpolitika – Erőforrás-hatékonyság és a körforgásos gazdaság <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/76/eroforras-hatekonysag-es-a-korforgasos-gazdasag> (2021. december 21.)

19 The 8th Environment Action Programme will guide European environmental policy until 2030

A közjavak, a közlegelők esetében a fő probléma a potyázás: megpróbálni a hasznokat megszerezni anélkül, hogy a számunkra hasznot hozó dolog, jószág előállítása vagy fennmaradása érdekében erőfeszítéseket tennénk. A közösen használt erőforrások esetén senki sem akarja korlátozni a saját profitját – nem lesz „balek”, aki hagyja, hogy a többiek learassák a javakat még azelőtt, mielőtt ő is kiveszi belőle a magáét. Ő is sietni fog, „amíg még van”, ezért ő is hozzájárul a gyors pusztuláshoz. A közjavak esetében egyedül senki nem vállalja egy olyan lépés (mondjuk egy környezetvédelmi per) költségeit, amelynek a sikeréből a többiek is hasznot húznak. Inkább ő is ki fog várni, és a közjószág létre sem jön – mert mindenki a „balekra” vár. A jóléti közgazdaságtan, a Pigou-hagyomány megoldási javaslata ezekre a piaci kudarcokra a kormányzati beavatkozás: kötelezze a kormányzat a környezetszennyezés leállítására, korlátozására a szennyezőt; korlátozza (vagy tiltsa meg) a közösen használt erőforrás használatát (mondjuk a halászatot); tegye kötelezővé a részvételt a közjószágok előállításában; adóztassa meg azokat, akik a többieknek kárt okoznak (például környezetet szennyeznek), vagy akik nem akarnak közvetlenül részt venni a közjószág előállításában.²⁰ A Brundtland-jelentés (1987) erről úgy fogalmaz, hogy: „A fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen szükségleteit anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő nemzedékek esélyét arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket.”

A legutóbbi EU-s szabályozások alapján a tagállamoknak lehetőségük van olyan általános szabályozó keretrendszer létrehozására, amely egész területükre vonatkozóan tartalmazza a rendelet szerinti támogatási lehetőségek alkalmazására vonatkozó rendelkezéseket. A keretrendszert a helyi programok szerint kell meghatározni, illetve kiegészíteni, amennyiben ez szükségessé válik. Az igénybe vehető támogatások és az uniós költségvetés előirányoz nagyszámú támogatásokat, amennyiben teljesítik a tagállamok azt, hogy sajátos igényeikkel összhangban több évre szóló helyi programokat kell létrehozniuk, melyeket a Közösség

20 BARTUS Gábor – SZALAI Ákos (2014): Környezet, jog, gazdaságtan Környezetpolitikai eszközök, környezet-gazdaságtani modellek és joggazdaságtani magyarázatok, PÁZMÁNY PRESS Budapest

környezetvédelmi prioritásaira tekintettel kell kidolgozni, ilyenek például a környezetkímélő és tájmegőrző programok.

A környezetkárosító magatartások szabályozása és szankciói

A hazai szabályzásokat, a nemzetközi szerződéseket, akcióprogramokat²¹ és az azokból következő előírásokat tanulmányozva látható, hogy a prevenció, a megőrzés, a körültekintő, harmonikus, vagyis egyszerre környezet-, antropocentrikus hasznosítás a fő cél. Az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága által létrehozott Aarhusi Egyezmény²² bizonyos jogokat biztosít környezeti ügyekben a nyilvánosság részére. A következőkről van szó:

- a nyilvánosság joga, hogy hozzáférjen a hatóságok birtokában lévő környezeti információkhoz;
- a környezetet érintő döntéshozatalban való részvétel joga;
- a kifogásemelés joga az olyan hatósági döntések ellen, amelyek meghozatala során figyelmen kívül hagyták a környezetvédelmi jogszabályokat.

A 2001-ben hatályba lépett Aarhusi Egyezményt²³ 47 részes fél erősítette

21 1957. Római Szerződés

1972. Párizsi Csúcskonferencia (Dekrétum)

Környezetvédelmi Akcióprogram (1973-1976)

Környezetvédelmi Akcióprogram (1977-1981)

Környezetvédelmi Akcióprogram (1982-1986)

1987. Egységes Európai Okmány

Környezetvédelmi Akcióprogram (1987-1992)

1992. Maastricht-i Szerződés

Környezetvédelmi Akcióprogram (1993-2000)

1997. Amszterdami Szerződés

Környezetvédelmi Akcióprogram (2001-2010)

2001. EU Fenntartható Fejlődés Stratégia (Göteborg)

22 The Aarhus Convention: On access to information, public participation in decision-making and access to justice in environmental matters – 1998

23 Eredeti dokumentum: Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making And Access to Justice in Environmental Matters – done at Aarhus, Denmark, on 25 June 1998. aarhus_convent-

meg, köztük az EU és az európai és közép-ázsiai országok többsége. Az Európai Közösség (EK) hulladékkal kapcsolatos jogforrásainak döntő hányadát az irányelvek adják, amelyeknek a magyar nemzeti jogrendszerbe történő átvétele, valamint az alkalmazásukhoz és betartatásukhoz szükséges intézményrendszer fejlesztése (együtt: jogharmonizáció) részét képezi a Közösségi Vívmányok („Acquis Communautaire”) átvétele Nemzeti Programjának (röviden: ANP). A jogharmonizációs folyamat törvényi kereteit a Magyar Köztársaság és az Európai Közösségek és azok Tagállamai között társulás létesítéséről szóló, Brüsszelben, 1991. december 16-án aláírt Európai Megállapodás, illetve a Megállapodást kihirdető 1994. évi I. törvény teremtette meg, a megvalósítás a Kormány határozatai alapján folyt hazánk csatlakozásának időpontjáig, 2004. május 1-ig. Csatlakozásunkat követően a jogharmonizáció a közösségi jog elfogadásának ütemében zajlik. Szükséges megjegyezni, hogy Tagállamként természetesen Magyarország is részt vesz a közösségi jog megalkotásában. Mindezen vívmányok, programok és környezetvédelmi célok védelmében egységesen környezeti bűnözésnek minősül minden olyan cselekmény, amely sérti a környezetvédelmi jogi szabályozást és jelentősen károsítja a környezetet, illetve az emberi egészséget, vagy jelentős kockázatot jelent a környezetre, illetve az emberi egészségre nézve.

A fentiekből következik, hogy környezeti bűnözés szignifikánsan négy területen²⁴ jelenik meg:

- Hulladék(ok) illegális szállításának és lerakásának különböző módozatai;
- Ózonkárosító anyagok illegális kereskedelme, terjesztése, használata;
- Vegyi anyagok illegális kibocsátása vagy kiengedése levegőbe, vízbe, illetve talajba;
- Tiltott kereskedelem vadon élő állatok és növények esetében.

ion_1998_en.pdf (europa.eu) (letöltés: 2020. december 17.)

24 EU Energiaunió, éghajlat-politika, környezet – Az uniós jogszabályok végrehajtása. A környezetkárosító bűncselekmények büntetőjogi szankciói – A környezetkárosító bűncselekmények büntetőjogi szankciói – A környezeti bűnözés meghatározása, és a környezetvédelmi jogi szabályozást sértő bűncselekmények büntetőjogi szankcióira vonatkozó uniós szabályok

Az Új-Zélandi Auckland és a Brazil Alagoas Egyetem kutatói 2006-ban kidolgoztak egy átfogó vizsgálati, analitikus és mérőrendszert²⁵ arra, hogy a vizsgált populációnak mi határozza meg a környezethez való hozzáállását, az ezzel kapcsolatos szabály-, normakövetési attitűdöket.²⁶ Alapvetően 4 dimenzió (szabályzási, gazdasági, információs és viselkedési) mentén határozták meg és 12 skálás indikátorrendszerrel tették mérhetővé az úgynevezett „*környezeti attitűd leltárt*.”²⁷

- SZABÁLYOZÁS – ide tartoznak a tiltó vagy korlátozó. kötelező eszközök, melyek meghatároznak standardokat / limiteket / minőségeket, bizonyos termékekre,²⁸ szolgáltatásokra vagy viselkedésre vonatkozóan.
- GAZDASÁGI – a vásárlást befolyásoló piaci alapú eszközök: adók, ösztönzők, támogatások, büntetések vagy támogatások révén a zöld vállalkozások fejlesztése.
- INFORMÁCIÓK – oktatás, tájékoztatás.²⁹
- VISELKEDÉSI – a fogyasztói viselkedés befolyásolását célzó eszközök³⁰ vagy figyelmeztetések.
- Az Alaptörvény részletesen. több helyen meghatározza azon garanciákat, amelyek biztosítják környezetünk védelmét. Ezek egyik oldalról normatív szabályok, másik oldalról a jogállami működést elvi és gyakorlati szinten is támogató funkciójú intézményrendszert

25 Milfont, Taciano L. – Duckitt, John (2006): Preservation and Utilization: Understanding the Structure of Environmental Attitudes, Medio Ambiente y Comportamiento Humano, 7(1), 29-50

26 Környezeti attitűdök átfogó felmérésére egy 314 pszichológia alapszakos hallgatóból álló mintán. Az eredmények alátámasztották a hierarchikus struktúrát. A két magasabb rendű faktor diszkrimináns validitását is bizonyították, mivel kimutatták, hogy a megőrzés az önbevallás szerinti ökológiai viselkedést (Preservationpredicted self-reported ecological behaviour), míg a hasznosítás a gazdasági liberalizmushoz való hozzáállást jelezte előre (Utilizationpredicted attitudes toward economic liberalism).

27 Environmental Attitudes Inventory (EAI)

28 Követelmények, mint pl. kötelező címkézés.

29 Például termékcímkék és energiával kapcsolatos információk, számlák.

30 Az egyéneket arra készíti, hogy jobb döntéseket hozzanak a környezet érdekében.

hívtak életre és működtetnek. A fő cél a természeti környezetünk, a földünk, természeti kincseink, a legfontosabb levegőnk és vízkészleteink, az élővilág, az állatok és a növények fokozott, alkotmányos és törvényi szintű védelme, melyet régebbi alkotmányaink és törvényeink is biztosítottak már több évtizede. „A környezet a részletezettek szerint komoly alkotmányos és törvényi védelemben részesül. Egyes, a jogtárgyat súlyosabban sértő vagy veszélyeztető esetekben azonban nem elegendő a közigazgatási vagy polgári jogi felelősség meghatározása, hanem az állampolgárok, a társadalom védelme érdekében szükséges végső megoldásként, azaz *ultima ratio*-ként a büntetőjogi oltalom is.”³¹ A környezet büntetőjogi védelme tekintetében jelentős hatás gyakorolt a hatályos magyar jogra az európai uniós jogi szabályozás. E körben elsődlegesen a 2003/80/IB tanácsi kerethatározatot kell említenünk. A kerethatározat 2. cikke elrendelte, miszerint minden tagállam köteles megtenni, hogy bizonyos környezetet sértő cselekmények a hazai jogrendszerben bűncselekménynek minősüljenek. Ilyen cselekmény többek között a veszélyes vagy ionizáló sugárzó anyagok kibocsátása, amely az emberre nézve halált vagy súlyos sérülést okoz, a hulladék engedély nélküli kezelése, tárolása, nukleáris anyagok engedély nélküli előállítás, vadon élő növény- és állatfajok jogellenes birtoklása, befogása, károsítása, elpusztítása legalább azokon a helyeken, ahol azokat a kihalás veszélye fenyegeti a hazai törvények alapján. Fontos utalni továbbá az Európai Uniónak a környezet büntetőjogi védelméről szóló 2008/99/EK irányelvére is.³²

A környezet büntetőjog általi védelméről szóló 2008/99/EK uniós irányelv több olyan környezetkárosító bűncselekményt azonosít, amely minden EU-országban bűncselekménynek minősül és büntetendő. Mindez

31 HÁGER Tamás (2016): A környezet alkotmányos és büntetőjogi védelme, különös tekintettel a vizek élővilágának oltalmára – In. Az új BTK; Büntetőjogi Szemle 2016/1–2. szám. 27-37. p.30.

32 https://ujbtk.hu/dr-hager-tamas-a-kornyezet-alkotmanyos-es-buntetojogi-vedelme-kulonos-tekitettel-a-vizek-elovilaganak-oltalmara/#_ftn34 (2021. december 17.)

csak akkor érvényesül és abban az esetben bír elrettentő erővel, ha a szabályozást valódi szankciók követik, a bűnelkövetés konzekvenciákat von maga után, vagyis „*Applicatio est vita regulae*”, azaz *a szabály élete az alkalmazás*.³³

A fent felsoroltakon kívül környezetkárosító bűncselekménynek számít a veszélyes tevékenységek jogellenes folytatása (köztük nukleáris anyagok előállítás és kezelése) és a jogellenes hulladékkezelés.³⁴ Az uniós irányelv értelmében minden uniós országnak hatásos, arányos és visszatartó erejű szankcióval kell sújtania minden olyan környezetkárosító cselekményt, amelyet szándékosan vagy súlyos gondatlanságból követtek el. Környezeti bűnözésben a bűnszegély és felbujtás úgyszintén bűncselekménynek minősül és büntetendő.

A hazai büntetőjog (Btk. a 241. §-a) szerint: aki a földet, a levegőt, a vizet, az élővilágot, valamint azok összetevőit jelentős mértékű szennyezéssel³⁵ vagy más módon veszélyezteti, olyan mértékben károsítja, hogy annak természetes vagy korábbi állapota csak beavatkozással állítható helyre, olyan mértékben károsítja, hogy annak természetes vagy korábbi állapota nem állítható helyre, büntett miatt egy évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Aki a környezetkárosítást gondatlanságból követi el, vétség miatt az akár három évig terjedő szabadságvesztéssel is büntethető.³⁶

Az Alaptörvény XXII. cikke egyértelműen kimondja a természeti

33 NÓTÁRI Tamás: Jogi Regulák és Szentenciák latinul és magyarul, Lectum Kiadó, 2013, 19.

34 A környezetkárosító bűncselekmények büntetőjogi szankciói | Európai Bizottság (europa.eu) (2021. december 17.)

35 (4) E § alkalmazásában szennyezés: a föld, a levegő, a víz, az élővilág, valamint azok összetevői jogszabályban vagy hatósági határozatban megállapított kibocsátási határértéket meghaladó terhelése.

36 Btk. 241. § (3) Az (1) bekezdés a) pontjában, és a (2) bekezdés első és második fordulatában meghatározott esetben az elkövető nem büntethető, az (1) bekezdés b) pontja esetén pedig büntetése korlátlanul enyhíthető, ha az elsőfokú ítélet meghozataláig a bűncselekmény által bekövetkezett veszélyt, illetve környezetkárosodást megszünteti, a károsodott környezet eredeti állapotát helyreállítja.

erőforrásaink általános védelmét példákon keresztül rendszerezi a környezetjogi szakterületet, így a termőföld említése a föld- és talajvédelmet, a vízkészlet (ivóvíz) vízvédelem részterületét, az erdők és a biológiai sokféleség, a honos növény- és állatfajok említése az élővilágvédelmi-természetvédelmi szakterületet, a kulturális értékek kiemelése az emberhez méltó lakhatás feltételeinek biztosítására törekvés, XXII. cikk) a mesterséges (épített) környezeti elem védelmét szolgáló környezetjogi szakterületet, továbbá a környezetjog genetikailag módosított szervezetek környezet-egészségügyi kockázataival foglalkozó részterületén (XX. cikk), végül a XXI. cikk (3) bekezdésében azt is kimondja, hogy „elhelyezés céljából tilos Magyarország területére szennyező hulladékot behozni”.

A részletes szabályozást a 2012. évi CLXXXV. úgy nevezett „hulladéktörvény” 35-36. A hulladékgazdálkodással kapcsolatos szabályok megsértésének jogkövetkezményei, a közigazgatási szankciókra vonatkozó közös szabályok (84. §), 36/B. Hulladékgazdálkodási bírság (86. §) Büntető Törvénykönyv szankcionálja. A Btk. 248. § (1) bekezdése rögzíti az ezzel kapcsolatos elkövetési magatartásokat, amelyek egyrészt a hatóság által nem engedélyezett helyen történő hulladékelhelyezés, másrészt az engedély nélkül, vagy az engedély kereteit túllépve végzett hulladékgazdálkodási tevékenység, illetve hulladékkal végzett más jogellenes tevékenység.

A 2013. július 1-jétől hatályos, a büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.) a környezet és a természet elleni bűncselekményekről szóló XXIII. fejezetben részletezi a büntetőjogi védelem szabályait.

Elek Balázs (2015) felhívja a figyelmet az új Btk. egyik legfontosabb újítására, amely a környezet és a természet elleni bűncselekmények külön fejezetbe foglalása.³⁷ A Btk. az európai uniós standardokat és normákat figyelembe véve az előtte hatályban lévő 1978. évi IV. törvényhez képest bővebb körben és részletesebben határozza meg a büntetőjogi felelősséget. A környezet és a természet elleni bűncselekmények a következő (összesen 11) különös részi törvényi tényállásban kerültek szabályozásra:

37 ELEK Balázs: Vadászok, halászok a büntetőjog hálójában, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2015, 281.

környeztkárosítás (241. §), természetkárosítás (242–243. §§), állatkínzás (244. §), orvvadászat (245. §), orvhalászat (246. §), tiltott állatviadal szervezése (247. §), a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése (248. §), ózónréteget lebontó anyaggal visszaélés (249. §), radioaktív anyaggal visszaélés (250. §), nukleáris létesítmény üzemeltetésével visszaélés (251. §), atomenergia alkalmazásával visszaélés (252. §.). Földvári elemzése szerint ez a törvényi tényállás a középkor *corpus delicti* fogalmából fejlődött ki.³⁸

Az itt felsorolt pontok közül legfontosabbnak kiemelendő a természetkárosításról szóló 242. §, amely alapján egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető az, aki a természetkárosítás okozója, azaz a törvényben meghatározott élő szervezet egyedének, illetve egyedének pusztulását okozza. Az állatkínzás több lépcsőben került szabályzásra, egyre szigorúbb büntetéseket helyezett kilátásba a törvény. Bővült az állatkínzás minősített eseteinek köre, már a méreg vagy csalétek kihelyezésének előkészülete is büntetendő; valamint a tiltott állatviadal szervezése, sőt még az azon való részvétel is vétségnek minősül, mely két évig terjedő szabadságvesztéssel is büntethető. Magasabb büntetési tétel, 2022. januárjától egytől öt évig terjedő szabadságvesztés szabható ki a méreg alkalmazásával vagy az élet kioltására alkalmas csalétek kihelyezésével több állat pusztulását okozó, illetve a különös visszaesőként történő állatkínzás elkövetéskor.

A modern büntetőjogban a legelterjedtebb felfogás szerint a törvényi tényállás egy bűncselekménytípus törvényi ismérveinek összessége. E bűncselekmények, különösen a környeztkárosítás, a természetkárosítás, az orvvadászat, az orvhalászat, de más, a környezetet veszélyeztető deliktumok is – Háger értelmezése szerint – tipikusan keretdiszpozíciót tartalmaznak, amelyek nem rögzítik minden esetben teljesen pontosan a tiltott magatartásokat, hanem csak a kereteket határozzák meg, amelyeket egyéb jogszabályok töltenek meg tartalommal.³⁹

38 FÖLDVÁRI József: Magyar Büntetőjog Általános rész, Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 87.

39 DR. HÁGER Tamás: A környezet alkotmányos és büntetőjogi védelme, különös tekintettel a vizek élővilágának oltalmára, 2016. augusztus 8.

Haladó szellemű, punitatív alap helyett inkább restitutív elveket alkalmazó e törvény abból a szempontból, hogy lehetőséget ad meghatározott esetben az elkövető büntetése korlátlanul enyhíthető, ha az elsőfokú ítélet meghozataláig a bűncselekmény által bekövetkezett veszélyt, illetve környezetkárosodást megszünteti, a károsodott környezet eredeti állapotát helyreállítja.

A hulladékok környezeti tipológiája és hatásai

A hulladékok egyik legfontosabb hatása, hogy a környezetbe kerülve veszélyeztethetik annak elemeit, illetve az emberi egészséget. Éppen ezért a hulladékgazdálkodás kiemelkedő feladata a keletkező hulladék megfelelő összeszedése, szállítása, illetve olyan kezelési módok alkalmazása, amely során a hulladék, vagy az abban lévő anyag a lehető legnagyobb mértékben hasznosul, illetve a nem hasznosítható hulladékok pedig ártalmatlanításra kerülnek. Mindezen műveleteket úgy kell végezni, hogy elkerüljük a környezet és az emberi egészség veszélyeztetését vagy károsítását.

A hulladékok környezeti hatásai rendkívül sokfélék lehetnek. Ilyen esetet, amikor a hulladék valamely összetevője kijut a környezeti elemekbe, pl. a könnyen illó komponensek a környezeti levegőbe párolognak, az oldható komponensek a talajvízbe jutnak. Talajminőség romlást okoz, ha a hulladék közvetlenül a talaj felszínére, vagy annak mélyebb rétegeibe jut (szilárd vagy folyékony halmazállapotú hulladékok). A talajszennyezés mértéke szorosan összefügg az adott terület iparosodásának fokával, valamint a területen használt vegyi anyagok intenzitásával. Mindezek komoly egészségügyi kockázatot jelentenek többféle formában is. Különböző súlyosságú betegségeket okozhat:

- a szennyezett talajjal vagy
- a szennyezőanyagok gőzeivel való közvetlen érintkezés,
- a vízkészlet másodlagos szennyeződése a talajban és a talajréteg alatti (talajvíz, rétegvíz)

Az ipari hulladékok⁴⁰ okozta talajszennyezés szempontjából lényeges tényező, hogy a felszín alatti vizek tovább terjesztik a káros anyagokat. A szennyezett talajterületek feltérképezése és megtisztítása rendkívül idő- és költségigényes folyamat, amihez nagymértékű geológiai, hidrológiai (víztani), kémiai és számítógépes modellezési készségek szükségesek.

Mivel a törvény erejével lehet kötelezővé tenni a megfelelő környezetvédelmi intézkedéseket, alapvető az ehhez szükséges jogi háttér biztosítása

Környezetkárosítást okozhatnak a hulladékok bomlástermékei is pl. a biológiai lebomlás során felszabaduló metán, vagy a nap, szél, csapadék, hő, fény hatására történő változások, felaprózódás, majd szél általi elhordás (erről még a plasztikhulladékok kapcsán szólunk). A környezeti hatás szempontjából beszélhetünk nem veszélyes és veszélyes hulladékokról. A nem veszélyes hulladékok egyik speciális csoportja az inert hulladék, amely nem bocsát ki káros anyagot a környezetbe. Az újrafeldolgozási műveletek során különösen a munkafázisokat végző dolgozókra gyakorolt munkaegészségügyi hatások a meghatározóak, míg termikus hasznosítás és az ártalmatlanítás (lerakás, égetés) során a hulladékban lévő káros anyagok környezetbe jutását kell megakadályozni. A lerakhatóság feltételei elsősorban a kioldható komponensek mennyiségétől és veszélyességétől függenek, míg a termikus alapú kezelések előírásait a hulladékban lévő összes káros anyag (pl. nehézfémek, kén- és klórtartalom) határozza meg.

A hulladékok csoportosítása a célnak megfelelően többféle lehet, de megjegyezzük, hogy ezek a csoportosítások éppen ezért sokszor önkényesek.⁴¹ A legfontosabb elkülönítés a veszélyes és nem veszélyes hulladékok megkülönböztetése. Ennek igen komoly következménye, hogy a hulladék további kezelése ennek megfelelően történik. A veszélyes hulladékok jellemzője, hogy ellenőrizetlen körülmények között jelentős környezeti, illetve egészségügyi károkat okozhatna, ezért velük minden műveletet (gyűjtés, tárolás, szállítás és kezelés) szigorú szabályoknak megfelelően kell végezni.

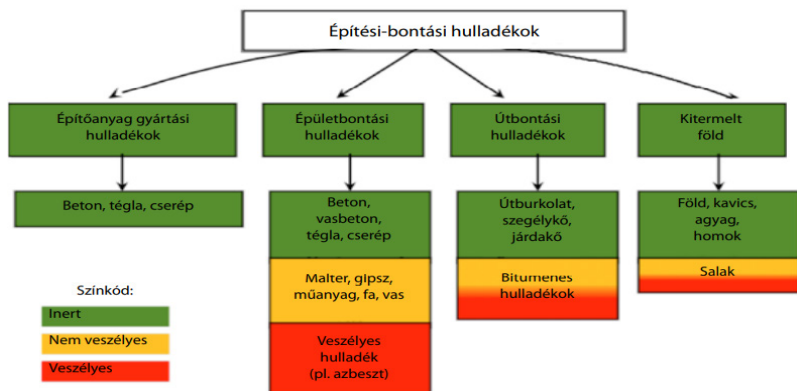
40 Erről bővebben: <https://www.fkf.hu/storage/app/media/uploaded-files/iipari-hulladekadiv.pdf> (2021. december 19.)

41 ALEKSZA László (szerk.) (2017): Hulladékgazdálkodás, ProfiKomp, SzIE

A hulladékok eredete szerint építési-bontási hulladék, egészségügyi intézményekben képződő hulladék, háztartási hulladék, háztartási hulladékhoz hasonló hulladék, lomhulladék, települési hulladék, termelési hulladék, vegyes hulladék. Ezek a definíciók megtalálhatók a hulladékokról szóló törvényben, vagy annak végrehajtási rendeleteiben, ez alapján megkülönböztetünk ipari (termelői), mezőgazdasági, lakossági, és szolgáltatási eredetű hulladékokat. Bár ennek a felosztásnak sokszor statisztikai célú a jelentősége, az tény, hogy a lakossági eredetű hulladék fajták köre lényegesen szűkebb a többi szektorban keletkezőknél. Ugyanakkor az átjárhatóság ezen kategóriák között igen rugalmas, hiszem a termelői szektorban is keletkezik háztartási jellegű hulladék (irodák, szociális helységek), de a lakoságnál is keletkezik pl. építési-bontási hulladék. További csoportosításra ad lehetőséget a hulladék halmazállapota szerinti elkülönítés: szilárd, iszapszerű, folyékony, vagy gáz halmazállapotú. Ennek jelentősége egyrészt a további kezelés szempontjából van, illetve a környezeti hatás miatt is érdemes erre figyelemmel lenni. A mezőgazdasági eredetű hulladékok egy része már nem hulladék, pl. az a biomassa, amelyet a mezőgazdálkodás során visszaforgatnak a természetes körforgása, de ugyanez vonatkozik az állati melléktermékekre is, amelyekre ma már külön uniós rendelet vonatkozik, és amelyeknek csak igen kis része válik ténylegesen hulladékká.

A hulladék anyagi összetevőire tekintettel: biohulladék, biológiailag lebomló hulladék, csomagolási hulladék, hulladék- 12 olaj, elektromos, elektronikus berendezések hulladéka, elem-akkumulátor hulladék, hulladékká vált gépjárművek, PCB hulladék, szennyvíziszap. Ezekben az esetekben már nem minden esetben találunk jogszabályi definíciót, de sokszor nincs is erre szükség.

A környezeti hatás alapján különbözteti meg a hulladékokat: inert hulladék, veszélyes hulladék. Itt kell megemlíteni még három fontos alapfogalmat. A hulladéktípus jelenti azt a hulladékot, amely a hulladéklista egy adott kódszámával jellemezhető, míg a hulladékfajta a jellemző anyagi összetételre vonatkozik (pl. fa, fém, papír, üveg, kompozit, műanyag, biológiailag lebomló stb.), így elsősorban a főnti csoportosítás második csoportjához rendelhető fogalom. A hulladékjelleg a hulladék inert, nem veszélyes vagy veszélyes jellemzője.

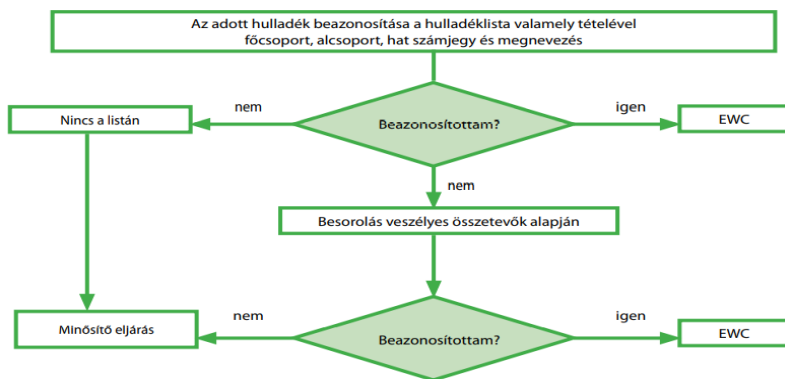
Az építési-bontási hulladékok felosztása a környezeti veszélyességük szerint

A hulladékok veszélyességi jellemzői

Lényeges kérdés annak eldöntése, hogy a hulladék veszélyes, vagy nem veszélyes jelleggel bír-e, mivel ettől a döntéstől függ, hogy a továbbiakban milyen szabályok szerint kell kezelni. A veszélyes hulladékokkal történő gazdálkodásra lényegesen szigorúbb szabályok érvényesek, legyen az gyűjtés, szállítás vagy kezelés.

Magyarországon már 1981-ben létezett veszélyes hulladék lista,⁴² miközben az Unióban két külön hulladéklista volt használatban, egy a veszélyes, egy másik a nem veszélyes hulladékokhoz. Ezek használata rendkívül nehézkes volt, és nehéz volt a kettő közötti átjárhatóság, miközben a gyakorlat szerint sok esetben ugyanaz a hulladék – függően a gyártási technológiától – lehetett veszélyes, vagy nem veszélyes is.

42 (56/1981. (XI. 18.) MT számú rendelet). 1996-ban ezt a rendeletet hatályon kívül helyezte a veszélyes hulladékokról szóló 102/1996. (VII.12.) Korm. rendelet, amelynek 2. számú mellékletét képező veszélyes hulladék jegyzék 2002. január 1-ig volt használatos. Erre a listára jellemző volt, hogy a veszélyes hulladékokat 3 veszélyességi osztályba sorolta, a legveszélyesebbeket az 1. osztály, a legkevésbé veszélyeseket a 3. osztály foglalta magába. A listában a veszélyes hulladékok veszélyességi osztályuk szerint, hulladéktípusonként voltak felsorolva, amelyhez határértékek voltak rendelve, a hulladékban található veszélyes komponensek mennyisége, mértéke alapján. A nem veszélyes hulladékok köre elvileg a 4. osztályba tartozott, de ehhez nem volt lista.

A hulladékok besorolásának folyamatábrája

A hulladék helyes besorolásának felelőssége azt a termelőt terheli,⁴³ akinek a tevékenysége során az adott hulladék keletkezik. Különösen nagy felelőssége van annak eldöntésében, hogy a hulladékot veszélyesnek, avagy nem veszélyesnek sorolja-e be.⁴⁴

Ha nem veszélyes hulladékot veszélyesként sorolunk be, annak következménye, hogy azt a továbbiakban a veszélyes hulladékokra vonatkozó szabályoknak⁴⁵ megfelelően kell gyűjteni, szállítani és kezelni,

43 I.1.11. Besorolás veszélyes összetevők, tulajdonságok alapján

44 Ha az adott hulladékot a 01-12, illetve a 17-20 főcsoportokba nem lehet besorolni, akkor a hulladék azonosítására a 13., 14. és 15. főcsoportokat kell használni. Ha a hulladék besorolására egyik csoport sem alkalmazható, akkor a 16. főcsoport alapján kell besorolni.

45 Ezeket a H veszélyességi jellemzőkkel írhatjuk le. A hulladékjegyzékről szóló 72/2013. (VIII. 27.) VM rendelet 2. §-a a H3-H8, a H10 és H11 veszélyességi jellemzők tekintetében határértékeket is tartalmaz, amelyek meghaladása esetén a hulladékot veszélyesnek kell tekinteni. A H3 a tűzveszélyességre vonatkozik, határértéke: ≤ 55 o C a zárttéri lobbanáspontra vonatkozóan. A H7 a rákkeltő tulajdonságot fejezi ki, amelynél különbséget kell tenni a hulladékban mérhető erősen karcinogén (1. és 2. osztályú), illetve a karcinogén (3. osztályú) anyagok között.

Minden körülmények között veszélyesként kell kezelni a hulladékot, amennyiben az rendelkezik a veszélyességi jellemzők valamelyikével, vagy a hulladéklistán az „*”-gal van megjelölve, illetve ismeretlen az

ami indokolatlan költségeket jelent a termelő számára. Ha azonban veszélyes hulladékot nem veszélyesként sorolunk be, akkor kimerítjük a környezet veszélyeztetésének jogállását, és jelentős büntetésre számíthatunk a hatóságoktól.

A hulladékgazdálkodás céljait a következők szerint foglalhatjuk össze:

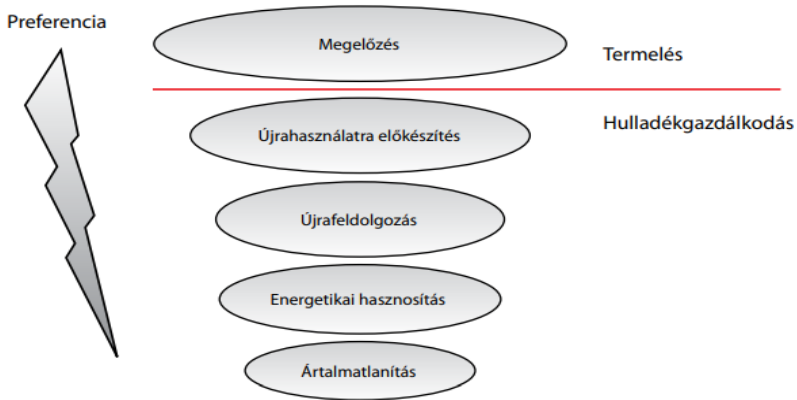
- az emberi egészség védelme, a természeti és az épített környezet megóvása, a fenntartható fejlődés biztosítása és a környezettudatos magatartás kialakítása a hulladékgazdálkodás eszközeivel;
- a természeti erőforrásokkal való takarékoskodás;
- a környezet hulladék által okozott terhelésének minimalizálása, szennyezésének elkerülése érdekében a hulladékeletkezés megelőzése (a természettől elsajátított anyag minél teljesebb felhasználása, hosszú élettartamú és újrahasználatos termékek kialakítása), a képződő hulladék mennyiségének és veszélyességének csökkentése;
- a keletkező hulladék minél nagyobb arányú hasznosítása, a fogyasztás-termelés körforgásban tartása;
- a nem hasznosuló, vissza nem forgatható hulladék környezetkímélő ártalmatlanítása.

A hulladékgazdálkodás céljainak eléréséhez megfelelő jogi szabályozásra, a végrehajtáshoz szükséges intézményrendszerre, valamint a fejlesztést ösztönző támogatásokra van szükség. A jogrendszer meghatározza a szereplők jogait és kötelezettségeit, a végrehajtás ellenőrzéséhez szüksé-

összetétele. Utóbbi két esetben a hulladék birtokosának van lehetősége arra, hogy vizsgálatokkal bizonyítsa a hulladék nem veszélyes voltát. Ez a hulladékminősítési eljárás.

A H4-H6, illetve H8, H10 és H11 jellemzők határértékét a hulladékban található vegyületek toxikus jellege határozza meg. A toxikus összetevőkre vonatkozó határértékeket a listarendelet a veszélyes anyagokkal és a veszélyes készítményekkel kapcsolatos 44/2000. (XII. 27.) EüM rendelet 1. számú melléklet 4. pontjában felsorolt R mondatokra vezeti vissza. A veszélyes vegyületeket R (risk) mondatokkal jellemzik, amelyeket internetes adatbázisok, illetve a biztonságtechnikai adatlapok is tartanak. Az egyes H veszélyességi jellemzők határértékeinél a következő R mondatokat kell figyelembe venni.

ges eszközrendszer, mint eljáró hatóságok, engedélyezés, ellenőrzés és szankciók, valamint felállítja a gazdasági szabályozókat (pl. termékdíj, lerakási járulék stb.). Az intézményrendszer elsősorban az eljáró hatóságokat jelenti, de ide sorolhatjuk az egyéb háttérintézményeket is, amelyek pl. az adatszolgáltatás feldolgozásában, tervezési folyamatokban vesznek részt. Az elérendő célokat támogatásokkal kell elősegíteni. A támogatások forrása lehet uniós fejlesztési forrás, költségvetési eredetű (pl. környezetvédelmi adókból származó), vagy a szereplők saját forrásai.

A hulladékgazdálkodás hierarchiája

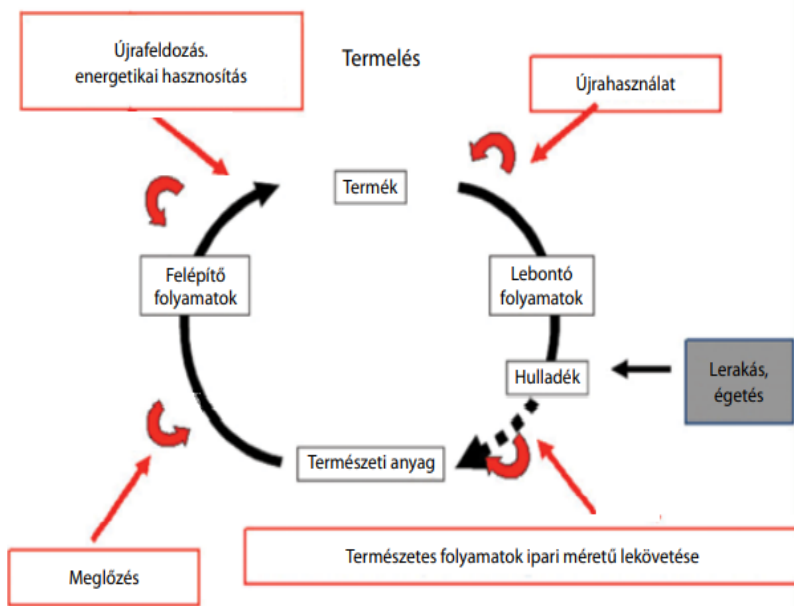
Az ábrán láthatjuk a fenntarthatóság és a hulladékgazdálkodás kapcsolatát. A természeti erőforrásokból az ember a termelés során termékeket állít elő. A termékek előbb-utóbb hulladékká válnak. A termeléshez szükséges természeti erőforrások megfelelő mennyisége csak úgy tartható fenn hosszútávon, ha onnan nem csak kiveszünk, hanem vissza is juttatunk. Vagyis a ciklus zárására kell törekedni. Ezért azokat a hulladékokat, amelyeknél ez lehetséges, vissza kell juttatni a természetes körforgásba, csökkentve ezzel a természeti erőforrások deficitjét. Ilyen módszerek a biológiailag lebontható anyagok komposztálása, vagy a szennyvízkezelés.

Fontos azonban kiemelni, hogy nem lehet minden hulladékot így kezelni. Ezért olyan megoldásokat kell keresni, amelyek csökkentik a természetes erőforrás igényt. Ennek leghatékonyabb formája, ha eleve

csökkentjük a termelés erőforrás igényét hulladékszegény, alapanyag- és energiatakarékos technológiák bevezetésével. Ezek a lépések a megelőzés kategóriájába tartoznak. Termék oldalról a természetes erőforrás igény csökkenthető a már hulladéknak nyilvánított tárgy újra használatra való előkészítésével. A véglegesen hulladék státuszba került anyagok, tárgyak esetében meg kell próbálni a hulladék anyagából kinyerni mindazt, ami hasznos lehet a termelés számára (újrafeldolgozás, energetikai hasznosítás), ezzel is csökkentve a természeti erőforrás szükségletet. A fenntarthatóság szempontjából kifejezetten hátrányos a hulladékok ártalmatlanítása (lerakás, égetés), mivel ezek mind a gazdaság, mind a természeti erőforrások szempontjából elveszettek tekinthetők, ugyanakkor elhelyezésük, kezelésük anyagi ráfordításokat igényelnek. Ezzel együtt azonban hangsúlyozni kell, hogy ezekre a lépésekre mégis szükség van, hogy biztosítani lehessen a hulladékok káros hatásai elleni védelmet.

- Megelőzés
- Újrahasználatra előkészítés
- Újrafeldolgozás
- Energetikai hasznosítás
- Ártalmatlanítás
- Preferencia
- Termelés
- Hulladékgazdálkodás

Említést kell még tenni arról, hogy manapság egyre előre tör az ún. *waste mining* (hulladék bányászat), amelynek célja a korábban lerakott hulladékok felszedése, és a benne található hasznos anyagok kinyerése.

A fenntarthatóság és a hulladékgazdálkodás kapcsolata

A hulladékgazdálkodás alapelvei

A hulladékgazdálkodás alapelveit mind a 2008/98/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv (Hulladék Keretirányelv: HKI), mind a hulladékról szóló 2012. évi CLXXXV törvény (Ht.) tartalmazza, de ezek sem a jogi kötőerejében, sem a tartalmában nem mutatnak teljes egyezést. A korábban hatályos HKI idején sok tagállam kezdeményezett eljárást az Európai Bíróságnál (EB) konkrét ügyekben a hulladékgazdálkodás alapelveire hivatkozva.

Mivel ezek az elvek egyenlő súllyal a normaszövegben voltak felsorolva, és egyes elvek ellentmondanak egymásnak (pl. közelség elve és önellátás elve; elérhető legjobb eljárás elve és költséghatékonyság elve), az EB nagy problémákba ütközött az ügyek elbírálásánál. Ezért a 2008-ban hatályba lépett HKI egyes elveket irányadóként (a Preambulumban, jogi kötőerő nélkül) sorol föl, mint a szennyező fizet elvet, az elővigyázatosságot és a

megelőzés elvét, a költségfelosztás elvét. Másokat a normaszövegbe építettek be az alkalmazás körülményeinek pontos meghatározásával, pl. a kiterjesztett gyártói felelősség elve, az önellátás és a közelség elve. Az elérhető legjobb eljárás esetében pedig definiálásra került sor. Ezzel ellentétben a Ht. 8 alapelvet tartalmaz, amelyeket a normaszöveg 3. §-ában sorol föl. Ezek közül néhány megegyezik a HKI-ben felsoroltakkal (a kiterjesztett gyártói felelősség elve, az önellátás elve, a közelség elve, a szennyező fizet elve). Másokat a hazai célok hangsúlyozása érdekében mondtak ki (az újrahazsnálat és az újrahazsnálatra előkészítés elve, a biológiailag lebomló hulladék hasznosításának elve), míg a harmadik csoportba azok tartoznak, amelyeket a közszolgáltatás új hazai rendszerének erősítése érdekében alkottak meg (a költséghatékony hulladékgazdálkodási közszolgáltatás biztosításának elve, a keresztfinanszírozás tilalmának elve). Nyilván mindez igen komplex, szabályozása néhol kissé töredezett. Az Európai Bizottság – mint már említettük – a problémát már viszonylag korán felismerte, ezért egységes közösségi hulladék stratégiát dolgozott ki 1989-ben, majd 1996-ban, végül a legutóbbit 2005-ben fogadták el. A stratégiák nem jogforrások. Szerepük, hogy meghatározzák valamely szakterület működésének alapelveit, célkitűzéseit, fejlesztési irányait. A megelőző, hosszú távú időszak tendenciáinak elemzésével feltárják a nem kívánatos, vagy nem hatékony folyamatokat, illetve a szakterület szélesebb gazdasági és társadalmi összefüggéseit.

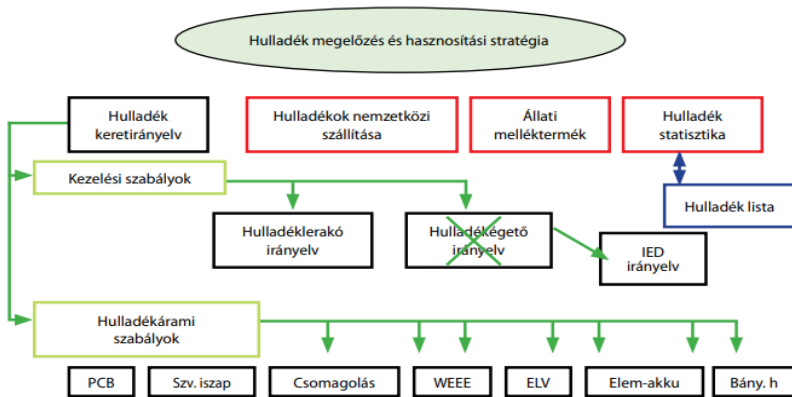
Az elfogadott stratégiák ilyen módon azonban azt is meghatározzák, hogy hogyan kell kialakítani, illetve átalakítani a jogforrások szabályozási területeit, tárgyi, alanyi és időbeli hatályát. A 2002-2012 időszakot átfogó 6. Környezetvédelmi Cselekvési Program az egységes természeti erőforrás-, termék- és hulladékpolitika képét festette meg. Ezzel párhuzamosan felszólította a Bizottságot hét tematikus stratégia kidolgozására. Ezek egyike a hulladékkeletkezés megelőzésére és a hulladékok újrafeldolgozására irányuló tematikus stratégia, amelyet az erőforrások fenntartható felhasználásának stratégiájával szoros összefüggésben alkottak meg. A hulladéktematikus stratégia 5 fő célt tűz ki, amelyek a következők:

- a hulladék környezeti hatásainak csökkentése;
- a keletkező mennyiség csökkentése;

- az újrafeldolgozás kiterjesztése;
- a szabályozás modernizálása és egyszerűsítése;
- a jogszabályok maradéktalan végrehajtása.

A negatív környezeti hatások csökkentése érdekében a hulladékgazdálkodási politikában be kell vezetni az életciklus-szemléletet, kapcsolódva ezzel az erőforrásokról szóló tematikus stratégia, valamint az integrált termékpolitika által használt előrejelző és modellező rendszerekhez

Az újrafeldolgozás kiszélesítése érdekében ösztönözni kívánja a feldolgozó kapacitás növelését, a létesítmények egységes követelményeken alapuló működtetését, a feldolgozott anyagokra vonatkozó, közösségi szintű szabványok megalkotását, valamint biztosítani kívánja az EU ipara számára a feldolgozható anyagokhoz való jobb hozzáférést a belső piacon. Mindezen célok megvalósulása érdekében szükség van a szabályozó rendszer egyszerűsítésére is. A jogi eszközök felülvizsgálatával kapcsolatban a hulladékstratégia pontos menetrendet tartalmaz, és kijelöli, hogy mely fogalmakat, tevékenységeket és hasznosítási célokat kell felülvizsgálni, illetve mely jogszabályok között kell az összhangot megteremteni. A hulladékárami irányelvek az adott hulladékárammal összefüggő speciális gyűjtési, hasznosítási előírásokat tartalmazzák. Számuk az ábrán láthatónál jóval nagyobb, ezekre a későbbiekben kitérünk. Ábránkon csak egy határozatot tüntettünk fel, számuk természetesen jóval nagyobb. A hulladéklistát tartalmazó, többször módosított bizottsági határozat (2000/532/EK, kék kerettel jelölve) jelentősége, hogy gyakorlatilag az egész hulladékgazdálkodás adminisztrációját a listában szereplő hulladék fajták és a hozzájuk rendelt kódszámok alapján kell végezni (engedélyezés, adatszolgáltatás, szállítási dokumentáció stb.).

Magyarzat: PCB: policiklusos bifenilek és terfenilek
 WEEE: elektromos, elektronikus berendezések hulladécai
 ELV: hulladékká vált gépjárművek hulladécai

A hulladékgazdálkodás uniós szabályozási rendszere

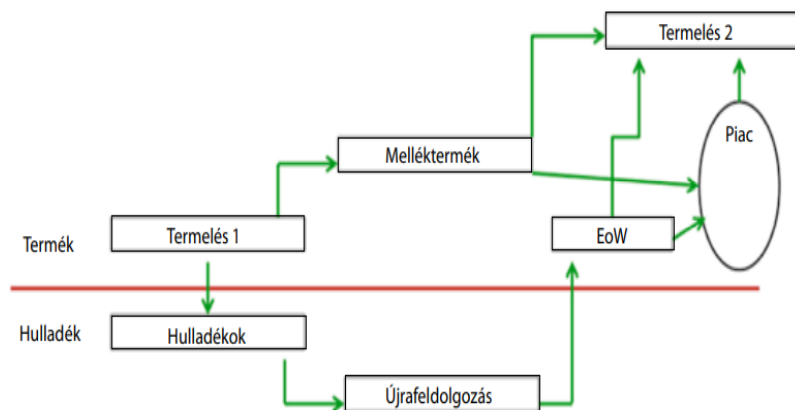
A hulladék keretirányelv A 2008 decemberétől hatályos új keretirányelv legfőképpen három dologra koncentrált:

- az emberi egészség védelme a hulladékok káros hatásaival szemben,
- a hatékony megelőzés,
- és a hulladéknak, mint erőforrásnak a lehető legszélesebb körben történő fölhasználása.

Hulladék, szemét, alapanyag?

Mind az európai, mind a hazai szabályozás régóta küzd egy egzaktt hulladék fogalom megalkotásával. Ez alapvető annak érdekében, hogy egyértelműen eldönthető legyen, mely anyagok, tárgyak tartoznak a hulladék szabályozás körébe. A korábbi szabályozás értelmében „hulladék: bármely, az 1. számú melléklet szerinti kategóriák valamelyikébe tartozó tárgy vagy anyag, amelytől birtokosa megválnak, megválni szándékozik, vagy megválni köteles”. A jogszabályban feltüntetett 1. melléklet kategóriái azonban túl általánosak voltak, ez sok vitát eredményezett. Ezért a 2008/98/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv (Hulladék Keretirányelv: HKI) módosított a fogalmon, amelyet a hulladékról

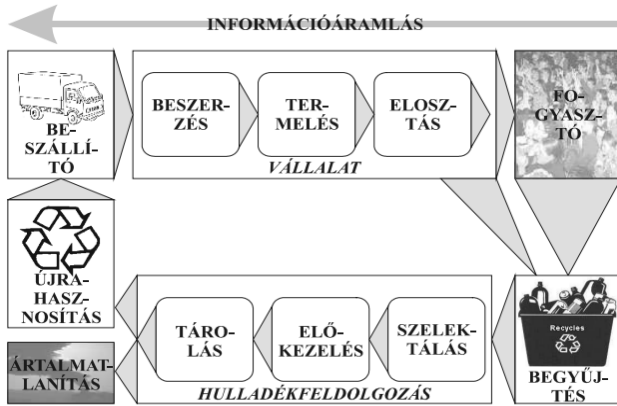
szóló 2012. évi CLXXXV törvény (Ht.) is szó szerint átvett. Ennek értelmében „hulladék bármely anyag vagy tárgy, amelytől birtokosa megválnak, megválni szándékozik vagy megválni köteles”. Mivel a meghatározás meglehetősen nyitott, az új szabályozási környezet igyekezett azt „kívülről” lezárni, vagyis azokat a feltételeket is meghatározni, amelyek esetén az anyag vagy tárgy nem minősül hulladéknak. Ennek érdekében bevezette a hulladék státus megszűnését („end of waste”: EoW), és a melléktermék fogalmát. Mindkét esetben cél a piacképes alapanyag visszavezetése a termelésbe, ezáltal a fenntartható erőforrás gazdálkodás biztosítása. A hulladék státus megszűnését olyan magas fokú újrafeldolgozással lehet elérni, amelynek eredményeként alapanyag minőségű, piacképes termék állítható elő. A két státus között az a leglényegesebb különbség, hogy míg a melléktermék nem válik hulladékká, hanem közvetlenül felhasználható más ipari folyamatokban, az EoW olyan anyagokból előállított termék, amely már korábban hulladéknak minősült. A folyamatot a következő ábra szemlélteti.⁴⁶

A melléktermék és a hulladék státus megszűnésének kapcsolata a termeléssel

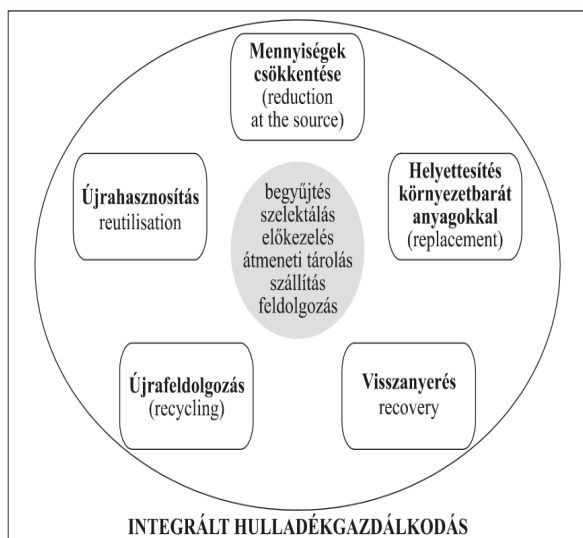
46 FARKAS Hilda (2017): HULLADÉKGAZDÁLKODÁS ALAPJAI In: Alexa László (2017): Hulladékgazdálkodás, SzIE, Gödöllő

- A tudatos hulladéklogisztika kialakulása a környezetükre fokozottan figyelő, fejlett országokban jellemző, így például Németországban, Dániában, Svájcban, Ausztriában. A visszutas logisztika (reverse logistics) azt jelenti, hogy nem csak:
 - hulladékkezelési,
 - feldolgozási logisztika
- hanem:
 - a fogyasztási és termelési folyamatból kivont használt termékek kezelése
 - a fogyasztási és termelési folyamatba történő utólagos bevonás
 - vállalati gazdálkodás igényei a környezetvédelemmel.
- Így a tradicionális „ellátási” lánc menedzsmentet (Supply Chain Management), fokozatosan kiszorítja, felváltja az úgy nevezett „hulladék” lánc menedzsment (Waste Chain Management (WSC), vagy más néven Return Management (RM))

	Logisztika (SCM)	Inverz logisztika (WCM)
Folyamat	elosztás, terítés	begyűjtés
Művelet	összeállító	szétszerelő, bontó
Minőség	termék funkcionalitása	részegységek funkcionalitása
Értéklánc	vevővezérelt (pull)	gyártó-, importőrvezérelt (push)
Piac	elsődleges (primer)	másodlagos (szekunder)
Anyagáramlás	vevő irányába	ártalmatlanítók felé

Az újrahasznosítási folyamat bemeneti tényezői:

- hulladékként begyűjtött anyag;
- keletkezés helye (gyártói érdekelttség);
- feldolgozói érdekelttség;
- újrahasznosítói érdekelttség;
- fogyasztói érdekelttség;
- a társadalmi környezetvédelmi érdekelttség;
- az EU környezetvédelmi előírásai és törvényei;
- pénzügyi közreműködők szerepe (befektetés, hitel, bankok).

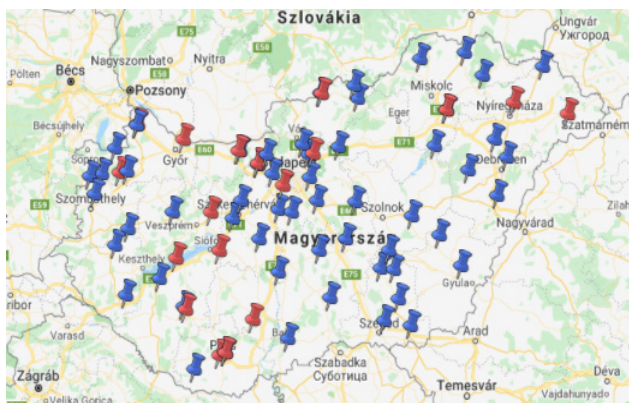
Az újrahasznosítási folyamat kimeneti tényezői:

- a környezeti életminőség javulása;
- a kereskedelemben új termék jelenik meg;
- az újrafelhasználás munkahelyteremtő;
- végső, már nem hasznosítható hulladék keletkezik;
- gazdaságossági tényezők.

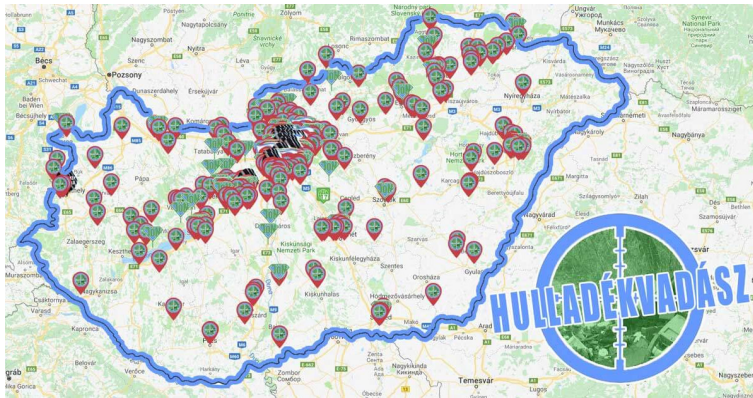
Hazai helyzet

Az emberi egészség védelme lényegében végigvonul az irányelven, ennek lényegét külön cikk tartalmazza, de a hivatkozás erre a cikkre többször megtörténik. Az irányelv több mellékleten keresztül részletezi, hogy a működtetés, illetve a felhagyás során milyen monitoring vizsgálatok elvégzése szükséges annak bizonyítására, hogy a tevékenység nem szennyezi a talajt, talajvizet és a levegőt. Az irányelv általánosan 30 évben határozza meg az utógondozás idejét. A lerakó irányelv követelményeinek átvételére az Unió 10 évet adott. Ez a hosszú határidő azért volt szükséges, hogy a tagországok fölülvizsgálhassák, működő lerakók teljesítik-e az itt meghatározott műszaki követelményeket, illetve a bezárásra kerülő lerakók helyett megépíthessék a szükséges, modern kapacitásokat.

Hulladéklerakók/-feldolgozók Magyarországon (amelyek részben illegálisak voltak, mégis 2009 után is üzemben maradhattak) – 2020. december 16-i állapot:⁴⁷

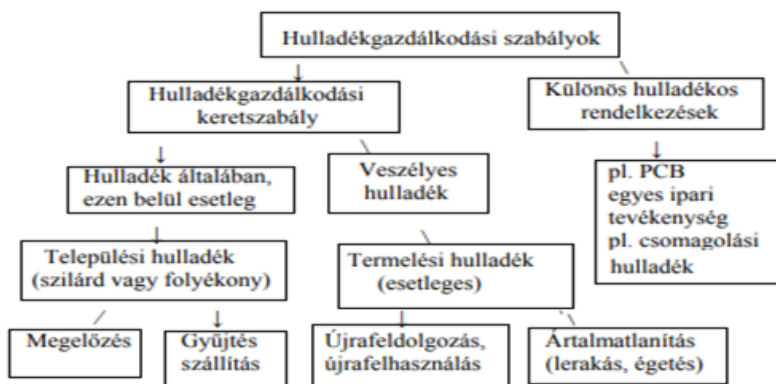

47 hulladéklerakók – Google Saját térképek (letöltés: 2020. december 16.)

Pusztazámor	Görcsöny, új	Tiszafüred, új	Bicske I-II. ütem	Tura
Tatabánya,	Kaposmérő	Kisvárd	Bicske III. ütem	Zsámbék
Dubnyik völgy	Kaposvár, bővítés	Nagyecséd	Királyszentistván	Csepreg
Békéscsaba	Kökény II/A ütem	Nyíregyháza	Polgárdi	Csér
Gyomaendrőd	Kökény, új	Bodrogkeresztúr	Sárbogárd	Kőszeg
Felgyő	Marcali, új	Hejőpapi	Székesfehérvár	Nagykanizsa
Vaskút	Ordacsi, tervezett	Hejőpapi	Tatabánya	Szombathely
Izsák	Sellye	Sajókaza	Cegléd, új	Zalabér
Hódmezővásárhely	Som	Encs	Csömör	Zalaegerszeg
Kecskemét	Berettyóújfalú, új	Bátonyterenye	Dabas	Fertőszentmiklós
Kiskunhalas	Debrecen	Nógrádmarcal	Dömsöd	Győr-Sashegy
Makó	Hajdúböszörmény	Nógrádmarcal	Dunakeszi	Jánossomorja
Szeged, új	Nádudvar	Salgótarján	Gyál	Jánossomorja
Szentes	Kétpó, új	Adony	Kerepes	Répcelak
Cikó	Szelevény	Ajka	Százhalombatta	
Paks				

Illegális hulladéklerakók/-feldolgozók Magyarországon (amelyek 2009 után is üzemben maradhattak) – 2020. december 16-i állapot
 Az EK hulladékra vonatkozó szabályozásának jelenlegi rendszere 1975., vagyis az első ilyen tárgyú joganyag (a hulladék olajok ártalmatlanításáról szóló 75/439/EGK tanácsi irányelv) megjelenése óta eltelt csaknem 3 évtizedben alakult ki. A struktúrát Bándi az alábbiak szerint foglalta össze:

A legátfogóbb, általános szabályokat a Tanács 91/156/EGK irányelvvel módosított 75/442/EGK irányelve tartalmazta, amely előírja a Tagállamoknak, hogy tegyenek megfelelő intézkedéseket a hulladék keletkezésének megelőzésére vagy mennyiségük és veszélyességük csökkentésére, a hulladékok visszanyerésére újrahazsnálat (angolul: re-use), ismételt feldolgozás (recycling), illetve bármely más eljárás útján, vagy a hulladék energiartalmának hasznosításával.

A hulladékképződés megelőzésének alapvetően két lehetősége van:

- a technológiai fejlesztés (tisztá technológiák alkalmazása);
- a termékek fejlesztése (minimális hulladéktartalmú, illetve hulladékként jól hasznosítható termékek előállítás, ehhez kapcsolódóan a termék életciklusának elemzése a környezeti hatások szempontjából).

A Tagállamokat arra ösztönzi az irányelv, hogy hozzák meg a szükséges intézkedéseket a hulladékok hasznosításának (recovery) vagy ártalom-

mentes elhelyezésének (disposal) megoldására, egyebek között tiltsák meg a hulladékok tömeges lerakását és ellenőrizhetetlen körülmények közötti elhelyezését, illetve hozzanak intézkedéseket egy koordinált és megfelelő hulladéklerakó hálózat kialakítására, a túlzott költségeket nem igénylő legjobb elérhető technika figyelembevételével. E hálózat tegye lehetővé, hogy a környezet és az emberi egészség magas szintű védelme mellett és érdekében a Közösség egésze önfenntartóvá váljék a hulladék-elhelyezésben oly módon, hogy a hulladék a legközelebbi megfelelő lerakóhelyek egyikén, a legmegfelelőbb módszerek és technológiák alkalmazásával kerüljön elhelyezésre.⁴⁸

A hulladékról szóló keretirányelv tartalmazta azt is, hogy az illetékes nemzeti hatóságnak kötelessége hulladékgazdálkodási tervet készíteni, és megfelelő intézkedéseket tenni annak érdekében, hogy megakadályozza a hulladéknak a tervektől eltérő mozgását. A termelés helyén folytatott hulladék-elhelyezési és hasznosítási tevékenység mentesül az engedélykötelezettség alól. Azokról a gazdálkodó szervezetekről, amelyek hulladékbegyűjtést és/vagy szállítást végeznek, az illetékes hatóságnak nyilvántartást kell vezetnie.

Az irányelv rendelkezése szerint a szennyező fizet (polluter pays) elvnek megfelelően a hulladék-elhelyezés költségeit a hulladékot kezelésre átadó birtokosnak,⁴⁹ és/vagy az előző birtokosnak, és/vagy a

48 Bármely gazdálkodó szervezet, amely a II.A Melléklet szerinti hulladékártalmatlanítási tevékenységet, vagy a II.B Melléklet szerinti hulladékhasznosítási tevékenységet végez, e tevékenységre az illetékes nemzeti hatóság engedélyével kell, hogy rendelkezzen.

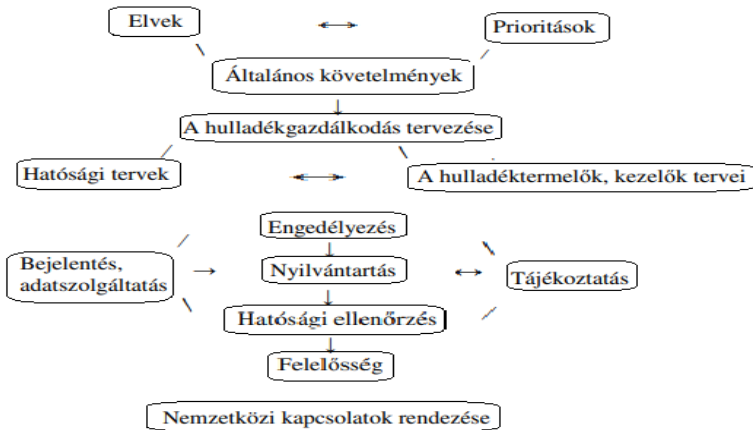
49 A veszélyes hulladékról szóló 91/689/EGK tanácsi irányelv a 75/442/EGK irányelv rendelkezéseinek figyelembe-vételével készült el, de annál – a hulladék veszélyeztető hatásai miatt – szigorúbb szabályokat állapított meg. Ez az irányelv a közösségi jogban nem előzmény nélküli. (A korábbi szabályozást, a mérgező és veszélyes hulladékról szóló 78/139/EGK irányelvet váltotta fel.) A 91/689/EGK irányelv rendelkezései – egyebek mellett – az alábbi szabályokat tartalmazták:

- minden, veszélyes hulladékot kibocsátó helyen nyilvántartást kell vezetni a veszélyes hulladékról;

- a különböző veszélyes hulladékok nem keveredhetnek egymással, sem más hulladékkal, kivéve az előzetesen meghatározott feltételeket;

hulladékká vált termék gyártójának kell állnia.

Az EK hulladékgazdálkodási szabályozásában alkalmazott jogintézményeket, az ideális prioritási sorrend feltételezésével, Bándi szisztémája szerint összefoglalva az alábbi ábrán mutatjuk be:

Az elvek, prioritások és általános érvényű elvárások együttesen teszik ki a hulladékgazdálkodási rendszer általános részét. E jogintézményi körből közvetlen kötelezettségek nem erednek, előírásaik mögöttes szabályként érvényesülnek.

A hulladékgazdálkodási tervek, amelyek lehetnek országos, regionális és helyi tervek is, meghatározzák a hatóságok által általánosan követendő irányt, e terveknek megfelelően lehet a későbbiekben a hulladékkal

-
- a veszélyes hulladékot a nemzetközi és a közösségi szabványoknak megfelelően csomagolni és feliratozni kell;
 - a veszélyes hulladékok kezelésére a nemzeti hatóságok készítsenek nyilvános tervet;
 - vészhelyzetekben és súlyos veszély esetén a Tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy a veszélyes hulladék kezelési módja ne jelentsen veszélyt a lakosságra vagy a környezetre;
 - a Tagállamoknak részletes információt kell biztosítaniuk a Bizottság számára minden szervezetről és vállalkozásról, amely harmadik fél számára veszélyes hulladék ártalmatlanítási vagy hasznosítási tevékenységet végez.

kapcsolatos tevékenységeket engedélyezni és végezni.

A tervezést követően kerül sor az egyes tevékenységek engedélyezésére. Az engedély meghatározza a hulladékkezelési tevékenység végzésének legfontosabb feltételeit, és egyben arra is lehetőséget ad, hogy a hatóságok folyamatos ellenőrzésük alatt tarthassák az egyes tevékenységeket és azok folytatóit.

A tervet készítő és az engedélyező hatóságok nem szükségképpen azonosak. Az engedélyezett tevékenységekről nyilvántartást kell vezetni, és azok egyben bejelentésre is kötelezettek. Azok a tevékenységek, amelyek nem engedélykötelesek, szintén nyilvántartás kötelezettek, és általában bejelentésre is kötelezettek. A tájékoztatás pedig az így generált nyilvántartási adatok alapján valósulhat meg.

A jogintézmények ideális sorrendje azonban éppen ezen a ponton némi módosításra szorul, hiszen a tervezés csak akkor valósulhat meg, ha az ahhoz szükséges adatok rendelkezésre állnak.

A hatósági ellenőrzés az engedély által adott feltételek megvalósulására, illetve a bejelentett adatok valódiságára vonatkozik. Az ellenőrzés során nyert információk alapján a hatóság további, szükség szerinti lépéseket tehet.⁵⁰

Ha az ellenőrzés negatív eredményekhez vezet, felmerül a felelősség kérdése, kezdve az engedélyezési feltételek átgondolásától egészen a polgári vagy éppen a büntetőjogi felelősségig.

Magyarország a hulladékgazdálkodás szabályozási rendszerének felépítése az Országgyűlés által elfogadott és 1995. december 19-én hatályba lépett új környezetvédelmi törvény alapján kezdődött meg. A környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény 30. §-a a hulladékokkal kapcsolatban az alábbiakat tartalmazza a hulladékok környezetre gyakorolt hatása elleni védelem kiterjed mindazon anyagokra, termékekre – ideértve azok csomagoló- és burkolóanyagait is – amelyeket tulajdonosa eredeti rendeltetésének megfelelően nem tud vagy nem kíván felhasználni, illetve amelyek azok használata során keletkeznek. A környezethasználó köteles a hulladék kezeléséről (ártalmatlanításáról, hasznosításáról) gondoskodni. A hulladékok ke-

50 <https://wes.sze.hu/images/okt-kemia/hulljog.pdf> (2021. december 17.)

zelésére vonatkozó szabályokat kell alkalmazni a különböző tisztítási, bontási műveletek során leválasztott, illetőleg elkülönített anyagok, a hulladékká vált szennyezett föld, továbbá a bontásra kerülő vagy bontott termékek esetében.

A környezetvédelmi törvény a hazai környezetvédelemmel – ezzel együtt természetesen a hulladékgazdálkodással – kapcsolatos jogi, műszaki és gazdasági szabályozórendszerek kialakításának legszélesebb kereteit határozza meg. A törvény a céljai között deklarálja a fenntartható fejlődés feltételeinek biztosítását, egyúttal definiálja annak fogalmát. A törvény 4. § w) pontja szerint „a fenntartható fejlődés társadalmi-gazdasági viszonyok és tevékenységek rendszere, amely a természeti értékeket megőrzi a jelen és a jövő nemzedékek számára, a természeti erőforrásokat takarékosan és célszerűen használja, ökológiai szempontból hosszú távon biztosítja az élet-minőség javítását és a sokféleség megőrzését.” A környezetvédelmi törvény szerint – a törvénnyel összhangban – a hulladékokról külön törvénynek kell rendelkeznie. A külön törvény megalkotására a 2000. évben került sor. A törvény⁵¹ jelentős lépés volt azon az úton, amely a nemzetközi elvárásoknak is megfelelő struktúra kialakításához, kialakulásához és folyamatos, színvonalas működtetéséhez vezethetett.

A rendszer kialakulásához a törvény mellett szükség volt a végrehajtási jogszabályok elkészítésére, a hulladékgazdálkodási tervek hierarchikus rendszerének kiépülésére, az érdekeltek (állampolgárok, gazdálkodó szervezetek, önkormányzatok, állami szervek) környezettudatos intézkedéseire, összefogásukra, továbbá gazdasági eszközökre és megfelelő nagyságú pénzügyi forrásokra⁵² annak érdekében, hogy a jogharmoni-

51 A hulladékgazdálkodásról szóló 2000. évi XLIII. törvény, amely 2001. január 1-jén lépett hatályba, megteremtette a törvényi szabályozáson alapuló, egységes hulladékgazdálkodási rendszer kialakításának lehetőségét, egységes keretet adott a korábban mindössze néhány részterületre kiterjedő szabályozásnak és összhangban áll a Tanács 91/156/EGK irányelve által módosított 75/442/EGK irányelvvel, a hulladékgazdálkodás közösségi stratégiájáról szóló 97/C-76/01 tanácsi határozattal, valamint a hulladékok jegyzékéről szóló 94/3/EK és 96/350/EK bizottsági határozatokkal. (Utóbb ezek a határozatok is megváltoztak.)

52 A gazdasági szabályozásban fontos elem a környezetvédelmi termékdíjról

záció keretében a vonatkozó EK joganyag átvétele mellett a végrehajtás intézményrendszere is kiépüljön és működjön, valamint biztosítva legyen a jogszabályokban foglaltak betartatása, hatékony ellenőrzése.

A törvény határozottan prioritást biztosít a képződő hulladék mennyisége és veszélyessége csökkentésének, továbbá a hulladék hasznosításának, szemben az ártalmatlanítással, és érvényesíti – többek között – a megelőzés, ezen belül az integrált szennyezés-megelőzés, az elővigyázatosság, a gyártói felelősség, megosztott felelősség, a közelség, az önellátás, a „szennyező fizet”, a fokozatosság és a költséghatékonyság elveit. Szabályozza a hulladékgazdálkodással kapcsolatos általános viselkedésnormákat, kötelezettségeket, jogokat és hatásköröket, a felelősség megosztását, a társadalmi és gazdasági kérdéseket stb. úgy, hogy közben biztosítva legyen a hulladékgazdálkodási törvény horizontális és vertikális kapcsolódása a már meglévő, illetve a kidolgozás alatt álló egyéb jogszabályokkal⁵³.

A különböző szintű hulladékgazdálkodási terveket – hat évre szólóan – a környezetvédelmi törvényben, a Nemzeti Környezetvédelmi Programban, a tervezési területre vonatkozó környezetvédelmi programban, a terület- és településfejlesztési, valamint terület- és településrendezési dokumentumokban foglaltakkal összhangban kell kialakítani úgy, hogy azok tartalmazzák az állapotfelmérést és állapotértékelést, az elérendő célállapotot, valamint a célállapot elérése érdekében szükséges intézkedéseket meghatározó cselekvési programot.

A tervezés általános bevezetése kiemelkedően fontos jelentőségű volt azért, mert a helyi, területi és országos tervek kidolgozásával lehetőség

szóló 1995. évi LVI. törvény, amelynek célja, hogy a környezetet vagy annak valamely elemét a termék előállítás, felhasználása során vagy azt követően közvetlenül, illetve közvetve terhelő vagy veszélyeztető termék által okozott környezeti károk csökkentéséhez és megelőzéséhez szükséges pénzügyi forrásokat teremtsen, valamint járuljon hozzá a környezetszennyezés csökkentéséhez, a természeti erőforrásokkal való takarékos gazdálkodásra irányuló tevékenységek ösztönzéséhez.

53 HORNYÁK Margit Dr.: A hulladékgazdálkodás jogi szabályozása <https://docplayer.hu/1637350-3-a-hulladékgazdalkodas-jogi-szabalyozasa-dr-hornyak-margit-3-1-a-jogi-szabalyozas-felepitese-az-eu-ban-es-magyarorszagon.html> (2021. december 19.)

nyílt az átfogó, egységes hulladékgazdálkodási politika végrehajtására. Bevezetése módot adott arra is, hogy országos szinten átláthatóvá és tervezhetővé váljanak a hulladék-feldolgozó háttéripár szükséges kapacitásai és a megvalósításhoz szükséges források.

A költséghatékonyság elve alapján a hulladékkezelés szabályainak kialakítása, a hulladékgazdálkodás szervezése során érvényesíteni kell, hogy a gazdálkodók, fogyasztók által viselendő költségek a lehető legnagyobb környezeti eredménnyel járjanak.

Az alapelveken túlmenően általános követelményként határozza meg a hulladékgazdálkodási törvény, hogy minden tevékenységet úgy kell megtervezni és végezni, hogy az a környezetet a lehető legkisebb mértékben érintse, csökkenjen a környezet terhelése és igénybevétele, ne okozzon környezetveszélyeztetést, illetve környezetszennyezést, biztosítsa a hulladékképződés megelőzését, a keletkező hulladék mennyiségének és veszélyességének csökkentését, a hulladék hasznosítását, környezetkímélő ártalmatlanítását.⁵⁴

A veszélyes anyagok és a veszélyes hulladékok közötti kapcsolat fentiek szerinti megteremtése a jogi szabályozásban régóta meglévő hiányt pótolta,⁵⁵ egyúttal lehetőséget adott arra, hogy a korábbi szabályozás által alkalmazott veszélyes hulladék minősítési és besorolási rendszer új, a gazdálkodó szervezetek részére kevésbé költséges megoldással helyettesíthető legyen.⁵⁶

A hulladékgazdálkodási törvény rendelkezése alapján a hulladékkezelési tevékenységek közé a következők tartoznak:⁵⁷ a hulladék gyűjtése,

54 <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0000043.TV> (2021. december 21.)

55 Hornyák elemzése szerint: „A veszélyes anyagok és a veszélyes hulladékok közötti kapcsolat megteremtése az anyagi minőség alapján, a lobbánáspont, a toxikus, a korrozív, az irritáló, valamint a rákkeltőtulajdonságú anyagok hulladékokban előforduló koncentrációinak számszerűsítésével, a jogi szabályozásban régóta meglévő hiányt pótol, egyúttal lehetőséget ad arra, hogy a korábbi hazai szabályozás által alkalmazott veszélyes hulladék minősítési és besorolási rendszer új, egyszerűbb, kevésbé költséges, ennek ellenére megalapozott megoldással helyettesíthető legyen. A hulladékminősítés jogintézménye a hazai jogi szabályozásban jelenleg is adott, {lásd a veszélyes hulladékkal kapcsolatos tevékenységek végzésének feltételeiről szóló 98/2001.(VI.15.)Korm. rendelet},”

56 2000. évi XLIII. törvény a hulladékgazdálkodásról

57 3.4.Hulladékkezelési tevékenységek, prioritások alapján

begyűjtése, szállítása, előkezelése, tárolása, hasznosítása, ártalmatlanítása. Ezt azért fontos leszögezni, mert a korábbi, veszélyes hulladékkal kapcsolatos szabályozás kizárólag a hulladék előkezelését, hasznosítását, valamint ártalmatlanítását sorolta a hulladékkezelési tevékenységek közé. A törvény szerint valamennyi hulladékkezelési tevékenység engedélyköteles, feltéve, hogy törvény, kormányrendelet vagy miniszteri rendelet másképp nem rendelkezik. Az engedélyt – kérelemre induló államigazgatási eljárás keretében – az illetékes környezetvédelmi hatóság adja meg, ha az engedély megadásának jogi, műszaki, személyi és pénzügyi feltételei adottak.

A veszélyes hulladékkal kapcsolatos tevékenységek végzésének feltételeiről szóló 98/2001.(VI.15.) Kormányrendelet pl. azt tartalmazza, hogy a veszélyes hulladéknak a termelő telephelyén történő gyűjtése, a hulladék termelő által végzett előkezelése a környezetvédelmi hatóság engedélye nélkül végezhető tevékenységek.

Az engedélyhez kötött tevékenységek engedély nélkül, vagy az engedélytől eltérő módon történő végzését a környezetvédelmi hatóság szankcionálja, amelynek formái lehetnek: kötelezés, bírság, a tevékenység korlátozása vagy felfüggesztése, továbbá személyes felelősségre vonás, azaz szabálysértési vagy súlyosabb esetben büntető eljárás kezdeményezése. A törvénynek a hulladékkezelési tevékenységekkel kapcsolatos általános rendelkezései szerint minden tevékenységet úgy kell megtervezni és végezni, hogy az a környezetet a lehető legkisebb mértékben érintse, csökkenjen a környezet terhelése és igénybevétele, ne okozzon környezetveszélyeztetést, illetve környezetszennyezést, biztosítsa a hulladékképződés megelőzését, a keletkező hulladék mennyiségének és veszélyességének csökkentését, a hulladék hasznosítását, környezetkímélő ártalmatlanítását.

Általános szabályként rögzíti a törvény, hogy tilos a hulladékot elhagyni, a gyűjtés, begyűjtés, tárolás, lerakás szabályaitól eltérő módon felhalmozni, ellenőrizetlen körülmények között elhelyezni, kezelni.

Az Európai Közösség V. Környezetvédelmi Akció Programjában megfogalmazottak szerint, amit a hulladékgazdálkodás prioritási sorrendjének is szokás nevezni, a korszerű hulladékgazdálkodás feladatai:

A körforgásos gazdaság csökkenti a hulladék mennyiségét és mérsékli az új erőforrások iránti igényt

Forrás: Európai Bizottság.

- a megelőzés
- a hasznosítás
- az ártalmatlanítás

A hulladékképződés megelőzése, valamint a keletkező hulladék mennyiségének és veszélyességének csökkentése a következő intézkedésekkel segíthető elő:

- az anyag- és energiatakarékos, hulladékszegény technológiák alkalmazása;
- az anyagnak, illetőleg a hulladéknak a termelési-fogyasztási körfolyamatban tartása;
- a legkisebb tömegű és térfogatú hulladékot és szennyező anyagot eredményező termékek előállítása;
- a hulladékként kockázatot jelentő anyagok kiváltása.

A megelőző intézkedések ellenére képződő hulladék hasznosítása történhet:

- a hulladék anyagának termelésben, szolgáltatásban történő ismételt felhasználásával (újrafeldolgozás);
- a hulladék valamely újra feldolgozható összetevőjének leválasztásával és alapanyaggá alakításával (visszanyerés);
- a hulladék energiartalmának kinyerésével (energetikai hasznosítás).

„A jogsértő cselekményekkel szembeni utólagos hatósági fellépés visszásságai is jól mutatják, hogy célra vezetőbb és hatékonyabb lenne nagyobb hangsúlyt fektetni a megelőzésére, az ehhez elengedhetetlen jogi szabályozás megalkotására annak érdekében, hogy a környezetvédelmi hatóság ne az események után fusson, hanem a kellő információk birtokában, már a hulladék keletkezésével járó tevékenység engedélyezése során részt vehessen egyes építéshatósági eljárásokban^{58?}.”

Záró gondolatok: Kezelés és hasznosítás, törvényalkalmazás és szemléletváltás

A hulladék hasznosítására vonatkozó alapvető követelmény, hogy a hasznosítással előállított termék az elsődleges alapanyagból előállított termékénél nagyobb környezetterhelést ne okozzon⁵⁹, a hasznosítási technológia alkalmazása ne veszélyeztesse az emberi egészséget és a környezetet, valamint az elérhető eredményhez képest ne jelentsen túlzott mértékű gazdasági terheket. Összefoglalva: a hulladékot akkor lehet és kell hasznosítani, ha az ökológiailag előnyös, műszakilag lehetséges és gazdaságilag megalapozott.

Az új és innovatív hulladék-újrahasznosítási és energia-visszanyerési eljárások fejlesztése összhangban van az egyre szigorúbb környezetvédelmi előírásokkal, amelyek célja:

58 BÁNÁTI Bálint dr. (2017): Az inert hulladék problémaköre hatósági szemmel, Jogi Fórum, Pécs

59 A biológiailag lebomló szerves anyagok aerob vagy anaerob lebontása (pl. komposztálás, rothasztás) és további felhasználásra alkalmassá tétele szintén hasznosításnak minősül. A hulladékhasznosítási tevékenységeket, illetve a hasznosítást szolgáló műveleteket a hulladékgazdálkodási törvény 4. sz. melléklete tételesen felsorolja.

- a hulladéklerakókban tárolt hulladék mennyiségének korlátozása
- a nem megújuló erőforrások kimerülésének csökkentése

Ahogy a forrás szerinti szétválasztási programok fejlődnek, a technológiai innovációk érvényesülnek, úgy egyre több hulladékot kezelnek újrahasznosítási és hasznosítási folyamaton belül. A speciális visszanyerési és újrahasznosítási folyamatok fejlesztése lehetővé teszik a hulladék, mint erőforrás jobb felhasználását, a körforgásos gazdaság gyakorlati alkalmazását.

Ha a hasznosítás gazdasági és technológiai feltételei adottak, a hulladékot a hasznosítás elősegítése érdekében a hasznosítási lehetőségeknek megfelelően elkülönítve kell gyűjteni (szelektív hulladékgyűjtés). Manapság egyre több termék előállításához használnak fel újrafeldolgozott műanyagot, melyek megvásárlásával szintén hozzájárulhatunk a körforgásos gazdaság hatékony működtetéséhez.

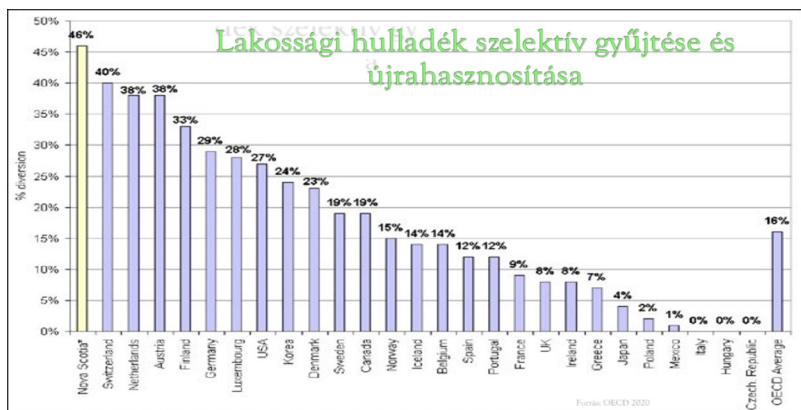
Bizonyos anyagok, például egyes fémek, a műanyagok újrafeldolgozása során elsősorban csomagolóanyagokat (fóliát, tálcákat, fedelet és palackokat) állítanak elő, de készülhetnek belőle más, kevésbé magas minőségű műanyag használati cikkek is (pl. kerti bútorok, kültéri burkolat, közlekedési táblák). Az újrafeldolgozás leggyakoribb fajtája az úgynevezett mechanikus feldolgozás. Ez alatt a műanyag hulladék

tisztítását, újraolvasztását, valamint feljavítását értjük, melyek olyan gépített folyamatok során történnek, mint a darálás, az öblítés és a mosás, a szétválasztás, a szárítás, az újragranulálás és a formázás. Az elkülönített hulladékgyűjtés tehát nem cél, hanem a hasznosítás eszköze. Az újrafeldolgozás előfeltétele a szelektív hulladékgyűjtési rendszer hatékony működése. Ahhoz, hogy hulladékot újra lehessen hasznosítani, az eltérő anyagú hulladékokat külön-külön kell gyűjteni, így a fémeket, az üveget, a műanyagot, a papírt, a szerves eredetű, illetve veszélyes hulladékot, de a lomot, a textil-, az elektromos- és elektronikai hulladékot is. Míg egyes európai országokban, például Németországban, az összhulladék több mint 60%-át dolgozzák fel újra és komposztálják, addig Magyarországon ez az arány csupán 35%. (EuroStat 2021-es adat)

Budapesten az összegyűjtött hulladék mindössze kb. 10%-a kerül szelektíven begyűjtésre, ez vidéken még alacsonyabb arány. A közszolgáltatás keretében szelektíven begyűjtött hulladékfajták közül a műanyag és fém begyűjtésénél a hulladék kb. 50%-a háztartási vagy más, nem újrahasznosítható szemét, aminek nem ott a helye, ahova dobták. A papír, az üveg és a kerti zöldhulladék csak minimális mennyiségben tartalmaz idegen (nem odavaló) anyagokat.⁶⁰ A települési hulladék újrafeldolgozási aránya Magyarországon 2018-ban 37,4% volt, ami ugyan elmarad az unió 47,4%-os átlag arányától, ám a visegrádi együttműködés (V4) tagállamai között már a legjobb adat. A pandémia alatt jelentősen emelkedett hazánkban a hulladék újrahasznosításának mértéke (az összes hulladék 65,3%-át újrahasznosítják, miközben 2007-ben még csupán 24,6%, 2015-ben pedig 50,1% volt ez a mérték.) és csökkent az egy főre jutó hulladéktermelés.⁶¹

60 A közszolgáltatás keretében begyűjtött hulladék esetében, az FKF Nonprofit Zrt. 2019-es adatai szerint.

61 Adatforrás: VilágGazdaság 2020.10.19. Boros Anita, az Innovációs és Technológiai Minisztérium (ITM) államtitkára az Országos Környezetvédelmi Információs Rendszerben összesített elmúlt évi hulladékgazdálkodási adatok elemzése alapján nyilatkozata.

Bizonyos javuló tendenciák minden hulladékfajta esetében megfigyelhetők, így a Magyarországon megtermelt személyenként 49 kilogrammnyi veszélyes hulladék is jelentősen elmarad az uniós személyenkénti 142 kilogrammos átlagától. A hulladékgazdálkodási törvény rendelkezése szerint ártalmatlanításra csak az a hulladék kerülhet, amelynek anyagában történő hasznosítására vagy energiahordozóként való felhasználására a műszaki, illetőleg gazdasági lehetőségek még nem adóttak, vagy a hasznosítás költségei az ártalmatlanítás⁶² költségeihez viszonyítva aránytalanul magasak. Összességében mégis az összes megtermelt lakossági hulladék szelektív gyűjtéssel és újrahasznosítással való kezelése elenyésző (2020-as OECD adat).

Amikor a környezetünkkel tudatosan jól bánunk, összhangban vagyunk vele, hasznosítjuk a javunkra, de nem kizsákmányoljuk, amikor a természetet védjük és ápoljuk, akkor sajátmagunkat is megvédjük és jobbá tesszük az életünket, biztosítjuk magunk és gyermekeink számára a jövőt.

Visszaérkezünk tehát a „közlegetők tragédiájá”-hoz, melyre Hardin 1968-ban, jóval több, mint fél évszázada felhívta a figyelmet:⁶³ a pazar-

62 A hulladékartalmatlanítási tevékenységeket, illetve az ártalmatlanítást szolgáló műveleteket a hulladékgazdálkodási törvény 3. sz. melléklete tételesen felsorolja.

63 HARDIN, Garrett (1968). „The Tragedy of the Commons” Science. 162 (3859): 1243–1248.

ló, önpusztító gazdálkodás veszélyeire, a túlnépesedés megfékezésére irányuló technikai megoldások hiányára, de rámutatott arra is, hogy miért veszélyeztettek a közösen birtokolt erőforrásaink, például a talajvíz, a legelő és a halászat. Mindezek az emberi viselkedés, alaptermészet következtében elkerülhetetlenül hanyatlanak, ha nem vagyunk képesek hatékonyan kooperálni, alapjában befolyásolni, megváltoztatni e folyamatokat, s ha mindezt nem támogatják kellőképpen az erőforrásokkal való gazdálkodásra vonatkozó környezetvédelmi és gazdasági politikák. A legfontosabb két szempont, tanulság mindebből, hogy a remek stratégiák, jelentések, zöldkönyvek, akciótervek semmit sem érnek összehangolt törvényhozás, konzekvens és komplex törvényalkalmazás és – legfőképpen – a fejekben történő alapvető szemléletváltozás és mindennek következtében bekövetkező tudatos, nemzetgazdasági, ösztársadalmi méretű viselkedésváltozás nélkül.

Felhasznált szakirodalom:

- ALEKSZA László (szerk.) (2017): Hulladékgazdálkodás, ProfiKomp, SzIE.
- AMANATIDIS, Georgios (2021): Gazdaság – Környezetpolitika – Erőforrás-hatékonyság és a körforgásos gazdaság <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/76/eroforras-hatekonysag-es-a-korforgasos-gazdasag> (2021. december 21.)
- BÁNÁTI Bálint dr. (2017): Az inert hulladék problémaköre hatósági szemmel, Jogi Fórum, Pécs
- BÁNDI – ERDEY – HORVÁTH – POMÁZI: Az Európai Unió környezetvédelmi szabályozása – Kir-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2001.
- BÁNDI Gyula – LÁNG István – FEKETE Gábor (szerk.) (2002): Környezet- és Természetvédelmi Lexikon, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BÁNDI Gyula (2014): Környezetjog, Szent István Társulat, Budapest.
- BÁNDI Gyula (2020): Környezetjogi elvek I., PPKÉ-JÁK. pp.17.
- BARTUS Gábor – SZALAI Ákos (2014): Környezet, jog, gazdaságtan Környezetpolitikai eszközök, környezet-gazdaságtani modellek és joggazdaságtani magyarázatok, Pázmány Press Budapest

- BENCZE – GELLÉRTHEGYI – KOCSIS-KUPPER: Környezetvédelmi Jogi Útmutató – HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2002.
- ELEK Balázs: Vadászok, halászok a büntetőjog hálójában, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2015, 281.
- FARKAS Hilda (2017): hulladékgazdálkodás alapjai In: Alexa László (2017): Hulladékgazdálkodás, SzIE, Gödöllő.
- FÖLDVÁRI József: Magyar Büntetőjog – Általános rész, Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 87.
- HÁGER Tamás (2016): A környezet alkotmányos és büntetőjogi védelme, különös tekintettel a vizek élővilágának oltalmára – In. Az új BTK; Büntetőjogi Szemle 2016/1–2. szám. 27-37.
- HARDIN, Garret (2000): A közlegelő tragédiája. In: Lányi András (szerk.): Természet és szabadság: Humánökológiai olvasókönyv. Osiris, Budapest, 219–232.
- HARDIN, Garrett (1968). The Tragedy of the Commons, Science. 162 (3859): 1243–1248.
- HORNYÁK Margit Dr.: A hulladékgazdálkodás jogi szabályozásawww.sze.hu/-nagy/Hulladekjegyzet03.pdf (letöltve 2020. december 15.)
- HORVÁTH Zoltán: Kézikönyv az Európai Unióról – Magyar Országgyűlés 2001.
- JANS Jan H. – VEDDER Hans H. B. (2008): *European Environmental Law*, Third Edition, Europa Law Publishing, Groningen, 2008, 42.
- JORDAN, Andrew and O’RIORDAN, Timothy: The precautionary principle: a legal and policy history, 2004);
- MCDUGALL F.R – WILSON E.J – WILLMORE J (2000/2001): Eurotrash: searching Europe for a more sustainable approach to waste management, Publication: Resources, Conservation and Recycling, Elsevier, Resources, Conservation and Recycling. Volume 31, Issue 4, April 2001, Pp 327-346.
- MILFONT, Taciano L. – DUCKITT, John (2006): Preservation and Utilization: Understanding the Structure of Environmental Attitudes, Medio Ambiente y Comportamiento Humano, 7(1), 29-50
- NÓTÁRI Tamás (2013): Jogi Regulák és Szentenciák latinul és magyarul, Lectum Kiadó, 19.
- SZAKADÁT László (1995): Ronald Coase és a közgazdaságtan módszer-

tana. Közgazdasági Szemle. XLII, 11, 1044–1051.
TÓTH I. János (2008): Az externália új dimenziói, Magyar Tudomány,
08/05 593. o.

Hatályos hazai hulladékgazdálkodási jogszabályok:

- 2000. évi XLIII. törvény a hulladékgazdálkodásról
- 1995. évi LVI. törvény a környezetvédelmi termékdíjról, továbbá egyes termékek környezetvédelmi termékdíjáról
- 110/2002.(XII.12.) OGY határozat az Országos Hulladékgazdálkodási Tervről
- 101/1996.(VII.12.) Korm. rendelet a veszélyes hulladékok országhatárokon át történő szállításának ellenőrzéséről és ártalmatlanításáról szóló „Bázeli Egyezmény” kihirdetéséről
- 242/2000.(XII.23.) Korm. rendelet a települési hulladékkezelési közszolgáltatási díj megállapításának részletes szakmai szabályairól
- 50/2001.(IV.3.) Korm. rendelet a szennyvizek és szennyvíziszapok mezőgazdasági felhasználásának és kezelésének szabályairól
- 98/2001.(VI.15.) Korm. rendelet a veszélyes hulladékkal kapcsolatos tevékenységek végzésének feltételeiről
- 213/2001.(XI.14.) Korm. rendelet a települési hulladékkal kapcsolatos tevékenységek végzésének feltételeiről
- 241/2001.(XII.10.) Korm. rendelet a jegyző hulladékgazdálkodási feladat- és hatásköréről
- 271/2001.(XII.21.)Korm. rendelet a hulladékgazdálkodási bírság mértékéről, valamint kiszabásának és megállapításának módjáról
- 94/2002.(V.5.)Korm. rendelet a csomagolásról és a csomagolási hulladék kezelésének részletes szabályairól
- 53/2003. (IV. 11.) Korm. rendelet a környezetvédelmi termékdíjmentesség, a termékdíj visszaigénylésének és átvállalásának, valamint a használt gumiabroncs behozatalának feltételeiről
- 126/2003.(VIII.15.)Korm. rendelet a hulladékgazdálkodási tervek részletes tartalmi követelményeiről
- 164/2003.(X.18.)Korm. rendelet a hulladékkal kapcsolatos nyilvántartási

- és adatszolgáltatási kötelezettségekről
- 224/2004.(VII.22.)Korm. rendelet a hulladékkezelési közszolgáltató kiválasztásáról és a közszolgáltatási szerződésről
- 264/2004.(IX.23.)Korm. rendelet az elektromos és elektronikai berendezések hulladékainak visszavételéről
- 267/2004.(IX.23.)Korm. rendelet a hulladékká vált gépjárművekről
- 120/2004.(IV.29.)Korm. rendelet az Európai Közösségen belüli, az oda irányuló és az onnan kifelé történő hulladékszállítás felügyeletéről és ellenőrzéséről
- 109/2005.(VI.23.)Korm. rendelet az elemek és az akkumulátorok hulladékainak visszavételéről
- 209/2005.(X.5.)Korm. rendelet a betétdíj alkalmazásának szabályairól
- 10/1995.(IX.28.)KTM rendelet a környezetvédelmi termékdíjról, továbbá egyes termékek környezetvédelmi termékdíjáról szóló 1995. évi LVI. törvény végrehajtásáról
- 4/2001.(II.23.)KöM rendelet a hulladék olajok kezelésének részletes szabályairól
- 5/2001.(II.23.)KöM rendelet a poliklórozott bifenilek és a poliklórozott terfenilek és az azokat tartalmazó berendezések kezelésének részletes szabályairól
- 9/2001.(IV.9.)KöM rendelet az elemek és akkumulátorok, illetve hulladékaik kezelésének részletes szabályairól
- 16/2001.(VII.18.)KöM rendelet a hulladékok jegyzékéről
- 3/2002.(II.22.)KöM rendelet a hulladékok égetésének műszaki követelményeiről, működési feltételeiről és a hulladékégetés technológiai kibocsátási határértékeiről
- 2/2002.(VII.9.)KvVM rendelet a titán-dioxid gyártás hulladékairól
- 15/2003.(XI.7.)KvVM rendelet a területi hulladékgazdálkodási tervekről
- 23/2003.(XII.19.)KvVM rendelet a biohulladék kezeléséről és a komposztálás műszaki követelményeiről
- 16/2004.(X.8.)KvVM rendelet az egyes veszélyes anyagok elektromos és elektronikai berendezésekben való alkalmazásának korlátozásáról
- 45/2004.(VII.26.)BM-KvVM együttes rendelet az építési és bontási hulladék kezelésének részletes szabályairól
- 20/2006.(IV.5.)KvVM rendelet a hulladéklerakással, valamint a hulla-

déklerakóval kapcsolatos egyes szabályokról és feltételekről
1/2002.(I.11.)EüM rendelet az egészségügyi intézményekben keletkező
hulladék kezeléséről

16/2002.(IV.10.)EüM rendelet a települési szilárd és folyékony hulla-
dékkal kapcsolatos közegészségügyi követelményekről

20/2005.(VI.10.)EüM rendelet a humán gyógyszerek és csomagolásuk
hulladékainak kezeléséről

A hulladékokkal kapcsolatos tevékenységekre is vonatkozó legfontosabb
általános jellegű jogszabályok:

1995. évi LIII. évi törvény a környezet védelmének általános szabályairól
80/1999.(VI.11.)Korm. rendelet a telepengedély alapján gyakorolható
ipari és szolgáltató tevékenységekről, valamint a telepengedélyezés
rendjéről

314/2005.(XII.25.)Korm. rendelet a környezeti hatásvizsgálati és az
egységes környezethasználati engedélyezési eljárásról

Stratégia

a Tanács 90/C 122/02 állásfoglalása a hulladék-politikáról

a Tanács 97/C 76/01 állásfoglalása a közösségi hulladékgazdálkodási
stratégiáról Hulladék az Európai Parlament és a Tanács 2006/12/
EK irányelve a hulladékokról

- a Bizottság 2000/532/EK határozata a 75/442/EGK tanácsi irányelv
1(a) bekezdése szerint a 94/3 határozattal létrehozott hulladék lista,
valamint a 91/689/EGK tanácsi irányelv 1(4) bekezdése szerint a
Tanács 94/904/EK határozatával létrehozott veszélyes hulladék
lista helyettesítéséről

- a Bizottság 2001/118/EK határozata a hulladékok listájára vonatkozó
2000/532/EK határozat módosításáról

- a Bizottság 2001/119/EK határozata a hulladékok listájára vonatkozó
2000/532/EK határozat módosításáról

- a Bizottság 2001/573/EK határozata a hulladékok listájára vonatkozó
2000/532/EK határozat módosításáról

- a Bizottság 76/431/EGK határozata a Hulladékgazdálkodási Bizottság
létrehozásáról

Veszélyes hulladék

a Tanács 91/689/EGK irányelve a veszélyes hulladékról

- a Tanács 94/31/EGK irányelve a 91/689/EGK tanácsi irányelv módosításáról
- a Bizottság 96/302/EK határozata a 91/689/EGK tanácsi irányelv 8(3) bekezdése szerint adandó információk formátumáról Határokat átlépő szállítás a Tanács 89/C 9/01 állásfoglalása a veszélyes hulladékok országhatárokat átlépő szállításáról harmadik országba a Tanács 259/93/EK rendelete a hulladék Európai Közösségen belüli, illetve onnan ki- és oda beszállításának felügyeletéről és ellenőrzéséről
- a Tanács 120/97/EK rendelete a 259/93/EGK tanácsi rendelet módosításáról
- a Bizottság 2408/98/EK rendelete a 259/93/EGK tanácsi rendelet módosításáról
- a Bizottság 1999/816/EK határozata a 259/93/EK tanácsi rendelet 42(3) bekezdése szerinti II., III., IV. és V. mellékletek elfogadásáról
- a Bizottság 94/774/EK határozata a 259/93/EK tanácsi rendelettel kapcsolatos hozzájárulási formanyomtatványról
- a Bizottság 1999/412/EK határozata a 259/93/EK tanácsi rendelet 41(2) bekezdése szerinti beszámolási kötelezettség kérdőívéről
- a Tanács 93/98/EGK határozata a Bázeli Egyezményből adódó következményekről a Közösségre vonatkozóan
- a Tanács 97/640/EK határozata a veszélyes hulladékok országhatárokat átlépő szállításának ellenőrzéséről és kezeléséről szóló Bázeli Egyezménynek a Részesek Konferenciája III/1 Határozata szerinti módosítása elfogadásáról
- a Tanács 1420/1999/EK rendelete az egyes hulladékok egyes nem-OECD országokba történő szállításánál alkalmazandó közös szabályok és eljárás megállapításáról
- a Bizottság 1208/2000/EK rendelete a 1420/1999/EK és a 1547/1999/EK tanácsi rendeletek módosításáról Bulgáriára és Nigériára vonatkozóan
- a Bizottság 2630/2000/EK rendelete a 1420/1999/EK tanácsi rendelet módosításáról Bahreinre, Haitire, Hondurasra, Líbiára, Namíbiára, Quatarra, Üzbegisztánra és a Vatikánra vonatkozóan
- a Bizottság 1547/1999/EK rendelete az egyes hulladékok egyes, az OECD C(92)39 final határozatát nem alkalmazó országokba történő

- szállításánál alkalmazandó, a 259/93/EK tanácsi rendelet szerinti ellenőrzési eljárás meghatározásáról
- a Bizottság 334/2000/EK rendelete a 1547/1999/EK tanácsi rendelet módosításáról Malajziára vonatkozóan
 - a Bizottság 354/2000/EK rendelete a 1547/1999/EK tanácsi rendelet módosításáról Kínára vonatkozóan
 - a Bizottság 1552/2000/EK rendelete a 1547/1999/EK tanácsi rendelet módosításáról Észtországra, Hong Kong-ra, Magyarországra, Indonéziára, Litvániára, San Marino-ra és Thaiföldre vonatkozóan
 - a Bizottság 77/2001/EK rendelete a 1547/1999/EK és a 1420/1999/EK tanácsi rendeletek módosításáról Albániára, Brazíliára, Bulgáriára, Burundira, Jamaicára, Marokkóra, Nigériára, Perura, Romániára, Tunéziára és Zimbabwére vonatkozóan Égetés az Európai Parlament és a Tanács 2000/76/EK irányelve a hulladékégetésről
 - a Bizottság 97/283/EK határozata a dioxinok és furánok légköri emissziója tömegkoncentráció-meghatározási mérési eljárásainak összehangolásáról a 94/67/EK Tanácsi Irányelv 7(2) bekezdésének megfelelően
 - a Bizottság 98/184/EK határozata a tagállamok beszámolóiról a veszélyes hulladék égetéséről szóló 94/67/EK tanácsi irányelv végrehajtásáról (a 91/692/EGK tanácsi irányelv végrehajtására)

Lerakás

- a Tanács 1999/31/EK irányelve a hulladéklerakásról
- a Bizottság 2000/738/EK határozata a tagállamok beszámolóiról a hulladéklerakásról szóló 1999/31/EK tanácsi irányelv végrehajtásáról
- a Tanács 2003/33/EK határozata a a hulladékok hulladéklerakókban történő átvételének kritériumairól és eljárásairól

Gépjármű

- az Európai Parlament és a Tanács 2000/53/EK irányelve a kiselejtett gépjárművekről
- a Bizottság 2001/753/EK határozata a tagállamok beszámolóiról a kiselejtett gépjárművekről szóló 2000/53/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv végrehajtásáról
- a Bizottság 2002/151/EK határozata a bontási igazolás kiadásának minimális követelményeiről

Akkumulátor

- a Tanács 91/157/EGK irányelve az egyes veszélyes anyagokat tartalmazó elemekről és akkumulátorokról
- a Bizottság 93/86/EGK irányelve a 91/157/EGK tanácsi irányelv technikai végrehajtásról
- a Bizottság 98/101/EK irányelve a 91/157/EGK tanácsi irányelv technikai végrehajtásról

Olaj

- a Tanács 75/439/EGK irányelve a hulladék olajok kezeléséről
- a Tanács 87/101/EGK irányelve a 75/439/EGK tanácsi irányelv módosításáról

PCB

- a Tanács 96/59/EGK irányelve a poliklórozott bifenilek és a poliklórozott terfenilek kezeléséről
- a Bizottság 2001/68/EK határozata két referencia-eljárás bevezetéséről a PCB-k mérésére

Csomagolás

- az Európai Parlament és a Tanács 94/62/EK irányelve a csomagolási hulladékokról és a csomagolási hulladékokról
- a Bizottság 97/129/EK határozata a 94/62/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv szerinti csomagolóanyag-jelölési rendszer létrehozásáról
- a Bizottság 97/138/EK határozata a 94/62/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv szerinti adatbázis-rendszerre vonatkozó formátum létrehozásáról
- a Bizottság 1999/177/EK határozata a 94/62/EK irányelvben megállapított nehézfém koncentráció határértékektől való eltérésről a műanyag rekeszek és granulátumok esetében
- a Bizottság 1999/42/EK határozata a 94/62/EK irányelv 6(6) bekezdése alapján Ausztria által tett intézkedések jelentésének jóváhagyásáról
- a Bizottság 1999/652/EK határozata a 94/62/EK irányelv 6(6) bekezdése alapján Belgium által tett intézkedések jelentésének jóváhagyásáról
- a Bizottság 1999/823/EK határozata a 94/62/EK irányelv 6(6) bekezdése alapján Hollandia által tett intézkedések jelentésének jóváhagyásáról
- a Bizottság 2001/171/EK határozata a 94/62/EK irányelvben meg-

- állapított nehézfém koncentráció határértékektől való eltérésről az üveg csomagolások esetében
- a Bizottság 2001/524/EK határozata a 94/62/EK irányelvvel kapcsolatos referencia-szabványok közzétételéről TiO₂ a Tanács 78/176/EGK irányelve a titán-dioxid ipar hulladékairól
 - a Tanács 83/29/EGK irányelve a 78/176/EGK tanácsi irányelv módosításáról
 - a Tanács 82/883/EGK irányelve a titán-dioxid ipar hulladékainak környezeti megfigyeléséről és monitorozásáról
 - a Tanács 92/112/EGK irányelve a titán-dioxid ipar hulladékai okozta szennyezés csökkentésének, megszüntetésének összehangolási módjáról Szennyvíz-iszap a Tanács 86/278/EGK irányelve a talaj védelméről a szennyvíziszapok mezőgazdasági használatában

Állati hulladék

- a Tanács 90/667/EGK irányelve az állati hulladékok ártalmatlanításának és feldolgozásának, forgalomba hozatalának, az állati és hal eredetű takarmányok patogenitása megelőzésének állategészségügyi szabályairól, valamint a 90/425/EGK irányelv módosításáról
- Tanács 81/972/EGK ajánlása a hulladékpapír hasznosításáról és a hasznosított papír használatáról

Adatszolgáltatás

- a Tanács 91/692/EGK irányelve az egyes környezetvédelmi irányelvek végrehajtásról szóló beszámolók egységesítéséről és racionalizálásáról
- a Bizottság 94/741/EGK határozata a hulladékokra vonatkozó egyes előírások végrehajtásáról szóló beszámolókról (a 91/692/EGK Tanácsi Irányelv végrehajtása) (75/439, 75/442, 86/278)
- a Bizottság 97/622/EK határozata a tagállamok hulladékokra vonatkozó – egyes előírások végrehajtásáról szóló – beszámolóiról (a 91/692/EGK Tanácsi Irányelv végrehajtása) (91/689, 94/62)

Dobrocsi Szilvia¹

JOGI SZEMÉLYEK BÜNTETŐJOGI SZANKCIONÁLÁSA A KÖRNYEZET- ÉS TERMÉSZETKÁROSÍTÁST EREDMÉNYEZŐ CSELEKMÉNYEKSEL ÖSSZEFÜGGÉSBEN

1. Bevezető gondolatok

A jelen tanulmány megírásakor az a cél vezérelt, hogy feltárjam a hazai jogalkalmazási tendenciákat a környezet és a természet elleni bűncselekmények kapcsán. Kifejezetten a jogi személyek szankcionálására helyeztem a hangsúlyt a kutatás során, azt kutatva, milyen mértékben alkalmaznak büntetőjogi intézkedést a bíróságok a jogi személyekkel szemben az e fejezetbe tartozó bűncselekményekkel összefüggésben. Bár azzal a korábbi évek tapasztalatai alapján tisztában voltam, hogy a jogi személyek büntetőjogi szankcionálása továbbra sem jellemző a büntetőeljárásokban, a kutatás eredménye igencsak kínos meglepetéssel szolgált. Talán előre bocsáthatom végső megállapításom, amely szerint mindeddig nem alkalmaztak a bíróságok büntetőjogi intézkedést jogi személyekkel szemben a környezetet és a természetet károsító bűncselekmények kapcsán. Minthogy ezen bűncselekmények előfordulása nem ritka, felmerül a kérdés, hogy miért nem élnek a bíróságok a szankcionálás lehetőségével.

A téma tanulmányozásához, a vonatkozó jogesetek felkutatásához ügyészégi statisztikai adatokat, bírósági határozatokat és a szakirodalmat tanulmányoztam. Minthogy ebbéli kutatásom nem vezetett valódi sikerre, áttekintettem az Európai Unió kapcsolódó szabályozását.

1 Egyetemi docens, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete

Meglehetősen váratlanul éppen ez adott további segítséget a környezeti büntetőjogi szabályok és a jogi személyek szankcionálása kapcsán, egy mostanában elkészített elemzéshez felhasznált – később ismertetendő – országjelentések ugyanis némi támpontot adtak az EU tagállamaiban folyó, a jogi személyeket és a környezet védelmét érintő jogalkalmazási tevékenység áttekintéséhez.

Elemezhető hazai statisztikai adatok híján tehát, a környezeti büntetőjog és a jogi személyek szankcionálhatóságának megértéséhez a továbbiakban először áttekintem a jogi személyek büntetőjogi szankcionálásának hazai fejlődését, majd áttérek a környezeti büntetőjog szabályozásának hazai és európai alakulására. Ez utóbbi kapcsán egyes európai országok jogalkalmazási adatait is bemutatom annak illusztrálására, hogy vannak olyan államok a közvetlen közelünkben is, ahol a környezetet és a természetet károsító bűncselekményért jogi személyeket is szankcióval sújtanak.

2. A jogi személyek büntetőjogi szankcionálásának hazai szabályozása

A jogi személyek büntetőjogi felelősségre vonásának kérdése az egyik legtöbbet kutatott téma volt hazánkban az 1990-2000-es években. Számtalan cikk, tanulmány, vitairat foglalkozott a büntetőjogi szankcionálás szükségességével, annak módjával, a hagyományos büntetőeljárás alapelvekkel való összeegyeztethetőségével. A tanulmányok elsősorban büntető anyagi jogi szempontból vizsgálták a problémát, csupán a 2010 körül jelentek meg kifejezetten az eljárási kérdésekkel foglalkozó dolgozatok.

A jogi személyek büntetőjogi felelősségéről dogmatikai vita is folyt az ezredforduló környékén. Végül a jogi személy közvetlen felelősségének szabályozása helyett a jogalkotó a mögöttes felelősséget vezette be, néhány olyan kivételes eset meghatározásával, amikor a jogi személy objektív felelősségi formában szankcionálható². A jogi személy büntetőjogi felelősségéről továbbra sincs szó, csupán a büntetőjogi szankcionálásra van lehetőség.

2 Lásd a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló 2001. évi CIV. törvényt (a továbbiakban: Jszt.).

A Jszt. hatályba lépését követő években a törvény alkalmazására elvélve került csak sor. Az elsődleges problémát a szabályozás újszerűsége, dogmatikai idegensége okozta, amely mellett a jogszabály valódi célja sem volt egyértelműen meghatározva. A jogalkotói indokolás természetesen tartalmazta a Jszt. megalkotásának okait, de ezek közül elsősorban az Európai Unióhoz való csatlakozást hangsúlyozta, amelynek előfeltétele volt a jogi személyek büntetőjogi szankcionálási lehetőségének megteremtése. A törvényt három évvel a hatályba lépését megelőzően fogadták el, különösebb figyelem nem övezte, hatályba lépéséig nem állt a figyelem középpontjában. Sem a jogalkotó, sem a jogalkalmazók nem tulajdonítottak neki jelentőséget, általánosságban, mint az uniós csatlakozás egyik kötelező melléktermékeként tekintettek rá. Hatályba lépését követően felkeltette a szakirodalom figyelmét, sorra születtek azok az írások, amelyek anyagi vagy eljárási szempontból elemezték a jogi személyek büntetőjogi szankcionálásának lehetőségét, kivitelezhetőségét, megoldásait és a szabályozás hiányosságait.

Az észrevételek hatására a jogalkotó a 2000-es években több alkalommal módosította a Jszt-t, tisztázva és pontosítva a szankcionálás anyagi jogi feltételeit, egyértelműsítve az eljárási szabályokat. Később, 2010 után, az új Btk. majd az új Be. hatályba lépése nyomán ismét felfrissítette a szabályozást a jogalkotó. Mára a jogalkotói módosítások nyomán a Jszt. megfelel minden európai uniós elvárásnak, a jogalkotó eleget tett a szakirodalomban az elmúlt évtizedekben megjelent kritikai megjegyzéseknek és javaslatoknak annak érdekében, hogy a gyakorlatban megfelelően alkalmazható legyen a jogszabály.

3. A környezet büntetőjogi védelme

A természet- és környezet büntetőjogi védelmének igénye mind haza, mind európai szinten megjelent az elmúlt évtizedekben.

Az Európai Unió régóta szorgalmazza a környezet védelmének előtérbe helyezését és a környezet- és természetkárosító elkövetők megbüntetését és az utóbbi évtizedben számos jogi eszközzel igyekezett eleget tenni a

környezetvédelmi kötelezettségének.³ A 2000-es években egyértelművé vált, hogy a közigazgatási és polgári jogi védelem mellett büntetőjogi szabályozásra is nagy szükség van, mert a környezeti bűncselekmények nagy károkat okoznak a környezetnek és az emberi egészségnek is, így minden olyan eszközzel harcolni kell ellenük, melyek megfelelő visszatartó erőt képviselnek. A levegő, a vizek, a talaj szennyezése, a hulladékgazdálkodás szabályainak megszegése, védett fajok kereskedelme mind olyan súlyos jogsértések, melyek a károkozás mellett a nemzeti és nemzetközi szinten tett korábbi erőfeszítések eredményeit is veszélybe sodorják és megnehezítik a közös környezetvédelmi célok elérését. Közös célokról van szó, mert a környezeti bűncselekmények egy része határokon átnyúló hatással jár, így nem csak a területi állam érdeke a jogellenes cselekmények visszaszorítása.⁴

Az európai jogalkotás – hosszas jogi csatározást követően – végül sikerre vitte a környezetvédelem büntetőjogi szabályozását, és az Európai Parlament és a Tanács 2008. november 19-én elfogadta a 2008/99/EK irányelvet (a továbbiakban: Irányelv) a környezet büntetőjog általi védelméről. Ez máig az uniós környezeti büntetőjog első számú eszköze.

Az Irányelv 6. cikke kifejezetten a jogi személyek szankcionálásáról szól, vagyis kötelezettséget fogalmaz meg a tagállamok részére, hogy a korábban felsorolt bűncselekmények tekintetében tegyék lehetővé a jogi személyek szankcionálását, amennyiben a cselekményt a jogi személy javára olyan személy követte el, aki „a jogi személyen belül vezető beosztást tölt be, akár egyénileg vagy akár a jogi személy szervezeti egységének részeként eljárva, a következők alapján:

- a) a jogi személy képviselőjének joga;
- b) a jogi személy nevében történő döntéshozatal joga; vagy
- c) a jogi személy szervezetében az ellenőrzés joga”.⁵

3 Lásd, többek között: Recommendation of the European Parliament and of the Council of 4 April 2001 providing for minimum criteria for environmental inspections in the Member States, az Európai Parlament és a Tanács 2004/35/EK Irányelve (2004. április 21.) a környezeti károk megelőzése és felszámolása tekintetében a környezeti felelősségről

4 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0051:FIN:HU:PDF> 1. pont (2021.11.26.)

5 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CE->

Biztosítani kell továbbá a jogi személy felelősségre vonhatóságát akkor, ha a fent említett személy a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettségének teljesítését mulasztotta el, így a jogi személynek alárendelt személynek lehetősége nyílt a bűncselekmény elkövetésére. Az Irányelv kiemeli, hogy a jogi személyek felelőssége nem zárja ki a természetes személyek felelősségre vonását az Irányelvben felsorolt bűncselekmények miatt.

Az Irányelvet hazánk mindösszesen 26 (más forrás szerint 28⁶) jogszabály rendelkezésein keresztül ültette át a magyar jogba, a jogharmonizációs folyamat lezárult, a legutóbbi kapcsolódó módosítás 2014-ben történt.⁷

A hatályos Btk. XXIII. fejezete tartalmazza a környezet és a természet elleni bűncselekményeket. E körben a természet- és környezetkárosítás csak kettő azon cselekmények közül, amelyeket a jogalkotó büntetni rendel. Számos más bűncselekményt is tartalmaz ez a fejezet, megerősítve azon vélekedést, hogy a természet és a környezet károsítása sokféleképpen megvalósulhat, ezért az absztraktabb tényállások mellett sokkal konkrétabb, szűkebben körülírt tényállásokra is szükség van.

A gyakorlatban a Btk. XXIII. fejezetében foglalt tényállások miatti felelősségre vonás – ha nem is túl gyakran, de – előfordul a magyar bíróságok gyakorlatában. Ez azonban csak természetes személy elkövetőket érint. Nem áll rendelkezésre olyan statisztikai kimutatás, amely szerint az elmúlt években jogi személyekkel szemben intézkedés alkalmazására került sor ezekben a bűncselekményekben.

Általánosságban ugyanakkor elmondható, hogy növekvő számban került sor az elmúlt években jogi személyekkel szemben büntetőjogi intézkedés ügyész indítványozására, amely indítványokat azonban a bíróság jórészt elutasította. Ezzel együtt az alkalmazott intézkedések

LEX%3A32008L0099 (2021.11.26.)

6 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/NIM/?uri=CELEX:32008L0099> (2021.11.26.)

7 <https://jogharmonizacio.im.gov.hu/>, keresés: 2008/99 EK irányelv (2021.11.26.)

száma is nőtt, bár ezeket jellemzően költségvetési csalás,⁸ adócsalás,⁹ csődbűncselekmény,¹⁰ csempészet és sikkasztás bűncselekmények miatt alkalmazták.¹¹

A környezet és a természet védelmével összefüggő bűncselekmények közül csak a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése merült fel egy-egy ügyészi indítványban az évek során, de ezek esetében végül a bíróság nem rendelte el az intézkedést.¹²

4. A környezet és a természet büntetőjogi védelmének megerősítése

Az Európai Unió már említett irányelvének átültetési határideje 2010 végén lejárt. A tagállamok többé-kevésbé teljesítették erre vonatkozó kötelezettségeiket,¹³ az Európai Unió mégsem elégedett a környezet büntetőjogi védelmének érdekében tett erőfeszítéseikkel.

2019. július 1-je és december 31-e között Finnország töltötte be az EU soros elnöki tisztségét, és programjának egyik eleme volt a környezet büntetőjogi védelmére vonatkozó szabályozás felülvizsgálata, illetve tagállami alkalmazásának áttekintése. Valójában már a finn elnökséget megelőző román elnökség is foglalkozott a kérdéssel, kifejezetten az EU büntető anyagi joga jövőjének áttekintését tűzte ki célul.¹⁴ A törekvések kapcsán a Tanács akkor arra a megállapításra jutott, hogy újabb jogszabályok kidolgozása és elfogadása helyett bölcsebb lenne a hangsúlyt

8 Lásd például: Győri Ítéltábla Bf.I.63/2020/24., Szegedi Ítéltábla Bf.IV.205/2021/13.

9 Lásd például: Szegedi Ítéltábla Bf.I.794/2016/32.

10 Lásd: Kúria Bfv.I.1381/2017/6., BH2018.165,

11 Lásd például: Fővárosi Ítéltábla 5.Bf.353/2011/97.,

12 Lásd például: Kecskeméti Városi Bíróság B.154/2008/211.

13 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/NIM/?uri=CELEX:32008L0099> (2021.11.26.) Egyes országok 1-1 (pl. Görögország, Spanyolország, Ciprus, Franciaország, Olaszország), mások száznál is több (Belgium, Írország, Egyesült Királyság) jogszabály rendelkezéseivel biztosították az Irányelv átültetését.

14 <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9726-2019-INIT/en/pdf> (2021.11.26.)

inkább a már meglévő jogszabályok implementálása hatékonyságának és minőségének vizsgálatára helyezni. Ennek érdekében – több más terület mellett – a környezet büntetőjogi védelmére vonatkozó Irányelvvel kapcsolatban is kérdőíveket készítettek, amelyekre a tagállamok visszajelzéseit várták a szabályozott területre vonatkozó szabályok implementálásával és gyakorlati alkalmazásával összefüggésben.¹⁵

A kérdőívek és az arra adott válaszok alapján készített elemzés jelentőségét az is adta, hogy az Irányelv több, mint 10 éve született, az implementálására adott – egyébként többnyire betartott – határidő ugyancsak régen lejárt, és az azóta eltelt időben nem történt érdemi előrelépés a környezet büntetőjogi védelmének közösségi szabályozása területén.

Az Európai Unió jogfejlődését tekintve már a 2015-ben elfogadott Európai Biztonsági Stratégia tartalmazta azt a megállapítást, hogy kapcsolat áll fenn a környezeti bűncselekmények és a szervezett bűnözés között.¹⁶ 2016-2019 között a Tanács felhívására a Bizottság áttekintette a környezeti bűncselekményekkel kapcsolatos európai uniós szabályozást – ez fejeződött be 2019-ben. A résztvevők részéről számos jelzés érkezett arról, hogy a környezeti bűncselekmények hatalmas kárt / bevételt eredményeznek és akkorra a negyedik legjelentősebb bűncselekmény-csoporttá váltak a világon. Azt is megállapították, hogy a tagállamokban a környezeti bűnözéssel kapcsolatos eljárásokra vonatkozó megbízható, pontos és teljes körű statisztikai adatok hiánya nemcsak a Bizottság általi értékelést hátráltatta, hanem a nemzeti politikai döntéshozókat és gyakorló szakembereket is folyamatosan akadályozza intézkedéseik eredményességének nyomon követésében. 2018-ban a Bizottság akcióttervet készített a környezeti büntetőjogi szabályozásnak való megfelelésséggel összefüggésben,¹⁷ 2020-ban pedig elfogadták a Green Dealt, az Európai Zöld Megállapodást a környe-

15 <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12801-2019-INIT/en/pdf> 2. oldal (2021.11.26.)

16 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=COM:2015:0185:FIN> 3.2 pont (2021.11.26.)

17 [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM\(2018\)10&lang=en](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM(2018)10&lang=en); COM(2018)10 final and SWD(2018) 10 final (2021.11.26.)

zetvédelem elősegítése végett, több jelentős fókuszponttal.¹⁸ A 2019-ben elfogadott finn elnökségi jelentés utalt arra is, hogy a környezeti bűnözés esetében a szervezett bűnözés és a jogi személy résztvevők is szerephez jutnak, amelyekkel kiemelten kell foglalkozni.¹⁹

Mindezeket követően, az Irányelv említett értékelését összegezve a Bizottság megállapította, hogy a rendelkezések – szabályszerű implementálásuk ellenére – nem érik el céljukat és nem segítik elő megfelelően a környezet büntetőjogi eszközökkel történő védelmét, ezért 2020. december 3-án újabb kezdeményezést tett közzé, ezúttal már az Irányelv közvetlen felülvizsgálata és módosítása érdekében. A Bizottság a módosítással az Irányelv könnyebb alkalmazhatóságát, a terminológia egyszerűsítését, a statisztikai adatszolgáltatás rendszeresebbé válását, a hatóságok közötti együttműködés és információ-megosztás javítását, a jogalkalmazás hatékonyságának erősítését kívánta elérni.²⁰

A kétirányú (magánszemélyeket és civil, valamint kormányzati szerveket is elérő) konzultáció során számos résztvevőtől érkezett válasz a Bizottság megkeresésére. Az Európai Unió tagállamait tekintve szinte minden tagállam megkeresett minisztériuma visszaküldte a vonatkozó kérdőívet, amelyben adatot szolgáltatott a környezeti büntetőjog tagállami érvényesülésével kapcsolatban. A Bizottság ezek alapján állította össze jelentését és foglalta össze megállapításait.²¹

Hazánk megkeresett hatósága is kitöltötte a kérdőívet, de az országok többségével ellentétben csak minimális információk megosztására szorítkozott. Kiderült a válaszból, hogy a környezeti büntetőjog szabályozása terén több változás történt 2010 után:

- új, szerkezetileg is módosított Btk. készült,
- néhány esetben jelentős szankcióbeli változások történtek a természetes személyek vonatkozásában; ám

18 https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_hu (2022.01.31.)

19 Uo. 15. oldal

20 <https://eucrim.eu/news/evaluation-report-environmental-crime-directive/> (2021.11.26.)

21 https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:433ac4c4-1938-11eb-b57e-01aa-75ed71a1.0001.02/DOC_2&format=PDF (2021.11.26.)

- a jogi személyekkel kapcsolatos szabályozás terén nem történt jelentős, a témába vágó változás.

Az elkövetők környezeti bűncselekményekkel összefüggő büntetőjogi szankcionálására vonatkozóan hazánk az alábbi adatokat szolgáltatotta:

	2008-2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Összesen	n.a	123	197	195	161	129	164	n.a
Hulladékkal kapcsolatos bcs					133	100		
Vadállatokkal kapcsolatos bcs								
Egyéb		123	197	195	28	29	40	

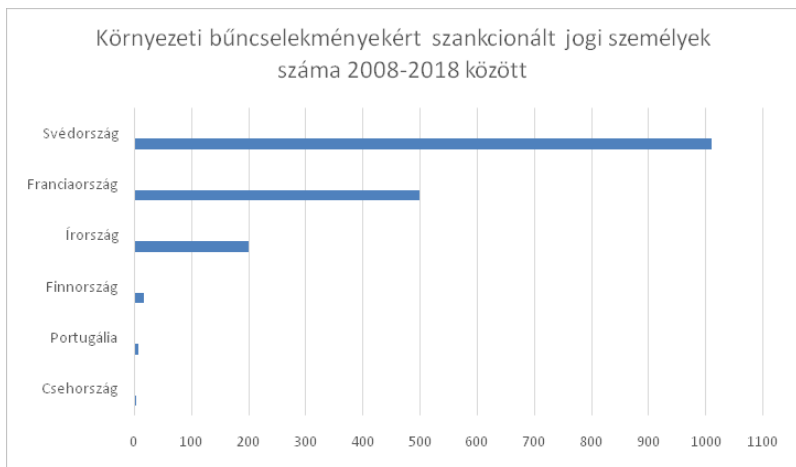
1. táblázat. Forrás: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:433ac4c4-1938-11eb-b57e-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_2&format=PDF, saját szerkesztés

Az adatok összevetésével megállapítható, hogy a szankcionált elkövetők számát tekintve Magyarország az EU középmezőnyéhez tartozik és nem áll rosszabbul, mint más tagállamok.²²

A jogi személyek szankcionálásával összefüggésben hazánk nem szolgáltatott adatot. Más országokból érkezett érdemi válasz, ami jól mutatja, hogy hol és milyen mértékben szankcionálják a jogi személyeket környezeti bűncselekmények elkövetése miatt. Az ábrán nem említett további országok ugyancsak nem válaszoltak e kérdésre.²³

22 https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:433ac4c4-1938-11eb-b57e-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_2&format=PDF (2021.11.26.)

23 Az összefoglaló további statisztikai adatokat is tartalmaz a környezeti bűncselekményekért szankcionált természetes és jogi személyekre, valamint a jogszabályban megállapított és a valóságban alkalmazott szankciók jellegéről és mértékéről is. Lásd: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:433ac4c4-1938-11eb-b57e-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_2&format=PDF (2021.11.26.)

1. ábra Forrás: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:433ac4c4-1938-11eb-b57e-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_2&format=PDF, saját szerkesztés

A Bizottság megfogalmazásában „a környezet büntetőjog általi védelméről szóló 2008/99/EK irányelv a környezet büntetőjog általi védelmének legfontosabb uniós eszköze,²⁴ azonban a kiszabott szankciók szintje túl alacsony volt ahhoz, hogy visszatartó erőt fejtsen ki és az Irányelv nem érte el a célját. A Bizottság azt is megállapította, hogy az érintett bűncselekmények jelentősen károsítják a mindennapi életünkhöz szükséges forrásokat, az ember és a természetes élővilág életterét, ezért mindenképpen fontos a hatékony büntetőjogi fellépés.

Erre tekintettel a Bizottság 2021 februárjában újabb konzultációt indított annak érdekében, hogy felmérje az Irányelv módosításának lehetséges irányait, az ezzel kapcsolatos igényeket, megismerje a vonatkozó javaslatokat. A nagyközönségtől és szakértőktől is várták a véleményeket. A konzultációs időszak lezárult, az eredeti ütemterv szerint a Bizottság

²⁴ https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12779-Improving-environmental-protection-through-criminal-law/public-consultation_hu (2021.11.26.)

2021 utolsó hónapjában fogadja el jelentését és közli megállapításait.²⁵

Ez a terveknek megfelelően meg is történt, ám végül mégsem az eredetileg meghatározott módon. A hatályos Irányelv módosítása helyett a Bizottság 2021. decemberében elfogadott egy új irányelv-tervezetet a környezeti bűnözéssel kapcsolatban, a Green Deal célkitűzéseinek elérése érdekében (a továbbiakban: Javaslat).²⁶ Javaslatára szerint ez tehát nem módosítaná, hanem felváltaná a hatályos irányelvet. A Javaslatához csatolt magyarázat szerint az új szabályozásnak hat fő célja van, ezek mentén igyekszik hatékonyabbá tenni a környezet büntetőjogi védelmét:

- „a nyomozás és a büntetőeljárás eredményességének javítása az irányelv alkalmazási körének frissítésével
- a nyomozás és a büntetőeljárás eredményességének javítása a környezeti bűnözés fogalommeghatározásában használt homályos kifejezések pontosításával vagy kiiktatásával
- hathatós, visszatartó erejű és arányos szankciótípusok és -szintek biztosítása a környezeti bűnözésre
- a határokon átnyúló nyomozás és büntetőeljárás előmozdítása
- a környezeti bűnözéssel kapcsolatos tájékozott döntéshozatal javítása a statisztikai adatok jobb gyűjtése és terjesztése révén
- a nemzeti jogérvényesítési láncok működési eredményességének javítása a nyomozások, a büntetőeljárások és a szankciók előmozdítása érdekében.”²⁷

Ezek a célkitűzések reflektálnak azokra a megállapításokra és kritikai észrevételekre, amelyeket a Bizottság tett az Irányelv felülvizsgálata során és amelyeket a konzultációban résztvevő civil szereplők is tettek.²⁸

25 https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12779-Kornyezeti-bunozes-a-kornyezet-buntetojog-altali-vedelmelrol-szolo-unios-szabalyozas-javitasa_hu (2021.11.26.)

26 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021PC0851&from=EN>, Javaslat az Európai Parlament és a Tanács Irányelve a környezet büntetőjog általi védelméről valamint a 2008/99/EK irányelv felváltásáról (2022.01.31.)

27 Uo.

28 Lásd a 21. lábjegyzetet

A Javaslat a 6-7. cikkeiben rendelkezik a tagállamok kötelezettségéről a jogi személyek szankcionálása kapcsán. A 6. cikk rendelkezik a jogi személyek szankcionálásának anyagi jogi háttéréről és feltételeiről, mind a tevéssel, mind a mulasztással megvalósuló elkövetést büntetni rendeli és leszögezi, hogy a jogi személy szankcionálása nem lehet akadály a természetes személy elkövető felelősségre vonásának. A 7. cikk az alkalmazandó szankciókat taglalja, „hatékony, arányos és visszatartó erejű” szankcionálási kötelezettséget állapít meg és hosszú listában sorolja fel az alkalmazható szankciókat, amelyeknek alkalmazhatóságát a tagállamok kötelesek biztosítani. Összességében a rendelkezéscsoport széles körű szankcionálási kötelezettséget ír elő a jogi személyekkel szemben és a tagállamok kötelezettségévé teszi nem csak a megfelelő szabályozás megalkotását, a megfelelő szankcionálás biztosítását is. Ez utóbbi kötelezettség talán a jogalkotási kötelezettségnél is jelentősebb.

5. Összegzés

A fentiekből látható, hogy a környezet büntetőjogi védelme érdekében az EU már 13 éve megtette az első – már akkor is sürgető – lépéseket, a megalkotott szabályozási elveket a tagállamok átültették saját jogszabályaikba. A Bizottság vizsgálódása azonban azt tárta fel, hogy minden jogalkotói igyekezet ellenére a tárgyalt büntetőjogi szabályok nem működnek olyan hatékonyan, amennyire kellene, és amennyire a várakozások azt előrevetítették. Különösen igaz ez a jogi személyek büntetőjogi szankcionálására, amely a nemzeti jelentések szerint sok országban a jogszabályi környezet rendelkezésre állása ellenére sem szivároog át a gyakorlatba.

A Bizottság megállapításaiból kiderül, hogy míg minden tagállam lehetővé tette a jogi személyek szankcionálását a környezeti bűncselekményekért, a tényleges jogalkalmazás aránya igencsak elenyésző. A Javaslat ezen is igyekszik változtatni, amennyiben a jogalkotást és a jogalkalmazás biztosítását is kiemelten fontosnak tartja.

A jogi személyek büntetőjogi szankcionálásának jogi feltételei hazánkban is rendelkezésre állnak, a mindennapi joggyakorlatban mégsem alkalmazzák a szabályokat. Az okok feltárása az irányadó szabályok

további pontosításánál is fontosabb lehet, ugyanis minden szabályozás hiábavaló, ha nem alkalmazzák.

A jogi személyek büntetőjogi szankcionálására vonatkozó szabályok elfogadása – ahogy már említettem – hazánk európai uniós csatlakozásának érdekében volt sürgető kérdés, de a szabályozás tényleges kidolgozására, finomítására csak évekkel később került sor. Az első években talán a jogalkotónak sem volt elég fontos a jogi személyek büntetőjogi szankcionálása, ami kétségtelenül rányomra bélyegét a jogalkalmazói hajlandóságra is. Később a jogalkotó hiába cizellálta és harmonizálta a szabályokat, a gyakorlat nem változott.

Véleményem szerint a jogalkalmazás előmozdítása érdekében a jogalkotónak kifejezett elkötelezettséget kell vállalnia a jogalkalmazók felé a jogi személy büntetőjogi szankcionálásának fontossága mellett. Fel kell mérni a jogalkalmazók körében a vonatkozó szabályok mellőzésének okait és ezeket szem előtt tartva érdemes képzésekkel segíteni a büntetőeljárás hatóságok és a bíróságok tagjait a jogalkalmazási hajlandóság növelése érdekében. A most elfogadott Javaslat hazai áttekintése, tanulmányozása, oktatása kiváló lehetőséget biztosít az ismeretek felfrissítésére, a prioritások meghatározására, annak megerősítésére, hogy a jogi személyek büntetőjogi szankcionálása európai szinten is meghatározó kérdés.

Úgy gondolom továbbá, hogy a jogi személy büntetőjogi felelősségre vonásának szabályozási megoldását érdemes átgondolni a jogalkalmazás hatékonyságának javítása érdekében. A jelenlegi kódex-szerű szabályozás meghaladottá vált, a szabálycsoport különállását erősíti, ami ugyancsak hozzájárulhat ahhoz, hogy a jogalkalmazók ritkán élnek vele. A jogi személyek büntetőjogi szankcionálására vonatkozó igényt erősítené az, ha a jogalkotó – a fiatalkorúakra és a katonákra vonatkozó szabályokhoz hasonlóan – a Büntető Törvénykönyv és a büntetőeljárásról szóló törvény egy-egy fejezetébe foglalná a jogi személyek büntetőjogi szankcionálásának szabályait. Ennek a gyakorlati kérdéseken túl szimbolikus jelentősége is lenne, hiszen kifejeznék azt, hogy ezek a szabályok a rendes büntetőjogi és büntető eljárásjogi szabályozás részét képezik, és ennek megfelelően ugyanúgy alkalmazandók, mint a jogszabályok további részei.

Az Európai Unió jogalkotási erőfeszítéseit tekintve egyértelmű, hogy a jogi személyek büntetőjogi szankcionálásának kérdése – nem csak

a jelenleg tárgyalt környezeti bűncselekmények tekintetében – egyre nagyobb jelentőséghez jut az előttünk álló időszakban, így végső soron hazánkban is megkerülhetetlen kérdéssé válik, amellyel a jogalkotónak és a jogalkalmazóknak foglalkozniuk kell.

Papp Petra¹

AZ ÓZONRÉTEG NEMZETKÖZI ÉS HAZAI JOGI VÉDELME

1. Bevezető gondolatok

Napjainkban több sajtóorgánumban olvasható, illetve számos média-tartalomban hallható, hogy az ózonréteg „elvékonyodik”,² „ózonlyuk” keletkezik.³ Az Antarktisz felett évente észlelhető ózonlyuk az elmúlt években kiterjedtebb és mélyebb volt, mint valaha.⁴ Legutóbb 2020 augusztus közepétől kezdett növekedni, és szeptember végére érte el maximális kiterjedését, több mint 24 millió négyzetkilométert, amely meghaladta az elmúlt tíz év átlagát és a kontinens legnagyobb részét lefedte.⁵ A rekord méretű ózonlyuk, amely az ózonréteg monitorozásának kezdete óta a leghosszabb ideig tartó, az egyik legnagyobb kiterjedésű és a legmélyebb volt, 2020 december végén zárult be.⁶ 2020 tavaszán az Északi-sark fölött is szokatlan méretű ózonlyukat mértek.⁷ Az ózon-

- 1 Egyetemi tanársegéd, doktoranda Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete, Papp Petra LL.M., elérhetőség: papp.petra@kre.hu MTMT azonosító: 10071019, MTMT link: <https://m2.mtmt.hu/api/author/10071019>
- 2 ORAM, D. E. – ASHFOLD, M. J. – LAUBE, J. C. [et.al]: A growing threat to the ozone layer from short-lived anthropogenic chlorocarbons, *Atmos. Chem. Phys.*, 17, 11929–11941, <https://doi.org/10.5194/acp-17-11929-2017>, European Geosciences Union (EGU), 2017. EGU – News & press – Study reveals new threat to the ozone layer
- 3 Ozone Hole through the years (nasa.gov)
- 4 NASA Ozone Watch: Latest status of ozone
- 5 2020 Antarctic ozone hole is large and deep | World Meteorological Organization (wmo.int)
- 6 Uo.
- 7 MÉSZÁROS Szabolcs: Szokatlan ózonlyuk az Északi-sarkvidék felett | csillagaszat.hu 2020. április

réteg természetes pajzsként szolgál, blokkolva a nap legtöbb ultraibolya (UV) sugarát.⁸ A sztratoszférikus ózon kimerülése az UV-sugárzás növekedéséhez vezet, amely eléri a Föld felszínét, ahol megzavarhatja a biológiai folyamatokat és károsíthatja számos anyagot.⁹

2. A témához kapcsolódó releváns definíciók

2.1. A környezet és a környezetvédelem fogalma dióhéjban

E fogalmak kapcsán a nemzetközi és a hazai szakirodalom, valamint a Környezet- és Természetvédelmi Lexikon a környezet fogalmát négyféleképpen határozza meg:¹⁰

- a) *Az élő szervezeteket körülvevő fizikai, kémiai és biológiai körülmények összessége;*
- b) *A valakit körülvevő személyek összessége;*
- c) *A biológiai, ökológiai környezet (az élőlény vagy társulás életfeltételeit megszabó külső tényezők, amik az élőlényre, társulásra hatnak);*
- d) *Az a tér, terület, amelyben az ember és kisebb közösségeinek élete zajlik.*¹¹

Az Európa Tanács *a környezetre veszélyes tevékenységekkel okozott károkkal kapcsolatos polgári jogi felelősségről* szóló egyezménye tartalmazza az alábbi fogalmat: „*A környezet magában foglalja a természetes erőforrásokat, legyenek azok élők vagy élettelenek, mint amilyen a levegő, a víz, a talaj, a flóra és a fauna és mindezek közötti kölcsönhatások; ugyancsak ide tartoznak mindazok a vagyontárgyak, amelyek a kulturális örökség részeit alkotják; illetve a tájkép meghatározó jellemzői.*”¹²

8 United States Environmental Protection Agency: Air and Radiation. EPA 430-F-10-025, June 2010, 1. <https://www.epa.gov/sites/default/files/documents/uvradiation.pdf>

9 MÓCSY Ildikó: Védőpajzsunk, az ózonréteg, Természet – katasztrófák – ökológia, Március 2006. <http://epa.oszk.hu/00400/00458/00111/1557.html>

10 BÁNDI Gyula: Környezetjog. Budapest, Szent István Társulat, 2011, 1-2.

11 Uo.

12 Convention on Civil Liability for Damage resulting from Activities Dangerous to the Environment – Explanatory Report – [1993] COETSER 2 (21 June

A környezet fogamára további definíció található a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény 4. § 1. pontjában, mely szerint *környezeti elem: a föld, a levegő, a víz, az élővilág, valamint az ember által létrehozott épített (mesterséges) környezet, továbbá ezek összetevői*, míg 2. pontja értelmében környezet: *a környezeti elemek, azok rendszerei, folyamatai, szerkezete*.

A környezet definíciójának közérthetőbb és Bándi Gyula szerint plasztikusabb megfogalmazása Barry Commoner nevéhez köthető, miszerint *„a környezet egy nagy, bihatetlenül komplex élő gépezet, amely a Föld felszínén vékony, dinamikus réteget alkot, ahol minden emberi tevékenység e gépezet integritásától és megfelelő funkcionálásától függ. A zöld növények fotoszintetizáló aktivitása nélkül nem lenne oxigén gépeink, kohóink, erőműveink számára, nem is beszélve az emberi és állati életről. A növények, állatok és a bennük élő mikroorganizmusok működése nélkül nem lenne tiszta víz folyóinkban és tavainkban. A termőtalajban évezredek alatt végbement biológiai átalakulások nélkül nem lennének növényeink, sem olajunk, sem szénünk. Ez a gépezet a mi biológiai tőkénk, az a bázis, amelyen az egész termelésünk alapul. Ha leromboljuk, a legelőrehaladottabb technológiánk is haszontalanná válik, és minden gazdasági és politikai rendszer, amely erre épül, eltűnik. A környezeti válság a közeledő katasztrófa jele.”*¹³

A környezetvédelem fogalmát gyakran használták a környezet megőrzésére irányuló aktív tevékenységek összefoglaló neveként.¹⁴ A Környezet- és Természetvédelmi Lexikon szerint: *„A környezetvédelem olyan céltudatos, szervezett, intézményesített emberi (társadalmi) tevékenység, amelynek célja az ember ipari, mezőgazdasági, bányászati tevékenységéből fakadó káros következmények kiküszöbölése és megelőzése az élővilág és az ember károsodás nélküli fennmaradásának érdekében. E tevékenység tudományos alapjait elsősorban műszaki tudományok, alkalmazott természettudományok és az ökonomia képezik. Hatékonyságát és működőképességét a használók felelősségén alapuló*

1993) <http://www.worldlii.org/int/other/treaties/COETSER/1993/2.html>

13 Comonner, Barry: *The Closing Circle: Nature, Man, and Technology*. New York, Dover Publications INC., 1971, 16-17.

14 MAKAI Krisztián: A közegészség védelmének elsődleges céljától a környezet védelmének előtérbe helyezéséig: a környezetkárosítás tényállásának kialakulása, *Büntetőjogi Szemle*, 2020/2., 66-67.

*törvényi szabályozás és intézményrendszer biztosítja.*¹⁵ A környezetkárosítás tényállását tartalommal megtöltő és fentebb hivatkozott környezetvédelmi törvény 4. § 32. pontja is meghatározza a környezetvédelem fogalmát, miszerint *a környezetvédelem olyan tevékenységek és intézkedések összessége, amelyeknek célja a környezet veszélyeztetésének, károsításának, szennyezésének megelőzése, a kialakult károk mérséklése vagy megszüntetése, a károsító tevékenységet megelőző állapot helyreállítása.*

A környezetvédelem fogalma ugyan tovább finomítható, de megfogalmazása inkább elvi, mintsem gyakorlati jelentőségű. A környezet fogalmának tartalma ugyanakkor jogi jelentőséget is kaphat, ha a környezetet érő károkat kívánjuk meghatározni – ekkor ugyanis tisztában kell lenni azzal, meddig is terjed a környezet. Ezzel szemben a környezetvédelem nagyon leegyszerűsítetten nem más, mint mindaz a magatartás, amely e környezet állapotát fenntartja, javítja stb.¹⁶

2.2. A levegő és a levegőszennyezés definiálása röviden

A levegő a vízhez és a földhöz hasonlóan alapvető *környezeti elem*,¹⁷ a földi élet nélkülözhetetlen feltétele.¹⁸

A levegő minőségének a védelme szoros kapcsolatban áll a klímavédelemmel.¹⁹ A környezetvédelem tárgykörén belül az egyik kiemelten fontos

15 BÁNDI, 2011, 1-2.

16 Uo.

17 Vö. 1995. évi LIII. törvény 4. § 1. pont.

18 SALMA Imre: Légkörkémiá. In: Salma Imre (szerk.): Környezetkémia. Környezettudományi alapok tankönyvsorozat. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Typotex Kiadó, 2012, 20. <https://salma.web.elte.hu/teaching/Kornyezetkemia.pdf>

19 Vö. 1995. évi LIII. törvény 22. § (1) *A levegő védelme kiterjed a légkör egészére, annak folyamataira és összetételére, valamint a klímára. (2) A levegőt védeni kell minden olyan mesterséges hatástól, amely azt, vagy közvetítésével más környezeti elemet sugárzó, folyékony, légnemű, szilárd anyaggal minőségét veszélyeztető, vagy egészséget károsító módon terbeli. (3) A tevékenységek, létesítmények tervezésénél, megvalósításánál, folytatásánál, valamint a termékek előállításánál és használatánál törekedni kell arra, hogy a légszennyező anyagok kibocsátása a lehető legkisebb mértékű legyen.*

témakör a légkör szennyezettsége, hiszen a levegő összetétele nemcsak a légzési zónában (a talajközeli, ún. környezeti levegőben²⁰) meghatározó, hanem (pl. a sztratoszférában az ózonréteg, a légkörben a szén-dioxid és a lebegő részecskék üvegház-hatása révén²¹) a Föld légkörének egésze, illetve azon keresztül az éghajlat alakulása szempontjából is.²²

A levegőben lejátszódó folyamatok a kibocsátások, a lakókörnyezet, a domborzat, a növénytakaró, az uralkodó szélirány, s egyéb körülmények függvényében egy-egy területre jellemző légszennyezettség kialakulásához vezetnek,²³ aminek az a következménye, hogy a szabályozásnak a levegőminőségi követelményeket területhez (övezetekhez) kell igazítania.²⁴

A levegő minősége időben is változik, pl. a napi eltérések függenek a napsütéstől, a munkába járás közlekedési hatásaitól, heti szinten a munkanapok és a szünnapok eltérő üzemi és közlekedési viszonyai alakítják, az évszakok váltakozása pedig az időjárás, a fűtési szezon, a vegetáció stb. miatt játszik szerepet.²⁵

A levegő közvetítő közeg, vagyis azon túl, hogy minőségének pozitív és negatív hatásai közvetlenül kimutathatók az életre és az egészségre (a párolgás, a kiülepedés, a csapadékképződés stb. révén), a többi környezeti elemet is érintik.²⁶

20 Lásd még a témához kapcsolódóan részletesen: Az Európai Parlament 2021. március 25-i állásfoglalása a környezeti levegő minőségéről szóló irányelvek végrehajtásáról: a 2004/107/EK és a 2008/50/EK irányelv (2020/2091(INI)) https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0107_HU.html

21 RADNAINÉ DR. GYÖNGYÖS Zsuzsanna (szerk.): Levegőtisztaság-védelem. Veszprém, Pannon Egyetem – Környezetmérnöki Intézet, 2011, 18. <https://tudastar.mk.uni-pannon.hu/anyagok/11-Levegotisztasagvedelem.pdf>

22 PONGRÁCZ Rita: Levegőszennyezés és éghajlatváltozás. In: ANGYAL Zsuzsanna – SZABÓ Mária (szerk.): A környezetvédelem alapjai. Környezettudományi alapok tankönyvsorozat. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Typotex Kiadó, 2012, 154. https://ttk.elte.hu/dstore/document/1134/EJ-A_kornyezetvedelem_alapjai_OK.pdf

23 Lásd pl. Budapest

24 RADNAINÉ, 2011, 44.

25 Uo. 45-48.

26 FODOR László: Környezetjog. Debrecen, 2015, 234. <http://real.mtak>.

Szennyezett a levegő, amikor az adott légtér vagy a természetes alkotótól minőségileg eltérő komponenseket tartalmaz vagy a természetes alkotók a szokásostól eltérő mennyiségben szerepelnek, és ezek az ember testi, szellemi, társadalmi vagy biológiai környezetét és tevékenységét kedvezőtlenül, illetve károsan befolyásolják.²⁷

A légszennyezés forrásai a gazdasági ágazatokat tekintve az energiaipar, a közlekedés, a nagy energiaigényű iparágak (pl. a fémkohászat), a foszszilis tüzelőanyagokat elégető üzemek, energiaátalakító gépek, motorok, tűzhelyek, kazánok, valamint a lakossági fűtés is igen jelentős forrás.²⁸ Főbb légszennyező anyagok: kén-dioxid (SO₂), nitrogén-oxidok (NO_x), ammónia (NH₃), szén-monoxid (CO), por (PM₁₀, PM_{2.5}), illékony szerves vegyületek (VOC), benzol (C₆H₆), ólom (Pb), ózon (O₃).²⁹

A tiszta levegő ezzel ellentétben egy olyan meghatározott elegy, amiben nincs por, füst, mikroorganizmus, illetve olyan gáz, amely nem tartozik a légköri levegő alkotórészei közé.³⁰

A levegő összetételét természetes folyamatok mellett (mint amilyen a fotoszintézis vagy az élő szervezetek oxidációja, valamint természetes terhelések, mint a bozóttüzek, vulkánkitörések, szeizmikus mozgások) az emberi tevékenység (különösen a közlekedés, a fűtés vagy a hőerőművekben történő villamos energiatermelés) is befolyásolja (pl. szén-dioxidot, szilárd légszennyezőanyagokat bocsát ki).³¹

A földi légkör levegője a fő összetevőkből és a különféle nyomgázok

hu/26713/1/Jegyzet_Kornyjog_2015_jav_kiadoi_vegleges.pdf

27 PONGRÁCZ, 2012, 154.

28 BIHARINÉ KREKÓ Ilona – KANCLER Gyuláné (szerk.: VITÁLYOS Gábor Áron): TERMÉSZETVÉDELEM ÉS KÖRNYEZETVÉDELEM. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2019, 11-12. https://www.eltereader.hu/media/2019/03/Termeszetsvedelem_es_kornyezetsvedelem_WEB.pdf

29 A BIZOTTSÁG (EU) 2018/1522 VÉGREHAJTÁSI HATÁROZATA ALAPJÁN, Magyarország: Országos Levegőterhelés-csökkentési Programja, 2020. 05. 15. https://ec.europa.eu/environment/air/pdf/reduction_napcp/HU%20final%20NAPCP%2018May20.pdf

30 PONGRÁCZ, 2012, 154.

31 RADNAINÉ, 2011, 10-12.

elegyből áll.³² A fő összetevők közé soroljuk a nitrogént (N₂), az oxigént (O₂), az argont (Ar) és a szén-dioxidot (CO₂), melyek 99,998%-ban megadják a levegőelegy összetételét (2.2.1. ábra). A nitrogén mintegy 78%-ban, az oxigén 21%-ban, az argon csaknem 1%-ban, a szén-dioxid még ennél is kisebb mennyiségben, csupán néhány századszázalékban (380 ppm³³) van jelen normál esetben a légkörben.³⁴ A nyomgázok az elnevezésükben is jelzik, hogy csak nyomokban, jóval kisebb nagyságrendben fordulnak elő a fő összetevőkhöz képest.³⁵

Az alkotóelemek csoportosíthatók aszerint is, hogy milyen hosszú a légköri tartózkodási idejük. Így megkülönböztethetők állandó, változó és erősen változó komponensek (2.2.2. táblázat). Az állandó komponensek tartózkodási ideje rendkívül hosszú, több ezer vagy több millió év is lehet, sőt a nemesgázok (Ar, Ne, He, Kr, Xe,) esetén végtelennek vehető, hiszen reakcióba nem lépnek természetes körülmények között, így a légkörből való kikerülésük sem történik meg a szokásos módon. A változó komponensek jellemző tartózkodási ideje néhány évre tehető, míg az erősen változó komponensek esetén nagyságrendileg néhány napról beszélhetünk. Az utóbbi csoportba tartozó gázoknál lokálisan nagyon eltérő koncentráció tapasztalható, a táblázatban ezért intervallumként szerepel a jellemző előfordulási arányt.³⁶

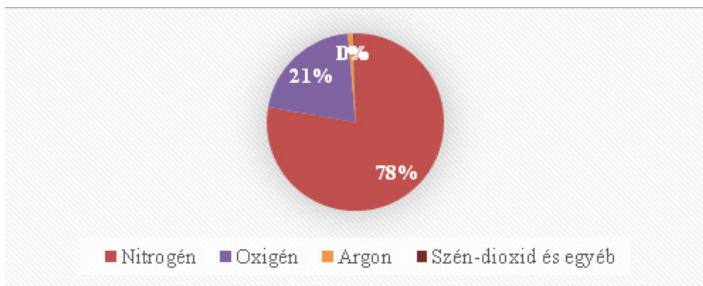
32 SALMA, 2012, 22.

33 ppm: parts per million, egymilliomod rész (= 0,0001%)

34 FRIGY Éva Gyöngyi: Élhető levegő – a levegő minőségével kapcsolatos problémák összefoglalása, Hadmérnök, 2019/3., 22. http://www.hadmer-nok.hu/193_03_frigy.pdf

35 BREUER Hajnalka: A légkör összetétele és vertikális szerkezete. Budapest, ELTE-TTK Meteorológiai Tanszék, 8. <http://nimbus.elte.hu/oldversion/staff/bartholy/1/Meteor-1/1-Legkor-vertikalis-szerkezete-I.pdf>

36 Pongrácz, 2012, 154.

2.2.1. ábra: A földi légkör fő összetevői (készítette: a szerző)

Típus	Összetevő	Térfogat%	ppm	Tartózkodási idő
Állandó	Nitrogén (N ₂)	78,084		10 ⁶ év
	Oxigén (O ₂)	20,947		5·10 ³ év
	Argon (Ar)	0,934		∞
	Neon (Ne)		18,18	∞
	Hélium (He)		5,24	∞
	Kripton (Kr)		1,14	∞
	Xenon (Xe)		0,087	∞
Változó	Szén-dioxid (CO ₂)		380	15 év
	Metán (CH ₄)		1,774	4 év
	Hidrogén (H ₂)		0,5	6,5 év
	Dinitrogén-oxid (N ₂ O)		0,32	8 év
	Ózon (O ₃)		0,04	≈ 2 év
Erősen változó	Szén-monoxid (CO)		0–0,05	≈ 0,3 év (100 nap)
	Vízgőz (H ₂ O)	0–4		10–14 nap
	Nitrogén-dioxid (NO ₂)		0–0,003	≈ 6 nap
	Ammónia (NH ₃)		0–0,02	≈ 7 nap
	Kén-dioxid (SO ₂)		0–0,002	≈ 4 nap
	Kén-hidrogén (H ₂ S)		0–0,003	≈ 2 nap

2.2.2. táblázat (készítette: a szerző)

2.3. Az ózon, az ózonréteg és az ózonlyuk fogalma

Az *ózon* (O₃) három oxigénatomból álló gázvegyület, amely természetes úton a légkörben a levegő oxigénjéből a Nap nagy energiájú ultraibolya sugarainak hatására képződik.³⁷ A földi légkörben, a sztratoszférában található ózonréteget két francia fizikus, Charles Fabry (1867–1945)³⁸ és Henri Buisson (1839–1905)³⁹ fedezte fel 1913-ban.⁴⁰ Az ózon legnagyobb koncentrációban a légkör 15-25 km közötti magasságában (a sztratoszférában) található, mert itt több oxigén áll rendelkezésre, amely az ózon képződéséhez szükséges. Ezt a réteget a tudomány *ózonpajzs*nak, vagy *ózonréteg*nek nevezi. Ez a sztratoszférikus ózonréteg elnyeli a Naptól érkező ultraibolya (UV) tartományú elektromágneses sugárzás 0,29 µm-nél kisebb hullámhosszú részét fotokémiai reakciók révén. A földi ózonréteg védi az élő szervezeteket a káros sugárzástól, mely, ha elérne a felszínre az emberek és állatok esetén bőrrákot, illetve szürkehályogot, a mezőgazdaságban pedig komoly terméskárokat okozna. Ennél alacsonyabban, a légkör alsó 10 km-es rétegében (a troposzférában) is található ózon, ez az összes légköri ózonnemennyiség 10 százaléka, mert ide a nagyenergiájú napsugarak általában már nem jutnak le.⁴¹

Az ózon koncentrációja fotokémiai reakciók révén a két rétegben (a sztratoszférában és a troposzférában) folyamatosan bomlik és újratermelődik; de a két réteg koncentrációja egymással ellentétesen változik.

37 VISSY Károly: Meteorológiai alapismeretek, Országos Meteorológiai Szolgálat: A légköri ózon. http://owww.met.hu/omsz.php?almenu_id=misc&pid=-metsuli&mpx=&pri=1&sm0=&dti=1&tfti=0

38 FABRY, Charles by The Editors of Encyclopaedia Britannica <https://www.britannica.com/biography/Charles-Fabry> <https://physicstoday.scitation.org/doi/10.1063/PT.5.030984/full/>

39 SANTELLI, Maurice: The ozone layer discovery: A Marseilles story, L'Actualité chimique, November 2010. https://www.researchgate.net/publication/288812388_The_ozone_layer_discovery_A_Marseilles_story

40 FABRY, Charles Physics Today, June 2015 <https://physicstoday.scitation.org/doi/10.1063/PT.5.030984/full/> BUISSON, Henri: CH. FABRY, Nature volume 153, 1944, 427. <https://www.nature.com/articles/153427b0>

41 Uo. és VISSY i.m.

Az elmúlt évtizedek mérései azt bizonyították, hogy a sztratoszférikus ózon csökkenő, a troposzférikus ózon pedig növekvő tendenciát mutat.⁴² A sztratoszférikus ózonkoncentráció csökkenése a különböző földrajzi régiókban nem egyenletes, például a déli félgömbön az Antarktiszt felett, az északi félgömbön pedig Grönland térségében jelentős csökkenés tapasztalható az év bizonyos szakaszaiban.⁴³ Az utóbbi évtizedekben Magyarország felett is csökkent kismértékben az ózon mennyisége.⁴⁴ Általánosan elmondható, hogy minél nagyobb az Egyenlítőtől való távolság, az *ózonréteg* vékonyodása annál jelentősebb.⁴⁵

A sztratoszférában lévő ózont azért nevezik *ózonpajzs*nak, mert megvédi a légkör alsóbb rétegeit a különösen nagy energiájú ultrarövid hullámhosszú sugaraktól. Az ultrarövid sugarak kevesebb, mint 300 nm (nanométer) hullámhosszúságúak, igen nagy energiájúak és roncsoló hatásúak az élőlények sejtjeire, szöveteire.⁴⁶

Az elektromágneses sugárzáson belül különböző hullámhosszúságú tartományokat lehet megkülönböztetni, melyek közül az ultraibolya (UV-) sugárzás az 1-380 nm közötti tartományba esik. Az ultraibolya sugarak hullámhosszúsága kisebb, mint a látható fényé (amely 380-780 nm), ezért az emberi szem nem érzékeli. Hullámhossz alapján az UV-sugárzás további tartományokra bontható: UV-A (320 nm-400 nm): a D-vitamin keletkezésében és a barnulásért felelős pigmentképződésben van szerepe, UV-B (280 nm-320 nm): rákkeltő (a napfényből a légköri ózon elnyeli), UV-C (200 nm-280 nm): sterilizálásra alkalmas (a napfényből a légkör elnyeli).⁴⁷ Az ózonréteg vékonyodásával erősödik a felszínre érkező UV-B sugárzás, ezen kívül olyan nagy energiájú rövidebb hullámhosszúságú sugárzás is elérheti a felszínt, amely korábban nem.⁴⁸

42 ELEKHÁZY, 2021, 1.

43 SALMA, 2012, 120.

44 ELEKHÁZY, 2021, 1.

45 VISSY i.m.

46 ELEKHÁZY, 2021, 1.

47 Az elektromágneses spektrum | Röntgendiagnostika, komputertomográfia (u-szeged.hu)

48 VISSY i.m.

Az ózonlyuknak nevezett jelenség a sztratoszférikus ózon koncentrációjának jelentős mértékű csökkenése. Létrejöttéért az emberi tevékenység által a légkörbe juttatott klórvegyületek (halogénezett szénhidrogének, más néven freonok, vagy CFC-k⁴⁹) a felelősek⁵⁰, valamint az adott térségre és évszakra jellemző rendkívül alacsony hőmérséklet is befolyásoló tényező. Az ózonlyuk időszakában az összes ózon mennyiség 50 százaléka, a 15-25 km közötti magasságban lévő ózonnak pedig akár 90 százaléka is „eltűnhet” a légkörből.⁵¹

2.4. A légköri ózon mérésének kezdetei

A Nemzetközi Geofizikai Év programja⁵² a Nemzetközi Tudományos Tanács (*International Council for Science* – röviden: ICSU⁵³) koordinálásával 1957 júliusában kezdődött, és a hidegháborús időszak feszültségei ellenére e nagyszabású együttműködésbe több mint hatvan állam aktívan bekapcsolódott.⁵⁴ E program egyik kiemelkedő jelentőségű összetevője lett a légköri ózon megfigyelése.⁵⁵

-
- 49 Fluort, klórt vagy brómot tartalmazó szerves vegyületek, melyek az emberi tevékenységek hatására kerül a légkörbe; a sztratoszférikus ózon bontásában játszanak fő szerepet, s üvegházhatással is rendelkeznek. Ld. pl. IMRE Béla: Klórozott szénhidrogének hidrodeklórozása Pt- és Pd tartalmú zeolitikon, PhD-értekezés. Szeged, Szegedi Egyetem, Alkalmazott és Környezeti Kémiai Tanszék, 2005, 2-3. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/392/3/de_3091.pdf
 - 50 UNGER János: Általános klimatológia, bevezetés a klimatológiába, sztratoszférikus ózon. Szeged, SZTE Éghajlattani és Tájföldrajzi Tanszék. <http://www2.sci.u-szeged.hu/eghajlattan/l-ozon.pdf>
 - 51 ELEKHÁZY Nóra: Az ózonlyuk, Infoszolgálat, 2021/39., 2.
 - 52 DOMBAI Tibor (szerk.): Geofizikai Közlemények, 1957/3-4., 54. http://real-j.mtak.hu/12512/1/EPA02941_geofizikai_kozlemenyek_1957_6_3-4.pdf
 - 53 ICSU weboldala: <https://council.science/>
 - 54 Több kelet-európai ország – köztük Magyarország is – részt vett e programban.
 - 55 HASZPRA László: Az ózonlyuk jelenség, Légkör 56. évf., 2011, 112. https://epa.oszk.hu/03900/03956/00024/pdf/EPA03956_legkor_2011_3_111-115.pdf

Ezzel a céllal kezdte meg működését 1957-ben a Globális Ózon Megfigyelési Rendszer (GO3OS⁵⁶) és első lépésként mintegy negyven mérőeszközt, Dobson-spektrofotométert telepítettek a Nemzetközi Ózon Bizottság irányítása mellett különböző országokba.⁵⁷ A bizottság akkori elnöke Gordon M. B. Dobson volt, akiről nemcsak az említett mérőműszert, hanem a légköri ózonmennyiség mértékegységét is elnevezték. Teljességgel indokolt volt e mérésekre és az összegyűjtött adatok értékelésére irányuló kezdeményezés.⁵⁸

A légköri ózon felfedezését és a földi élet számára különösen veszélyes ultraibolya sugárzás kiszűrésében játszott szerepének XIX. századi feltárását követően már a XX. század első felében néhány helyen végzett mérésekből kiderült a légköri ózonmennyiség nagyfokú változékonysága.⁵⁹

Az 1957-ben létrejött monitoring hálózat egyik állomását – a Brit Antarktisz Kutatóprogram támogatásával – az Antarktika Halley-öblében lévő jégtáblára telepítették, és az ott gyűjtött adatok alapján volt először megállapítható a Déli-sarkvidék felett az ózon nagymértékű – természetes okokkal magyarázott – évszakonként ingadozása.⁶⁰ Az ide telepített műszer segítségével állapították meg először, hogy a Déli-sarkvidék felett nagymértékű az ózonkoncentráció – természetes okokkal magyarázott – évszakonkénti ingadozása.⁶¹ Világszerte mintegy 120 Dobson-féle spektrofotométert használtak, melyek közül napjainkban már csak 50 működik. A legrégebb óta folyamatosan működő műszer a Norvégiai Sarkvidéki Intézet tetején található, Svalbard szigetén, Ny-Ålesund-ban.⁶²

56 ZEREFOS, Christos S.: Atlas of GO3OS total ozone maps for the Northern Hemisphere winter-spring of 1992-1993. World Meteorological Organization (WMO), WMO/TD- No. 593; GORMP- No. 34, 1993. https://library.wmo.int/index.php?lvl=notice_display&id=11223#_Yek_z_7MJPY

57 ELEKHÁZY, 2021, 2.

58 FARAGÓ Tibor: Az ózonréteg mentése. Egy globális környezeti átterhelés évfordulói és tanulságai, Magyar Tudomány, 2017/9., 1105. http://epa.niif.hu/00600/00691/00168/pdf/EPA00691_mtud_2017_09_1105-1113.pdf

59 FARAGÓ, 2017, 1105.

60 Uo.

61 Uo.

62 PONGRÁCZ, 2012, 186.

Az Országos Meteorológiai Szolgálat 1969 óta rendelkezik ilyen mérőműszerrel. A Dobson-féle mérőműszer továbbfejlesztett, modernebb változata a Brewer-féle spektrofotométer, mely az 1980-as években terjedt el, s egy szélesebb hullámhossz tartományban (286,5–363 nm között) végez sugárzásméréseket.⁶³ Az Országos Meteorológiai Szolgálatnál 1998 óta folynak mérések Brewer-féle spektrofotométerrel.⁶⁴

Az 1960-as évektől kezdődően már tömegesen gyártották az új típusú hűtőberendezéseket, amelyekben a Freon-11 (CFC-11) és a Freon-12 (CFC-12) klórozott-fluorozott szénhidrogének váltották fel a korábban használt mérgező és gyúlékony hűtőanyagokat. A freonok gyorsan nagy népszerűsége tettek szert a fejlett országokban és az 1970-es évek elején már mindkét fenti vegyületből külön-külön évi mintegy egymillió tonnát állítottak elő. Egyéb halogénezett szénhidrogének is széles körben elterjedtek ipari-technológiai folyamatokban és különböző eszközökben (pl. szórófejes palackok hajtógázaként).⁶⁵

Az 1970-es évek elején néhány tudósban felmerült, hogy a magaslégköri ózon bomlásához az emberi tevékenység is hozzájárulhat, 1974-ben pedig kimondták, hogy a freonok feljuthatnak a sztratoszférába ott gyorsan elbomlanak és az így keletkező klór bonthatja az ózonmolekulákat.⁶⁶

Az alábbiakban, a teljesség igénye nélkül azokat az internetes forrásokat sorolom fel, ahol az ózon mérésével kapcsolatos friss információk megtalálhatók:

1. World Ozone Monitoring and Mapping (Environment Canada) honlapja: <http://es-ee.tor.ec.gc.ca/e/ozone/ozoneworld.htm>
2. TOMS-mérések (NASA) honlapja: <http://jwocky.gsfc.nasa.gov/eptoms/dataqual/ozone.html>
3. South Pole Ozone Program (NOAA) honlapja: http://www.esrl.noaa.gov/gmd/dv/spo_oz/index.html

63 Uo.

64 MÉSZÁROS Róbert: Meteorológiai műszerek és mérőrendszerek. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2013, 78. <https://ttk.elte.hu/dstore/document/886/book.pdf>

65 FARAGÓ, 2017, 1106.

66 Uo. és ELEKHÁZY, 2021, 2.

4. Tropospheric Emission Monitoring Internet Service (ESA) honlapja:
<http://www.temis.nl/>

3. A nemzetközi és nemzeti levegővédelmi szabályozás

Ide tartozik első sorban, mint nemzetközi dokumentum, pl. a nagy távolságra jutó levegőszennyezésről szóló Genfi Egyezmény (1979),⁶⁷ az ózónréteg védelméről szóló Bécsi Egyezmény (1985)⁶⁸ és az annak keretében elfogadott Montreáli Jegyzőkönyv (1987),⁶⁹ vagy az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezménye (1992)⁷⁰ és a Kiotói Jegyzőkönyv (1997)⁷¹ a klímavédelemben. Fontos megemlíteni az ún. Párizsi Megállapodást, amely az ENSZ Éghajlat-változási Keretegyezménye keretében létrejött első egyetemes, jogilag kötelező erejű globális megállapodás. A részes felek 2016. április 22-én írták alá, az Európai Unió pedig 2016. október 5-én ratifikálta.⁷²

A Montreáli Jegyzőkönyv először ötféle freonnal és három féle halon gázzal kapcsolatos szabályozásról szólt, majd az évek során többször módosították, újabb és újabb ózonkárosító anyagra kiterjesztve.⁷³

Az 1990-es Londoni, majd az 1992-es Koppenhágai Kiegészítés kibővítette a szabályozott hűtőközegek körét, valamennyi halogénezett szénhidrogént (rövid jelölése CFC) és a részlegesen halogénezett szénhidrogént (HCFC) hűtőközegeket is ide sorolta, valamivel hosszabb

67 <https://unece.org/sites/default/files/2021-05/1979%20CLRTAP.e.pdf>

68 [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:21988A1031\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:21988A1031(01)&from=EN)

69 [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:21988A1031\(02\)&from=HU](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:21988A1031(02)&from=HU)

70 https://unfoundation.org/what-we-do/issues/climate-and-energy/?gclid=CjwKCAiA3L6PBhBvEiwAINIj9Ik0_xJvUS2wNu0E-QFiwsaTP-7tx9Ghx72hNjFytiy2HOYtmeq2aShoCdf0QAvD_BwE

71 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=LEGIS-SUM%3A128060>

72 <https://eur-lex.europa.eu/content/paris-agreement/paris-agreement.html?locale=hu>

73 FARAGÓ, 2017, 1108.

kivezetési időt hagyva.⁷⁴

Az 1995-ös Kiotói Jegyzőkönyv célul tűzte ki az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentését először a 2008-2012 közötti időszakra, majd ezt folyamatosan hosszabbítva. A jelenlegi cél 2050-re elérni a 80-95%-os csökkenést.⁷⁵

2000-ben életbe lépett az új Európai Unió hűtőközeg-szabályozás, a 2037/2000 EU törvény, majd 2003-ban az új magyar jogszabály, a 94/2003. számú kormányrendelet.⁷⁶

2014-ben megjelent a röviden csak F-gáz rendeletnek nevezett EU-s rendelkezés, az 517/2014/EU európai parlamenti és tanácsi rendelete a fluortartalmú üvegházhatású gázokról. Ezt követte a hazai szabályozásban a fluortartalmú üvegházhatású gázokkal és az ózonréteget lebontó anyagokkal kapcsolatos tevékenységek végzésének feltételeiről szóló 14/2015 (II. 10.) Korm. rendelet, vagyis a Klímagáz rendelet. Ezen szabályozások előírják a gyártással, forgalomba hozatallal, felhasználással kapcsolatos tilalmakat, a mennyiségcsökkentések ütemét, a szervizelési és hulladékkezelési szabályokat, valamint ezek alapján vezették be 2017-ben az F-gáz kvótarendszer.⁷⁷

2016-ban az ún. kigali módosítás a fluorozott szénhidrogének (HFC) fokozatos visszaszorítására szólított fel. Ezeket az anyagokat a freonok helyettesítésére használták „ózonbarát” jelzővel, de később kiderült, hogy az ózonréteget ugyan nem károsítják, de légkörbe jutásuk jelentős hatással van a globális felmelegedésre.⁷⁸

2015 decemberében az ENSZ 165 tagállama elfogadta a kiotói jegyzőkönyvet 2020-tól felváltó párizsi klímaszerződést, amely napjaink teendőinek meghatározója.⁷⁹

74 VASÁROS Zoltán: A hűtőközeggel kapcsolatos jogi szabályozás. <https://nemzetiklimavedelmihatosag.kormany.hu/v2/tananyag/tankonyv/21-a-hutokegekkel-kapcsolatos-jogi-szabalyozas>

75 Uo.

76 Uo.

77 Uo.

78 Uo.

79 VASÁROS i.m.

Így 2020. január 1-től a forgalomba hozott hermetikusan zárt hűtő és fagyasztó, valamint a helyhez kötött hűtőberendezések globális felmelegítő hatása nem lehet nagyobb 2500-nál. Emellett 2020. január 1-jétől tilos a 2 500-as vagy annál nagyobb globális felmelegedési potenciállal rendelkező fluortartalmú üvegházhatású gázokat a legalább 40 tonna CO₂-egyenértéknek megfelelő hűtőközeget tartalmazó hűtőberendezések szervizeléséhez vagy karbantartásához használni, kivéve, ha a gáz regenerált, vagy újrahasznosított, akkor 2030. január 1-jéig lehet szervizelési, karbantartási céllal használni.⁸⁰

Mindezek mellett 2022. január 1-jétől a hermetikusan zárt hűtő és fagyasztó berendezések és a legalább 40 kW-os csoportaggregátoros központi hűtőrendszerek GWP-je 150 alatti kell, hogy legyen. A következő években pedig – 2025. január 1-jétől – a 3 kg-nál kevesebb HFC-t tartalmazó osztott mono légkondicionáló rendszerek hűtőközegeinek GWP-je nem érheti el a 750-et.⁸¹

A szabályozás mellett érdemes megemlíteni még az MSZ EN 378. számú szabványt,⁸² mely egy európai szabvány magyar nyelvű megfelelője és a címe „Hűtőberendezések és hőszivattyúk – Biztonsági és környezetvédelmi követelmények.”⁸³

2021-ben az Európai Bizottság értékelt (COM(2021) 3 final teljes értékelés) az Európai Unió ózonrendeletének végrehajtását és teljesítményét az EU teljes területén.⁸⁴

Magyarországon a nagy távolságra jutó levegőszennyezésről szóló Genfi Egyezményt (1979) a 2004. évi CVIII. törvény, valamint a 2007.

80 Uo.

81 Uo.

82 Lásd itt: http://www.mszt.hu/web/guest/webaruhaz;jsessionid=2F6AC0E73934816CD141A41DFF1EE6BC?p_p_id=msztwebshop_WAR_MsztWAportlet&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&_msztwebshop_WAR_MsztWAportlet_ref=164990&_msztwebshop_WAR_MsztWAportlet_javax.portlet.action=search

83 VASÁROS i.m.

84 <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2021:0003:FIN:HU:PDF>

évi XXI. törvény ültette be a jogrendszerbe; az ózonréteg védelméről szóló Bécsi Egyezményt (1985) és a Montreáli Jegyzőkönyvet (1987) az 31/1990. (II. 16.) MT rendelet hirdette ki; az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezménye (1992) az 1995. évi LXXXII. törvénnyel és a Kiotói Jegyzőkönyv (1997) pedig a 2007. évi LX. törvénnyel váltak a jogrendszer részévé. A 2016. évi L. törvény pedig az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezményben Részes Feleinek 21. Konferenciáján elfogadott Párizsi Megállapodás kihirdetéséről rendelkezik.

4. Az ózonréteg állapota

A Montreali Jegyzőkönyv hatályba lépése óta az ózonréteg lassú helyreállása indult meg, amely a légkörbe kerülő halogénezett szénhidrogének megfékezésének eredménye.⁸⁵ 2013 óta azonban a csökkenés lelassult egy váratlan koncentráció növekedés miatt, amely valószínűleg egy be nem jelentett előállításból származott, amely globálisan késleltetheti a sztratoszférikus ózonréteg helyreállítását.⁸⁶

A globális CFC-11 emisszió növekedés legalább 40–60 százalékát 2014–2017 között kelet Kína szárazföldi részéről származtatták. 2018–2019-ben Kína belső vizsgálatot végzett az ügyben és bejelentette, hogy széleskörű intézkedési tervet készített az illegális CFC előállítás és használat csökkentése érdekében.⁸⁷

2020. augusztus közepén az ózonlyuk gyors növekedésnek indult az Antarktisz felett és a mintegy 25 millió km²-es legnagyobb kiterjedését október elejére érte el. A NASA ózon figyelő (NASA Ozone Watch⁸⁸) jelentése szerint az ózonkoncentráció október 6-án 94 DU volt, amely az elmúlt 15 év legalacsonyabb értéke. 2021. május 3-án az Antarktisz körüli ózon koncentráció értékek 360 DU, a kontinens feletti értékek pedig 250 DU körüliek, melyek az őszi minimum értékekhez közelí-

85 <https://atmosphere.copernicus.eu/monitoring-ozone-layer>

86 ELEKHÁZY, 2021, 3.

87 MONTZKA, Stephen A. [et al.] 2021: A decline in global CFC-11 emissions during 2018–2019, *Nature*, volume 590, 2021, 428-432. <https://www.nature.com/articles/s41586-021-03260-5>

88 https://ozonewatch.gsfc.nasa.gov/statistics/annual_data.html

tenek és viszonylag egységesek.⁸⁹

Az Északi-sark ózonvesztése lényegesen alacsonyabb, mint az Antarktiszon, melynek egyik oka, hogy az északi-sarkvidéki hőmérsékletek általában nem olyan alacsonyak. 2020-ban azonban az Északi-sark körül áramló erős szél csapdába ejtette a hideg levegőt, egy sarki örvényt létrehozva. A sarki tél végén az Északi-sark fölött erősödő napfény pedig megindította az ózon szokatlanul erős lebomlását, amely kevesebb, mint 1 millió km² kiterjedésű ózonlyuk kialakulásához vezetett.⁹⁰

2022. január 24-én közzétett adatok alapján a 2021-es ózonlyuk véget ért, a poláris örvény eloszlott, és az ózon mennyisége viszonylag egyenletes az egész kontinensen. Az ózonértékek jelenleg körülbelül 240 DU és 310 DU között mozognak. Az ózonréteg hőmérséklete az Antarktisz felett a legmagasabb, és az Egyenlítő felé csökken. Az Antarktisz feletti ózonréteg hőmérséklete közel van a maximumához, és jóval meghaladja a -78 °C-os poláris sztratoszférikus felhő (PSC) képződési küszöbértéket.⁹¹

5. Az ózonréteg büntető anyagi jogi védelme

A korábbi Büntető Törvénykönyv, az 1978. évi IV. törvény a környezetkárosítás tényállásában, nevezetesen a 280. § (2) bekezdésében teremtette meg a büntetőjogi védelmét az ózonrétegnek.⁹²

A 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (röviden: Btk.) XXIII. Fejezetében a környezet és a természet elleni bűncselekmények körében szankcionálja *az ózonréteget lebontó anyaggal visszaélés* deliktumát.

Az új Btk. 249. §-a így fogalmaz: *(1) Aki ózonréteget lebontó anyagot vagy ilyen anyagot tartalmazó terméket gyárt, felhasznál, az ország területére behoz, onnan kivisz vagy forgalomba hoz, büntetett miatt három*

89 British Antarctic Survey 2021 <https://legacy.bas.ac.uk/met/jds/ozone/>
90 MÉSZÁROS, 2020.

91 British Antarctic Survey 2021 <https://legacy.bas.ac.uk/met/jds/ozone/>

92 „*Aki ózonréteget lebontó anyagot vagy ilyen anyagot tartalmazó terméket gyárt, felhasznál, az ország területére behoz, onnan kivisz, vagy azt forgalomba hozza, büntetett követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*” [rég. Btk. 280. § (2) bek.]

évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki az ózonréteget lebontó anyaggal visszaélést gondatlanságból követi el, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A bűncselekmény jogi háttere a bécsi egyezmény és a montreali jegyzőkönyv.

A 2008/99/EK rendelet 3) cikk i) pontja alapján bűncselekmény az ózonkárosító anyagok gyártása, behozatala, kivitele, forgalomba hozatala vagy felhasználása.⁹³

A 1005/2009/EK rendelet I. melléklete meghatározza az ózonréteget lebontó anyagok körét, így pl. a halon 1301 (Bróm-trifluor-metán, melynek ózonlebontó potenciálja 10,0), melyet lehet alkalmazni pl. repülőgépeken a legénységi fülkék, a hajtóműgondolák, a rakterek, az üzemanyagtartály és a repülőgép külső burkolata közötti tér, valamint az üzemanyagtartály védelmére stb.⁹⁴

Az 1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól és a 14/2015. (II. 10.) Korm. Rendelet a fluortartalmú üvegházhatású gázokkal és az ózonréteget lebontó anyagokkal kapcsolatos tevékenységek végzésének feltételeiről is háttér jogszabálynak tekintendő.

A bűncselekmény elemzésekor az alábbiakat kívánom kiemelni. A deliktum védett jogi tárgya a környezet, az ózonréteg, az emberi egészség védelméhez fűződő társadalmi érdek. Az általános törvényi tényállási elemek körében pedig a tárgyi oldalon elhelyezkedő (objektív) elemek a következők. A bűncselekmény elkövetési tárgya az ózonréteget lebontó anyagok, amelyeket a 1005/2009/EK rendelet határoz meg. (Pl. Klór-fluor-szénhidrogének, halonok stb.) Az elkövetési magatartása az ózonréteget lebontó anyag, vagy ilyen anyagot tartalmazó termék gyártása, felhasználása, az ország területére behozatala, onnan kivitele vagy forgalomba hozatala. 1005/2009/EK rendelet 3. cikke határozza meg ezek fogalmát. A bűncselekmény bárki által elkövethető (*delictum commune*). Az általános törvényi tényállási elemek körében az alanyi

93 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32008L0099&from=HU>

94 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009R1005&from=DE>

oldalon elhelyezkedő szubjektív tényállási eleme a bűnösség vonatkozásában lehet szándékos a Btk. 249. § (1) bekezdésére tekintettel, valamint gondatlan a Btk. 249. § (2) bekezdésére figyelemmel.⁹⁵

6. Záró gondolatok

A környezethez, illetőleg annak védelméhez fűződő egyéni, társadalmi és jogalkotói érdekek egyrésztől vitathatatlan, másrésztől ezen megkérdőjelezhetetlen érdekek ma már egyértelműen visszatükröződnek a különböző jogszabályokban, legyen az a közigazgatási jog, a polgári jog, vagy éppen a büntetőjogi jogkövetkezmények, mint ultima ratio jellegű szankciók területe.⁹⁶ Az ózon szerepe a Föld légkörében közismert. A sztratoszférában lévő ózon az UV-sugárzás szűrő szerepe az élővilágban nélkülözhetetlen, mert kiszűri a káros UV-C sugárzást és jelentősen csökkenti az UV-B sugárzás erősségét. A troposzférában lévő ózon viszont az ember számára káros hatású üvegházgáz. Az ózonréteg vékonyodása eredményezi az ún. ózonlyukat.

Az ózonzugyás komoly egészségügyi kockázatot jelent, nem szűri kellően a káros UV-B sugárzást, amely megnöveli a bőrrák kialakulásának kockázatát.⁹⁷ A büntetőjog a legvégső és legradikálisabb társadalmi reakció a környezet vagy természet ellen irányuló cselekményekre.⁹⁸ Az ózonréteg kimerülését emberi tevékenységek okozzák.⁹⁹ Ezeknek a jelenségeknek a hatása katasztrofális lehet bolygónkra. A szakembe-

95 KARSAI Krisztina (szerk.): Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Budapest, Wolters Kluwer, 2019, 579-580.

96 MAKAI, 2020, 66-67.

97 SINKU Pál: A környezet és a természet elleni bűncselekmények. In: BELOVICS Ervin (szerk.): Büntetőjog II. Különös rész. Budapest, HVG-ORAC, 2016, 370.

98 LACZI Beáta: környezet és a természet büntetőjogi védelmének nemzetközi és történeti vonatkozásai, a védelem jogszabályi alapjai, Magyar Jog, 2004/4, 203-210.

99 TALIGÁS Tímea – VARGA Attila: Ózon vs. üvegházgáz a környezeti nevelésben, EDU 2016/2., 79. http://epa.oszk.hu/02900/02984/00010/pdf/EPA02984_edu_2016_2_078-087.pdf

rek szerencsére felismerték ezeknek a jelenségeknek a fontosságát, és megfelelő intézkedéseket tettek a káros hatások megelőzése érdekében.

Forrásjegyzék:

- 1005/2009/EK rendelet
1978. évi IV. törvény
1995. évi LIII. törvény
1995. évi LXXXII. törvénnyel
2004. évi CVIII. törvény
2007. évi LX. törvény
2007. évi XXI. törvény
2008/99/EK rendelet
2012. évi C. törvény
2016. évi L. törvény
31/1990. (II. 16.) MT rendelet
Bécsi Egyezményt (1985)
ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezménye (1992)
Genfi Egyezményt (1979)
Kiotói Jegyzőkönyv (1997)
Montreáli Jegyzőkönyvet (1987)
Párizsi Megállapodás (2016)
2020 Antarctic ozone hole is large and deep | World Meteorological Organization (wmo.int)
A BIZOTTSÁG (EU) 2018/1522 VÉGREHAJTÁSI HATÁROZATA ALAPJÁN, Magyarország: Országos Levegőterhelés-csökkentési Programja, 2020. 05. 15. https://ec.europa.eu/environment/air/pdf/reduction_napcp/HU%20final%20NAPCP%2018May20.pdf
Az elektromágneses spektrum | Röntgendiagnosztika, komputertomográfia (u-szeged.hu)
Az Európai Parlament 2021. március 25-i állásfoglalása a környezeti levegő minőségéről szóló irányelvek végrehajtásáról: a 2004/107/EK és a 2008/50/EK irányelv (2020/2091(INI)) https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0107_HU.html
BÁNDI Gyula: Környezetjog. Budapest, Szent István Társulat, 2011, 1-2.

- BIHARINÉ KREKÓ Ilona – KANCSLER Gyuláné (szerk.: VITÁLYOS Gábor Áron): TERMÉSZETVÉDELEM ÉS KÖRNYEZETVÉDELEM. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2019, 11-12. https://www.eltereader.hu/media/2019/03/Termeszetvedelem_es_kornyezetvedelem_WEB.pdf
- BREUER Hajnalka: A légkör összetétele és vertikális szerkezete. Budapest, ELTE-TTK Meteorológiai Tanszék, 8. <http://nimbus.elte.hu/oldversion/staff/bartholy/1/Meteor-1/1-Legkor-vertikalis-szerkezete-I.pdf>
- British Antarctic Survey 2021 <https://legacy.bas.ac.uk/met/jds/ozone/>
- COMONNER, Barry: The Closing Circle: Nature, Man, and Technology. New York, Dover Publications INC., 1971, 16-17.
- Convention on Civil Liability for Damage resulting from Activities Dangerous to the Environment – Explanatory Report – [1993] COETSER 2 (21 June 1993) <http://www.worldlii.org/int/other/treaties/COETSER/1993/2.html>
- DOMBAI Tibor (szerk.): Geofizikai Közlemények, 1957/3-4., 54. http://real-j.mtak.hu/12512/1/EPA02941_geofizikai_kozleme-nyek_1957_6_3-4.pdf
- ELEKHÁZY Nóra: Az ózonlyuk, Infoszolgálat, 2021/39., 2.
- FABRY, Charles by The Editors of Encyclopaedia Britannica <https://www.britannica.com/biography/Charles-Fabry> <https://physicstoday.scitation.org/doi/10.1063/PT.5.030984/full/>
- FABRY, Charles Physics Today, June 2015 <https://physicstoday.scitation.org/doi/10.1063/PT.5.030984/full/> BUISSON, Henri: CH. FABRY, Nature volume 153, 1944, 427. <https://www.nature.com/articles/153427b0>
- FARAGÓ Tibor: Az ózonréteg mentése. Egy globális környezeti áterhelés évfordulói és tanulságai, Magyar Tudomány, 2017/9., 1105. http://epa.niif.hu/00600/00691/00168/pdf/EPA00691_mtud_2017_09_1105-1113.pdf
- FODOR László: Környezetjog. Debrecen, 2015, 234. http://real.mtak.hu/26713/1/Jegyzet_Kornyjog_2015_jav_kiadoi_vegleges.pdf
- FRIGY Éva Gyöngyi: Éltető levegő – a levegő minőségével kapcsolatos problémák összefoglalása, Hadmérnök, 2019/3., 22. http://www.hadmernok.hu/193_03_frigy.pdf
- HASZPRA László: Az ózonlyuk jelenség, Légkör 56. évf., 2011, 112.

- https://epa.oszk.hu/03900/03956/00024/pdf/EPA03956_legkor_2011_3_111-115.pdf
- ICSU weboldala: <https://council.science/>
- IMRE Béla: Klórozott szénhidrogének hidrodeklórozása Pt- és Pd tartalmú zeolitikon, PhD-értekezés. Szeged, Szegedi Egyetem, Alkalmazott és Környezeti Kémiai Tanszék, 2005, 2-3. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/392/3/de_3091.pdf
- KARSAI Krisztina (szerk.): Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Budapest, Wolters Kluwer, 2019, 579-580.
- LACZI Beáta: környezet és a természet büntetőjogi védelmének nemzetközi és történeti vonatkozásai, a védelem jogszabályi alapjai, Magyar Jog, 2004/4, 203-210.
- MAKAI Krisztián: A közegészség védelmének elsődleges céljától a környezet védelmének előtérbe helyezéséig: a környezetkárosítás tényállásának kialakulása, Büntetőjogi Szemle, 2020/2., 66-67.
- MÉSZÁROS Róbert: Meteorológiai műszerek és mérőrendszerek. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2013, 78. <https://ttk.elte.hu/dstore/document/886/book.pdf>
- MÉSZÁROS Szabolcs: Szokatlan ózonlyuk az Északi-sarkvidék felett | csillagaszat.hu 2020. április
- MÓCSY Ildikó: Védőpajzsunk, az ózonréteg, Természet – katasztrófák – ökológia, Március 2006. <http://epa.oszk.hu/00400/00458/00111/1557.html>
- MONTZKA, Stephen A. [et al.] 2021: A decline in global CFC-11 emissions during 2018–2019, Nature, volume 590, 2021, 428-432. <https://www.nature.com/articles/s41586-021-03260-5>
- NASA Ozone Watch: Latest status of ozone
- ORAM, D. E. – Ashfold, M. J. – Laube, J. C. [et.al]: A growing threat to the ozone layer from short-lived anthropogenic chlorocarbons, Atmos. Chem. Phys., 17, 11929–11941, <https://doi.org/10.5194/acp-17-11929-2017>, European Geosciences Union (EGU), 2017. EGU – News & press – Study reveals new threat to the ozone layer
- Ozone Hole through the years (nasa.gov)
- PONGRÁCZ Rita: Levegőszennyezés és éghajlatváltozás. In: ANGYAL Zsuzsanna – SZABÓ Mária (szerk.): A környezetvédelem alapjai. Környezettudományi alapok tankönyvsorozat. Budapest, Eötvös

- Loránd Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Typotex Kiadó, 2012, 154. https://ttk.elte.hu/dstore/document/1134/EJ-A_kornyezetvedelem_alapjai_OK.pdf
- RADNAINÉ DR. GYÖNGYÖS Zsuzsanna (szerk.): Levegőtisztaság-védelem. Veszprém, Pannon Egyetem – Környezetmérnöki Intézet, 2011, 18. <https://tudastar.mk.uni-pannon.hu/anyagok/11-Levegotisztasagvedelem.pdf>
- SALMA Imre: Légkörkémiá. In: SALMA Imre (szerk.): Környezetkémia. Környezettudományi alapok tankönyvsorozat. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Typotex Kiadó, 2012, 20. <https://salma.web.elte.hu/teaching/Kornyezetkemia.pdf>
- SANTELLI, Maurice: The ozone layer discovery: A Marseilles story, L'Actualité chimique, November 2010. https://www.researchgate.net/publication/288812388_The_ozone_layer_discovery_A_Marseilles_story
- SINKU Pál: A környezet és a természet elleni bűncselekmények. In: Belovics Ervin (szerk.): Büntetőjog II. Különös rész. Budapest, HVG-ORAC, 2016, 370.
- TALIGÁS Tímea – VARGA Attila: Ózon vs. üvegházgáz a környezeti nevelésben, EDU 2016/2., 79. http://epa.oszk.hu/02900/02984/00010/pdf/EPA02984_edu_2016_2_078-087.pdf
- UNGER János: Általános klimatológia, bevezetés a klimatológiába, sztratoszférikus ózon. Szeged, SZTE Éghajlattani és Tájföldrajzi Tanszék. <http://www2.sci.u-szeged.hu/eghajlattan/l-ozon.pdf>
- United States Environmental Protection Agency: Air and Radiation. EPA 430-F-10-025, June 2010, 1. <https://www.epa.gov/sites/default/files/documents/uvradiation.pdf>
- VASÁROS Zoltán: A hűtőközeggel kapcsolatos jogi szabályozás. <https://nemzetiklimavedelmihatosag.kormany.hu/v2/tananyag/tankonyv/21-a-hutokozegekkel-kapcsolatos-jogi-szabalyozas>
- VISSY Károly: Meteorológiai alapismeretek, Országos Meteorológiai Szolgálat: A légköri ózon. http://owww.met.hu/omsz.php?almenu_id=misc&pid=metsuli&mpx=&pri=1&sm0=&dti=1&tfi=0
- ZEREFOS, Christos S.: Atlas of GO3OS total ozone maps for the Northern Hemisphere winter-spring of 1992-1993. World Meteorological Or-

ganization (WMO), WMO/TD- No. 593; GORMP- No. 34, 1993.
https://library.wmo.int/index.php?lvl=notice_display&id=11223#
Yek_z_7MJPY
<https://unece.org/sites/default/files/2021-05/1979%20CLRTAP.e.pdf>
[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:21988A1031\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:21988A1031(01)&from=EN)
[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:21988A1031\(02\)&from=HU](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:21988A1031(02)&from=HU)
https://unfoundation.org/what-we-do/issues/climate-and-energy/?gclid=CjwKCAiA3L6PBhBvEiwAINlJ9Ik0_xJvUS2wNu0E-QFiwsaTP7tx9Ghx72hNjFytiy2HOYtmeq2aShoCdf0QAvD_BwE
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=LEGIS-SUM%3A128060>
<https://eur-lex.europa.eu/content/paris-agreement/paris-agreement.html?locale=hu>
https://ozonewatch.gsfc.nasa.gov/statistics/annual_data.html
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32008L0099&from=HU>
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009R1005&from=DE>
http://www.mszt.hu/web/guest/webaruhaz;jsessionid=2F6A-C0E73934816CD141A41DFF1EE6BC?p_p_id=msztwebshop_WAR_MsztWAportlet&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&_msztwebshop_WAR_MsztWAportlet_ref=164990&_msztwebshop_WAR_MsztWAportlet_javax.portlet.action=search
<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2021:0003:FIN:HU:PDF>
<https://atmosphere.copernicus.eu/monitoring-ozone-layer>

Tárgyszavak:

környezetvédelem, légvédelem, levegővédelmi szabályok, ózonvédelem

Garai Renáta¹

A HULLADÉKPROBLEMATIKA JELENE ÉS JÖVŐJE – MERRE TOVÁBB?

Gondolatébresztő alapvetések

A környezet- és természet elleni bűncselekmények vizsgálata több szempontból is érdekes és lényeges, főként a „kötelező” szelektív hulladékgyűjtés oltárán. Ezek a jogellenes cselekmények nem egyszerű megítélésűek – sőt adott esetben inkább bonyolultak – a minősítési és halmazati kérdések okán, ráadásul az elhatárolási nehézségek és dilemmák úgyszintén fejtörést okozhatnak. Különleges ez a bűncselekménytípus azért is, mert míg például az élet, a testi épség és az egészség, vagy éppen a vagyon elleni bűncselekményeket közvetlenül csak az abban érintett felek észlelik (vannak konkrét sértettek), addig a jogellenesen elhelyezett hulladékokat mindenki látja, aki elhalad mellette, szagolja bűzét, aki a közelében tartózkodik. Mindeközben ott van környezet és a természet a maga tehetetlenségével, kiszolgáltatottságával, s megbetegítése, lerombolása ellen semmit nem tehet. Az emberiség fennmaradásának záloga a modern környezetvédelem, amelyet felismerve a légkör (üvegházhatás, ózonréteg problémája), a víz (világtengerek szintje, vízszennyezés, esőerdők irtása, túlzott halászat), valamint a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése (csomagolóanyagok elterjedése, veszélyes hulladékok, radioaktív anyagok), továbbá a föld és az emberi környezet védelme büntetőjogi beavatkozást igényelt.²

1 DR. GARAI Renáta PhD, LL.M.; KRE ÁJK mb. oktató, OKRI tudományos munkatárs.

2 SINKU Pál: A környezet és természet elleni bűncselekmények In: BELOVICs Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál: Büntetőjog II. Különös rész (Ötödik, hatályosított kiadás) HVG-ORAC, Budapest, 2016. november, 351. o.

A hulladékgazdálkodásról szóló régi törvényt már tíz éve felváltotta az új hulladéktörvény,³ emellett pedig jelentős a vonatkozó uniós szabályozás száma is. A világszerte közismert Brundtland-jelentés⁴ szerint a fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen szükségleteit anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő nemzedékek esélyét arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket.⁵ Mi mindannyian – akik most a bolygón élünk – vagyunk felelősek az utánunk következő generációkért, ezért figyelembe kell vennünk környezetünk (Földünk) eltartó-képességének korlátait, és csak ezzel összhangban fogalmazhatjuk meg igényeinket. De hová viszik azt a rengeteg szemetet, amit felhalmozunk? Messzemenő és részletes nemzetközi kitekintés nélkül megjegyzendő, hogy ezzel „lesz még bajunk bőven”. Az Egyesült Államok és Európa az elmúlt évtizedekben egyre nagyobb mértékben szervezte ki folyamatosan növekvő hulladékmennyiségét Kínának, így a kétezres évekre gyakorlatilag a nyugati hulladéklerakójává vált (az EU műanyag hulladék exportjának 95%-a is ide ment).⁶ Kína viszont nem fogadja be többé mások szemetét, lezárta határait a feldolgozásra érkező szállítmányok előtt. Ezzel a tiltással a hulladéküzlet és feldolgozás legnagyobb szereplője vállalt önkorlátozást: leállították a hulladékimportot, így sem papírt, sem műanyagszemetet nem lehet bevinni az országba, ahogyan fém- és textilhulladékot, illetve egyébeket sem. Eddig Kína bonyolította a világ hulladékforgalmának 56%-át, azonban döntéséről időben értesítette a Világkereskedelmi Szervezetet (WTO) pontosan azért, hogy minden országnak és ágazati

3 A hulladékról szóló 2012. évi CLXXXV. törvény.

4 Gro Harlem Brundtland norvég orvos, politikus, diplomata, Norvégia volt miniszterelnöke, az Egészségügyi Világszervezet (WHO) volt főigazgatója vezette az ENSZ Környezet és Fejlődés Világbizottságát. 4 éves munka után, 1987-ben hozták nyilvánosságra a „Közös jövőnk” címmel kiadott jelentést, amely számos elemzés és javaslat mellett kidolgozta a fenntartható fejlődés stratégiáját.

5 Fenntartható Fejlődés Bizottság: A fenntartható fejlődés. <http://www.ff3.hu/fejlodes.html>

6 Fabók Bálint: Európát ellepték a hulladékhegyek... 2020.01.25. <https://g7.hu/vilag/20200125/europat-elleptek-a-hulladekhegyek-miutan-mar-nem-tolhat-at-minden-ganet-kinaba/>

szereplőnek elegendő ideje legyen felkészülni, és ezek a szállítmányok ne a tengerben végezzék.⁷ Hatalmas hulladékhegyek halmozódtak fel már a korlátozás utáni első hetekben, így a hulladékválság kezelésére (avagy a piaci vákuum betöltésére) több próbálkozás is indult. Mindez viszont részleges és átmeneti megoldás, mert a kisebb délkelet-ázsiai országok is egyre jobban telítődnek hulladékkal, ezért már többen bevezettek Kínához hasonló korlátozásokat.⁸

Korábbi Alkotmányunk hosszú ideig csak deklaratív szinten óvta környezeti és természeti értékeinket, ugyanakkor a védelemnek egy magasabb szintre helyezését figyelhetjük meg az Alaptörvényben.⁹ A jogforrási hierarchia csúcsán álló Alaptörvényünk az egész államszervezetre és a jogrendszerre nézve kötelező erővel szabályozza a természeti erőforrások védelmét, elismeri az egészséges környezethez való jogot, így a szennyező fizet elv és a hulladékgazdálkodás rendjének megsértésével kapcsolatos jogszabályi tilalom a lehető legmagasabb szintre emelkedett. Konkrét passzusait vizsgálva több helyen észlelhetjük, hogy a jogalkotó rögzíti: a természeti erőforrások, különösen a termőföld, az erdő és a vízkészlet, a biológiai sokféleség, a honos növényi és állatfajok, valamint a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik, és mindezek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége. Azt sem feledhetjük viszont, hogy

7 Greenfo: Zöld iránytű a neten. Kínának már nem kell a hulladékunk. 2017.07.20. <http://greenfo.hu/hirek/2017/07/20/kinanak-mar-nem-kell-a-hulladekunk?referrer=rss>

A polietilén, a polisztirol és a PVC is tiltólistára került. Mindez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a PET-palackzúzalékot szállító hajók sem rakodhatnak ki a kínai kikötőkben. Az ISRI már figyelmeztette az amerikai kereskedelmi hatóságokat és a szakminisztériumot a várható súlyos következményekre, a globális begyűjtési, szállítási és feldolgozási láncban végbemenő végzetes szakadásra. A tengerhajózást is súlyosan érinti az intézkedés, mivel a Kínából áruval megrakottan Európába és Amerikába érkező hajók konténerjeinek jó részét hulladékkal töltötték meg a visszaútra.

8 FABÓK uo.

9 KÓHALMI László: A környezet és a természet elleni bűncselekmények. 331. o. https://jog.tk.hu/uploads/files/22_KohalmiL.pdf

ezen értékeinket sértő vagy veszélyeztető kriminális magatartások túlnyomórészt a látens bűncselekmények¹⁰ számát szaporítják; és ezt támasztották alá az országos kutatási eredmények, illetve a szakmai egyeztetéseken elhangzott jogalkalmazói tapasztalatok is.¹¹ Kriminálstatisztikai szempontból vizsgálva a környezet és a természet büntetőjogi védelme jelentéktelen problémának látszik, viszont ez csak azok számára tűnik így, akik nincsenek tisztában a jelenséget övező láthatatlanság nagyságával. Éppen ennek talaján mutatott rá Kőhalmi László is, hogy mindképpen javítani kell az állampolgárok feljelentési hajlandóságát, s ennek a kiindulópontja nem más, mint a környezettudatos nevelés minden társadalmi csoport és korcsoport irányában. Ez azonban már nem a büntetőjog(ász) kompetenciája.¹²

1. Tudni illik, hogy mit illik: hulladék vagy szemét?

A „szemeteléssel” összefüggésben a Btk. XXIII. Fejezetében találjuk meg a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése bűncselekményt, melynek kapcsán 2021. március 1. napjától – a hulladéktörvény nagy terjedelmű módosításával összefüggésben – a korábbiakhoz képest jelentős változások figyelhetők meg, hiszen a büntetendő magatartások körének bővítése mellett a szabályozás jelentősen, alapjaiban átalakult.

Btk. 248. § (1) Aki

a) nyilvántartásba vétel vagy bejelentés nélkül, illetve engedély nélkül vagy az engedély kereteit túllépve végez hulladékgazdálkodási tevékenységet,¹³ vagy

10 KORINEK László: A bűnözés visszatükröződése. Latens bűnözés, bűnözésábrázolás, félelem a bűnözéstől. In: Kriminológiai – Szakkriminológia (szerk.: GÖNCZÖL Katalin – KEREZSI Klára – KORINEK László – LÉVAY Miklós). CompLex Kiadó, Budapest, 2006. 249-252. o.

11 GARAI Renáta: A hulladékgazdálkodás rendje megsértésének elhatárolási kérdései. OKRI 2017/III/B/2/30. sz. kutatás.

12 KŐHALMI László: A környezet és a természet elleni bűncselekmények. 338. o. https://jog.tk.hu/uploads/files/22_KohalmiL.pdf

13 Hulladékgazdálkodási tevékenység a hulladékról szóló törvény szerinti hulladékgazdálkodás azzal, hogy a szállítás fogalmába bele kell érteni az

b) hulladékkal más jogellenes tevékenységet végez és az alkalmas az emberi élet, testi épség, egészség, a föld, a víz, a levegő vagy azok összetevői, illetve élő szervezet egyedének veszélyeztetésére

büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki arra a célra hatóság által nem engedélyezett helyen

a) az emberi élet, testi épség, egészség, a föld, a víz, a levegő vagy azok összetevői, illetve élő szervezet egyedének veszélyeztetésére alkalmas vagy

b) jelentős mennyiségű,¹⁴

hulladékot elhelyez, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(3) A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha az (1) vagy a (2) bekezdésben meghatározott bűncselekményt

a) veszélyes hulladéokra,

b) különösen jelentős mennyiségű hulladékra¹⁵ vagy

c) különös visszaesőként¹⁶

követik el.

A bűncselekmény védett jogi tárgya az egészséges emberi és természeti környezet fenntartásához, a veszélyes hulladékokkal kapcsolatos előírások megtartásához, a környezet és természet védelméhez,¹⁷ a hulladékok káros hatásának elkerüléséhez fűződő társadalmi érdek.¹⁸ A

országba történő behozatalt, onnan történő kivittelt, valamint az azon történő átszállítást. Btk. 248. § (6) bekezdés b) pont.

14 Jelentős mennyiségű hulladék az 1000 kg-ot vagy a 10 köbmétert meghaladó mennyiségű hulladék. Btk. 248. § (6) bekezdés c) pont.

15 Különösen jelentős mennyiségű hulladék a jelentős mennyiségű hulladék tízszerese. Btk. 248. § (6) bekezdés d) pont.

16 Különös visszaesés szempontjából hasonló jellegű bűncselekmény a környezetkárosítás és a természetkárosítás. Btk. 248. § (6) bekezdés a) pont.

17 SINKU Pál: A környezet és természet elleni bűncselekmények In: BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál: Büntetőjog II. Különös rész (Ötödik, hatályosított kiadás) HVG-ORAC, Budapest, 2016. november 368. o.

18 POLT Péter: A környezet és a természet elleni bűncselekmények In: A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nagykommentárja Opten Budapest, 2016. 801. o.

keretdiszpozíciót kitöltő jogszabály az (új) hulladéktörvény¹⁹ (Ht.) és a hulladékgazdálkodási tevékenységek nyilvántartásba vételéről, hatósági engedélyezéséről szóló 439/2012. (XII.29.) Korm. rendelet, de fontos rendelkezések találhatóak a környezet- és természetvédelmi törvényben,²⁰ valamint az országhatárt átlépő hulladékszállításról szóló 180/2007. (VII.03.) Korm. rendeletben és a veszélyes hulladékkal kapcsolatos egyes tevékenységek részletes szabályairól szóló 225/2015. (VIII.7.) Korm. rendeletben is. A hulladék Btk.-beli fogalma korábban a Ht.-hez képest megszorítást alkalmazott, a bűncselekmény elkövetési tárgya ugyanis csak olyan hulladék lehetett, amely alkalmas volt az emberi élet, testi épség, egészség, a föld, a víz, a levegő vagy azok összetevői, illetve élő szervezet egyedének veszélyeztetésére. Az új büntetőjogi szabályozás ezt a megszorítást kiiktatta, tágabbra nyitva ezzel a törvényi tényállás alkalmazási körét, vagyis a nyilvántartásba vétel, a bejelentés vagy az engedély nélküli, illetve az engedély kereteit túllépő hulladékgazdálkodási tevékenység önmagában, a hulladék veszélyeztető potenciáljának külön bizonyítása nélkül büntetendővé vált. A minősített esetek körét is kiszélesítette a jogalkotó, immáron tehát nem csak a veszélyes hulladék, hanem a különösen jelentős mennyiségű hulladék is minősítő körülményt valósít meg, továbbá új minősítő körülmény a különös visszaesőként való elkövetés.²¹

A hulladék veszélyes hulladéknak minősül, ha az a hulladékjegyzékről szóló miniszteri rendeletben meghatározott hulladékjegyzékben veszélyes hulladékként szerepel, és megfelel a Ht. 2. § (1) bekezdés 48. pontjában foglalt fogalom-meghatározásnak, vagyis rendelkezik az 1. mellékletben meghatározott veszélyességi jellemzők legalább egyikével.²²

19 A hulladékról szóló 2012. évi CLXXXV. törvény.

20 A környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény; a természet védelméről szóló 1996. évi III. törvény.

21 SZOMORA Zsolt: Jelentősen átalakult a hulladékgazdálkodás rendje megsértésének büntetőjogi tényállása. 2021.04.19. <https://jogaszegylet.hu/jogelet/jelentosen-atalakult-a-hulladeggazdalkodas-rendje-megsertesenek-buntetojogi-tenyallasa/>

22 Robbanásveszélyes, oxidáló, tűzveszélyes, irritáló, rákkeltő (karcinogén), maró, fertőző, reprodukciót (szaporodást) károsító, mutagén, akut mérgező

A hulladék ezen túlmenően akkor is veszélyes hulladéknak minősül, ha ugyan nem veszélyes hulladékként szerepel a hulladékjegyzékben, de a környezetvédelmi hatóság megállapítja, hogy rendelkezik a veszélyességi jellemzők valamelyikével. Az ilyen ismeretlen összetételű és a hulladékjegyzékben közelebbről meg nem határozott típusú hulladékot a környezetvédelmi hatóság döntéséig veszélyes hulladéknak kell tekinteni. Meghatározta tehát a jogalkotó, hogy a hulladék mely esetekben minősül veszélyes hulladéknak, típusait pedig a hulladékjegyzékről szóló 72/2013. (VIII.27.) VM rendelet tartalmazza (és nem a szakértő állapítja meg). A hulladékjegyzékben a csillaggal (*) megjelölt hulladéktípusok veszélyes hulladéknak minősülnek, így például a közvélekedéssel ellentétben a gumiabroncs²³ nem veszélyes hulladék (ahogyan egyes elemek és akkumulátorok sem),²⁴ míg a vizes vagy szerves oldószer, mosófolyadék, festék, lakk, az olajtüzelés pernyéje és kazánpora, a dízelolaj, a benzin vagy éppen a tűzijáték veszélyes hulladékok.

Hulladékok azok az anyagok, amelyek keletkezésük helyén ugyan már haszontalanná váltak, de anyagfajtanként külön kezelve, szelektíven gyűjtve még másodlagos nyersanyagként hasznosíthatók;²⁵ ez a szeméttől teljesen különböző fogalom. A fentiek tükrében, illetve a szó szerint rémisztő tényadatok birtokában erőteljesen el kell gondolkodnunk azon: hogyan tovább. A hulladék-elhelyezés nemcsak a jövő, hanem a jelen problémája is, ezért fontos kiemelten foglalkozni azzal a kérdéssel, hogy nem minden hulladék szemét, emellett számos egyszerű újrahasznosítási ötlettel magunk is sokat tehetünk Földünk tisztasága és költségeink csökkentése érdekében.²⁶

-
- gázokat fejlesztő, érzékenységet okozó, környezetre veszélyes (ökotoxikus) stb.
- 23 16 01 03: hulladékká vált gumiabroncsok.
- 24 16 06 05: egyéb elemek és akkumulátorok. Az ólomakkumulátor veszélyes hulladék, a lúgos akkumulátorok főszabály szerint nem veszélyes hulladékok.
- 25 VKSZ Veszprémi Közüemi Szolgáltató Zrt. Hulladékgazdálkodás. Szemét és hulladék. <https://www.vkszrt.hu/Hulladeggazdalkodas/Magunkrol>
- 26 PET-palackokból készíthetünk madáretetőt, építési törmelékkel feltölthetjük épülő teraszunkat és hulladék vasakból, faanyagokból felépíthetjük a tartószerkezetet, míg törött csempével, járólappal, szeletelt téglával impozánsan burkolhatunk is stb.

2. Tényadatok és tendenciák

A természet nem termel felesleges anyagokat, minden a körforgás része. Ezzel ellentétben az emberi civilizáció olyan folyamatokat generál és működtet, melynek eredménye, mellékterméke a természetben nem ismert fogalom: a szemét. Szembesüljünk azzal, hogy Magyarországon évente kb. 80 millió tonna (három Gellért-hegynyi) szemét keletkezik, aminek nagy része termelési hulladék és „csak” 4,3 millió tonna, azaz 20 millió köbméter a települési szilárd hulladék, ráadásul ez a mennyiség már évtizedek óta rohamosan növekszik.²⁷

Az Európai Unióban a gazdasági tevékenységekből és a háztartásokból származó hulladék mennyisége 2016-ra elérte a 2538 millió tonnát, ami lakosonként átlagosan 5 tonna szemétnek felel meg. De vajon mely ágazatok termelik a legtöbb szemetet? A keletkezett hulladék 36,4%-a bizony az építőiparból származik, amit a bányászat és a kőfejtés 25,3%-os hozzájárulása követ, és a háztartások az összmennyiségnek csupán a 8,5%-át adták.²⁸ 2005 és 2018 között csökkent az egy főre eső hulladéktermelés Európában, ugyanakkor a tagországokban egymástól különböző trendek figyelhetők meg. Míg például Dániában, Németországban és Csehországban nőtt, addig többek között Magyarországon, Romániában és Hollandiában csökkent a hulladéktermelés. A legtöbb hulladék Dániában, Máltán, Cipruson és Németországban keletkezett, míg a legkevesebb Magyarországon, Lengyelországban, Csehországban és Romániában. A tehetősebb országokban általában több hulladék keletkezik, különösen, ha a turizmus is jelentős, mint például Ciprus és Málta esetében. Az Európai Parlament hivatalos tájékoztatása szerint Magyarország a hatodik legkevesebb hulladékot

27 Uo. és South East Europe Program: Ne hagyjuk elszökni az energiát. Az a hulladék a legjobb, ami nem is keletkezik. Az Európai Unió és Magyarország társfinanszírozásával készült projekt. https://www.bp18.hu/images/dokumentumok/onkormanyzat/palyazatok/onkormanyzat-atal-elnyert-palyazatok/online_hulladek.pdf

28 Eurostat: Hulladékügyi statisztika. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Hullad%C3%A9k%C3%BCgyi_statisztika#A_keletkez.C5.91_hullad.C3.A9kok_teljes_mennyis.C3.A9ge

termelő uniós ország, de azért elgondolkodtató számadat, hogy egy átlagos magyar hulladéktermelése még így is hozzávetőleg 380 kg-ra tehető.²⁹ Magyarországon a lakosságtól 2019-ben közel 2.444.000 tonna hulladékot szállítottak el (ebből elkülönített gyűjtéssel csupán 416.000 tonnát), egyéb szervektől további 580.000 tonna hulladék elszállítására került sor (ebből 50.000 tonna elkülönített gyűjtésből származott). A közterület tisztításából 83.000 tonna hulladék képződött, de az is igaz – és előrelépésnek tekinthető –, hogy a közterületen elkülönítetten gyűjtött hulladék mennyisége ugyanezen évben 138.000 tonna volt.³⁰

Globálisan és összességében nem lehetünk sem büszkéek, sem elégedettek. A keletkező évi hulladékmennyiség 2050-re várhatóan el fogja érni a 27 milliárd tonnát,³¹ az éves műanyagtermelés pedig már meghaladta a 320 millió tonnát.³² A keletkező hulladék mennyiségére a demográfiai változások is hatást gyakorolnak,³³ összetétele pedig a fejlődő és a fejlett országokban számottevően eltér, ugyanakkor tény, hogy a települési hulladék részaránya a gazdasági fejlettség függvényében növekszik.³⁴

-
- 29 Európai Parlament: Hulladékkezelés az EU-ban: trendek és statisztikák. 2021.02.16. <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/society/20180328STO00751/hulladekkezeles-az-eu-ban-trendek-es-statisztikak-infografika>
 - 30 Központi Statisztikai Hivatal: A közszolgáltatás keretében elszállított hulladékok keletkezése. 2016-2019. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_ur009b.html és https://www.ksh.hu/stadat_files/kor/hu/kor0064.html
 - 31 Our Planet: Environmental Crime 10. o. <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/20259/Our%20Planet%20March%202017.pdf?sequence=1&%3BisAllowed=>
 - 32 L. LEBRETON – B. SLAT – F. FERRARI – B. SAINTE-ROSE – J. AITKEN – R. MARTHOUSE – S. HAJBANE – S. CUNSOLO – A. SCHWARZ – A. LEVIVIER, et al.: Evidence that the Great Pacific Garbage Patch is rapidly accumulating plastic, *Scientific Reports* 2018 (8) 1. o. <https://hal.sorbonne-universite.fr/hal-02344826/document>
 - 33 Európai Környezetvédelmi Ügynökség: Hulladék: probléma vagy erőforrás? <https://www.eea.europa.eu/hu/jelzesek/jelzesek-2014/cikkek/hulladek-problema-vagy-eroforras>
 - 34 FARAGÓ Tibor: A hulladékprobléma nemzetközi vetületei. Grotius – tanul-

Már az ENSZ 1992. évi Környezet és Fejlődés Konferenciáján elfogadták a fenntartható fejlődés globális programját,³⁵ azonban a világtalálkozó óta eltelt harminc év alatt jobbra csak látszatzmegoldások és valamiféle kompromisszumos megoldások születtek.

3. Szelektív hulladékgyűjtés és újrahasznosítás: lehetőség vagy kötelezettség?

A kommunális hulladék csupán a tizedét teszi ki annak a 2,5 milliárd tonna hulladéknak, ami évente keletkezik az EU-ban. 2018-ban az EU új, ambiciózus célokat tűzött ki az újrahasznosításra, a csomagolási hulladékokra és a hulladéklerakókra vonatkozóan, amely nem más, mint a körkörös gazdaság megvalósítása. Az Európai Bizottság 2020 márciusában ismertette az erre vonatkozó cselekvési tervét, fő hatóságára pedig a hulladék csökkentésében és az erőforrások hatékonyabb kezelésében ragadhat meg. Tudatosítani szükséges valamennyi emberben, hogy ha továbbra is olyan mértékben aknázzuk ki erőforrásainkat, mint most, 2050-re három Földnyi erőforrására lesz szükségünk. A nem megújuló erőforrások kérdése és a klímaváltozás megköveteli, hogy 2050-re a társadalom a karbonsemleges, környezetvédelmi szempontból fenntartható, mérgezésmentes és teljesen körkörös gazdaságra térjen át. A jelenlegi válság rávilágított az erőforrások és a termelői-fogyasztói lánc hiányosságaira, komoly csapást mérve a kis- és középvállalkozásokra és az iparra. A zöld megállapodásban szereplő, az EU 2050-re vonatkozó éghajlatsemlegességi céljai kétségtelenül magasztosak, viszont ahhoz, hogy mindezek megvalósuljanak, a fenntarthatóságot be kell építeni a termelői és fogyasztói lánc minden egyes szakaszába, a tervezéstől a gyártáson át egészen a fogyasztásig. A Bizottság cselekvési terve ezért hét kulcsfontosságú területet esetében határoz meg különböző lépése-

mányok. 1. o. http://www.grotius.hu/doc/pub/BSPPDX/2013-02-02_farago_tibor_a-hulladekproblema-nemzetkozi-vetuletei.pdf

35 FARAGÓ Tibor: A globálisan növekvő hulladékmennyiség és a kezelésére irányuló nemzetközi törekvések. Ipari ökológia. 2. évf. 1. szám http://real.mtak.hu/62439/1/GlobalisHulladek_IpOk_u.pdf

ket: műanyagok, textíliák, e-hulladék, élelmiszer, víz és tápanyagok, csomagolás, elemek és akkumulátorok, épületek és építkezés.³⁶

Az EU létrehozott egy hulladékkezelési hierarchiát, amely első körben a megelőzésre és az újbóli felhasználásra összpontosít, „második esélyt” adva ezzel a termékeknek. Ezt követi az újrahasznosítás és komposztálás, illetve a hulladékégetés, amellyel elektromos energia nyerhető. Mindannyian tudjuk, hogy mi kellene tenni, a többség mégis félrenéz. Pontosan ismertek a jövő generációját, illetve jelen korunkat is fenyegető veszélyek, de valahogy mintha nem vennénk róla tudomást, legyintve: majd megoldjuk, ha odaérünk.

(...) Roskadófélben van a ház, hámlik le a vakolat, s a szél egy darab fődéllel már tudj' Isten hol szalad;

Javítsuk ki, mert maholnap pallásról néz be az ég... Közbevágott Pató Pál úr: „Ej, ráérünk arra még!”

(...) Életét így tengi által; bár apái nékie mindent oly bőven hagyának, soha sincsen semmije. De ez nem az ő hibája; ő magyarnak születék, s hazájában ősi jelszó: „Ej, ráérünk arra még!” (Petőfi Sándor: Pató Pál úr – Pest, 1847.)

Egyáltalán nem érünk rá. De akkor mégis, miért tartunk még mindig itt? Azért, mert a környezet és az egészségünk számára is legkárosabb megoldás a hulladéklerakás, viszont ez a legolcsóbb, és az olcsó megoldások megtalálásában mindig jók vagyunk. Európában a kommunális hulladék 46%-át komposztálták vagy hasznosították újra 2017-ben, a hulladékkezelés módja azonban régióként eltér. A hulladéklerakás gyakorlata mára szinte teljesen eltűnt az olyan országokban, mint Belgium, Hollandia, Svédország, Dánia, Finnország, Németország és Ausztria, ahol az újrahasznosítás mellett hulladékégetést alkalmaznak. Németország és Ausztria vezetők az újrahasznosításban, ezzel szemben a kelet- és dél-európai országokban még mindig jelentős a hulladéklerakás. Máltán, Cipruson, Görögországban a keletkezett

36 Európai Parlament: Hogyan valósítaná meg az EU a körkörös gazdaságot 2050-re? 2021.02.03. <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/society/20210128STO96607/hogyan-valositana-meg-az-eu-a-korkoros-gazdasagot-2050-re>

kommunális hulladék több mint 80%-a kerül a hulladéklerakókba, de például Spanyolország és Portugália is a hulladék több mint felét nem hasznosítja újra vagy használja fel energiatermelésre.³⁷

Az EU-ban évente nagyjából 26 millió tonnányi műanyag hulladék keletkezik, de ennek kevesebb, mint 30 százalékát hasznosítják újra,³⁸ ráadásul az így összegyűjtött műanyag szemét felét EU-n kívüli országokba szállítják, mert az EU-n belül erre kevés lehetőség, technológia és forrás áll rendelkezésre. Az, hogy a műanyag hulladék újrahasznosítási mértéke Európában igen alacsony, nemcsak a gazdaságot érinti rosszul, de a környezetre is negatív hatással van. 2019-ben a kutatók becslései szerint a műanyag előállítás és elégetése globálisan több mint 850 millió tonna üvegházhatású gázt juttatott a légkörbe, 2050-re ezek a kibocsátások 2,8 milliárd tonnára növekedhetnek, amely hatékonyabb újrahasznosítással megelőzhető lenne.

A forgalomba kerülő PET-palackok akár 450 évig is szennyezik a környezetünket, melyek száma évente hazánkban meghaladja a másfél milliárdot (!). Ezek hozzávetőleg háromnegyede sosem lép az újrahasznosítás útjára, mert folyómedrekben, tengerpartokon, erdőszélen vagy egyszerűen csak a kommunális gyűjtődényekben végzik, majd mikroműanyaggá szétesve bekerülnek az ivóvizünkbe is.³⁹ A tengerekben lévő hulladék mennyisége is évről évre növekszik, és aggasztó becslések szerint⁴⁰ 2050-re az óceánokban több műanyag lehet, mint

37 Európai Parlament: Hulladékkezelés az EU-ban: trendek és statisztikák. 2021.02.16. <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/society/20180328STO00751/hulladekkezeles-az-eu-ban-trendek-es-statisztikak-infografika>

38 Európai Parlament: Mit tesz az EU a műanyag hulladék csökkentése érdekében? 2019.01.25. <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/priorities/society/20180830STO11347/mit-tesz-az-eu-a-muanyag-hulladek-csokkentese-erdekeben>

39 Greenpeace Magyarország Egyesület: Stop Pet. Vegyünk búcsút az egyszerű használatos PET-palackoktól. <https://sites.greenpeace.hu/mondjunk-nemet-az-eldobhato-kulturara/stoppetpalack/>

40 Ellen MacArthur Foundation: The New Plastics Economy: Rethinking the future of plastics. <https://ellenmacarthurfoundation.org/the-new-plastics->

hal.⁴¹ A tengeri áramlatok a Csendes-óceán északi térségében létrehozták azt a hatalmas kiterjedésű szemétfoltot, amelyet méltán – de szomorúan – nevezhetünk a modern kor nyolcadik kontinensének. A nagy csendes-óceáni szemétszigetet alkotó mintegy 79.000 tonna műanyag 1,6 millió négyzetkilométeren terül el,⁴² mely probléma nagyságát jól szemlélteti, hogy ez a terület több mint tizenhét-szerese országunk területének.

A hulladék keretirányelvben (HKI) meghatározott, a hulladék elkülönítetten történő gyűjtésére vonatkozó célokra és kötelezettségekre tekintettel 2015. január 1-jétől Magyarországon a lakosságnál képződő üveg, papír, fém és műanyag hulladékot minden településen szelektíven kell gyűjteni. Ezeket a célokat hazánk elsősorban a folyamatosan bővülő házhoz menő rendszerrel, illetve hulladékgyűjtő szigetek és hulladékgyűjtő udvarok létesítésével próbálja elérni. A hulladék környezetbarát kezelése és a bennük található másodlagos anyagok felhasználása az EU környezetvédelmi politikájának kulcseleme.⁴³ Ha a becslések szerint a termékgyártás során felhasznált anyagok csupán 1%-a marad „használatban” hat hónappal az értékesítés után, akkor mi történik a többi 99%-kal? Nincs más lehetőség, mint a fentebb már említett körforgásos gazdaság, ami több mint újrahasznosítás – egy értékláncon és iparágakon átívelő gazdasági modell, ami újradefiniálja a terméktervezés, gyártás és a fogyasztás folyamatát.⁴⁴

economy-rethinking-the-future-of-plastics, <https://emf.thirdlight.com/link/f668rdcezfhu-oxunnl/@/preview/1?o>

- 41 Európai Parlament: Tengeri hulladék: adatok, érdekességek és új uniós szabályok. 2021.03.26. <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/priorities/society/20181005STO15110/tengeri-hulladek-adatok-erdekesssegek-es-uj-unios-szabalyok>
- 42 LEBRETON, L. – SLAT, B.: Evidence that the Great Pacific Garbage Patch is rapidly accumulating plastic. *Scientific Reports* 2018 (8) 1. o.
- 43 Ld. a hulladékokról szóló keretirányelvet, amely meghatározza a hulladék-gazdálkodással kapcsolatos alapfogalmakat és fogalommeghatározásokat, ideértve a hulladék, az újrafeldolgozás és a hasznosítás fogalmát is.
- 44 PricewaterhouseCoopers Magyarország Kft.: Ha a kör bezárul – a körforgásos gazdaság jelentősége és lehetőségei. 4. o. <https://www.pwc.com/hu/>

Tudatlanság vagy szándékosság van amögött, hogy nagyon sokan még most sem gyűjtenek szelektíven? Egyebek mellett a 385/2014. (XII.31.) Korm. rendelet 4-6. §-ai alapján 2015. január 1-jétől valamennyiünk számára „kötelező” a szelektív hulladékgyűjtés, vagyis jogszabályi rendelkezés folytán „a települési papír-, üveg-, műanyag, fém- és zöldhulladékot a vegyes hulladéktól elkülönítetten kell gyűjteni”,⁴⁵ viszont az is igaz, hogy ennek elmulasztása esetén az állampolgárnak semmiféle szankciótól nem kell tartania. A települési hulladékot az ingatlanhasználó szabványos gyűjtőedényben vagy hulladékgyűjtő zsákban gyűjti.⁴⁶ A csomagolási hulladékot laposan, lehetőség szerint kupak nélkül, az újságpapír hulladékot kötegelve kell a gyűjtőedényben elhelyezni. A kartonpapírból készült nagyméretű doboz gyűjtőedénybe nem helyezhető, azt laposra hajtogatva és kötegelve kell a közszolgáltatónak átadni.⁴⁷ Az elkülönített gyűjtéssel kapcsolatos széleskörű lakossági tájékoztatás, valamint az elkülönített gyűjtés ösztönzése és hatékonyságának növelése érdekében a közszolgáltató folyamatosan tájékoztatást nyújt a hulladék elszállításának rendjéről, időpontjáról, módjáról, feltételeiről, és ami nagyon fontos: a hulladékgyűjtő szigetek, hulladékgyűjtő udvarok működési rendjéről, nyitva tartásáról, elérhetőségéről, s ha ez sem lenne elegendő: a települési és lakókörnyezeti jellemzőktől függően még a zöldhulladék házi komposztálásának lehetőségéről, esetleges feltételeiről is.⁴⁸

A szelektív gyűjtés a legjobb dolog, ami a hulladékkal történhet: ez az újrafeldolgozás alapfeltétele, és a hulladékok anyag szerinti (papír, műanyag, üveg, szerves) külön gyűjtését értjük alatta. Mindez igazán csekély odafigyelést igényel, azonban sajnálatos és erősen elgondolkodtató, hogy a lakosság milyen hányada tartja be ezt, másként fogalmazva: mennyire tartja egyáltalán fontosnak. Kétségtelen, hogy a tudatos fogyasztók és felhasználók jó része a szelektív hulladékgyűjtés mellett

hu/kiadvanyok/assets/pdf/korforgasos.pdf

45 4. § (2) bekezdés.

46 4. § (1) bekezdés.

47 4. § (5) bekezdés.

48 6. § (1) bekezdés.

tette le a voksát, de sokak gondolkodásában ez még azzal párosul, hogy ha szelektálunk, akkor mindent megtettünk a környezetért, továbbá erőfeszítéseinken hajlamosak vagyunk szépíteni is. Egy attitűdvizsgálat eredményei azt mutatták, hogy a lakosság 50%-a állította magáról, hogy szelektíven gyűjti hulladékát, miközben a valós arány csak 10% körüli.⁴⁹ Rögtönzött közvélemény-kutatásom során ugyancsak arra jutottam, hogy saját ismerőseim is igyekeznek elbagatellizálni a szelektív hulladékgyűjtés fontosságát, holott a beszélgetések alapján kiderült: kétségbeejtőnek tartják Földünk klímaváltozását, aggodalommal követik nyomon természeti kincseink állapotát, és pontosan tudják az elkülönített gyűjtés célját. A nem szelektíven gyűjtő személyek arra a kérdésre adott válaszaik, hogy „Miért nem gyűjtenek szelektíven?” igen sokrétűek voltak:

- *„Engem ez egyáltalán nem érdekel.”*

- *„Itt ezekkel a toronyházakkal zsúfolt, sűrűn lakott városnegyedben még kuka sincs elég, nemhogy szelektív gyűjtőedények! Nézz körül, ömlik ki belőle a szemét.”*

- *„Az pontosan mit is jelent?”*

- *„Te elhiszed, hogy amit szelektíven összegyűjtesz, tényleg újrahasznosításra kerül?”*

- *„Most őszintén, mi történik azokkal, akik összedobálnak mindent? Hát semmi. Akkor meg mi értelme van ennek az egésznek?”*

- *„Én nem is tudom, hogy hol vannak ezek az edények, azt gondolom, ha lenne ilyen, igyekeznék szelektíven gyűjteni.”*

- *„Szép dolog a környezetvédelem, de ehhez sokkal komolyabb propaganda, infrastruktúra és ösztársadalmi felfogás-változás kell.”*

A családi házas övezetek többségében megoldott a szelektív hulladékok rendszeres elszállítása (a szolgáltatók erre a célra rendszeresített gyűjtőedényeket adtak), de ez nem mondható el maradéktalanul a tömblakásos panelek és a kisebb-nagyobb lakótelepek tekintetében. Ebből eredeztethető talán, hogy az általam megkérdezett személyek válaszaik is rávilágítottak az egységes rendszer hiányára, a kapacitásproblémákra

49 Humusz Szövetség: Tények és tévhitek a szelektív gyűjtésről. 2018.09.03. <https://humusz.hu/hirek/tenyek-es-tevhitek-szelektiv-gyujtesrol/24743>

(személyi és tárgyi), illetve a szankcionálás teljes körű hiányára. Nem csoda tehát, hogy tonnaszám landolnak a kommunális hulladékok között azok az anyagok, amelyeket immáron jogi szinten deklaráltan elkülönítetten kell(ene) gyűjteni.

Záró gondolatok

Általános problémaként fogalmazható meg, hogy a közterületeken, útszéleken és eldugott mellékutakon lévő szemétkupacok aránya, mértéke (mérete) gyorsan növekszik, mivel többen úgy gondolják, hogy az adott helyre bármit lerakhatnak, hiszen azt előttük már mások is megtették – vagyis a példa ragadós. Az illegális hulladéklerakás Magyarország egyik legsúlyosabb környezeti problémája, amely főként azt az ingatlantulajdonost érinti, akinek a területén elhelyezték. Itt elsősorban nem a forgalmas, vagy sűrűn lakott övezetekre kell gondolnunk, hanem a hétvégi házas üdülőtelepekre, külterületi ingatlanokra, vagy az elhagyatott fás-bokros területekre, amelyek attól függetlenül sem gazdátlanok, hogy külső szemlélő számára annak tűnnek. Gyakori jelenségként számolhatunk be arról is, hogy a nagyvárosokban elhelyezett szemétygyűjtő edények környékére más településekről szállítanak hulladékot, rendszeresen öntenek le nagyobb mennyiségű építési törmeléket, lomokat; autókkal, utánfutókkal hordanak zsáknyi szemetet a tömbházas területekre, majd elhajtanak a helyszínről.

Jelen írás a számok és a tényadatok tükrében reflektál a jelen és a jövő problémáira, melynek nyomán a jogellenesen elhelyezett hulladékok elleni tehetetlenség álláspontom szerint az egyik legnagyobb kihívása Magyarországnak és más tagállamoknak is. A fenntartható fejlődés fontosságának mára látható jelei vannak a kiemelt fontosságot illetően, ráadásul nemcsak az egyes állampolgárokat (lakosokat), mint ingatlantulajdonosokat terheli, hanem az önkormányzatokra is hatalmas terhet ró. Hogy mi lehetne a hatékony megoldás? Ennek megválaszolására magam nem vállalkozhatok, de mindenekelőtt a prevencióra, a tiltó táblák fokozására és az érzékenyítő előadásokra helyezném a hangsúlyt, karöltve mindezt a média erejének kihasználásával, főműsoridőben ilyen jellegű tartalmak beiktatásával. Az Országos Kriminológiai Intézetben

végzett országos kutatás bűnügyi aktáiban nyomatékosan megjelent, hogy a kamerás megfigyelőrendszerek sokat lendítettek az elkövetők felderítésének sikerességén (külföldön is régóta bevált gyakorlat), ezek fokozása ugyancsak pozitív előjelű felderítéseket eredményezne. A településeken belül (közterületek) az önkormányzatok bárhol elhelyezhetnek biztonsági kamerás megfigyelőrendszert (itt a közérdek védelme erősebb érdek, mint a magánszféra által védett jogok), ekként ezek bővítését feltétlenül javasolhatjuk minden település számára – és ugyanez igaz lehet az erdőkre, mezőkre vezető bekötő utakra is. Arra a kérdésre, hogy van-e nálunk meglévő, de kelloen nem kihasznált vagy nem alkalmazott eszköz, akkor az utcai szemétygyűjtő edények darabszámának nagymértékű emelését, a szemétygyűjtő akciók többszöri szervezését (társadalmi szerepvállalás), a házhoz menő lomtalanítások számának sűrítését, a hulladékudvarok működésének és férőhelyének többszöri ellenőrzését, illetve a lakossági felvilágosítás és tudatosítás fokozottabb szükségességét említeném.

És hogy miért gyűjtsünk szelektíven? Azért, hogy csökkentsük a kommunális szemét mennyiségét. A hulladékproblematika jelene és jövője nem feltétlenül jogi, sokkal inkább erkölcsi kötelesség.

Forrásjegyzék:

Ellen MacArthur Foundation: The New Plastics Economy: Rethinking the future of plastics. <https://ellenmacarthurfoundation.org/the-new-plastics-economy-rethinking-the-future-of-plastics>. <https://emf.thirdlight.com/link/f668rdcezfllu-oxunnl/@/preview/1?o>

Eurostat: Hulladékügyi statisztika https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Hullad%C3%A9k%C3%BC-gyi_statisztika#A_keletkez.C5.91_hullad.C3.A9kok_teljes_mennyis.C3.A9ge

Európai Környezetvédelmi Ügynökség: Hulladék: probléma vagy erőforrás? <https://www.eea.europa.eu/hu/jelzesek/jelzesek-2014/cikkek/hulladek-problema-vagy-eroforas>

Európai Parlament: Hulladékkezelés az EU-ban: trendek és statisztikák. 2021.02.16. <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/soci>

ety/20180328STO00751/hulladekkezeles-az-eu-ban-trendek-es-statisztikak-infografika

Európai Parlament: Hogyan valósítaná meg az EU a körkörös gazdaságot 2050-re? 2021.02.03. <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/society/20210128STO96607/hogyan-valositana-meg-az-eu-a-korkoros-gazdasagot-2050-re>

Európai Parlament: Hulladékkezelés az EU-ban: trendek és statisztikák. 2021.02.16. <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/society/20180328STO00751/hulladekkezeles-az-eu-ban-trendek-es-statisztikak-infografika>

Európai Parlament: Mit tesz az EU a műanyag hulladék csökkentése érdekében? 2019.01.25. <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/priorities/society/20180830STO11347/mit-tesz-az-eu-a-muanyag-hulladek-csokkentese-erdekeben>

Európai Parlament: Tengeri hulladék: adatok, érdekességek és új uniós szabályok. 2021.03.26. <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/priorities/society/20181005STO15110/tengeri-hulladek-adatok-erdekessegek-es-uj-unios-szabalyok>

Fenntartható Fejlődés Bizottság: A fenntartható fejlődés. <http://www.ff3.hu/fejlodes.html>

FABÓK Bálint: Európát ellepték a hulladékhegyek... 2020.01.25. <https://g7.hu/vilag/20200125/europat-elleptek-a-hulladekhegyek-miutan-mar-nem-tolhat-at-minden-ganet-kinaba/>

FARAGÓ Tibor: A hulladékprobléma nemzetközi vetületei. Grotius – tanulmányok. http://www.grotius.hu/doc/pub/BSPPDX/2013-02-02_farago_tibor_a-hulladekproblema-nemzetkozi-vetuletei.pdf

FARAGÓ Tibor: A globálisan növekvő hulladékmennyiség és a kezelésére irányuló nemzetközi törekvések. Ipari ökológia. 2. évf. 1. szám. http://real.mtak.hu/62439/1/GlobalisHulladek_IpOk_u.pdf

GARAI Renáta: A hulladékgazdálkodás rendje megsértésének elhatárolási kérdései. Országos Kriminológiai Intézet 2017/III/B/2/30. sz. kutatás. Kutatási jelentés.

Greenfo: Zöld iránytű a neten. Kínának már nem kell a hulladékunk. 2017.07.20. <http://greenfo.hu/hirek/2017/07/20/kinanak-mar-nem-kell-a-hulladekunk?referrer=rss>

- Greenpeace Magyarország Egyesület: Stop Pet. Vegyünk búcsút az egyszer használatos PET-palackoktól. <https://sites.greenpeace.hu/mondjunk-nemet-az-eldobhato-kulturara/stoppetpalack/>
- Humusz Szövetség: Tények és tévhitek a szelektív gyűjtésről. 2018.09.03. <https://humusz.hu/hirek/tenyek-es-tevhitek-szelektiv-gyujtesrol/24743>
- KORINEK László: A bűnözés visszatükröződése. Latens bűnözés, bűnözésábrázolás, félelem a bűnözéstől. In: Kriminológiai – Szakkriminológia (szerk.: GÖNCZÖL Katalin – KERESZI Klára – KORINEK László – LÉVAY Miklós). CompLex Kiadó, Budapest, 2006.
- Központi Statisztikai Hivatal: A közszolgáltatás keretében elszállított hulladékok keletkezése. 2016-2019. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_ur009b.html és https://www.ksh.hu/stadat_files/kor/hu/kor0064.html
- KŐHALMI László: A környezet és a természet elleni bűncselekmények. https://jog.tk.hu/uploads/files/22_KohalmiL.pdf
- L. LEBRETON – B. SLAT – F. FERRARI – B. SAINTE-ROSE – J. AITKEN – R. MARTHOUSE – S. HAJBANE – S. CUNSOLO – A. SCHWARZ – A. Levivier, et al.: Evidence that the Great Pacific Garbage Patch is rapidly accumulating plastic, Scientific Reports 2018 (8) <https://hal.sorbonne-universite.fr/hal-02344826/document>
- Our Planet: Environmental Crime. <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/20259/Our%20Planet%20March%202017.pdf?sequence=1&%3BisAllowed=>
- Pricewaterhouse Coopers Magyarország Kft.: Ha a kör bezárul – a körforgásos gazdaság jelentősége és lehetőségei. <https://www.pwc.com/hu/hu/kiadvanyok/assets/pdf/korforgasos.pdf>
- POLT Péter: A környezet és a természet elleni bűncselekmények In: A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nagykommentárja Opten Budapest, 2016.
- SINKU Pál: A környezet és természet elleni bűncselekmények In: BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál: Büntetőjog II. Különös rész (Ötödik, hatályosított kiadás) HVG-ORAC, Budapest, 2016. november
- South East Europe Program: Ne hagyjuk elszökni az energiát. Az a

hulladék a legjobb, ami nem is keletkezik. Az Európai Unió és Magyarország társfinanszírozásával készült projekt. https://www.bp18.hu/images/dokumentumok/onkormanyzat/palyazatok/onkormanyzat-altal-elnyert-palyazatok/online_hulladek.pdf

SZOMORA Zsolt: Jelentősen átalakult a hulladékgazdálkodás rendje megsértésének büntetőjogi tényállása. 2021.04.19. <https://jogaszegylet.hu/jogelet/jelentesen-atalakult-a-hulladeggazdalkodas-rendje-megsertesenek-buntetojogi-tenyallasa/>

VKSZ Veszprémi Közütemi Szolgáltató Zrt. Hulladékgazdálkodás. Szemét és hulladék. <https://www.vkszrt.hu/Hulladeggazdalkodas/Magunkrol>

Havasi Sára¹

AZ ÜGYÉSZSÉG KÖZÉRDEKVÉDELMI FELADATAI, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A KÖRNYEZETVÉDELEMMEL KAPCSOLATOS ÜGYÉSZI FELADATOKRA

1. Bevezető gondolatok

Az Alaptörvény vonatkozó rendelkezése értelmében az ügyészségre hagyományosan úgy tekintünk, mint olyan alkotmányos, önálló és független szervezetre, amely az igazságszolgáltatás közreműködőjeként az állam büntetőigényének kizárólagos érvényesítője. Az ügyészség, mint közvádó ennek érdekében üldözi a bűncselekményeket, fellép más jogsértő cselekményekkel és mulasztásokkal szemben, valamint elősegíti a jogellenes cselekmények megelőzését.² Az Alaptörvényből kitűnően az ügyészség a büntetőeljárás meghatározó szereplője, ami egyben kifejezi, hogy az ügyészség fő profilját is az e körben végzett tevékenysége képezi.

Nem volt ez másként az egységes és centralizált ügyészséget létrehozó 1871. évi XXXIII. törvénycikk megalkotása óta eltelt 150 évben sem, mindazonáltal az ügyészséget fokozatosan a büntetőjogi területen kívül is fontos hatáskörökkel ruházták fel. Az 1871-es törvénnyel felállított királyi ügyészség legfőbb feladatát ekkor még úgy határozták meg, mint az igazságszolgáltatás körül az állam közérdekeinek képviselését.³

Az ügyészség feladatainak fejlődési folyamatában a II. világháborút követően fontos változásként értékelendő a népügyészségek felállítása, amelyeknek a feladata a háborús és népellenes bűncselekmények elleni

1 doktorandusz hallgató (KRE ÁJDI)

2 Alaptörvény 29. cikk (1) bekezdése

3 POLT Péter: 150 éves a modern magyar ügyészség. *Magyar Jog* 2021/6., 323.

eljárás lefolytatása volt. A népköztársasági alkotmány az ügyészség helyzetének jelentős megváltoztatása folytán az ügyészséget nemcsak, mint vádhatóságot, hanem a közigazgatás, a gazdasági élet, a népgazdaság, illetve a magánszemélyek magatartását általában felügyelő intézményt jelenítette meg.⁴ A folyamat itt nem ért véget, mára az ügyészség büntetőjogon kívüli tevékenysége külön szakággá fejlődött, és rendkívül széles területen látja el ebbéli feladatait.

Az ügyészség büntetőjogon kívüli tevékenységét közrefogó közjogi szakág bár nem képezi az eddigiek alapján az ügyészség elsődleges tevékenységét, ez mégsem jelenti azt, hogy a szakági tevékenység kevésbé lenne fontos és eredményes, illetve az ügyészség e területen ne lenne éppoly aktív szereplő. Lajtár István megfogalmazása szerint az ügyészség büntetőjogon kívüli tevékenysége másodlagos, de nem másodrendű feladatokat foglal magában, „*mivel azok fontos szerepet töltenek be a társadalom és a jogalkotó által közérdekűnek elismert jogintézmények működésének felügyelete, ellenőrzése és a törvényesség bíróság előtti fellépéssel való érvényesítése tekintetében.*”⁵ Általános megállapításként leszögezhető, hogy az ügyészség büntetőjogon kívüli tevékenységének kereteit és intenzitását az adott állam történeti és kulturális tulajdonságai, valamint hagyományai határozzák meg.⁶

Jelen tanulmány vizsgálódási tárgyát képező környezetvédelem és ennek területén ellátott ügyészségi feladatok, napjaink egyik legégetőbb és legmeghatározóbb kérdéseit vetik fel és megoldandó problémák sorát vetítik elő.

Hans Bruyninckx, az Európai Környezetvédelmi Ügynökség (The European Environment Agency, továbbiakban: EEA) ügyvezető igazgatója 2021. júliusában megjelent cikkében rávilágított, hogy a világ népességének növekedésével párhuzamosan a gazdaság is rohamos növekedésbe kezdett, amely a természeti erőforrások fokozott használatát idézte – és jelenleg is idézi – elő. A természeti erőforrások ilyen mértékű használata

4 VARGA Zs. András: *A közérdekvédelemről általában.* In: Polt Péter, VARGA Zs. András (szerk.): *Az ügyészek nagy kézikönyve.* CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest 2013., 1169-1170.

5 LAJTÁR István: Az ügyészség közjogi szakágáról. *Magyar Jog* 2021/6., 343.

6 VARGA Zs. András: Tíz éves az Alaptörvény – 150 éves a modern magyar ügyészség. *Magyar Jog* 2021/6., 354.

azonban hátrányosan befolyásolja az ökoszisztémát és éghajlatváltozást indít el, amelyet már mindennapjainkban is egyre markánsabban érezhetünk. Hans Bruyninckx cikkében rámutatott, hogy globális szinten a szárazföldi környezet 75%-a, míg a tengeri környezet mintegy 40%-a szenvedett már súlyos mértékű változást. A cikk szerzőjének megállapításai szerint 2060-ra, vagyis közel 40 év múlva az anyagi erőforrások iránti kereslet meg fog duplázódni, pedig már most is akkora a globális fogyasztása az anyagi erőforrásoknak, amennyit csak három Föld tudna előállítani. Az anyagi erőforrások használata egyúttal a hulladék mennyiségének növekedésével is jár, Hans Bruyninckx szerint 2050-re az éves hulladéktermelés vonatkozásában 70%-os emelkedésre lehet számítani.⁷

A fentiekben idézett cikk részletei ugyancsak azt mutatják, hogy a jövőben a környezetvédelem még inkább fontosabbá válik majd globális szinten, ami a hazai viszonylatban az ügyészség környezetvédelemmel kapcsolatos feladatainak hangsúlyosabbá válását is előrevetíti.

2. Az ügyészség környezetvédelmi tevékenységének jogszabályi alapja

7 BRUYNINCKX, Hans: Többszörös – egészségügyi, természeti, éghajlati, gazdasági – válság időszakát éljük vagy egyszerűen csak rendszerszintű lett a fenntarthatatlanság? <https://www.eea.europa.eu/hu/articles/tobbszoros-2013-egeszseg-ugyi-termeszeti-eghajlati> (megtekintve: 2021. december 27.)

Az ügyészség, amikor környezetvédelmi tevékenységét gyakorolja, akkor azt több jogszabályra figyelemmel teszi. E körben is elsődleges és legfontosabb jogforrásunk az Alaptörvény, amely kijelöli az ügyészség alkotmányos feladatainak kereteit, továbbá meghatározza a működés fő célját és eszközeit.⁸

Ezt követi az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény (továbbiakban: Ütv.), amely többek között megállapítja és kibontja az ügyészség rendelkezésére álló és igénybe vehető eszközrendszerét, és önálló fejezetben szabályozza a közérdekvédelmi feladatokat, amelyek konkrét tartalmát külön törvények konkretizálják. A törvényi rendelkezések rögzítik, hogy az ügyészség a közérdekvédelmi tevékenysége során ugyancsak az igazságszolgáltatás közreműködőjeként jár el, a törvényesértékek kiküszöbölése érdekében.⁹

A környezetvédelmi feladatokra kijelölt ügyész napi feladatellátásához egyrészt az ügyészség közérdekvédelmi feladatairól szóló 3/2012. (I.6.) LÜ utasítás, másrészt az ügyészség környezetvédelmi tevékenységéről szóló 1/2014. (III.31.) LÜ körlevél ad további iránymutatást.

Ezeket felül természetesen nem szabad elfeledkezünk a környezetvédelemmel és természetvédelemmel kapcsolatos ágazati és szakterületi törvényekről és jogszabályokról sem, hiszen ezekben is találunk felhatalmazó rendelkezéseket az ügyészség eljárására vonatkozóan. A környezet védelmére szerteágazó jogszabályi rendszer alakult ki, amelynek a középpontjában a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény (továbbiakban: Kvt.) áll. Emellett átfogó, bázisjellegű jogforrást jelent a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény (továbbiakban: Ttv.), amelyek keresetindítási jogosultsággal ruházzák fel az ügyészséget. A Kvt. vonatkozó rendelkezése értelmében környezeti veszélyeztetés esetén az ügyészséget keresetindítási joggal ruházza fel a tevékenységtől való eltiltás, valamint a környezetveszélyeztető tevékeny-

8 VARGA Zs. András: *Ombudsman, ügyész, magánjogi felelősség. Alternatív közgazdasági kontroll Magyarországon*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának könyvei. Jogtudományi monográfiák. PÁZMÁNY PRESS. Budapest, 2012., 195.

9 VARGA Zs. András (2012) i.m. 202

séggel okozott kár megtérítése iránt.¹⁰ Míg a Ttv. alapján természeti érték, terület, valamint védett természeti terület veszélyeztetése, károsítása esetén a tevékenységtől való eltiltás, valamint a tevékenységgel okozott kár megtérítése iránt ugyancsak keresettel élhet az ügyészség.¹¹

A környezetvédelemmel kapcsolatos további jogszabályok, így például az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény ugyancsak lehetőséget ad az ügyészség számára keresetindításra az állatok kíméletére és védelmére vonatkozó jogszabályok megsértése esetén a tevékenységtől való eltiltás, illetőleg a tevékenységgel okozott kár megtérítése iránt.¹²

3. Az ügyészség alkotmányos feladatai és eszközszerrendszere a közérdekvédelem területén

3.1. Az ügyészség, mint az igazságszolgáltatás közreműködője

Ahogy arra már történt utalás, az Alaptörvény az ügyészséget, mint önálló, független alkotmányos szervezetet az igazságszolgáltatás közreműködőjeként határozza meg, amely a törvényben meghatározottak szerint jogokat gyakorol a nyomozással összefüggésben, közvádlóként képviseli a közvédelem a bírósági eljárásban, felügyeletet gyakorol a büntetés-végrehajtás törvényessége felett, valamint a közérdekvédelem érdekében további feladat- és hatásköröket gyakorol.¹³

Az Alaptörvény a büntetőjogon kívüli tevékenységgel kapcsolatban konkrét feladatot nem jelöl ki az ügyészség részére, hiszen úgy rendelkezik, hogy az ügyészség a törvény által meghatározott további feladat- és hatásköröket gyakorol.¹⁴ Az Alaptörvény idézett szakasza kifejezi, hogy a közérdekvédelmi tevékenység széles spektrumon jelent feladatellátást, több szakterületet magában foglalóan. A teljesség

10 Kvt. 109. § (2) bekezdése

11 Ttv. 60. § (2) bekezdése

12 BÉRCESI Zoltán: Az ügyész szerepe a környezetvédelemben. *Jura* 2001/2, 20.

13 Alaptörvény 29. cikk (2) bekezdése

14 Alaptörvény 29. Cikke (2) bekezdés d) pontja

igénye nélkül az ügyészség részt vesz különböző peres és nemperes eljárásokban, a szabálysértési eljárásokban, a piacfelügyeleti ügyekben jóváhagyja az adatmegismerés iránti kérelmeket, de vannak feladatai a fogyasztóvédelem és gyermekvédelem területén is, és nem utolsósorban a környezetvédelem területén.

Mindezek és az Alaptörvény alapján is megállapítható, hogy az igazságszolgáltatásban való közreműködés nemcsak a büntetőjogi tevékenységben, hanem a közérdekvédelmi tevékenységben is érvényre jut, hiszen az ügyészség a közérdek védelmezőjeként közreműködik annak biztosításában, hogy mindenki betartsa a törvényeket, és a jogszabályok megsértése esetén – törvényben meghatározott esetekben és módon – fellép a törvényesség érdekében.¹⁵

Mindazonáltal az ügyészség alkotmányos feladatait két szakág, a büntetőjogi és a közjogi szakág keretében gyakorolja. A közjogi szakágat két szakterület alkotja, ezek a közérdekvédelmi és a büntetés-végrehajtási törvényességi felügyeleti és jogvédelmi szakterület. Az ügyészség környezetvédelmi tevékenysége a közjogi szakágon, azon belül is a közérdekvédelmi szakterületen helyezhető el, de a büntetőjogi szakágban is megjelenik a környezet és természet elleni bűncselekmények miatt indult büntetőeljárások nyomán.

3.2. Az ügyészség közérdekvédelmi szakterülete és eszközürendszere

Az Ütv. külön, önálló fejezetben szabályozza a közérdekvédelmi feladatokkal kapcsolatos közös rendelkezéseket, amelyek egyúttal azt is jelzik, hogy külön törvények konkretizálják a feladatok konkrét tartalmát.¹⁶

Az Ütv. szabályozásának legjelentősebb novuma – a szemléletváltoztatás jegyében – a dogmatikai pontosításban manifesztálódik. Nevezetesen az új szabályozás elveti a korábbi felügyelet-központúságot, amelynek a helyébe a konkrét intézkedésekre adott felhatalmazás és a törvényességi ellenőrzés lépett, ezeknek célja pedig a bírósági vagy hatósági eljárás kezdeményezése. Az Ütv. tudatosan szakított a korábban uralkodó

15 Ütv. 1. § (2) bekezdése

16 VARGA Zs. András (2012) i.m. 202.

törvényességi felügyeleti felfogással, a megújult szabályozás pedig az ügyészség büntetőeljárás szerepének szabályozásához lett hasonló.¹⁷

A szakmai álláspont szerint korábban hatályos, a Magyar Köztársaság ügyészségéről szóló 1972. évi V. törvény törvényességi felügyeletként aposztrofált ügyészi intézkedései sem merítették ki egyébként a felügyelet jogintézményének általános követelményeit. A korábban hatályos törvény ismerte az óvást, a felszólalást és a figyelmeztetést, valamint a jelzést, amelyeknek mindegyike a törvényt sértés kiküszöbölésére tett javaslatot, mindazonáltal egyik sem volt alkalmas arra, hogy az ügyészség maga küszöbölhesse ki a törvényt sértést, sőt sikertelen óvás esetén még bírósághoz kellett fordulnia.¹⁸

A korábban uralkodó törvényességi felügyeleti eljárás keretében az ügyészi vizsgálat minden ok nélkül megindítható volt, és amennyiben az ügyészi vizsgálat eredményeként törvényt sértés volt megállapítható, az ügyészség a korábban említett óvást, felszólalást, figyelmeztetést alkalmazhatott vagy peres eljárást kezdeményezhetett. Ezért is nevezte az 1949-es alkotmány az ügyészséget a törvényesség őreként. Bírósághoz abban az esetben fordulhatott, ha az előbbieken felsorolt eszközök alkalmazása eredményre nem vezetett, de ekkor is a saját kezdeményezése elutasítása miatt, nem pedig az eredetileg megállapított jogsértés feltárása miatt.¹⁹ Az ügyészség a 2000-es évek elején a törvényességi felügyelet gyakorlásának keretében vizsgálatosorozatot indított és számos közigazgatási szerv tevékenységét ellenőrizte, a vizsgálattal érintett ügyek száma meghaladta a tízezer ügyet, míg az ügyészi intézkedések száma a hétszázat.²⁰

A törvényességi felügyelet helyébe lépett törvényességi ellenőrzés alapmechanizmusát összefoglalóan ügyészi fellépésnek nevezzük. Az alapmechanizmus értelmében eljárás konkrét törvényt sértés gyanúja, erre utaló adat felmerülése esetén indulhat, a vizsgálat pedig ennek

17 SEEREINER Imre: *A közérdekvédelem fogalomrendszere*. In: Polt Péter, Varga Zs. András (szerk.): *Az ügyészek nagy kézikönyve*. CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest 2013., 1177.

18 SEEREINER Imre i.m. 1176.

19 VARGA Zs. András (2012) i.m. 200.

20 BONOMI Nóra Katalin: *Ügyészi tevékenység a környezetvédelemben*. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2003., 42.

feltárására irányul. Amennyiben az intézkedésre okot adó információ eljutott az ügyészséghez, akkor az ügyészség közérdekvédelmi és így a környezetvédelmi tevékenysége ellátása során a törvényben biztosított eszközeivel élhet. A vizsgálat alapján az ügyészség önkéntes teljesítés érdekében a jogsértést okozó felügyeleti szervéhez, vagy ritkább esetben magához az okozó szervhez fordulhat. Amennyiben az önkéntes teljesítés eredménytelen, a bíróság vagy más hatóság előtt kezdeményezi a jogsértés következményeinek alkalmazását. Ezt kiegészítik az egyes eljárásokra vonatkozó különös szabályok.²¹

Mindez tehát azt jelenti, hogy az ügyészség immáron nem rendelkezik felügyeleti jogosítványokkal, csupán ellenőrzési jellegűekkel, a törvények által hatáskörébe utalt szervek tekintetében rendelkezik ellenőrzési jogosítványokkal, amely mellé a fellépési jog társul.²² Az ügyészség a törvényességi ellenőrzés keretében a környezetvédelmi hatóságtól érkezett határozat alapján lefolytathatja a vizsgálatot, és ennek keretében további iratokat is bekérhet. Az ellenőrzés keretében információk szerezhetők be az ellenőrzött szervtől, ez megvalósulhat iratbetekintés útján, az ellenőrzött szerv helyiségeibe való belépéssel, adatszolgáltatás kérésével, azonban az ellenőrzési jogosítványok nem terjednek ki az ellenőrzött szerv viszonyainak kötelező érvényű befolyásolására.²³

Az ügyészség ellenőrző szerepét erősíti azon körülmény is, hogy a vizsgálati tevékenység nem rendszeres, csupán eseti jellegű, arra akkor kerül sor, amennyiben a vizsgálatot megalapozó körülmény jut az ügyészség tudomására. Az ügyészi fellépés tehát magában foglalja a közérdekvédelmi feladatok ellátása során a bírósági és nemperes eljárások indítását (vagyis perindítási jogot), valamint a hatósági eljárások kezdeményezését és a jogorvoslat előterjesztését, sőt külön kiemelendő, hogy a környezet, a természet és állatvédelemről szóló törvények külön perindításra is felhatalmazzák az ügyészséget. Az Ütv. ezen kívül törvényi vélelmet is felállít, és azt mondja ki, hogy ha a törvény az ügyész perindításra jogosítja, az eljárás közérdekűségét vélelmezni kell.

21 VARGA Zs. András (2013) i.m. 1171.

22 SEEREINER Imre i.m. 1175

23 SEEREINER Imre i.m. 1176.

Varga Zs. András az ügyészi perindítás közérdekűségével kapcsolatban rámutat, hogy a vélelem felállítása azzal a következménnyel jár, hogy az ügyész nem köteles fellépését igazolni, vagyis a fellépés közérdekűségét a törvény kivonja a bizonyítandó tények köréből.²⁴

Meg kell jegyeznünk azonban azt is, hogy amikor az ügyészség a környezetvédelemmel kapcsolatos feladatainak érvényesítése érdekében fellép, legmegfelelőbb intézkedés megválasztása érdekében figyelemmel kell lennie az általános ügyészségre vonatkozó feladat- hatásköröket megállapító jogszabályok mellett, a speciális környezetvédelemre vonatkozó előírásokra is.

Azonban az ügyészség nemcsak a per megindításában vesz részt, hanem például a környezetveszélyeztetéstől eltiltó ítélet végrehajtását is figyelemmel kíséri, és az ítéletben foglaltak teljesítését a környezetvédelmi hatóságokkal együttműködve ellenőrzi.²⁵

Az ügyészi fellépését megelőzően a törvény lehetőség biztosít az önkéntes teljesítésre történő felhívás kibocsátására, amely során maga a törvénytörő félnek van lehetősége a felhívásban foglaltak szerint a törvényesség helyreállítására.²⁶ Ha a törvénytörő fél a felhívásban foglaltakkal nem ért egyet, van annak nem tesz eleget meghatározott időn belül, akkor az ügyész fellép és eljárást kezdeményezhet. Megjegyezném azonban, hogy ha az észlelt vagy tudomására jutott törvénytörés csekélyebb súlyú, akkor egyfajta támogató jogi iránymutatásként ügyészi jelzés kibocsátására is sor kerülhet.

A perelhárítás eredménye lehet például, hogy az ellenőrzéssel érintett műszaki korszerűsítéssel csökkenti a környezetterhelést és a bekövetkezett szennyezés ártalmatlanítja. A felhívás többek között tartalmazza a keresetindítást megalapozó tényeket, a bizonyítékokat, amelyek a polgári jogi felelősséget megalapozzák, valamint a teljesítésre nyitva álló határidőt és a felhívás eredménytelensége esetén a bírósági eljárás kilátásba helyezését. A felhívás azonban nem tekinthető ügyészi intézkedésnek, sokkal inkább egy olyan lehetőséget jelent az ügyészség kezében, amely

24 VARGA Zs. András (2012) i.m. 203.

25 1/2014. (III.31.) LÜ körlevél 12. pont

26 BÉRCESI Zoltán i.m. 25.

leginkább a pergazdaságossági szempontokat szolgálja, azért küldi meg a felhívás címzettjének, hogy a bírósági út elkerülhető legyen.²⁷

A perelőkészítés során az ügyészség különböző intézkedéseket tehet. A környezetvédelemmel kapcsolatos ügyek komplexitása szükségessé teheti például a per előkészítése keretében szakértő igénybevételét is. A szakértő igénybevétele előtt azonban meg kell vizsgálni, hogy egyből módon, így például a közhiteles nyilvántartások adatai alapján a bizonyítandó tény megállapítása lehetséges-e. Emellett az ügyészség az ellenérdekű féllel egyeztetést is folytathat és tájékoztathatja az eljárás megindításának körülményeiről.²⁸

Az ügyészség környezetvédelmi tevékenysége szempontjából mindkét szakágnak szerepe van, hiszen a büntetőjogi szakág végzi a Btk. XXIII. fejezetébe tartozó környezet és természet elleni bűncselekmények²⁹ miatt indult büntetőeljárásokban a közvádlói funkcióból eredő feladatokat, míg a közjogi szakágban (amely két szakterületet, a büntetés-végrehajtási törvényességi felügyeletet és a közérdekvédelmi szakterületet foglalja magában), ezen belül is a közérdekvédelmi szakterületen belül biztosítja a törvények betartását a környezetvédelem területén is.

4. Az ügyészség feladatellátásának szintjei

Ami az ügyészségi feladatellátás szintjeit illeti, alapvetően az ügyészség két szintje rendelkezik környezetvédelemmel kapcsolatos hatáskörrel. Alulról építkezve elsőként említendő a megyei főügyészségek és a

27 SZABOLCSI László: A közérdekvédelmi feladatok közös szabályai. In: POLT Péter – VARGA Zs. András (szerk.): *Az ügyészek nagy kézikönyve*. CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest 2013., 1192-1193.

28 BONOMI Nóra Katalin (2013) i.m. 1350.

29 A fejezetbe tartozó bűncselekmények: Környezetkárosítás (Btk. 241. §), Természetkárosítás (Btk. 242-243. §), Állatkínzás (Btk. 244. §), Orvvadászat (Btk. 245. §), Orvhalászat (Btk. 246. §), Tiltott állatviadal szervezése (Btk. 247. §), Hulladékgazdálkodás rendjének megsértése (Btk. 248. §), Ózonréteget lebontó anyaggal visszaélés (Btk. 249. §), Radioaktív anyaggal visszaélés (Btk. 250. §), Nukleáris létesítmény üzemeltetésével visszaélés (Btk. 251. §), Atomenergia alkalmazásával visszaélés (Btk. 252. §)

Fővárosi Főügyészség, ahol a főügyészek által a közérdekvédelmi szakterület ügyészei közül kijelölt ügyész (az úgynevezett környezetvédelmi feladatokra kijelölt ügyész) látja el a környezetvédelmi feladatokat.³⁰

A környezetvédelmi feladatokra kijelölt ügyészek speciális szaktudással rendelkeznek. Széleskörű jogi ismereteik mellett, amelyek kiterjednek a környezet- és természetvédelemmel kapcsolatos jogszabályokban való jártasság mellett a polgári- és közigazgatási eljárásjogra, és nem utolsó sorban a büntetőjogra, gyakran műszaki, biológiai, kémiai ismeretekre is szükségük van egy-egy környezet vagy természetvédelmi kérdés megítéléséhez.

A főügyészségek mellett meg kell említenünk a Legfőbb Ügyészségen működő és a közjogi szakágat irányító legfőbb ügyész helyettes felügyelete alatt álló Közérdekvédelmi Főosztályt, amelyen belül a Közigazgatási, Gyermekvédelmi és Környezetvédelmi Ügyek Osztálya is működik.³¹

Egyebekben a közérdekvédelmi szakterületen a fellebbviteli főügyészségek is rendelkeznek hatáskörrel, nevezetesen a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényben meghatározott rendes perorvoslati eljárásokkal, illetve egyes rendkívüli perorvoslati eljárásokkal kapcsolatosan, de a Legfőbb Ügyészség a fellebbviteli főügyészségeket más közérdekvédelmi feladatra is kijelölheti.³²

Emellett a legfőbb ügyész vagy a megyei és a fővárosi főügyész rendelkezhet úgy, hogy a közérdekvédelmi feladatokat vagy azok egy részét a főügyészség, illetve a járási ügyészség vagy a járási szintű ügyészség látja el. A Fővárosi Főügyészségen például a főügyészségi osztályok mellett a Budapesti Közérdekvédelmi Ügyészségnek is vannak közérdekvédelmi feladatai.³³

5. Az ügyészi fellépést megalapozó információk forrásai

A megváltozott szemléletből kiindulva – vagyis a hivatalbóli vizsgálatok elvetése miatt – kiemelt fontosságú annak a kérdésnek a megválaszolása,

30 3/2012. (I. 6.) LÜ utasítás 68. §

31 12/2012. (VI. 8.) LÜ utasítás 20. § (2) bekezdése

32 3/2012. (I. 6.) LÜ utasítás 4. § (2) bekezdése

33 3/2012. (I. 6.) LÜ utasítás 4. § (4) bekezdése

hogy milyen csatornákon keresztül juthat el az ügyészi fellépést megalapozó információ az ügyészséghez környezetvédelmi tevékenysége során.

Ahogy látni fogjuk az információs csatornák többfélék lehetnek és ez az ügyészségen belüli szakági együttműködésnek is köszönhető. Az információk legfőbb és legmegbízhatóbb forrásának ugyanis a büntetőjogi szakágtól érkező információkat tekinthetjük. A büntetőjogi szakágban tevékenykedő ügyészek ugyanis minden esetben megteszik a szükséges jelzést, ha ügyészi fellépésre okot adó körülményt észlelnek a büntetőeljárás során. Ezen kívül kisebb részben érkezik információ magánszemélyektől, külső szervektől kérelmek, bejelentések és megkeresések útján, azonban ezeknek a kérelmeknek és bejelentéseknek a valóságtartalma és hitelessége minden esetben vizsgálendő kérdésként merül fel.³⁴

Ugyancsak az információforrások vonatkozásában említendő meg a Kvt. 10. §-a, amely együttműködési kötelezettséget ír elő az állami szervek, önkormányzatok, egyéb szervezetek és intézmények számára. Ennek keretében a környezet- és természetvédelmi hatóság tájékoztatja az ügyészséget a bírságolást és kötelezést tartalmazó határozatairól. Az ügyészség a részére megküldött határozatok alapján eldönti, hogy – akár további iratok beszerzésével egyidejűleg – szükséges-e eljárnia az ügyben.³⁵

34 BONOMI Nóra Katalin (2013) i.m. 1348.

35 BONOMI Nóra Katalin (2003) i.m. 17.

6. A környezetvédelemmel kapcsolatos ügyészi feladatokra vonatkozó statisztikai adatok

Az ügyészi fellépés körébe tartozó intézkedések 2020. évre vonatkozó megoszlási arányát a fenti diagram szemlélteti.³⁶ A vizsgált évben mindösszesen 212 ügyészi intézkedést tettek a megyei főügyészségek országosan.

A legfrissebb statisztikai adatok szerint 2020-ban a megyei főügyészségek 119 alkalommal kezdeményeztek hatósági eljárást, amely az intézkedések 56%-át tették ki. Ezt követi lényegesen kevesebb, 25 alkalommal kibocsátott jelzések száma (az intézkedések 12%-a), majd szorosan utána a 24 alkalommal (intézkedések 11%-a) benyújtott keresetek száma. Felhívásra és perelhárító kezdeményezésre mindösszesen 12 (intézkedések 6%-ában) alkalommal került sor. Ami az ügyészség eljárás kezdeményezését illeti, 2020-ban 28 büntető és mindösszesen 4 szabálysértési eljárást kezdeményeztek a megyei főügyészségek.

³⁶ Ügyészségi statisztikai tájékoztató (közérdekvédelmi szakterület) A 2020. évi tevékenység, I.8. számú tábla <http://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/merzag/2021/12/kozerdekvedelmi-szakterulet-2020.pdf> (letöltve: 2021. december 27.)

Az ügyészi intézkedések megyei főügyészségek szerinti megoszlását vizsgálva a statisztikai adatokból megállapíthatjuk, hogy a legtöbb intézkedést Vas Megyei Főügyészség tette (39 esetben, amely az összes intézkedés 18%-a), amelyet szorosan követ a Fővárosi Főügyészség által tett 38 intézkedés. Az első öt legtöbb intézkedést tett megyei főügyészségek közül a Fővárosi Főügyészség után következik Békés, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Somogy és Heves Megyei Főügyészség, amelyek 18-20 számú közötti intézkedést tettek 2020-ban.³⁷

A statisztikai adatokból is kitűnik, hogy a környezetvédelmi feladatokra kijelölt ügyészek valamennyi lehetséges eszközt alkalmazták környezetvédelmi tevékenységük során, azonban magasan a hatósági eljárások kezdeményezésének eszközével éltek. Nem volt ez másként a 2020. évet megelőző néhány évben, így 2017. és 2019. között sem (2017-ben 66, 2018-ban 76, míg 2019-ben 87 esetben kezdeményeztek hatósági eljárást), amely alapján megállapítható a kezdeményezések folyamatos növekedő tendenciája is.

³⁷ Ügyészségi statisztikai tájékoztató (közérdekvédelmi szakterület) A 2020. évi tevékenység, I.8. számú tábla <http://ugyesseg.hu/wp-content/uploads/merzag/2021/12/kozerdekvedelmi-szakterulet-2020.pdf> (letöltve: 2021. december 27.)

7. Az ügyészségi szakági együttműködés

A tanulmány korábbi részében történt már arra utalás, hogy az ügyészség mindkét, a büntetőjogi és a közjogi szakágának is vannak környezetvédelemmel kapcsolatos feladatai, ezért a két szakág együttműködése, és információmegosztása kiemelkedő jelentőségű. Az 1/2014. (III.31.) LÜ körlevél külön kiemeli, hogy a környezetvédelmi ügyészi tevékenység során a szakági együttműködésnek kiemelt jelentőséget kell tulajdonítani. Az ügyészség a büntetőeljárás törvényben meghatározottak szerint jár el a környezeti elemek Büntető Törvénykönyvben tilalmazott módon való megsértése esetén.³⁸

A két szakág két elv mentén működik együtt, ezek a folyamatosság és az időszerűség elvei, amelyek az információk, adatok és iratok kölcsönös szolgáltatásában, körforgásában öltenek testet.³⁹ Mindez a közérdekvédelmi tevékenységet ellátó – így a környezetvédelmi feladatokra kijelölt – ügyész oldalán abban nyilvánul meg, hogy a birtokába jutott és a büntetőjogi szakágot érintő információkat haladéktalanul továbbítja a büntetőjogi szakágnak, illetve a büntetőjogi szakágtól kapott információk alapján a

³⁸ Kvt. 109. § (1) bekezdése

³⁹ 1/2014. (III.31.) LÜ körlevél 3. pont

szükséges intézkedést megteszi.⁴⁰ A párhuzamos felelősségi formák alkalmazása érdekében a büntetőjogi szakágtól kapott adatok alapján felléphet és hatósági eljárást kezdeményezhet, ez irányulhat például hatósági ellenőrzésre, környezetvédelmi, természetvédelmi vagy egyéb közigazgatási bírság kiszabására vagy kötelezések, korlátozások és tiltások elrendelésére.⁴¹

A büntetőjogi szakág ügyészei pedig a Btk. XXIII. Fejezetében meghatározott környezet és természet elleni bűncselekmények miatt indult büntetőeljárásokban a feljelentés elutasításáról, a nyomozás megszüntetéséről szóló határozatokat, az ügyben készített szakértői véleményt, a vádiratot és a bírósági döntést megküldik a megyei főügyészségnek, amelyet a főügyészség továbbít a Legfőbb Ügyészség Közérdekvédelmi Főosztályának.⁴²

Mindezek alapján egyértelműsíthető, hogy a büntetőjogi szakág és közérdekvédelmi szakterület szerves együttműködésére van szükség, egyrészt az információmegosztás – ezáltal a hatékonyabb feladatellátás –, másrészt amiatt, hogy a több jogterületet érintő felelősségre vonás nem zárja ki egymást, sőt olyan intézkedésekre is szükség lehet, amelyek a gazdasági jogi, cégtörvényességi jogi vagy munkajogi intézkedések alkalmazását érintik.⁴³

A szakági együttműködés azt is kifejezi, hogy az ügyészség környezetvédelmi tevékenységét komplex jogszemlélet kell, hogy jellemezze, mivel akár mindkét szakág is eljár egy-egy környezetvédelmi ügyben a környezethasználóval szemben. Az ügyészség a környezetvédelemben a szakterületek összehangolásával, a büntetőjogi szakág és a közérdekvédelmi szakterület együttműködésében vesz részt a környezetvédelemben, valamint a legfőbb ügyész a környezetvédelemmel kapcsolatos jogszabálytervezetekre is véleményt nyilváníthat, amely során a gyakorlatban tapasztaltak is felhasználhatók lehetnek.⁴⁴

40 3/2012. (I. 6.) LÜ utasítás 9. § (1) bekezdése

41 1/2014. (III.31.) LÜ körlevél 7. pont

42 1/2014. (III.31.) LÜ körlevél 4. pont

43 BONOMI Nóra Katalin: Az ügyész környezetvédelmi tevékenysége. In: Polt Péter, Varga Zs. András (szerk.): *Az ügyészek nagy kézikönyve*. CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest 2013., 1346.

44 BONOMI Nóra Katalin (2013) i.m. 1346-1347.

8. A párhuzamos felelősség kérdése

A Kvt. kifejezett rendelkezése értelmében a környezethasználó büntetőjogi, polgári jogi és közigazgatási jogi felelősséggel egyaránt tartozik tevékenységének a környezetre gyakorolt hatásaiért.⁴⁵

Ennek érvényesítése érdekében működik együtt az ügyészség két szakága is, így az ügyészség mindig vizsgálja a büntetőjogi szakágtól kapott adatokat a párhuzamos felelősség érdekében és ha indokolt eljárást kezdeményez, hatósági ellenőrzésre, környezetvédelmi, természetvédelmi bírság kiszabására, kötelezések, korlátozások és tiltások elrendelésére tesz intézkedést. A párhuzamos felelősség azonban nem minden esetben érvényesülhet a kétszeres értékelés tilalmának elvére figyelemmel, mivel e körben a büntetőjogi és közigazgatási jogi felelősségre vonás konkurál egymással.

A párhuzamos felelősséggel kapcsolatban a 8/2017. (IV. 18.) AB határozatot kell megemlítenünk, amely kimondta, hogy amennyiben állatkínzás bűncselekménye miatt büntetőjogi felelősségre vonásnak van helye (vagy már jogerős, büntetőjogi felelősséget megállapító érdemi döntés is született), akkor ugyanazon tényállás alapján indult állatvédelmi hatósági eljárásban állatvédelmi bírság kiszabására ugyanazon személlyel szemben nem kerülhet sor. Ennek indoka egyrészt a jogbiztonság elvéből, másrészt a *ne bis in idem*, a kétszeres értékelés tilalmából fakad.

Az Alkotmánybíróság megállapítása szerint az állatvédelmi hatósági eljárásban kiszabható állatvédelmi bírság büntető jellegű szankciónak minősül, ugyanakkor az állatvédelmi bírság helyett vagy mellett alkalmazható jogkövetkezmények nem tekinthetők büntető jellegű szankciónak, ezért ezek alkalmazása a büntetőjogi felelősségre vonás mellett nem sértik a *ne bis in idem* elvét. Az említett jogkövetkezmények ugyanis nem az elkövetett jogsértés megtorlására, hanem meghatározott tevékenységre kötelezésre, vagy az állattartástól való tiltásra irányulnak a tudatformálás, illetve a megelőzés érdekében.⁴⁶

45 Kvt. 101. § (1) bekezdése

46 8/2017. (IV. 18.) AB határozat [42]-[43]

Az AB határozathoz két különvéleményt is fűztek, amelyek szerint az Alkotmánybíróság döntése jogalkotásként értékelendő, mert az a jogszabály alkalmazásával kapcsolatos alkotmányos követelmények megállapításával foglalkozik. Salamon László alkotmánybíró különvéleményében kifejtette, hogy a büntetőjogi és közigazgatási jogi szankció alkalmazásával kapcsolatos jogértelmezési probléma nincs, a jogi rendelkezések egyértelműek. Az Alaptörvényt sértő jogalkotói akaratot kellett volna az Alkotmánybíróságnak megállapítania, és ez alapján a jogalkotó feladata lett volna a tételes jog újraszabályozása. Salamon László egyúttal különvéleményében rámutatott, hogy a ne bis in idem elvének kiterjesztő értelmezésével sem ért egyet, mivel az Alaptörvény kifejezetten a büntetőeljárás és az elítélés vonatkozásában tiltja a kétszeres eljárást, ezért az a büntetőjog és közigazgatási jog tekintetében nem vehető figyelembe. Álláspontja szerint az emberi méltóság védelme és a jogállamiság tétele alapján levezethető a párhuzamos eljárások kétszeres értékelésének tilalma, amely nemcsak a büntetőjog tekintetében érvényes, hanem általános jogállami követelményként is érvényesül.⁴⁷

Szabó Marcel alkotmánybíró csatlakozott Salamon László különvéleményéhez, azon túl kifejtette, hogy a büntetőjogra az ultima ratio jelleg jellemző, míg a közigazgatási jog az állattartással összefüggő tevékenységet szabályozza, ezért olyan elemeket is tartalmaz, amely a büntetőjog eszközrendszerére nem jellemző. A két jogági szabályozás ebből eredően csak részben egyezik meg, funkciójuk és szankciórendszerük pedig eltérő.⁴⁸

A közigazgatási szabályszegések szankcióiról szóló 2017. évi CXXV. törvény rögzíti, hogy amennyiben a bíróság a jogsértő magatartást megvalósító természetes személyt ugyanazon tényállás mellett jogerősen elítélte és büntetést szabott ki vagy intézkedést alkalmazott, továbbá, ha amiatt mentette fel, mert a bűncselekményt nem a vádlott követte el, akkor a törvényben meghatározott közigazgatási szankciók közül közigazgatási bírság és a tevékenység végzésétől történő eltiltás nem alkalmazható.⁴⁹

47 8/2017. (IV. 18.) AB határozat [116]-[124]

48 8/2017. (IV. 18.) AB határozat [127]-[128]

49 2017. évi CXXV. törvény 5/A. §

A törvény hivatkozott rendelkezése érvényesítése érdekében, ha a közigazgatási szankciót alkalmazó hatóság tudomására jut, hogy az eljárása alapjául szolgáló jogsértő magatartás miatt büntetőeljárás van folyamatban, az eljárást a büntetőeljárás befejezéséig fel kell függeszteni.⁵⁰

A törvény rendelkezései alapján fontos kiemelnünk, hogy a *ne bis in idem* elv csakis a közigazgatási bírságra és a tevékenység végzésétől történő eltiltásra vonatkozik, ekként a közigazgatási szabályszegések miatt alkalmazható más szankciók, így figyelmeztetés vagy elkobzás továbbra is alkalmazhatók párhuzamosan.

Érdemes röviden megemlítenünk a szabálysértési felelősséget is, amelyről egyébként a környezetvédelmi törvény nem tesz említést a párhuzamos felelősségi formák között. A szabálysértésről szóló törvény azonban rögzíti a *ne bis in idem* elve alapján, hogy nem állapítható meg szabálysértés, ha a bűncselekmény megállapítható, vagy ha törvény vagy kormányrendelet közigazgatási eljárásban kiszabható bírság alkalmazását rendeli el.⁵¹

9. Záró gondolatok

„Mindenik által az egyesek s rendszerint nem egynéhány, de nagyobb számú embercsoport (község, vidék) egészsége van veszélyeztetve, esetleg megtámadva, úgy hogy e cselekmények könnyen óriási pusztulást eredményezhetnek az emberi életbe.”⁵²

Finkey Ferenc 1902-ben kiadott a Magyar büntetőjog tankönyve c. munkájában az akkor hatályban lévő Csemegi-kódex XXI. fejezetében szabályozott tényállásokkal kapcsolatban fogalmazta meg, hogy vannak olyan bűncselekmények, amelyek elkövetése által nagyobb számú embercsoport egészsége kerül veszélybe, és könnyen óriási pusztulást eredményezhetnek.

50 2017. évi CXXV. törvény 5/B. §

51 2012. évi II. törvény 2. § (4) bekezdése

52 FINKEY FERENC: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Politzer Zsigmond és fia könyvkereskedése. Budapest, 1902., 640.

Finkey Ferenc idézett gondolatai a hatályos Btk. környezet és természet elleni bűncselekmények tekintetében kiváltképp aktuálisak, hiszen a környezetvédelem napjaink egyik, hanem a legfontosabb feladata és morális kötelezettsége lett, amelyben mindannyiunknak felelősséget kell vállalni.

Az Alkotmánybíróság az 1990-es években dolgozta ki az egységes környezethez, a legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez való jog és az állam ezen jogokat biztosító kötelezettségeinek tartalmát, ezzel kapcsolatban a 48/1997. (X.6.) AB határozat és a 28/1994. (V.20.) AB határozat emelendő ki. Az alkotmánybírósági határozatok értelmében a környezethez való jog védelmének elsődleges eszköze a prevenció, mivel a természetben okozott károk gyakran visszafordíthatatlanok, és az utólagos szankcionálás sem tudja a károkat helyreállítani.⁵³

Bércesi Zoltán az ügyészség környezetvédelemben betöltött szerepét úgy fogalmazta meg, hogy az ügyészség munkája és feladatköre a környezetvédelem intézményi rendszerének egy hangsúlyos mozaikját képezi.⁵⁴

Környezetjog egyik alapelve kimondja, hogy elsődlegesen állami kötelezettség és felelősség a természeti örökség és a környezeti értékek védelme, amely állami felelősséget egyrészt az közigazgatási szervek, másrészt állami szervek tevékenysége testesít meg.

Ebben a mindenkit érintő szerepvállalásban és a prevenció érvényesítésében állami szervként – Bércesi Zoltán gondolataihoz csatlakozva – az ügyészség is kiemelkedő helyet foglal el, hiszen a környezetvédelem valamennyi szakági tevékenységét átfogja, és az igazságszolgáltatás közreműködőjeként az egészséges környezethez való jog érvényesítésén is munkálkodik.

Felhasznált irodalom:

BÉRCESI Zoltán: Az ügyész szerepe a környezetvédelemben. Jura 2001/2.
Bonomi Nóra Katalin: Ügyészi tevékenység a környezetvédelemben.
KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2003.

53 BONOMI Nóra Katalin (2013) i.m. 1339-1340.

54 BÉRCESI Zoltán i.m. 18.

- BONOMI Nóra Katalin: Az ügyész környezetvédelmi tevékenysége. In: Polt Péter, Varga Zs. András (szerk.): *Az ügyészek nagy kézikönyve*. CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest 2013.
- BRUYNINCKX, Hans: Többszörös – egészségügyi, természeti, éghajlati, gazdasági – válság időszakát éljük vagy egyszerűen csak rendszer-szintű lett a fenntarthatatlanság?
<https://www.eea.europa.eu/hu/articles/tobbszoros-2013-egeszseg-ugyi-termeszeti-eghajlati>
- FINKEY Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve. Politzer Zsigmond és fia könyvkereskedése. Budapest, 1902.
- LAJTÁR István: Az ügyészség közjogi szakágáról. *Magyar Jog* 2021/6.
- POLT Péter: 150 éves a modern magyar ügyészség. *Magyar Jog* 2021/6.
- SEEREINER Imre: A közérdekvédelem fogalomrendszere. In: POLT Péter – VARGA Zs. András (szerk.): *Az ügyészek nagy kézikönyve*. CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest 2013.
- SZABOLCSI László: A közérdekvédelmi feladatok közös szabályai. In: POLT Péter – VARGA Zs. András (szerk.): *Az ügyészek nagy kézikönyve*. CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest 2013.
- VARGA Zs. András: A közérdekvédelemről általában. In: POLT Péter – VARGA Zs. András (szerk.): *Az ügyészek nagy kézikönyve*. CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest 2013.
- VARGA Zs. András: Ombudsman, ügyész, magánjogi felelősség. Alternatív közigazgatási kontroll Magyarországon. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának könyvei. Jogtudományi monográfiák. PÁZMÁNY PRESS. Budapest, 2012.
- VARGA Zs. András: Tíz éves az Alaptörvény – 150 éves a modern magyar ügyészség. *Magyar Jog* 2021/6.

Jogforrások:

Alaptörvény

1972. évi V. törvény a Magyar Köztársaság ügyészségéről

1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól

1996. évi LIII. törvény a természet védelméről
1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről
2011. évi CLXIII. törvény az ügyészségről
2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről
2017. évi CXXV. törvény a közigazgatási szabályszegések szankcióiról
48/1997. (X.6.) AB határozat
28/1994. (V.20.) AB határozat
8/2017. (IV. 18.) AB határozat az állatok védelméről és kíméletéről szóló
1998. évi XXVIII. törvény 43. § (1) és (4) bekezdésének alkalmazásával kapcsolatos alkotmányos követelmény megállapításáról
12/2012. (VI. 8.) LÜ utasítás
12/2012. (VI. 8.) LÜ utasítás az ügyészség szervezetéről és működéséről
3/2012. (I. 6.) LÜ utasítás az ügyészség közérdekvédelmi feladatairól
1/2014. (III.31.) LÜ körlevél az ügyészség környezetvédelmi tevékenységéről

Egyéb forrás:

Ügyészségi statisztikai tájékoztató (közérdekvédelmi szakterület) A 2020. évi tevékenység. <http://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/merzag/2021/12/kozerdekvedelmi-szakterulet-2020.pdf>